

K 76.272
3

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՅՈՒՆԵՍԿՈՅԻ

პაპა, ჟოჯო

ბ . მ . ა . ი . ა . ე . მ . თ . ხ . ე

მ . ღ . ე . მ . ე . ბ . ი

K 76.272
3

აღ. აბაშელის ჩამაქციით

საქართველოს გამომცემლობა
ბ ფ ი ლ ი ს ი

საქართველოს
საბჭოთა სოციალისტური
რესპუბლიკის
საზღვარგარეთო
კავშირების
მინისტრის
საბჭოთა სტამბის

0 6 6 6 5 მ 6

სახელგამის 1-ლი სტამბა,
პლენზაოვის გამზირი № 91.
მთავარლიტის № 928.
შეკვ. № 670. ტირ. 5100.

1932

70
X 40.50

საქართველოს
საბჭოთა სოციალისტური
რესპუბლიკის
საზღვარგარეთო
კავშირების
მინისტრის
საბჭოთა სტამბის

47100 9162 72 50

პაპა, უმკვლელო

3 2 0 0 0 2 0

ახუნდი

(ძველი ანბავი)

I

იყო ძველ დროში ახუნდი,
კაცი გათქმული ქველობით.
თვით მოლა იყო ეფენდი,
მეჩეთს მწირველი ხელობით,
და თავს იქებდა მუღამა
ქვრივთა და ობოლთ მცველობით.
თვის მრევლსაც მასვე ურჩევდა,
მეჩეთის ბანით ჰყვიროდა,
დავრდომილთ დახმარებაზე
რჩევასა არა ძვირობდა,
მის სიმართლეს და სიწმინდეს
მთელი ქვეყანა ჰყვირობდა.

დილით გამოვა ქუჩაზე
თავ-შებურვილი ჩალმითა,
ჩიტთა, ბუზთა და ჭინჭველთა
ეგებებოდა სალმითა.
ნელ-ნელა მოაბიჯებდა,
ძირს ჩალუნულის თავითა.
თუ ვის ჩქარ-მავალს ჰნახავდა,
აივსებოდა ბრაზითა:

„ბრიყვნო, უღვთონო, ცოდვილნო! —
უკიჟინებდა გროვასა: —
„თავ-აღებულნი რომ გარბით,
„წინ დაიხედეთ ცოტასა;
„აქ რომ ჭინჭვილა მიცოცავს,
„ფეხით რად სთელავთ იმასა?
„ნეტავ სით დაემალეებით
„იმ სატანჯელსა ღვთისასა?!“

თითონ ფეხთ ეყვნები ება,
იარებოდა დინჯადა,
რომ მწერთა ცოდვა და სისხლი
წმინდანს არ ელო კისრადა.

II

მაგრამ რო შაბინდღებოდა,
მიიძინებდენ ყველანი,
უნდა გენახათ ახუნდი
და მისნი ქადაგებანი!
მოლის ტანსაცმელს იხდიდა,
ფარ-ხმალ-ზუჩშია ჯდებოდა,
სად ღუქნებს სტეხდა, ხალხს სცრცვიდა,
სად სრა-სახლებში ძვრებოდა;
არც ქვრივ-ობოლთა ზოგავდა,
ვინ იცის, რასა შვრებოდა!..
ურიცხვი ჰქონდა ნადავლი,
მიტოლებული სარდაფსა...
დღე ისევ გამოდიოდა,
სცემდა სიწმინდის დაფ-დაფსა.
დაუნაშავართ იქერდენ,
არჩობდენ, ჰელეტდენ ჯალათნი,
ვითომ იმათგან იცარცვის,
აკლებულია ქალაქი.
საწყლები ხატ-ღმერთს ჰფიცავდენ,
იხოშებოდენ ცრემლადა:
„არა გვაქვს დანაშაული“, —
ყველა იძახდა ერთ-ხმადა.
ახუნდზე ვინ რას იფიქრებს,
ცნობილა ქვეყნის ღმერთადა?!..

III

ერთხელ ყეინთან მოვიდა
მოხუცი ოხვრა-ტირილით
და შაევედრა მეფესა
ყელ-გადაგდებით, ჩივილით.

— საჩივარი მაქვს, ბატონო,
 გთხოვ მომისმინო თხოვნილი,
 და ნუ შემრისხავ ამაზე,
 რადგან მეფე ხარ ცნობილი.

— აბა რას სჩივი, მოჰყევი...

არ კი იყბედო მრუდია,
 თორემ, ხომ იცი, რომ მაშინ
 საქმე მოგივა ცუდია.

ამდენი ჯალათთა ჯარი

აქ იმიტომა ჰყუდია,

რომ ვინც ამოღდ გვაწუხებს,

იმას გულში ჰკრან შუბია!—

სთქვა მედიდურად ყეინმა...

ოქროს ჩიკაზე ჰყუნთია,

ყალიონს სწევდა, თან გვერდით

ედგა თუთუნით ყუთია.

— სიმართლეს გეტყვი, მეფეო,

ჩემის შვილების ღხენამა.

სიცრუე მეფის წინაშე

როგორ უნდა თქვას ენამა?

ოთხმოცის წლისა ვიქნები,

ვინ მნახა, ამის მეტადა,

თქვენთან საჩივრით მოსული

სიცრუის დასაყბედადა?

წუხელ ახუნდი დაგვეცა,

წმინდანად რომ ვთვლით თათრები,

ის იყო, ნამდვილად ისა,

სულ დაგვიბნია დავთრები!

რაც რამ მებადა წამართვა,

დამიწიოკა ბალღები.

საჩეჩელიც კი გამტაცა,

რით-ღა დავჩეჩო მატყლები?

თუ ეხლავ კვალზე მივყვებით—

ვიპოვით, დაუმცდარია,

ჩემს საჩეჩელზე ნიშნადა

ძირის ფიცარზე მთვარეა.

მიშველე, თავს შემოგველე,
მოეძებნოთ, შემიბრალია!

ყვინი ფრიად განრისხდა,
ვით მეფეთ წესი არია,
შემოუყვირა მსახურთა:
„ეს დედაკაცი მთვრალია!
თუ მთვრალი არა, უთუოდ,
ეტყობა, ჭკვაზე მცდარია.
ახუნდზე, ჰხედავთ, რას ამბობს,
რაებსა სჩმახავს სულელი?!
ჩემის სამეფოს დიდების
ჩირქის მოცხების მსურველი.
მობრძანებულა ჩემთანა,
ჩემის გულისა ქირადა,
ეს ჩემი შეურაცხყოფა
უნდა დაუსვა ძვირადა:
კულზე მოაბით შავს ცხენსა,
ისე გაუშვით მინდვრადა,
რასაც დღეს ფიქრობს, ის ხვალე
აღარ მოუვა ფიქრადა.
დაუნაშავრად მოხუცი
გახდა სანიშნე ფიცრადა.“

ჯალათთ რა ესმათ ბრძანება,
ასრულდა ნება მეფისა,
და გაიფანტა ველზედა
თმა და ძვალეები ბებრისა.

IV

გავიდა ცოტა რამ ხანი,
ახლა სხვა ჩნდება მჩივანი,
ახუნდის ავაზაკობის
უფრო ხმა-მაღლა მყივანი.
შეწუხდა ფრიად ყვინი.
შეწუხდა მისი მდივანი.
ისიც ცხენს დააჩქლეთინეს,
ცხარე ცრემლების მცვივანი.

ოცი სხვა მოდის კიდევ
 ახუნდ-წმინდანის გმობითა,
 მიჰმართეს მეფის სრა-სახლსა
 ვაით და ერთის ყოფითა.
 კარის დარაჯთა ეს გროვა
 ვერ შეიმაგრეს თოფითა.
 შეჰვედრა გროვამ ყეინსა
 დიდის სალმით და ჩოქითა:
 „აი, დაგვბოცე მეფეო,
 „შენს ნებასა ვართ ყველაო,
 „ხოლო სიმართლის თქმისადა
 „რად გინდა ჩვენი გვემაო?
 „ჩვენ თვითაც ვკვირობთ, ახუნდი
 „ხალხში როგორა დგებოდა?!..
 „რას ვიფიქრებდით, თუ იგი
 „ყაჩაღი გამოდგებოდა!
 „ნათქვამს არ დავიჯერებდით,
 „რომ არ გვენახა თვალითა
 „თოფ-იარაღში ჩამჯდარი,
 „ხელში შიშველის ხმალითა.
 „გვართმევდა სარჩო-საბადსა
 „წმინდანი კაცი ძალითა.
 „განა არ გვიჭირს ამის თქმა,
 „განა არა გვწყინს რაც ვნახეთ?
 „როგორ დავმალოთ, არა ვსთქვათ,
 „როცა ვიცანით მის სახე?
 „მობძანდით, თქვენაც იხილეთ
 „სახლის ძირითა სართული, —
 „ვიციოთ, ახუნდი იქ არის
 „სიმდიდრის თელაში გართული“.

მაშინ წამოდგა ჰუსეინ
 ვაზირი, კაცი ჭკვიანი,
 და მოახსენა მეფესა
 სიტყვა წყნარი და ფხიანი:
 — „ჩვენო მზეო და მთვარეო,
 „მფარველო თათრის ერისა,
 „მეფეთ-მეფეო ძლიერო,

„რისხვის მიმცემო მტერისა!
 „გთხოვ, მოისმინოთ ნათქვამი
 „თქვენისა მიწა-მტვერისა.
 „ეს ამოდენა ღუნია
 „რომ აღარ იშლის, ჰყვირისა,
 „უნდა წამალი ვეძიოთ
 „ამ საქმის გასაჭირისა,
 „წმინდანს რა დაუშავდება—
 „სახლი გავჩხრიკოთ იმისა?“
 ყეინმა „ბალი“ დაუკრა,
 გროვაც აღარა სტირისა.

V

შებინდდა. მოლა ახუნდომ
 სხვა ტანსაცმელი ჩაიცვა:
 ტანზე აისხა აბჯარი,
 პირზე ნახშირი წაისვა.
 მას ზნედა სჭირდა ერთი რამ:
 ვიდრე სადავლოდ გასწევდა,
 ინახულებდა სალაროს,
 ნივთებს სწმენდდა და არხევდა,
 ზოგს აკოცებდა, სხვას ჰზომდა,
 ზოგს ორის ხელით ასწევდა.
 ეხლაც სარდაფში ჩავიდა,
 მიაველ-მოაველო თვალია,
 სად ოქრო-ვერცხლი ელაგა,
 კალა, სპილენძი, რვალაია,
 თავ-თავისთვის აქვსთ საწყობი,
 შუაზე გასავალია,
 თვალ-მარგალიტი მრავალი,
 არ დაეტოვა ძვალაია,
 რაც კი მოეგდო ხელადა,
 ყველა აქ მოუტანია.

ნივთები უკლებლად ნახა:
 შეხტა, შეროკდა წმინდანი,
 ნავარდობს თავბრუ-დასხმული,

როგორც ქადაგი მისანი,
 რატომაც არ იტლინკებდა?—
 ასრულდა მისი მიზანი:
 ხალხში წმინდანად ითვლება
 კარგი სიტყვით და რჩევითა,
 სიმდიდრეც შეუძენია
 ავაზაკურის ქცევითა.

როცა ამ ყოფაში იყო,
 ბუქნას უვლიდა ახუნდი,
 თავზე დაესხა ხალხისა
 აურაცხველი მას გუნდი.
 იქვე მობძანდა ყვინიც
 თავის წობ-წობა ქუდითა,
 მისნი მხლებელნი ვეზირნი—
 ფარებითა და შუბითა.
 გგონიათ შეკრთა ახუნდი
 და მტერს დაუხვდა ჩხუბითა?

თუმცა გაიგო ამბავი,
 არ შეიცვალა ფერია:
 იმედობს, კვლავ მოატყუოს
 ბნელით მოცული ერია.

— მობძანდით, მეფევე, მობძანდით,
 თქვენი დანახვა მწყურია,
 აი, სადამდის მიაღწევს
 ხალხის მტრობა და შურია,
 ჩემთვის სიწმინდე შეჰშურდათ,
 მეც კი მომაცხეს მურია!

— როგორ? რა შური, მოლაო?!—
 სთქვა შუბლ-შეკრულმა ყვინმა,
 ყურები ააცქვეტიანა
 ყველას ახალმა სეირმა.

— ისა, რომ ჩემი სარდაფი
 ქურდებს დაუღვავთ ბინადა,
 საცა რამ მოუპარიათ
 და რაც რგებიათ წილადა,
 ყველა აქ მოუზიდნიათ,
 აქ დაუღვიათ წყობითა,

რომ ვიქმნე შეჩვენებული
 ხალხის წყევით და გამობითა.
 ვინა ქმნა ასეთი საქმე,
 ნეტა ვიცნობდე ცნობითა?!

— მაშ, შენ არა ხარ ჩამდენი
 ამ ბოროტების, მელაო?
 მაშ ეგ საცმელი რა არის,
 აბჯარი მაგოტელაო?!

ან სახე ნახშირიანი,
 ავაზაკური ოინი?
 „ავაზაკია, ეგ არი!“ —
 აყვირდა ხალხის ბოინი.

— სსუთ! დამაცადეთ,—სთქვა მოლამ,—
 ნუ კი აჰყვირდით ყველაო,
 აბჯარი მიტომ ავისხი,
 მინდა საწყლების შეველაო,
 ყარაულობა მეწადა
 აქვე სარდაფში ფარულად.
 როს მოვიდოდენ ქურდები,
 ნივთებს ჰზიდავდენ მალულად,
 სულ გამეჟლიტა წყეულნი,
 მინდოდა, ხალხის მცარცველნი,
 მიტომ ჩავეიცვი ტანთ ასე,
 იარალიც მაქვს ამდენი.

— ვის უნდა უყარაულო?! —
 თითონ შენა ხარ მელაო,
 კიდევ გვატყუებს, არ შეჰრცხვა! —
 ერთხმად იძახდა ყველაო.

გასინჯეს მელას სალარო,
 სცნეს დანაკარგი თვისია,
 აქ იყო ვინც რა დაკარგა
 ნივთი ვერცხლის თუ რქისია.
 — მაშ შენ არა ხარ? — სთქვა მეფემ,
 სახე მიილო მქისია, —
 ტყუილად ცილი დაგწამეს,
 ჩანადინარი სხვისია?

—სწორედ ეგრეა, რას ბძანებთ,
 მაჰმადსა ვფიცავ, სწორია,
 თუ რამ გსმენიათ ჩემზედა—
 ცილის-წამება, ჟორია.

აბორგენდა გროვა ფრიადა,
 ზღვა არის, სწორედ, მღელვარე,
 სახით საკირედ ქცეული,
 აღის და მურის მგზნებარე.

ალარც ვეზირებს უსმინეს,
 ბევრი არცა-რა ყეინსა,
 დაესხნენ ერთად ახუნდის,
 რას დააყრიდენ ხეირსა?...
 ზოგმა ფეხები დასტაცა,
 ზოგი მიათრევს წვერითა,
 სხვა მუშტებსა სცემს თავშია,
 ვით გრდემლს მჭედელი კვერითა.

ბევრი ამუქრა გროვასა
 ახუნდიმ მაჰმად, აღია.
 მაინც ვერ გახდა ვერაფერს,
 მტრის ხელში სული დალია.

VI

მაშინ წამოდგა ჰუსეინ,
 ნაზირ-ვეზირთა თვალთა,
 დაიწყო ოხვრა-ვიშითა,
 კარგის თქმა ჰქვიანთ ვალია.
 —„ეჰ, მორჩა თათრების საქმე,
 „მდინარემ წყალმა დალია.
 „ჩვენ მის ქურდობას ნუ ვიტყვით,
 „სხვა საქმე მოხდა დილია:
 „მან ერის გულიც გაცარცვა,
 „ჰკვას ჩაუტეხა ხილია.
 „ვინაც მოიგებს ერის გულს,
 „მომავალზედა ჰკილია.
 „ახუნდი დიდხანს ჩვენს ერსა
 „გზას დაუბნელებს სავალსა,

„ფურთხს და ლაფს მიაყრევინებს
 „ქეშმარიტთ წმინდანთ ნავალსა.
 „კარგა ხანს უნდა დამუნჯდეს
 „მართალთა კაცთა ენაო,
 „რა უკუ-აგდებს მათ ნათქვამს
 „ერის დამდგარი სმენაო.“

მართლაც და ვინც კი გამოჩნდა
 მქადაგებელი რჯულისა,
 ნამდვილი ხალხის ერთგული,
 მექონე წრფელის გულისა,
 მავრცელებელი ერშია
 აზრთა სხვადასხვა ჯურისა,
 მან ხალხში დაიმსახურა
 მხოლოდ სახელი თულისა!
 „ახუნდიც გეყავდა, რომ დღისით
 „ჭიასაც არა სჭყლეთავდა,
 „ლამით ქვეყანას აგდებდა
 „და მთელს. დუნიას უღეთავდა!“

1898 წ.

ნანგრევთა შორის

(მონადირის ნაამბობი)

I

მთას ვინადირე... დავბრუნდი,
მთის ძირს მივსდევდი ჭალასა,
მეჩქარებოდა შინ მისვლა,
მუხლებს ვატანდი ძალასა.
პირია გაზაფხულისა:
ჩირთიც ახალი, მწვანეცა;
შიშს რა გაავლევს ჩემს გულში,
დღეც ტყეში ვცხოვრობ, ღამეცა.
მხოლოდ ამ ადგილს არა დროს
მე არ გამეველო ღამითა,
და რაც მე იქ მოვიხილე —
გავოცებულვარ ამითა!

ანდით მოვდივარ ტყე და ტყე
და ვეგანები ბინასა...
ყურს ვუგდებ გულის საკლავსა
კაცის კენესას და გმინვასა.
ყატყატი მესმის თანაცა:
კივილ-ჭყივილი საზარი,
ომია გაცხარებული,
ცის ჩამოქცევის სადარი.

ყოველ მხრივ ხალხი ყაყანებს,
ზოგნი უხმობენ შორითა...
„მოგვეშველენით, კაცებო!“
ძახილი მოდის გორითა;
თან თქაფა-თქუფი... ცხენები
გზას მოარღვევენ ტორითა.

ახლა ჩემს წინა ქართულად
დაივაგლახა ვინამა:
„ვაჰმე, ცხენს ფეხი მამიტყდა!..“
ის ანუგეშა წინამა:

— „არა უშავ-რა, წავედეთ
 ახლა ქვეითად, ხმლებითა
 ბალებს გვიქრიან თავებსა,
 რა უპატრონოდ ვწყდებითა! —
 ღმერთი გრისხავდეს, ელიონ,
 რომ უმწეონი ვრჩებითა!“

სხვა კივის კიდევ ქართულად
 «დიაკვნის გვერდის» ციხითა:
 „გაისარჯენით, ბიჭებო!“
 მედგრად და დიდის რიხითა.
 სხვა მოსთქვამს: „ხმალი გამიტყდა,
 მათხოვეთ ვინმე, ძმობასა!“
 ჩემს გადანახადს ვინ იხდის,
 ან ჩემს მაშინდელს ყოფასა?!

შიშმა შამიპყრო მაშინ კი,
 ვსთქვი: „დავიხელთო* იქნება,
 რა მეღანდება, რა არი,
 საით რა მომეგლინება?“
 ვლოცულობ, ვიწერ პირჯვარსა,
 მივალ, არ ვიხევ უკანა.
 ან სად გავიქცე, რომ შფოთი
 არ ცხრება, ისმის ყველგანა.
 თუმცა კი კაცი ქაქნადა
 არ მინახია სწორედა, —
 არც სულიერი სხვა რამა...
 ნანგრევები დგა ყორედა.
 ქვების მეტს ვერაფერს ვხედავ
 ამ ბნელს, უკუნეთს ღამეში;
 მაინც ვერავის ვნახავდი,
 თუნდაც რო მეელო მთვარეში.
 ხმა ქკვა - გარკვევით მესმოდა,
 გაბნეულიყო ჰაერში.
 კიდევაც ყურებში მიდგა
 ხმა, გრგვინავს ვინმე კაცია:
 „ბიჭებო, ციხეს უშველეთ,
 ეგეც მტერს წარუტაცია!“

*) გაგვიღე.

ჩემს მოხილებულს ამბავსა.
 თავზედაც გადაჰხედოდათ
 ეს ამბავი და შფოთია, —
 ყველასთვის არი უკვდავად,
 მარტო ერთისთვის როდია!
 მხოლოდ-კი ქართველი იყოს,
 არ იყოს უცხოს ტომისა,
 ყველასაც მოეჩვენება
 სახე გრგვინვის და ომისა.

თვით ნანგრევების ამბავი
 სთქვა თანდილანთ ხუტამა:
 „მინამ ქვეყანა არსებობს,
 ამ ამბავს ნახვენ მუდამა.
 ნუ იტყვიით—ბოროტნი იყვენენ,
 კეთილნი სულნი არიან.
 ამისთვის ფიცი რად გვინდა,
 მე კარგად ვიცი ძალიან.
 მეც თითონა ვარ მნახველი,
 და სხვა ათასი, მაგისა,
 მაგრამ დღეს-აქამომდისა
 არა წაუხდა არვისა.
 არც ვინ შაცვლილა ჭკვიდამა,
 არც ვის მაჰშლია ცხოვრება,
 ჯანზედაც კარგად არიან,
 უკეთესი აქვთ გონება.
 მაგ ნანგრევებზე თქმულება
 ძველთაგან გამიგონია,
 გიამბობთ, რამდენადაც-კი
 შემწვევს ძალი და ღონია.

III

„მანდ, დღეს რომ ყორეებს ვხედავთ, —
 ციხე-კოშკების ნანგრევთა —
 დარბაზთა, ეკლესიათა
 ჩაშლილ-მოშლილთა რამდენთა, —
 ძველს დროს ქალაქი ყოფილა
 მტერ-შეუვალი, მაგარი,

ცხოვნეთად სახელდებული,
 სწორედ სამოთხეთ სადარი.
 ხომ იცით, ძველად ჩვენს მხარეს
 მრავალი მტერი ჰყოლია,
 ეხლაც ბევრი ჰყავ, მაგრამა
 ქვა და ლოდებსა ჰსტოლია.
 დრო თუ დაუდგათ, კიდევაც
 გადმოჰყუდებენ ყურებსა,
 კიდევაც დაგვიქროლებენ,
 აიშფოთებენ გულებსა.
 დიად, სწვევია ჩვენს მხარეს
 ძველს დროში ურუმთ ლაშქარი,
 აუმტუტებავ ქვეყანა, —
 ციხე-კოშკები რაც არი,
 არ გაუშვია არცადა
 დაუქცეველი საყდარი.

ბოლოს მოსულან ამ ადგილს,
 საცა დღეს გვესმის კიჟინა
 ღამით და აბჯრის ჩხარუნი,
 ვინ უკან მირბის, ვინ წინა...
 „ელიოზ, ღმერთი გრისხავდეს!“ —
 ყველა ერთ-პირად იძახის,
 იმასაც გეტყვით ბოლოსა,
 ეს ელიოზი ვინც არის.

თავს დასცემია ცხოვნეთსა
 ზღვასავით თათრის ჯარია,
 ძალიან ცდილა ურჯულო,
 ქალაქს გარშემო მდგარია,
 აელო ცხოვნეთ-ქალაქი,
 შეელო ციხის კარია.
 მაგრამ ძალი და ხრიკები,
 ჰხედვენ, ამაო არია.
 გამოსჩენია ურჯულოს
 მეშველად ცხოვნელი, წყეული,
 არავენ იცის, რა რჯულის,
 ჩვენში სით გამოორეული.
 ეს კი იციან, სულ-კრულსა

რომ ელიოზი ჰრქმევია. თათრები გაულაღებავ, ცხოვნეთი დაუქცევია: გზა უსწავლებავ მტრისადა ერთს ბნელს, უკუნეთს ღამეში... თითონ დიდობა მიულავ იმავ თათრების მხარეში. იმ ცოდვა-ბრალის სურათი, რაც იმ ერთს ღამეს მომხდარა, შაუნახია ჰაერსა, სცოცხლობს და როდი მომკვდარა! სამშობლოს ერთგულთ სულები სპეტაკნი, როგორც ცვილები, თავზე დაჰბრუნვენ ცხოვნეთსა, როგორაც დედას შვილები. თან ელიოზსა სწყევლიან, სამშობლოს დამამხობელსა. ვაი მას, შავბნელს, უბედურს და ვაი იმის მშობელსა! ვპოვებთ ამ ქვეყანაზედა იმათ კეთილის-მყოფელსა?! თავის სამშობლოს გამცემზე ვისმე კეთილის მთხრობელსა?!

ცხოვნეთის მოძახურები ამაშფოთარის ხმებითა ჩვენ გონებაში გვაგდებენ, რადგან ხშირადა ვსცდებითა: სულითა ვცოცხლობთ ისევა, როცა ლეშითა ვკვდებითა, — რაც გვიყვარს მის სანახავად საფლავებიდამ ვდგებითა.

დიდება უფლის სახელსა, სულით ცხოვნება იმათა, რაც ღმერთს მიუცავ სამყოფოდ, ნუმც მოეშლებათ ბინადა!“

ბრძენი ვირი

(ძველის-ძველი ამბავი)

I

ვირი რამ, ერთი ჩოჩორი,
დიდყურა, უგზოდ მყვირალა,
არ ვიცი, სით როგორ მოხდა,
ასე რამ გაამძვინვარა:
საჯაროდ გამომდგარიყო,
მალლობიდამა ჰყვიროდა,
თავისა გასადიდებლად
სიტყვასა როდი ძვირობდა!
ყროყინით მთა-ბარს აქცევდა:
„ჩემთან მოგროვდით ყველაო,
საცა რამ ცხოველები ხართ,
თუ გინდათ თავის უველაო!“
ამ უშველებელს ღრიალზე
მხეცებმა ცქვიტეს ყურები,
ამბობდენ: „ჩქარა წავიდეთ,
საქმეა დასაშურები“.
მრავალს შიშით და ძრწოლითა
უთახთახებდათ გულები.
„გაფრთხილდით, არავენ რა სთქვათ
„იმისი დასაწუნები,
„უცხო რამ მხეცი გვეწვია“...
ტანით ძლივს მიაქვთ სულები.
დაიძრნენ ტყილამ ნადირნი
ვირის მქუხარეს ხმაზედა,
არ დარჩენილა არც ერთი
არც მინდვრად, არცა მთაზედა,
უნდა იახლონ დიდყურას,
სცნან, მხეცთ იბარებს რაზედა...

მხეცებში არსად მოსჩანდა
ვეფხვი, ლომი და მგელია,
არც დათვი წამოსულიყო,
დარბაისლობის მცველია...
ვირის ყროყინზე ირბინოს,
ისე ჭკვა გამოელია?!
სეირის საყურებლად
ჯამათს მოჰყვა მელია,
ვირს ის წინადაც იცნობდა,
დღესაც იმისი მცდელია.

II

ვირი გორაზე შემდგარა,
იცქირებოდა გმირულად,
თუმცა-კი ჭკევა და სიტყვა
მას მოსდიოდა ვირულად.
ნადირთ ხრო იმის წინაშე
სდგას მოწიწებით, მწირულად.

ბაგე აღალო ვირული,
ასე დაიწყო ჭეცამა:

„გული მომიწყლა, ცხოველნო,
„თქვენმა ტანჯვამ და კენესამა;
„თქვენს ბატონად და პატრონად
„დღეს მე დამნიშნა ზეცამა...

„დღეიდან უნდა იხაროს,
„ვინც აქამომდე ეწამა.

„სჩანს ღეთის ბძანება ეუწყა

„ვეფხესა, ლომსა და მგელსაო,
„რომ ჩემსა დაბარებაზე

„აქ არ მოვიდენ დღესაო.

„გაიგებთ, მათ როგორც დავსჯი,

„სულ ზურგზედ ვადენ ბღღვერსაო!...

„იმ დღეს-კი კარგად მივწიხლე

„ის თქვენი ლომი ქებული,

„აღმა და დაღმა ვათრიე

„მთლად თავ-პირ დასისხლებული.

„მეხვეწებოდა: «ნუ მომკლავ,

„თუ ხარო მადლით ცხებული!»

„და დღესაც მიტომ მემალვის

„სწორებში გამოკლებული.

„ვეფხვი, მგელი და დათუნა

„ვერ შემომხედვენ შიშითა.

„დიად, იციან კარგადა,

„რომ მათ ვჯობივარ ჯიშითა.“

მხეცები გაცელებული

წამოყაყანდენ ვიშითა.

ზოგი ამასაც იძახდა:

„ეგ ხომ ჩვენც კარგად ვიცითა;

„რა საჭიროა ნათქვამი

„არ დაამტკიცო ფიცითა.“

უფროც თავ-ზარი დაეცათ,

შიშით ეკვროდენ მიწასა,

რაკი ვეფხვ-ლომსაც სწიხლავსო,

ხმას ვინლა გასცემს იმასა!

მხეცთ კვალადა სთქვეს: „არ სტყუის,

„ჯერ ხმა როგორი ჰქონია,

„აბა თუ ვისმე მისთანა

„ტყეებში გაგვიგონია?!..

„ყურებიც რამოდენა აქვს,

„დიდი ექნება გონია.

„ბატონად ამოვირჩიოთ,

„ძალიან მოსაწონია“...

ერთბაშად დაიყრანტალეს,

გაიძახოდენ ვაშასა!

ვინ მისცემს ასეთს დიდებას

თავის საყმოში ფაშასა!

III

„ჩვენს ბატონს გაუმარჯოსო“, —

ერთხმად ჰყვირიან მხეცები.

ამ დროს ტყეს მგელი მოსდევდა

თვალებით დანაცვლები.

მეტად ჰშიოდა, საჭმლისად

ჰსურდა გაეკრა კლანჭია,

მხეცთ ღრიანცელი რა ესმა,
 მყისვე იმათკე გასწია.
 კული მიწისკე დაუშვა,
 ცხვირი ცისაკე ასწია,
 და სწორედ იმ დროს, როდესაც
 მხეცნი ვირს სალამს აძლევდენ,
 ყმობის პირობას უღებდენ,
 მოლხენის ცრემლსა აქცევდენ,
 თავს წამოადგა დიდყურას
 და დააშტერდა მგლურადა.
 იამა ლამის გუშავსა
 და გაულიმა ძმურადა.
 მერე კი კბილი უღრჭინა
 და მიეტია მტრულადა.

მგლის დანახვაზე მხეცები
 გაფთხნენ-გამოფთხნენ ტყეშია,
 მხეცთა ახალის თავისა
 ლეგ-ჩოხას დაჰჩა ლეშია
 მორთო დიდყურამ ყროყინი,
 საცოდლობის ღრიალი,
 მეტად ეზარა მგლის სახე,
 მისი თვალების ბრიალრ.
 მუხლთ მოეკვეთა შიშითა,
 მის ბაქი-ბუქი გაცუდდა.
 აყყამ ყაყრანტო სტაცა,
 იქვე ტყის პირას გაგუდა.
 თქვენგან არ მიკვირს, ერთს ვირთან
 მგლის შვილს მეშველი რად უნდა!..
 მელია მარჯვეს მალული,
 ჯირკვთან სიცილით კვდებოდა,
 თან კბილებს აკაწკაწებდა,
 მგელი რომ ლეშით ძღებოდა.
 იცოდა, საკმაო კერძი
 იმასაც წილად ჰხედებოდა;
 მგელთან ერთად კი საუზმე
 კარგად არ დაუჯდებოდა.

IV

ეს რომ ვირებმა გაიგეს,
 ბევრი იცინეს ძალიან.
 რისათვის? ვიტყვი ამასაც,
 თუ კი მსმენელთა სცალიან:
 ეს სამგლე ვირი ვირებშიც
 თურმე თავივას ჰბედავდა,
 თუ არ თივასა, ჩალა-ბზეს
 და ნეკერს არა ჰკენეტავდა;
 პატრონის ურგები იყო,
 ერთი ზარმაცი, ოჩანი,
 როცა პატრონმა აჰკიდის
 ფქვილი, ან შეშა ცოტანი,
 ჩაწვის, აკენესდის, როგორაც
 ნაძალადევი მგოსანი.
 პატრონი კარგი რამ ჰყავდა,
 ვაჟკაცი პატიოსანი:
 ბარგს ჰხდიდა, მინდვრად უშვებდა,
 ნავარდობს როგორც ფრთოსანი,
 გაუთიალა საცოდავს
 ბალ-ბაღჩა, მთელი ბოსტანი.
 და თან ბრძენობას ჩემობდა,
 როგორც საბჭოში ხმოსანი.
 ვირებს სულ ამას ურჩევდა:
 „ავდგეთ, წავიდეთ ტყეშიო,
 „სულით და ხორციით ვიტანჯვით
 „ადამიანის ხელშიო“.
 ვირები უპასუხებდენ:
 „არა, ვერ შევსძლებთ მაგასა.
 „ჩვენ ისევ შრომა გვირჩევნავ,
 „ოღონდ კი ვებნეთ მაგასა,
 „ნამეტურ—ზამთრის ყინვაში
 „ტყე და მინდორში ტანტალსა.
 „შრომა რა სათაკილოა!
 „თითონ კაცებიც შრომობენ,
 „ერთმანეთს თავ-პირს ამტვრევენ,
 „რამდენს სისხლს ღვრიან, ომობენ.“

ყველასგან მოძულებული
 ურჩი განდევნეს კრებითა
 და ახლა მხეცებს მიჰმართა
 თავის ვირულის კეფითა.
 ისინი თუმცა გააბრიყვა,
 მაგრამ იმედი წუხდა,
 მგელს ჩაუვარდა პირშია
 და საჯიჯგნავად გაუხდა.

V

მხეცებიც ბოლოს ჰკვირობდენ:
 „როგორ გავებრიყვდით ჩვენცაო,
 „რაზე ვირს თავს დავისვამდით,
 „გაგვიწყრებოდა ზეცაო,
 „აი დალახვროს უფალმა
 „ის უბედური, ქეცაო!..“
 ლომი პირიდან ცეცხლს ჰყრიდა,
 რა გაიგონა ესაო,
 კლანჭები მოიმარაგა,
 კბილები დაიღესაო;
 მხეცების წურთვნას შეუდგა
 იმავ მეორე დღესაო,
 ტყე-ველებიდან ისმოდა
 ნადირთ ოხვრა და კვნესაო.

1900 წ.

გველის-მჭამელი

(ძველი ამბავი)

I

სასტუმროს იყენენ ხევსურნი,
ლუდი ეღულა წიქასა;
ისხდენ ბანხედ და ღრეობდენ,
თასებით ჰსვამდენ იმასა;
ზოგნი უკრავდენ ფანდურსა,
ზედ დაჰმღეროდენ დიდადა, —
მსმენელთა გრძნობას უღებდენ
საგმირო ამბებს ხიდადა;
აღზნებით გმირთა სახელებს
ლექსებში სთვლიდენ წმიდადა;
მოხუცნი ჩიბუხებს სწევდენ,
ბოლი ეხვიათ ნისლადა,
განმარტავდიან მათ ამბავს,
შანდობა თქვიან გმირთადა.
ახლების საწურთნელადა
იხსენებდიან ქებითა:
„თქვენ იცით, ამას იქითა
კაცად ვინც გამასდგებითა!“
კრებაში ერთი ვინმე სჩანს
სახე-მკრთალი და მშვიდია,
როგორც თათლს მწერი, ეხვევა
იმას მცირე და დიდია.
დაღვრემილს წელზე ხმალი ჰრტყავ,
მხარ-ილოვი ფარი ჰკიდია.
მუხლებს წინ თავშიშველანი
ორნი უსხედან ჩოქითა,
თასებს აწვდიან, იღებენ
შავს ლუდსა დიდის გობითა.—

„მასვი, მინდიავე,—ეტყვიან,
კაი ლუდია, სვიანი,
გვითხარი რამე, ღვთის მადლსა,
ერთი ქართული გზიანი.“

— მთვრალმა რა გითხრათ, კაცებო,
ქკუა სასმელმა დაძალა,
სათქმელი მერმისთვის დარჩეს,
თუ კი სიკვდილმა მაცალა.—
ასწია კარახანასა,
გადიწურა და დაცალა.

ტყვეობით დაბრუნებული
ძმებში ყოფნითა სტკებოდა,
როგორაც სხვანი მრავალნი,
ისიც ლუდითა თვრებოდა.
ამ მინდიაზე ამბობდენ
დაუჯერებელს ამბებსა:
მინდია ტყვედა ჰყოლია
თორმეტს წელს თურმე ქაჯებსა.
ტყვეობამ ფრიად დაჩაგრა,
სამშობლოს გარეთ ყოფნამა;
მიდის დრო, განვლო მრავალმა
ოდგომამა და შობამა,
მაგრამ მინდიას ტყვეობას
არ ექნა დასასრულია,
გული დაუდნო მონებამ,
ამოსვლას ლამობს სულია.
აგონდებოდა თავისი
ჩამოთოვნილი მთებია,
ჩაბნელებული ხევები,
უსწორ-მასწორო გზებია,
მის ბედის მგლოვიარენი
დედა, მამა და ძმებია,
თავისი ქოხი მწირული,
სამოთხედ მისაღებია,
ეშველათ, ბევრჯელ ხატ-ღმერთსა
მხურვალედ შაჰვედრებია.

ბოლოს სთქვა: „თავსა მოვიკლავ,
 ასეთს სიცოცხლეს სჯობია!“
 ქაჯთათვის ცეცხლზე ნადგამი
 სადილად ნახა ქობია.
 იცოდა, გველსა ჰხარშავდენ,
 იმასა სჭამდენ ხშირადა;
 ქაჯნი ქაჯობით იტანდენ
 გველის მიღებას პირადა,
 და თავის თავზე იფიქრა,
 რომ ექცეოდა ჭირადა.

აილო ერთი ნაჭერი,
 ზიზღით ქურდულად შექამა
 და ამ დროს მოწყალეს თვალით
 ტყვეს გადმოჰხედა ზეცამა:
 ახალად სული ჩაედგა,
 ახალი ხორცი აისხა;
 გულის ხედვა და თვალების,
 როგორც ბრმას და ყრუეს, გაეხსნა.
 ესმის ღღეიდან ყოველი,
 რასაც ფრინველნი გალობენ,
 ან მცენარენი, ცხოველნი,
 როდის ილხენენ, წვალობენ.
 რაც კი რამ დაუბადია
 უფალს სულიერ-უსულო,
 ყველასაც თურმე ენა აქვს,
 არა ყოფილა ურჯულო.
 ამას ჰგრძნობს, უკვირს თითონაც
 ტყვეს თვის ბუნების ცვალება.
 შეიგნო, ჭამა გველისა
 ქაჯთაგან იყო ზმანება.
 სიბრძნე აჩვენეს გველადა,
 რომ ჰზიზღებოდა საჭმელად,
 თუმც „შენც ჭამეო, მინდიაე“,
 არა ზარობდენ სათქმელად.
 შეიგნო სიბრძნე ქაჯების
 ამიერიდამ ტყვემაო;

მას მუსაიფი დაუწყო
 ცამ, დედამიწამ, ტყემაო.
 მხოლოდ ბოროტმა მის გულში
 ვერ მოიკიდა ფეხია,
 სხვა დანარჩენი ქაჯური
 ყველა ისწავლა ხერხია.
 მას აღარაფრის ეშინის,
 თუნდ თავს დაატყდეს მეხია.
 ქაჯნი ბრაზობენ, რა ჰხედვენ—
 გამეცნიერდა გლეხია.
 აღარ აშინებს ტყვეობა,
 აღარც ხრიკები ქაჯური,
 დღეს თუ ხვალ, იმედიანობს,
 ქაჯებს უჭიროს პანჩური.
 მალთა ტყვიასავითა,
 გრძნეული, როგორც გველია,
 აღმერთებს, ნუგეშად ჰსახავს
 ფშავ-ხევსურეთი მთელია,
 გვირგვინოსანი თამარი
 სულ-მუდამ ამის მთქმელია:
 „ოლონდ მინდია თან მყვანდეს,
 მასთან მთიელი ერია,
 რაც უნდ ძალიან ეცადოს,
 ვერას დამაკლებს მტერია“.
 იცის მტრის დასამარცხები
 და შემმუსვრელი ფანდია;
 თუ დაჭრილს ცოცხალს მიუსწრო,
 ნუ აქვს სიკვდილის დარდია.
 შუაზე გაჭრილს გაჰკურნავს
 მის უებარი წამალი;
 მით არ მცირდება ომებში, —
 მუდამ ჯარი ჰყავ მრავალი;
 შორს არის ამბად წასული
 მისი თავგადასავალი.

II

როცა კი გაზაფხულდება,
 გამოიღვიძებს ქვეყანა:
 სილალე, სიმხიარულე
 დასეირნობენ ყველგანა,
 გაჩნდება ჩირთი, ყვავილნი
 ეკონებიან მწვანესა,
 მინდია გაფაციცებით
 სულ მიმოივლის მთა-ველსა.
 ყველა მცენარეს და მლილსა
 ის ეგებება სალმითა,
 ბუნებაც „ვამას“ უძახის
 მდიდრად მორთულის ალმითა,
 ყვავილნი ყელ-გადაგდებით,
 დახატულები კალმითა,
 „მინდიას გაუმარჯოსო“,
 ერთხმად ასტეხენ ჟიჟინსა,
 ხეები ფოთლებს არხევენ,
 ბუნება იწყებს ბიბინსა,
 და მერე სათითაოდა -
 ყველა მოჰყვება ტიტინსა:
 „მე ვარო ამის წამალი“;
 სხვა გაიძახის — „იმისა“;
 მინდიაც მოსწყვეტს, თან მიაქვს,
 ჯერ ზედ ნამი აქვთ დილისა.

თურმე ზნედა სჭირთ ყვავილთა:
 ოღონდ ეწამლონ სნეულთა,
 სიცოცხლით გაფუფუნებულს
 არად აგდებენ სხეულთა:
 სალხინოდ ჰსახევენ, კაცთ სარგოდ,
 ძვალ-ხორცთა ჩამორღვეულთა.
 ყვავილთ ეს ზნე სჭირთ და ხეებს
 თურმე მოუვათ ტირილი;
 მარტოკა მინდიას ესმის
 მათი კვნესა და ჩივილი.
 ამისგან მისი ცხოვრება
 ძალიან დაცარულია:

მივიდა ხესთან ცულითა,
 სთქვა: „უნდა მოვჭრა ესაო!“
 შემოჰკრავს ცულსა და ამ ღროს
 ხის შამოესმის კენესაო:
 „ნუ მომკლავ, ჩემო მინდიავე,
 ნუ დამიბნელებ მზესაო,
 უთარალო რომა ვარ,
 მიტომ მიბრიყვებ ხესაო?!...“
 დაუდუნდება მკლავები,
 შტერად გაჰხედნებს ზეცასა.
 სხვა ხეს მიჰმართავს, ის უფრო
 მეტად დაიწყებს კენესასა.
 ხელცარიელი წამოვა,
 ვერ მოიყოლებს შეშასა,
 და რომ ღველფზედა არ გაჰქრეს
 ცეცხლი, აანთებს თივასა
 ან ჩალას, გამხმარს ჯოყრებსა,
 თან მიაშველებს წივასა;
 თუ სად ხმელს წიწკრებს იპოვნის,
 არც დაიწუნებს იმასა.
 მაინც ღმერთს ჰმადლობს, მაინცა,
 საღამოსა და დილასა.
 სხვებსაც მას ურჩევს: „კაცებო,
 „მოდით, ნუ ჰშვრებით ცოდვასა;
 „ნუ მასჭრით ხესა, დავერდეთ
 „ჯოყრებს, ხმელს წიწკრებს ცოტასა.“
 არავინ უსმენს, არქმევენ
 ამ გვარს მის რჩევას ბოდვასა.
 — „ღმერთს ჩვენთვის გაუჩენაო
 სარგოდა, მოსახმარადა!“
 და დღესაც არავინ ჰზოგავს
 ვერხვ-წიფელს მოსაკლავადა.

III

როცა ყანის მკას დაიწყებს,
 გიჟია, გადარეული:
 ერთს ფეხს აქ მოსჭრის, ერთს იქა,

საგულე-ჩამოხეული;
 სულ გადასთელავს ყანასა,
 გაპბურდონის, გაატიალებს,
 მინამ ღონე აქვ მკლავშია,
 ციბრუტივითა ტრიალებს,
 და როცა დაიქანცება,
 გაიშხლართება მიწაზე.
 რო ჰკითხოთ: „ასე რად სჩადი?“
 ის გიპასუხებსთ იმაზე:
 — რას ამბობთ, კაცნო, არ გესმისთ,
 მიტომ მიწუნებთ ქცევასა.
 ის როდი იცით, თავთავნი
 როგორ მიწყებენ ხვეწნასა;
 უნდა იცოდეთ, ჰხედავდეთ
 თავთავების ყელის წევასა,
 ათი-ათასი ყოველ მხრივ
 რომ დაიქუხებს ერთადა,—
 ხელ-ნამგლიანი როცა ვარ,
 მნახავენ თავის ღმერთადა:—
 „არა, მე მომქერ, მინდიავე,
 ნუ მტოვებ, შენი კვენსა-მე!“
 „არა, მე, — სხვა გაიძახის:—
 უფრო მაშინებს ზეცა მე.
 პატარა ნისლიც რო ვნახო,
 ჩამოვიშლები ტანითა.
 ვაი თუ სეტყვა მოვიდეს,
 ყელი გამომქრას დანითა.“
 სხვა უფროც ჰყვირის: „ნუ მწირავ,
 იხარე თავის ჯანითა!“
 გამაგიჟებენ ბოჟირით,
 გადავირევი ბრალითა:
 ვცდილობ და ყველას ვერ ვწვდები
 ორის ხელით და თვალითა
 და ამ დროს თავადაც ვხვდები
 მოსაბრუნები წყალითა.
 ყანასა სეტყვა აშინებს, —
 კაცთ უსაზრდოოდ დარჩენა,

თორემ ვით ნამგალს, სეტყვასა
 სით შაუძლიან წახდენა?!..
 კაცთ სარგოდ თავსა ჰზოგავენ
 თავთაენი ოქროს ფერანი, —
 არ სწადის, ოხრად ლპებოდენ,
 ჰკენკდენ ყვაენი და ძერანი.
 მიტომ ჩქარობენ მომკასა,
 ერთად ჟივიან ყველანი,
 ჰსურთ პურად იქცენენ, საჭმელად,
 რომ მითი გაძღნენ მშვიერნი, —
 მკვდართ კაცთა შანდობა ვუთხრათ,
 ძალნი ვახსენოთ ციერნი.

IV

ხატობა ჰქონდათ ხევსურთა,
 ლუდის სმა არი, ღრეობა.
 დიდს მლოცავს მოიპატიჟებს
 გუდანის ჯვარის დღეობა.
 ხალხია დაჯარებული,
 ბჭობენ უფროსნი მრავალსა:
 ზოგნი ამბობენ სხვის ამბავს,
 სხვანი—თავგადასავეალსა;
 ამბობენ ვაჟკაცობისას,
 თოფისასა და ხმლისასა,
 ჯაჭვის მჭრელს წელზე ვინ ირტყამს,
 ყველა აქებდა იმასა.
 უსმენენ მოწიწებითა,
 თუ ვინ რას იტყვის ცდისასა.
 თანაც გააბეს მსჯელობა
 გველის-მჭამელის ცოდნაზე,
 ხის მჭრელის, ბალახთ მთიბელის,
 მათ ჩინადინარს ცოდვაზე.
 ჩალხია ეტყვის კრებასა:
 „მიკვირს ეგ თქვენი ფიქრია,
 წინავაც ბევრჯელ გითხარით,
 ეხლაც იმასვე ვიტყვია:

ენა თუ ჰქონდეს ხე-ქვათა,
 ჩვენც რად არ გაგვიგონია?
 ჩვენს სატყუებლად მინდიას
 სიცრუე მოუგონია.
 ჩვენც მისებრ კაცნი არა ვართ,
 ჩვენც ყურები გესხავ, მგონია?!
 მე სამალავად არ ვამბობ,
 თითონაც მისდის ყურშია;
 თუ ამას მართალს არ ვამბობ,
 იფიქროს თავის გულშია.
 ვსთქვათ, სიბრაღული კარგია
 ხე-ქვა-ბალახთი, ცხოველთი...
 კაცის კვლა ყველასა სჭარბობს,
 თუნდ მტერი იყოს, ყოველთი.
 მაშ ალარც კაცს უნდა ვკლავდეთ,
 გეტყვით, მისმინეთ, მე რასა:
 მტრისას, ხმლით ნაჭერს, მინახავ
 მინდია სდგამდეს გორასა.
 რად სჩადის ამას, ხომ რჯულიც
 კლვისას არ გვაძლევს ნებასა,
 მაგრამ ვკლავთ იმას, ვინაცა
 ჩვენსა დაარღვევს შვებასა,
 ან მამულს გვართმევს, ან ცოლსა,
 ან გვიშლის რჯულის ცნებასა.
 მაშინ არც ღმერთი გვიცოდვებს
 მტრისად შაქცევას ხელისას,
 ეგრევე, ოღომც ვიცხოვროთ,
 მოჭრას წიფლის და თელისას.
 — არ სტყუის, არა, ჩაღზია,
 მინდია ცრუობს სწორედა,
 ათასნაირი ტყუილი
 თვალწინ აგვიგო ყორედა, —
 ამბობდენ ხალხში ზოგები
 გაუბედავად, დონედა.
 — მაგ ფიქრს ომ მივყვეთ, შენს მტერსა,
 როგორ-ღა გვეცხოვრებისა?
 ის რად ვიცოდვოთ, უფლისგან

რაიც არ გვეცოდვებისა?!.
 თემთ რო გვარიგებს მაგაზე,
 ძალიან ცუდად შვრებისა.
 კარგთაგან იმედი გვაქვის
 მუდამ შველას და რგებისა
 და არა ჩვენის დალუპვის,
 ჩვენის ცხოვრების ვნებისა!..—
 ეს იყო გამონასკული
 აზრი ხევსურთა კრებისა...

მინდია იქავე იჯდა,
 თვალთაგან ცრემლი სდიოდა.
 არვინ იცოდა, თუ იმას
 გული რისაგან სტკიოდა.
 თვალნი მიეპყრნო ერთს მხარეს,
 ხალხისა არა ესმოდა;
 გამოერკვია ფიქრიდან,
 როცა ბერდია ეტყოდა:
 „რად არ უურს გვიგდებ, მინდიაგ,
 ნეტავ რისათვის სტირია?“
 ეს არც კი მიკვირს შენგანა,
 არც სხვისგან გასაკვირია —
 ერთს წამში ცხრაჯერ შასცვალო:
 გლოვა-ტირილზე ლხინია,“ —
 და მთელმა ხევსურთა გუნდმა
 მინდიასკე ქნა პირია...

„ჰო და სთქვი, — კვლავ სთხოვს ბერდია, —
 გულზე რა ჭირი გჭირია?“
 — აგერ იმ ჩიტებს უურს ვუგდებ, —
 თითით უჩვენა ჩიტებზე,
 ორნი ფრთებ-ჩამოშვებულნი
 იფნის ქვეშ ისხდენ სიპებზე. —
 ერთი მეორეს უამბობს
 სიკვდილის ამბავს შვილებზე;
 მარცხნით მჯდომარე დედაა,
 მარჯვნისკე ამბის მთხრობელი,
 თქვენს მტერს, რომ გულ-მოკლულადა
 შვილებსა ტირის მშობელი.

ჩიტებს ეხლა-ლა შესცქერის
 ხევსურთა კრება სრულია,
 ჩიტთაგან ერთი იმ დროსა,
 თითქო მოჰსვლოდეს რულია,
 სიპიდან დაბლა დაეცა
 და განუტევა სულია.
 რომელი მოკვდა ორთაგან,
 ამის გაგება—რჯულია!
 ხევსურთ შაჰხედეს ერთმანეთს
 გაოცებულის თვალითა;
 ნუ თუ ასეთი ცოდნაო
 იქნება კაცის ძალითა?
 დარწმუნდენ იმის ცოდნაში,
 საქმე წინ ედვა ყველასა,
 მაგრამ ნაგრძნობსა გულითა
 გონებით ჰშველენ ვერასა:
 ბალახსაც სთიბენ, ნადირს ჰკვლენ,
 შეშით ანთებენ კერასა.
 ქათმის ხორცს რა შეაძულებს,
 თქვენვე მითხარით, მელასა?!
 ვინ ჩამოჯდება ღველფზედა,
 თუ ზედ არ ჰხედვენ ძელასა?!

V

ბევრჯელ მოუნდათ ლაშქრობა
 ლეკ-სპარსებ, ქისტებ, თურქთანა,
 გამარჯვებულნი მოდიან
 ხევსურეთს ვაჟნი მუდამა.
 ზღუდე გამაგრდა ქართლისა,
 მტერს შაუკერეს სუდარა.
 ერი თუ მტრის მძლეველია,
 მის მეტი არა უნდა-რა.
 მანამ მინდია ჰბელადობს,
 ხევსურებს არა უშავთ რა,
 ველარვინ ჰბედავს რჩოლასა,
 მყუდროობაა ყველგანა...

ნეტავი იმას, ვისაც კი
 მადლიერი ჰყავს ქვეყანა.

VI

ფრიალო კლდის თავს სახლი დგა,
 ცას ებჯინება ბანითა,
 ირგვლივ მთებია დიდრონი,
 აყრილნი სრულის ტანითა,
 გადაღესილნი თოვლითა,
 მოუღალავენი ჯანითა.
 ერთხელ თუ ჰნახე ამ გვარად.
 სულ გინდა ჰსინჯო თვალითა.
 იმაზე ლამაზებია,
 როცა ჰღელავენ მწვეანითა.
 თუნდ მზე დაადგესთ გულ-მკერდზე,
 ზეავი სდიოდესთ ქეჩითა,—
 ახველდებიან ხეები,
 ვით ავადმყოფნი ქლეჩითა,
 შაინც სიტურფე იმათი
 ნაკურთხი არის ზეციითა.
 ბევრჯელ დაჰბრუნავს თავზედა
 გრილი ნიავე კენესითა.
 ზაფხულში შავი ღრუბლები
 სანთლებს უნთებენ კვესითა.
 იქ ხომ ხენით არავინა ჰხნავს,
 არც ვინ რას სთესავს თესითა,
 მარტო ჯიხვები დადიან
 კლდეებზე რქების ღესითა.
 და სალნი კლდენი, პირ-ქუშნი,
 უფსკრულს ჩასულნი ფესვითა,
 არც რო სულზედა ფიქრობენ,
 არც სუქდებიან ლეშითა,
 უსალმო, უალერსონი,
 გამომზირალნი ბრეშითა.
 სახლზე კოშკია მიდგმული,
 შემურვილია ბოლითა,

დღე-მუდამ შაძრწუნებული
 ჩაზეირების სროლითა.
 რა დაასვენებს საბრალოს,
 მინამღე ირგვლივ მტრებია,
 მინამღე შურის ძიება
 კაცის ტომს გულში სდებია,
 ნასროლი ტყვია მტრისაგან
 მკერდზე მრავალი სცხებია!
 სახლიდან ისმის ჯავრობა,
 ხმა კამათობის, წყრომისა;
 ბევრნიც არავინ არიან, —
 საუბრის კილო ორისა.
 ღველფზედა ცეცხლი ანთია,
 გაჩაღებული შეშითა,
 იქით მხარეზე დიაცი
 მოჩანს ბალღების გვერდითა,
 აქეთ მარტოკა ხევსური
 ბევრს რასმე მოსთქვამს ხენეშითა.

ქმარი

ის დღე გაშავდეს, რას დღესაც
 შენ მე დაგისვი ცოლადა.
 მინამღე კაცი არ მაჩნდა
 მიწაზე თავის ტოლადა.
 სრულ შენგან გაეხდი, წყეულო,
 უგერგილოდ და ყროლადა.
 რა ვარ? განა-ლა კაცი ვარ,
 ღირსი, ცის ქვეშე ვილოდე?!
 იმადღე ყოფნის, რაც ვიყავ,
 ნეტავ წამალი ვიკოდე!..
 ფუჟია ჩემი სიცოცხლე,
 დღეს მჯობ შევის კლდის ლოღია,
 თქვენგან მჭირს ჭირი უწამლო,
 უფალს თქვენგანა ვკოღია.
 შვილებიც ჭირად გამიხდა,
 შამაცვლევინეს ფიქრია,

დაკარგულს სულს და ხორცზედა
ეხლა დღე და ღამ ვტირია.

ცოლი

მე რად მაბრალებ თავის ბრალს,
შინ როს მოგივედ ძალითა?
გზად არ მიტევედი მიმავალს,
მავსებდი ცოდვა-ბრალითა:
„მზიავ, ძალიან მიყვარხარ,“
ცრემლებს აბნევედი თვალითა
და ჩემს ძმათ ჩემის გულისად
შინ უხდებოდი ხმალითა.
წინაზე ტკბილი შაქარი
ეხლა გემწარე რისადა?
ან შეილთა ყოლას რად ჰგლოვობ,
მღურვას რად იტყვი ღვთისადა?!
თავისი ცოლი და შვილი
ვის გადაუგდავ სხვისადა?
ჩვენ რადა გვსახავ მიზეზად
შენის გუნების ცვლისადა?

ქმარი

იმიტომ, უჭკო დიაცო,
რომ სწუწუნებდი, სჩიოდი:
„სიცივე ბალებს მილევსო“,
შვილ-მამკედარივით ჰკიოდი:
„ბერდიას რამდენ შეშა აქვ,
როგორს ცეცხლს ანთებს, ჰნახოდი“,
ცხოვრების მაგალითადა
ბრიყვები დამისახოდი.
გულზე მოსაყვანს ქართულსა
ჩემს გასაგონად ამბობდი,
გეწადა კაი ცხოვრება,
მოწამლულს ქადას აცხოვბდი.
და მეც დღეს ხვალეობითა,
ცოტ-ცოტად, ნელაობითა
დავიწყე თავის რწმენასთან

მოქცევა მელაობითა:
 დღეს მოვჭერ ერთი ჭანდარი,
 თუმც მემუდარა ბევრია:
 „რად სჩადი მაგას, მინდიავ,
 ვითომ არ იყავ მტერია?!“
 ხვალ ორი მოვჭერ, და ასე
 გული ჩავიდევ ქვისაო,
 რომ სულ აღარა მეგრძნო რა,
 ძალაც ვითხოვე ღეთისაო.
 შენ ჯიხვის ხორცსა ჰნატრობდი,
 თუ ვის მოკლული გსმენია,
 რამდენჯერ ჩემი გულ-მკერდი
 ამ ჩივილს გაუსენია:
 „ყმაწვილნ უხორცოდ დაზდილნი
 რა ვაჟკაცობას იზამენ?
 არსად არ გამიგონია
 ასრე გაზდილი სხვისა მენ“.
 ახ, რატომ ამის თქმამდინა
 არ დაგეყარა მიწა შენ!..
 მეც მივყევ—ვხოცე ნადირი,
 გასუქ-გალაღეთ ლეშითა,
 თავის ბალღებით ჰხარობდი,
 შე დავრჩი თავის ტეხითა.
 სჯობდა კი ასე გახდომას
 გავთაულიყავ მეხითა;
 დაკარგულს ველარ მოვხელავ
 ვერა რომელის ხერხითა.

ცოლი

ან შენ რა გიჭირს ისეთი,
 თავს რად იტკივებ ძალადა;
 შეშის ჭრას, ნადირთ ხოცვასა
 სხვან რად არ სთელიან ბრალადა?

ქმარი

არ იცი, არა, ჭკვა-თხელო,
 ყბედო, ზეზერე მგრძნობარე,

თავისა სასიამოვნოდ
 წუთისოფლისა მცნობარე!
 არა ღირს იმად — ვიგლოვო
 თვისი ცოდნა და ძალია,
 რომ ჩემთან ერთიც მათგანი,
 ბრიყვო, აღარსად არია?!
 არ უღირს, მკვდარმა იცოდეს
 თავის სიკვდილი, — მკვდარია,
 იგლოვოს თავისი თავი,
 თვის ყოფნა შესაზარია?
 სხვა ყოფნა, ამაზე მწარე,
 მიპოვნე შესადარია!
 ამ გვარი მკვდარი დღეს მე ვარ,
 სხვა მკვდრებს რა უჭირთ მკვდრობითა!
 არიან მოსვენებულნი,
 არაფერს გრძნობენ გრძნობითა.
 რითი-ღა ვარგო ქვეყანას,
 დავცარიელდი ცოდნითა:
 ყვავილნი არას მეტყვიან,
 აღარც ცნობა მაქვს იმათი;
 განა მეტი-ღა იქნება
 კაცმა თავს უგდოს ხიფათი?
 აღარა მესმის ფრინველთი,
 აღარა მესმის ყანისა,
 აღარ მსმენია მას შემდეგ
 ტკბილი სალამი მწვანისა.
 ეს არაფერი, სხვაფრივაც
 აღარ ვვარგვივარ არადა;
 გინდა აქ ვეგდო მთაშია,
 გინდა ჩავიდე ბარადა,
 ჩემ ფერას უკეთურებსა
 არვინ იყიდის ჩალადა.

ველარას ვარგებ ქვეყანას
 მტრის მამგერებელს ჯარშია,
 მიტომ, რომ წინანდებული
 ცნება აღარ მაქვს თავშია.
 რატომ მალედევი არ გაქრა

ჩემი ვარსკვლავი ცაშია!
 დღესნამდღე მტრები შინაით
 ვერა ძვრებოდენ კარშია
 შიშით, და ეს რომ გაიგონ,
 მოვლენ, მიწა-მტვრად გვაქცევენ,
 ჩვენ სახლებს, ციხე-კოშკებსა
 ნაოხრად გადააქცევენ.
 ცოცხალი ამას ვერ ვნახავ,
 თქვენი დღეც გათაულია,
 თქვენგან დავკარგე გონება,
 წმინდა გავყიდე რჯულია...
 ახლა ქვეყანაც დავლუპო,
 თქვენ პირში გედგასთ სულია!..
 ან მე რად მინდა სიცოცხლე,
 ან თქვენ გაცოცხლოთ რაღადა,
 თუ მთელი ჩემი არსება
 აღარ იქნება საღადა?!..
 ან აქ რა პირით ვიცოცხლო?
 თავს რით ვიმართლებ ღმერთთანა?
 ყველასთან შარცხვენილი ვარ —
 ცოცხლებთანა და მკვდრებთანა.
 რისთვის-ლა მინდა აბჯარი,
 რისათვის მინდა ხმალია,
 თუ კი ჩემს მტრისად დაკრულსა
 აღარ ექნება ძალია?!
 ამ მიწის ამონაცენი
 ჩემი სესხი და ვალია,
 როგორ-ლა ან პური ვჭამო,
 როგორ დავლიო წყალია?!..
 ადგა და გულხელ დაკრეფით
 გამოეფარა კარზედა.
 მთათ რომ შეჭხედა მაღალთა,
 დაიქვითინა ნწარედა.

VII

მთანი ჩამოშრენ. პირ-თავეკვე
 ქოთით მოდიან ღვარები,

ხევებში ზეავი შათხელდა
 ვეშაპის მინაგვარები.
 აჩქამდა ბუერაზედა
 ანკარა წვიმის ცვარები,
 ველებზე ბზინვენ ყვავილნი —
 თამარ-დედოფლის თვალები.
 კლდის პირზე მოსულს პირი-მზეს
 გულ-მკერდში ვენაცვალეები!..
 მთაზე უვნებლად გადმოხდენ
 პირ-იქითული მგზავრები.
 მთის კალთებს ჰშვენის ცხვარ-ძროხა,
 როგორც ლამაზს ქალს ხალეები;
 გაცოცხლებულა მთა-ბარი
 ზამთრისგან დანაწვალეები.
 ქვეყნად ბევრია ბეჩავი,
 ბევრია შასაწყალეები, —
 ერთი რო ვნახოთ, სხვას ბევრსა
 ვერ ჰხედვენ ჩვენი თვალეები!
 სოფლებში ხმაურობაა,
 ძახილ-ძუხილი დიდია:
 „გააგებინეთ, სად არი
 „გველის-მკამელი მინდია;
 „ქისტების მოდის ლაშქარი,
 „არღუნს ჩატეხეს ხიდია,
 „დახვედრა მტრისა, ვაჟებო,
 „ეხლა ჩვენზედა ჰკიდია!“
 დიდი მზადება შეექნათ,
 ხალხი ზღვასავით ლელავდა,
 საით მხარესაც გაჰხედავ,
 თოფი და ხმალი ელავდა.
 კარგა ხანია ხევსურნი
 მტრის რაზმებს აღარ სცელავდენ,
 მათ აოხრებულს ბანაკსა
 უწყალოდ აღარ სთელავდენ;
 ომისკე დამშეულები
 ძლივს მოელიან დილასა,
 ყველას ისა აქვს გულშია —

ბელადს ვინ მოჰკლავს წინასა,
 თავსა და მარჯვენას მასჭრის,
 შინ მოვა სახელიანი,
 საკარგემოდ თასი მიერთმის
 ხატობას სანთლებიანი.
 გვარიც დარჩება იმისი
 სამუდმოდ საქებიანი.
 ციხე-კოშკებში შადიან
 დიაცნი ბალღებიანი;
 მზად შაუნახეს ქმარ-შვილთა
 გულები საგძღლებიანი.

VIII

ბინდდება. ბნელი ხევები
 იმურებიან შავადა.
 თვალს ისე ეჩვენებიან,
 თითქო გამხდარან ავადა.
 მთები მალღები, კლდეები,
 ლალი არაგვი თავადა —
 მოწყენილია სუყველა,
 ვხედავ, ჩუმადა ტირიან.
 მხოლოდ თამამად შიკრიკნი
 სოფლითი-სოფლად ყვირიან:
 „ვინაც ხვალ ლაშქარს დააკლდეს,
 „ამოვარდებამც ძირიან!“
 გარეთ აღარსად ცეცხლი ჩანს,
 არ ისმის სტვენა წყემსისა,
 კარში აღარა დასტოვეს
 დანაფასები ნემსისა.
 სოფლად მილაგდენ ყველანი,
 კოშკ-ციხეები ჰფარავენ,
 ცხვარ-ძროხას, საგანძურებსა
 ფართულს აღაგას ჰმაღავენ.
 ცოტა რამ მკრთალი ნათელი
 ხახმატს ხატშია ჩნდებოდა,
 სანთლები ენთო ყორეზე,
 ალი იფნებსა ჰხვდებოდა,

ხან ცისკრად გამოაშუქის,
 ხან კი მინელდის, ჰქრებოდა,
 სულ-მაბრძოლ სნეულსა ჰგაედა,
 ტანჯვა-ვაებით კვდებოდა.
 სხვა იქ კაცის ძე არა ჩანს,
 ორნი ჰყუდიან ველზედა,
 ერთს სისხლიანი ხანჯარი
 უპყრავ, სისხლი აქვს ხელზედა;
 მათ წინ დაკლული კურატი
 წამოწოლილა გვერდზედა.

ბერდია (ხევისბერი)

წყალობა მოგცეს, მინდიავე,
 იმ გულზედა და წესზედა,
 რა ფიქრითაცა სწირავდე,
 იმედოვნებდე ღმერთზედა;
 ნუმც მოგეშლება სახელი,
 მინამ ხმალი გრტყავ წელზედა.

იმედო ხევსურეთისავე,
 მწყალობელიმც გყავ ჯვარია,
 მუდამამც გამარჯვებული
 მიგყავ და მოგყავ ჯარია!
 მგონია, მეათე დაჰკალ
 წელსა, გასწყვიტე ძროხები,
 რას ეხვეწები მაგდენსა,
 რა გაქვის შანაცოდები?
 ერთი წესია, ორიცა,
 შენ ხვეწნა მეტის-მეტია.
 ნურასამც ვაწყენ ამით ღმერთს,
 რაც ეხლა დავიყბედია.

მინდია

ყევარი ხარი კიდევ მყავ,
 სამი თუ ოთხი ფურები —
 იმათაც აუსახელებ,
 ოლომც მამირჩეს წყულლები.

ბერდია

რა წყლული, კაცო, შენ წყლული
ჩვენ არვის გაგვიგონია,
შენ წყლულიანებს სხვებს არჩენ
ათასობითა, მგონია.

მინდია

სხვა რამ საქმეა, ბერდიავე,
ადვილ ვერ ვიტყვი იმასა:
თავის მარცხს კაცნი ვერ ვიტყვით,
ჩქარა ვიუბნებთ სხვისასა.
ფულის პატრონნი, თუ იცი,
ყველგან გაჰხსნიან ქისასა?
ხვალ, ხვალე-ზეგავ გაიგებთ,
მაცნე რო მოვა მთისასა.

ბერდია

შენა ხარ ჩვენი იმედი,
ხევსურთ დავლათიც შენთანა.
ჩვენა გეწამ, შენაც ხომ იცი,
რომ ჰლაპარაკობ ღმერთთანა,
ხატიც გამმარჯვედ დაგყვების,
კარგად იციან ყველგანა.
ნუმც მოგეშლება დავლათი
წმინდის გიორგის ძალითა,
ნუმც გაგვიმეტებს უფალი,
არ გამფარველოს კალთითა.
აიღო თასი ხელშია
და კვლავ დაიწყებს ბერდია:
„სადიდებულო გიორგის
და სამწყალობლო შენია!..
შენ მეშველიმც-ა, რაც უფალს
ხატები გაუჩენია,
შენი მერჩოლი, ცოცხალი
ერთიც ნუ დაურჩენია.

ხვალ თუ ხვალე-ზეგ უცილოდ
 ომი გვექნება მტერთანა,
 მანამ ცოცხალი გვეყვებიარ,
 რას გახდებიან ჩვენთანა?!“

ეს რომ სთქვა, მლოცავს თვალები
 აევესო ცხელის ცრემლითა,
 არ შამნიშნოსო, მობრუნდა
 და მოიწმინდა ხელითა.

დაემხო საჯარის წინა,
 როგორც მოჭრილი ცელითა
 ჯოყარი რამა, თუ ფიჩხი,
 შასაკონავი წნელითა.

ლოცულობს თვალ-ცრემლიანი,
 აზრი არ ისმის ლოცვისა.

ასე მხურვალედ მლოცველი
 ვერ ნახა ვერა როდისა
 წინად ბერდიამ, — ეს უკვირს:

უფრო ტანჯვას გლოვისა,
 ვიდრე გულ-დაწყნარებული
 წყალობის გამოთხოვისა.

ცრემლი სდის, ჩუმი ქვითინი
 აბჯრის ჟღერაში ერევა,
 ლოცულობს, დაჩოქილია,
 ხანიც მრავალი ელევა.

„უსმინე, ხახმატის ჯვარო!“

თვითაც უმატებს იგია:

„ნუ გაუქარწყლებ ვედრებას,
 „კეთილზე დაარიგია“.

IX

შუა-ლამისას დაიწყო
 დელგმა, მოჰხეთქა ღვარები,
 გატეხეს, თუ სად ლოდების
 ხევებში იყო კარები
 და სწორედ არ მიუტანეს
 ბარს მთისა დანაბარები.

ხშირად დაედვა ბალახთა
 ღრუბელთა ცრემლის ცვარები,
 გაჰქრა და აღარცა ბეუტავს
 ხახმატს ლოდებზე სანთლები.
 აღარსად ხევისბერი სჩანს,
 აღარც მლოცავი მტირალი,
 მარტო საჯარის ყორვა
 მრისხანედ გამომზირალი
 და კლდეებს არღვევს არაგვი
 გაბეზრებული, მყვირალი.

X

დილაზე ფრთა-დაკეცილთა,
 ნამტირალევეთა ღამითა,
 მთებზე ეძინა ნისლებსა
 მიტკლით შაკრულის თავითა:
 ზოგჯერ რო გაგვახარებენ
 მაცოცხლებელის ცვარითა,
 სხვა დროს ბედს გვაწყევინებენ
 ჩანადინარის ავითა.
 დაბლა ქალა და ხევები,
 გუშინ სავსენი ზეავითა,
 დღეს სიცოცხლითა ხარობენ,
 გაბადრულნია მწვანითა,
 და კოშკი დაფიქრებული
 ხეობას დაჰმზერს მაღლითა.

კოშკში მოსჩანან ქალები,
 როგორც ყვავილნი მთისანი, —
 სძლევენ მტერს, თუ ვერ ხეჭსურნი —
 მათ სასაუბრო ის არი.
 სათოფურებით ჩაჰმზერენ
 მოუსვენარად ქალასა
 და ახვეწებენ თავის ჯარს
 ღვთისა და ხატის ძალასა.
 აქით კარგად სჩანს მიდამო:
 მთა, მთის ყელეები ყოველი,

ვერ დაემალვის კაცის თვალს
 მწერი, ვერც ერთი ცხოველი.
 ზოგები სხედან ფიცარზე,
 ჰბჰობენ, თან ჰქსოვენ წინდასა,
 ისინიც სამშობლოსადა
 ლოცვას ამბობენ წმინდასა.

სანდუა (დედაკაცი)

მზიავ, გულ-შამოყრითა ხარ
 შენ უფრო სხვებზე მეტადა;
 ქმარას თუ ჰნანობ, თვალ-შურთხო,
 ვერ ჰქმერობ მოსაკვლელადა,
 არა გცოდნია, რო ომსა
 ის ჰსახავს თავის ბედადა
 და მინდიაის მამკლავი
 ჯერ არ გაუზღავ დედასა.
 მაშ მე რალა ვქნა? ჩემები
 ბევრნი წავიდნენ ლაშქარსა:
 ჩემ კაცი, ძმანი სამნივე
 არ მაჰკლებიან ამქარსა.
 შენს ქმარს ხო ვერვინ აჯობნებს,
 ძველებურს იზამს ნაქნარსა,
 როგორაც ბევრჯელ უწინა.
 ეხლაც მტერს მისცემს ზიანსა:
 ვისაც მაუკლავს, ის მაჰკლავს
 ხარსა ირემსა რქიანსა.

მზია

ვაჰ მე, რო ველარ იბიქოს,
 ისეთს სიზმრებსა ჰხედავდა:
 მთელს ერთს წელს სნეულსა ჰგვანდა,
 თავის ხორცთ კბილით ჰკენეტავდა.
 ცოლ-შვილთ გაგვლეთთო, იძახდის,
 თუმც რადლაც არა ჰხედავდა.
 ხატ-ღმერთს მიეყრდნო, შასწირა,

თუ სად რა გვეყვანდა საქონი,
 მოვიდის, პურიც არ ჭამის,
 ვაპატიჟოდი რამდონი.
 მარტოკაც ბევრჯელა ვნახე,
 ჩუმაღ, ბალღივით ტიროდის:
 „დავკარგე ძვირი საუნჯე“,
 თავისთვის ამას იტყოდის.
 სულ ბანზე იჯდის ღამითა,
 აშტერდებოდა ცასაო,
 მოსულს და წასულს, არავის
 აღარა სცემდა ხმასაო;
 აღარც სტუმარი უნდოდის,
 ჩვენ ხომ არა და აღარა,
 ამ ცოტა ხანში თმა-წვერი
 დარდმა თუ გაუქალარა?!.
 ბევრჯელ ქურდულად ბნელაში
 დაუყუროდი ჩუმაღა,
 მაგრამ მის მარტოდ ყოფნასა
 მე ვერ შაუფედ გულადა.
 რომ თავს და ხალხსა ტიროდის,
 ის კი შავიგენ სრულადა:
 „ველარას ვარგებ ქვეყანას“,
 ტიროდა დაფარულადა.
 ცოლ-შვილთ კი, უფრო ბოლოს დროს,
 გვეკიდებოდა მტრულადა.

სანდუა

ჩვენ ეგ არ გაგვიგონია,
 პირველად მესმის შენგანა:
 მე ისივ მინდია მგონავ,
 შასადარები მზესთანა.
 მაგას, ათასი იუბნო,
 არ დავიჯერებს ქვეყანა.
 მიკვირს, ეგ შენთან ნათქვამი
 რად არ იუბნა სხვებთანა?
 ვითომ რას ცოდნას გლოვობდა,
 რომელს ცოდნაზე ჩიოდა?

ან თქვენ რის დამნაშავეთი?..
 გული იმ რიგად სტკიოდა,
 რომ ცოლ-შვილთ დასალევად
 ხმლისკე ხელ მიუდიოდა?!

მზია

ისიო, იმას ამბობდა,
 ემათ მზემ, არ ვსთქვა მრუდია, —
 ხელი დაადო შვილებსა,
 ორივე მის გვერდზე ჰყუდია, —
 რომ თქვენგან ცოდვაში შაველ,
 არ-საქნელი ვქენ საქმეო:
 შეშა ვქერ, ნადირი ვხოცე,
 როგორც უბრალო რამეო.
 ყვავილნი ხმას აღარ მცემენ,
 აღარც ვარსკვლავნი ღამეო.
 უფლისგან მომადლებული
 დიდი ცოდნა და ძალია
 დავკარგე შენის აყოლით,
 წელზე რადლა მრტყავ ხმალია?
 და სხვა ამგვარი ათასი
 შამიგმის პირზე ცოფითა
 და ორჯერ-სამჯერ გადურჩი,
 კინალამ მამკლა თოფითა.
 ალბათ ჯერ იმედი ჰქონდა,
 ხატებს ეხვეწა, იშრომა...
 თან ჩვენაც ვებრალებოდით
 და არ დაგვხოცა მიტომა.

სანდუა

თუ მართალია, რაცა სთქვი,
 შენგან ცოდვაში შავიდა,
 უნდა მოგეჭრას ეგ ენა,
 მაღლა დაგკიდონ კავითა,

ძირს ცეცხლი შემოგიკეთონ,
 დაიწვა იმის ალითა:
 ქვეყნის ცოდვაში ჩამდგარხარ,
 ჩვენ ხო ვართ იმის ძალითა!

მზია

ჰო, თუ ბრალი მაქვ რაიმე,
 ღირსიც ვიქნები დასჯისა;
 ის ცოდვა რად უნდა იყოს,
 ფიქრი რო მივეც გარჯისა?
 ცოლ-შვილნ თუ უნდან ვაჟკაცსა,
 შნოც უნდა ჰქონდეს ხარჯისა.
 ჩვენ საქმე ვიცით, დიაცთა
 რა გაგვეგება აბჯრისა...
 ეს თითონ უნდა ეფიქრა,
 კაცი იმისთვინ კაცია:
 ერთს თუ სხვისათვის არ უვნავ
 და არა გაუტაცია,
 ბრალი რად უნდა დაედვას
 ალალს, არ მქნელსა ცოდვისა?
 ცოდვა ერთისა სხვამა ზლოს, —
 მაღლად სად თქმულა, როდისა?
 რალაც ცუდს გრძნობდა მაინცა,
 იმითა სწუხდა ბეჩავი,
 ჩვენზედ იყრიდა ბოლოს ჯავრს,
 საქმის წინაღვე მხედავი.
 წუხელაც ცუდ სიზმარ ვნახე,
 რა-რა იქნების, ნეტავი?!

სანდუა

რა ჰნახე, მზიავე, მიაგბე,
 იქნება ახდეს კარგადა
 და არ გაგვხადოს უფალმა
 დასალევ-დასაკარგადა?

მზია

ცული რამ ვნახე, სანდუავ,
 საზარო, გულის მემირავი,
 სულ-ხორცის ამაშფოთები,
 გონების ამაზრზინავი:
 მოვარდნილიყო ღვარები,
 როგორც ღვეები მქშინავი;
 თან მაარღვევდენ მთა-ბარსა,
 იდგა დგანდგარი, ღრიალი,
 ცა-ხმელთა დაქცევას ჰგვანდა,
 ისეთი ისმის გრიალი.
 მთებსა სტყდებოდა წვერები,
 დაბლა ხევებში წვებოდენ;
 მთებთან ერთადა კლდეებიც
 თოფებივითა ტყვრებოდენ.
 ცა ისეთი ჩნდა, ვით კუპრი,
 შავად ჰღელავდა, შხიოდა,
 კუპრს აწვიმებდა მიწასა,
 ცხელი წვეთები სცვიოდა,
 ღვარები ისევ საზარლად,
 შეუპოვარად დიოდა.

„გვიშველეთ, ვიღუპებითო“,
 ათასგნით ხალხი ჰკიოდა.

მართლაც ვუყურებ, რომ მოაქვს
 წყალს ხალხი, ფარი, ხმალია,
 ათასგან ციხე ირღვევა,
 ქაე-ციხეებთან სახლია;
 ამოდენს საბრალოობას
 მარტო მოზარე აკლია,
 ჩვენ ვითომ არა გვიჭირდა,
 ვითომ უვნებლად ვიყვენით,
 ბოლოსა ვნახე სახლკარით
 რომ ჩვენაც გავირიყენით.
 მოასქდა ღვარი ზენაით,
 ღიბო მაჰგლიჯა ციხესა

და შეურია ისიცა
 დაბლა არაგვის რიყესა.
 სახლიც წაიღო ჭერხოთურ,
 გაგვიყოლია ჩვენაცა,
 მინდა ვიძახო — მიშველეთ,
 ველარ ვაგებდი ენასა.
 ბალღებს კი გულში ვიკრავდი,
 ხატ-ლმერთსა ვსთხოვდი შეველასა.
 თან გამოსვლასა ვცდილობდი,
 ვეგანებოდი კიდესა;
 ბალღებს ვაფარებ პირებზე
 შავის მანდილის რიღესა.
 და რამდენჯერაც მივჯარდი
 ნაპირს, იმდენჯერ მქისია,
 კაცების სახე წინ დამხვდა
 შავები, როგორც ფისია.
 ხელი მკრეს, წყალშივ ჩამაგდეს,
 თან გადმომძახეს ისია:
 „სად მოხვალ? წადი, წყალს გაჰყევ,
 „ბძანება არის ღეთისია!“
 და ამ დროს ვნახე, ჩვენს წინა
 წყალს მიაქვს ჩვენი კაცია,
 შამომიბრუნდა და მითხრა,
 ტკბილი ხმა ჰქონდა, ნაზია, —
 „გთხოვ მაპატიო, მზიაო,
 რაც გლანძღე, გავაბრაზია;
 რასაცა ჰხედავ ჩემს თაფზე,
 ღირსი ვარ, სწორედ ახია,
 ბალღები არ დამიჩაგრო,
 გთხოვ, კარგად შამინახია!“
 მტერს, რომ მე წუხელ ვიტანჯე,
 მე რო სიზმარი ვნახია!..

ხანდუა

მაშ ვერ გამოხვედ, წაგილოთ?

მზია

ვერა... წაგვიღო, სანდუავ,
დედა-შვილები ყველანი.

სანდუა

ავი ნურაიმც მოგივათ,
ლმერთმა გამყოფნესთ მთელანი.

საერთო ხმა ქალებისა

მოდინ, მოდის ლაშქარი,
ლმერთო, დასწერე ჯვარია!..
მზიავ, წამოდგე, გაჰხედე,
აგერა შენი ქმარია,
დროშიონთ მასდევს მხარ-და-მხარ,
ამომავალი მთვარია.

ერთი დედაკაცი

აგერა ჩვენებ ვაჟები,
დედა ენაცვლოსთ მხრებშია...
ვაჰმე, რა ლამაზებია,
ვინ ჰნახავს იმათ მკვდრებშია!..
ლმერთიმც ნუ მახილებინებს
მაგ ამბავს თავის ღღეშია.

მეორე დედაკაცი

გაჰხედე, ჩემ უნცრუაი
იმეებს მისდევს გვერდშია.
რა მშვენიერები მიდინ,
დედა ენაცვლოსთ მკერდშია!..

გასათხოვარი ქალი

დამც ენაცვლება თოთიას,
ვერ - როგორ ვარჩევ ხალხშია.
ვნახე... ძლივ სადამ ვიცანი
მიხერა-მოხვრაზიდ, ტანშია.

ლაგმის პირს უქამს ულაყი,
 დაძაგრულია მკლავშია.

მეორე ქალი

ჩვენ უშიშიაიცი მარჯვეს ჰყავ,
 როგორ აგელებს ლურჯასა!..
 საქმე რო ხმალზე მიდგება,
 არც ეგ დაიწყებს კუნჭვასა.
 მაშინამც მაყურებინა,
 ფარს რო დაუწყებს ბლუჯვასა.

პირველი ქალი

მე ვერ ვნახავდი ჩემს ძმასა,
 გამიძნელებდა სუნთქვასა:
 პირს სხვაგნისაკე ვიზამდი,
 თვალთ დაუწყებდი ხუჭვასა.

მეორე ქალი

მე არა. ძმისა სიკეთე,
 კარგი ყოფნა და სახელი
 ისრე კი მინდა, ზეჭუავ,
 როგორც ბნელაში სანთელი,
 დამაშვრალს, მომშიებულსა
 მოსვენება და საქმელი.
 კარგია, ძმისა სიკეთე
 რო არს ყველაის სათქმელი.

პირველი ქალი

ეგ ვის არ უნდა, შვენაო,
 ვინ არი ისე ჭკვა-თხელი?
 მაგრამ და თვალ-დამწვარია
 ძმის გასაჭირში მნახველი.

მეორე ქალი

უმისოდ სახელს ვინ მისცემს,
 თუ კი არა ქნა საქნელი?!

საერთო ხმა

ღმერთო, უშველე, ხატებო,
 თქვენ უწინამძღვრეთ მხედართა,
 ეგრევე უვნებლად გვაჩვენენ,
 როგორაც ეხლა ვხედავთა.

ბევრისა გული ღელავდა
 ათასნაირის შიშითა —
 ნურც ვის კი გაუკვირდება,
 კაცთ ეს მოგვიდის ჯიშითა,
 საშიშს დროს საყვარელს საგანს
 რო ვიგონებდეთ შიშითა!..

XI

შამწკრივდა მთაზე ლაშქარი,
 დიდს ვაკეზედა გროვდება.
 თოფ-იარაღის ბჭყვრიალი
 მზის სინათლესთან სწორდება.
 ცხენთ ტერფით ჩამონაგლეჯი
 თავქვე ლოდები გორდება.
 აქვე შეიქნათ თათბირი
 მტრის დასახვედრელს წესზედა:
 ვაკეს ადგილზე ჩავიდენ,
 თუ მიეგებნენ სერზედა.
 ყველანი ფეხზედა დგანან,
 ხელები უღვეთ ხმლებზედა.
 თვალები ყველამ მინდიას
 მიაპყრო, პასუხს ელოდდენ:
 ის რომ არაფერს ეტყოდა,
 ხევსურნი ერთხმად ეტყოდენ.

ლაშქარი

მუდამ შენს რჩევას ვრჩეობდით,
 არც რა ზარალი მოგვევლია.
 როგორ მოვიქცეთ, გვირჩიე,
 შენი პასუხი მოკლია?!..

მინდია

მე ვერას გირჩევთ, ხევსურნო,
 აღარ ვვარგივარ მრჩეველად:
 ის სხვა დრო იყო, სხვა ჭკუა,
 ეხლა კი ჩემი ნარჩევი
 გამოვადგებათ ძნელად.
 აწონ-დაწონეთ, ჯარი ხართ,
 ფიქრი შეკარით მთელად.
 მე მარტო უნდა ვიომო,
 მიტომ გამოვედ ველად;
 ან როდის საუკუნოდა
 მე ხალხმა გამაბელადა?!

ლაშქარი

ღმერთი გაუწყრესთ და ხატი,
 ვინც რომ შენს რჩევას იქითა
 ფეხი გადადგას საომრად,
 თუნდ თავში სცემონ მჯილითა:
 მოკვდეს და პირი აევსოს
 ცივის სამარის თიხითა.

მინდია

კარგია... რა ვქნა, არ მწადდა
 გავრეულიყავ რჩევაში.
 გეტყვით, რადგანაც ჩამქსოვეთ
 ამდენს ფიცში და წყევაში.
 სხვას ვერას გირჩევთ: დაუხვდეთ
 ქისტებს მოწამლულს ხევაში.
 უსიამოვნო ჩურჩული
 მორთეს ერთ-ურთში მხედრებმა;
 დარდი დაჰბადა ადგრღმა
 ქისტების დასახვედრელმა.
 მაინც რას იზმენ?... ვერაფერს,
 რაკი სთქვეს, დაიფიცესა,

უარს ვერ იტყვის ლაშქარი,
 უნდა იქითვე ვლიდესა,
 საცა შინდიამ უჩვენა
 ადგილი საომარიცა,
 თუნდ ერთმაც აღარ იცოცხლოს,
 ყველაც იქ დარჩეს მკვდარია.
 აღარა ეთქმისთ, წავიდნენ,
 დროშა ამართეს წინათა,
 მსუბუქად მოაბიჯებენ,
 შავარდნებს ჰგვანან მფრინავთა,
 თან გადიყოლეს მზის სხივი
 შუბისა წვერთა მბრჭყვინავთა.

XII

ორი დღე არის მთას იქით
 ომია, დიდი ვაება:
 მეტად სასტიკი ბრძოლაა,
 ვეფხვები ლომებს შაება
 და სისხლის თოკი მთიდანა
 დაბლა ქალამდე გაება.
 ორსვე ერთგვარად არ ჰნახავს,
 ერთს გაუმარჯვებს ღვთაება.
 ხუთსა თუ ექვსსა ხევსურსა,
 შამურვილებსა სახითა,
 კაცი მოჰქონდათ ხელდახელ
 შაკრული კაბალახითა.
 პირ-აქათ გადმოიყვანეს,
 დაბლა დააგდეს ვაკეზე
 და სამღურავით მიჰმართეს
 ჯავრ-მოსულებმა ბაგეზე.

ხევსურნი ერთად

კაცო, რად იკლავ ძალად თავს, —
 ძალად სიკვდილი გწადიან?
 შიგნით რომ იწვევ მტრის ჯარში,
 ხომ ხედავ, რასაც სჩადიან?!.

დღემდე ჩვენ ვთელეთ ეგენი,
 ახლა ეგენი დადიან
 ჩვენზე, და იქნებ, მინდიაე,
 ჩვენც მოვაგვაროთ სხვა რამე,
 ვეცდებით, ბინდმაც ხო გვისწრო,
 რო გავისარჯნეთ ამ ღამე.

ეს სთქვეს და იმ წამს გაბრუნდენ,
 გაიქცენ როგორც ქურდები,
 ამოღებული ხმლები აქვთ,
 ხელში უპყრიათ შუბები,
 ძნელია, თუ-კი ვიფიქრებთ,
 სიკვდილ-სიცოცხლის წუთები;
 რა ქნან! რო შარცხვენ, ძნელია,
 ტანზე ჩაეცმისთ ჯუბები,
 თავს დაეხურვისთ მანდილი
 და მოეხდებათ ქუდები,
 თუკი არ გაირჯებიან,
 როგორც ლაჩრები, ცუდები.

ტყვე კბილებს აღრქენს და ცდილობს,
 უნდა გაიხსნას ხელები,
 დიდხანსა წვალობს, გორაობს,
 ვარმისგან განაცხელები.
 ძმებთან სწადიან სიკვდილი,
 აღარ რჩებიან მთელები,
 უჭირსთ და აღარსადა ჰყავ
 ლაშქარი მისაშველები.

ღამეც გახშირდა კარგადა,
 ტყვემ აისრულა წადილი,
 ორივე ხელი გაიხსნა,
 ფეხზე წამოდგა დაღლილი
 და ამ დროს ნახა სოფლებში
 ცეცხლები, — ცუდი ნიშანი.
 გაიგო, რაც მომხდარიყო,
 აღარ უნდოდა მისანი.
 გაშრა, გაფითრდა, ცრემლი კი
 არ მოსდგომოდა თვალებში;
 სულ გულში ჩაგუბებულა

და გაბნეულა მკლავებში...
ქუდს იხდის... სიტყვა ველარ სთქვა,
ხმლის ტარს შეეხო ცერითა,
ამოიწვადა ქარქაშით,
გულს მიიბჯინა წვერითა.
მკერდიდან სისხლი, ვით წყარო,
გადმოუვიდა ჩქერითა,
მთვარემაც გადმოაშუქა
საჯიხვეების სერითა
და დააშტერდა თავის-მკვლელს
მოზარე ქალის ფერითა...
ნიავიც მიდ-მოდიოდა
უდარდოდ, ნელის მღერითა...
ფრთა გაჰკრის წვერსა ხმლისასა
ამოღერებულს ენითა,
შაღებილს კიაფერადა
კაცის გულ-მკერდის წვენითა,
და გათამაშდის მწვანეზე
ლაღად, მოლხენით, სტგენითა.

1901 წ.

მამიდის დანაბარები

აღუღდს მოუღდის ამბავი,
მამიდის ნაბარებია:
„არ დაჰრჩე უკაცრევადა,
„სირცხვილი ჩაგბარებია;
„ცოცხალსა აუგიანსა
„გულს მიწამც დაგფარებია.
„ამას გიბარებ... იმედი
„შენზე-ლა დამწყარებია!“
— ეგ რაღას ჩამამეკიდა,
ჯერ ხომ არ დამცალეგია,
თოფში ტყვიაი, წელთ ხმალი
ჯერ ხომ არ გამთავებია!—
ეს სთქვა აღუღდმა, თვალებს წინ
უკუნი აჰტაოებია.
გაუათკეცდა ნალღელი...
მტერსამც ნუ გაჰხარებია!

ხოშიას დანაბარები.
რო გაიგონა ბებომა,
მოხუცმა ძლიერ იწყინა,
როგორაც ცეცხლი ერბომა:
„უყურეთ სულელს, უყურეთ,“
იგი ბუტბუტებს თავისად:
„როგორ აქეზებს ამ ბაღლსაც
„მოსაქმედებლად ავისად.
„მოდო და გულზე არ შასვას
„ამ სიტყვამ გასასენავმა?!..
„შვილები ამამიწყვიტა
„მის გესლიანმა ენამა.
„როდო გაუძლო სულ-გული
„ამდენმა სისხლის ღენამა?!.

„ეს ერთი ბალდი-ლა დაგვრჩა,
 „მაგასაც აგდებს ხიფათში;
 „ეგეც რომ მტერსაც შევაკლათ,
 „ვინ-ლა დაგვრჩება ბინაში?!
 „მე რა? ვეგდო, თუნდ არ ვეგდო,
 „ორად მოხრილი ჯინაში“.
 კარგია თავშესაფარი
 დელგმა-ავდარში, წვიმაში!

უკუნეთია. ცა ღრუბლით,
 ქალა და მთები ნისლებით
 შაბურულია თავ-ბოლოს,
 როგორც იჟდა გინებით.
 ზოგნი რო ვტირით თავის ბედს,
 სხვანი დადიან ცინებით.
 ხევში მოქოთობს მდინარე,
 ჯავრობს და წყრება რადამა,
 იქნებ იმასაც სჩიოდეს,
 რისთვისა სცოდა ადამმა.
 რა უყოთ, იმას ეს ჰშვეენის,
 უნდა იჩხავლოს კატამა.
 უნდა მშიერი გააძლოს
 წურვილიანმა ქადამა!
 უსისხლოდ რა ქნას ბეჩაემა
 სისხლის ძიების მადამა?
 ერთი კვირაა ალუდი
 გადაითხია სადამა.

ისევა ბნელა. სოფელში
 მყუდროობაა, მშვიდობა.
 არაფერი სწყინს ბუნებას,
 შეუმოსია დიდობა.
 უხდება მთათა მალალთა
 გარემოს თვისთა ბინდობა, —
 აზრით და ფიქრით ცად ასვლა,
 განგებისათვის მინდობა.
 სოფელსა სძინავ, მის ძილი

ამიკელ... გული გაჰმსჭვალე
 დანაბარებით ავითა.
 არ დაისვენებ? მოგიველ
 ჩვენის მოსისხლის თავითა,
 ჩვენის ზურაბის მკვლელისა
 ჩემგან მოჭრილის მკლავითა.
 დაიჭი. — ართმევს მამიდაც.
 — ნულარ დამხვდები დავითა;
 ტანზე ჩაიცივი სალხინო,
 აღარ მეჩვენო შავითა!
 — შენს თვალთ ენაცვლოს მამიდა,
 შენს მკლავთ ენაცვლოს ხოშია,
 რომ არ შასჰამე მტრის ჯავრი,
 პირ-ნათელი ხარ სწორშია. —
 ძმისწულს უკოცნის ხელებსა,
 სახეც სულ გაუმტლოშია.
 — ფოლადი უნდა ვაქკაცი,
 არ უნდა იყოს ბოშია! —
 და სხვა რამდენი საგმირო
 სიტყვები დაუროშია.
 ფარ-ხმალი დარბაზს წაუღო,
 ლურჯა დააბა გომშია.
 ტახტზე დაუგო ფარდაგი,
 ზედ დააბძანა ძმისწული,
 ალაღებს ძუ ვეფხვს ალუდა,
 სახელოვანად მოსული.
 აყოვდა სანოვაგითა
 სუფრა, სტუმრის წინ მორთმული.
 თითონაც მუხლთან მიუჯდა,
 პურს აპატიჟებს ალუდსა:
 — პური გემშევა!.. შეაქე! —
 ხან არაყს ასმევს, ხან ლუდსა.
 თან ჰკითხავს: — ძალლი მოსეჭა
 საით ჩაიგდე ხელშია?
 — ადვილ ყოფილა, თუ ჯავრი
 კაცს მაჰბჯენია ყელშია,
 მტრის მოკვლა, ჩემო მამიდავ! —

თან ილიმება წვერშია.
 — მიამბე, მაინც მიამბე,
 მინდა გავიგო კარგადა,
 არ მინდა ქუჭყი ეკიდოს
 ჩემს გულს, ან შენსა ბარგადა.
 — შინ შაუფარდი, მამიდავ,
 ცოლთან რო იჯდა კერაში.
 — თავს შამოგველე, ლამაზო,
 გამოსადეგო ყველაში.
 შერე? და ცოლი თავის ქმარს
 ვერ გამოადგა ვერაში?
 — ვერავინ ვერა, ყველანი
 გაძვრენ, გამოძვრენ ბნელაში.
 — საამურია სასინჯად
 ვაჟკაცი მტრისა რბევაში.
 რაკი მტრის ჯავრი იყარე,
 რაკი არ დარჩი მტრის ქვეშა,
 უნდა დავიწვა შენთვისა,
 როგორაც საკირის შეშა.
 თუნდა არ დამრჩეს მბლავანი,
 სოფლად ვიარო მთხოვრადა,
 ფეხზე არ შემრჩეს ქალმები,
 საწყალი ვიყო ყოვლადა,
 შენ-კი გიყიდი, რასაც მთხოვ,
 თუ სამ რამ მოგწონებია,
 ცხენი, ხმალი და ხანჯარი
 თავისთვის მოგნდომებია.
 ოლომც-კი ნუ გამაგონებ
 თავის დაჩაგვრას მტრისგანა,
 თუ რაც აგითქვი, გადავთქვა,
 წყეული ვიყო ღვთისგანა

—
 სოფლად გავარდა ამბავი:
 „აღუდს მაუკლავ მოსეკა“.
 ამ ამბის გაგონებაზე
 მთელმა სოფელმა მოხეტქა.
 „მაუკლავ, ხელიც მაუჭრავ,

„მაუტანია თავია“.

შათოთქორება ხალხისა

სულ ხოშიაის ბრალია.

მოდის დიდი და პატარა,

მოდის ქალი და რძალია.

მტრისად ჯაერისა არ შამრჩენს

ჰსურთ გადაავლონ თვალია.

ხოშია კარგად ჰმასპინძლობს,

ჰსმენ და ლხინობენ ყველანი;

სხივები მოდის ქალთ თვალით

ალუდის დასაწველანი.

უსინჯვენ მხარ-ბეჭს ვაჟკაცსა,

სახეს, დამწყაზრულს წვერითა,

ბევრი თვალ-შურთხი გოგონა

შესცქერს გმირს გულის ბგერითა.

მგონია ასგან დაკოდეს

ვაჟკაცის გული მზერითა.

ის არვინ იცის, ალუდა

ხელს ვის დაუჭერს ხელითა

და შემოავლევს საკიდელს

გარს მორტყმულს ხალხის მღერითა.

უკან მისდევდესთ ეჯიბი

გვირგვინთ ტოტების ქერითა.

დარბაზის დედა-ბოძებს სძრავს

დიდი ფანდური ჟღერითა.

მის სიმებს ვილაც დევ-გმირი

ჰბოჭავს თითებით, ცერითა.

თითქოს მკედელი ჰკვერავდეს

გრდემლზე ცივს რკინას კვერითა.

მთას აქათ ისმის ცელქობა,

ტაშის ხმა, როკვა, ბიბინი,

მთას იქით შაფ-ბნელობაა,

უმასპინძლდება ქვითინი.

უიღბლო იღბლიანი

(ზღაპარი)

I

იყო და არა იყო რა, —
ასე იწყება ზღაპარი:
ყოფილა ერთი ოჯახი,
უბადლო, არ ჰყავს სადარი;
სამს ძმას სამება სწყალობდა,
მისი კალთა აქეთ საფარი.
მსურს გითხრათ მათი ამბავი,
სიცრუე-სიმართლე რაც არი.
ჯერ ხანად მე და ჩემს სტვირსა
არ დაგვდგომია ზამთარი, —
გული საგრძნობლად და ენა
გრძნობის სათქმელად მზად არი.
ეს ფიქრი მტანჯავს მხოლოდა,
როგორც თავის მსხვერპლს ჯალათი:
უსამართლობა სიმართლეს
რისთვისა სჯაბნის ძალათი? —
ზოგს ნიჭი მისცა უფალმა,
ყოფა-ცხოვრების დავლათი:
სხვას დაუწესა მკლავზედა
სამთხოვარაოდ კალათი;
ლხინის, ქორწილის შემდგომა
გამწყრალი მოდის მაყარი
და, ერთ დროს მლოცველით სავსე,
დანგრეული სდგას საყდარი;
ზოგს ამოჰშხამდა თვის ლუკმა,
ალალის ოფლით ნაღვარი,
სხვას შეჰრჩა, კიდევ შეერგო
სარჩო ნაქურდალ-ნაპარი.

გულის სიმთ ამაყლერალი
 სწორედ მიზეზი აქ არი.
 განსაჯეთ თავ-თავისადა,
 ვისაც რა გქონდესთ მიზანი:
 ფიქრთაგან ერთი მკვიდრია,
 ხოლო მეორე—ხიზანი...

II

ძმებს ურიცხვი ჰყავთ ცხვარ-ძროხა,
 ცხენ-აქლემების ჯოგები.
 თითონაც ეცვათ ტანზედა
 ბუზმენტიანი ჩოხები,
 როგორც ვარსკვლავნი ცაზედა,
 მინდვრად სჩანს იმათ ძროხები.
 უსამზღვრო სახნავ-სათიბი,
 ზვრები თვალ-გადუწვდენელი,
 ქვევრები ზოგი ლეინისა,
 ძირზე სარცხ-დაუწვდენელი,
 სხვები, ძველებურ წესზედა,
 სულ ოქრო-ვერცხლით სავსეა,
 თუ ღმერთი კეთილად გვხედავს,
 რად გიკვირთ, მუდამ ასეა.
 ყველას, რაც კაცის გულს უნდა,
 აქა ჰპოვებდით უხვადა,
 ყველანი ნაქებნი იყვნენ
 მოამაგდარე მუშადა.
 ქალებიც კაცებს ჰშველოდენ,
 შინ როდი იხდენ კრუხადა!
 ვინ გაიმეტებს ამ ოჯახს
 დასანგრევ-დასალუპადა?!
 იმათ დარბაზით ისმოდა
 მუდამ ლხინის ხმა, ღრეობა.
 ასეთ ლხინს ვერ შეესწრობა
 თვით ალავერდის დღეობა.
 მაგრამ კაცთაგანს მრავალსა
 თვალი აქვს შურის მთოვნელი.

„ვინ მისცათ ამდენი სარჩო?“—

ამას ამბობდა ყოველი
სტუმარი, ვინაც შეიქმნა
იმათ პურ-ღვინოს მწოვნელი;
გლახაკიც მრავალი მოსდით,
ერთხელ გაძლომის მთხოვნელი.

ორი ძმა ბევრს ყურს არ უგდებს
გლახაკებს, იმათ ხახებსა,
მხოლოდ საბრალო ჰმასპინძლობს
პურით და ღვინით საწყლებსა.
ეს უმცროსია, გუდაშიც
ყველას ჩაუდებს საგძლებსა.

უყურეთ ბედის სიმუხთლეს,—
უბედურობის რჩოლასა:

უკულმა მიდის მათ ბედი,
სასვალად შეიქმს სრბოლასა.
უფალმა ბრძანა,—რას იზმენ,
თუნდ ალოცვინონ მოლასა,
მაინც ვერსიდან შესძლებენ
ძველებრ საქონლის ყოლასა,
ვერც პურის, ველარც ღვინისა,
ველარც ფულების ქონასა.
ალარ აქვს მადლი და ხვაფი
ძმების ოფლსა და შრომასა.
ბედი ხან ბატონსა სწყალობს,
ხან გაუღიმებს მონასა!

ცხვარიც ილევა, ძროხაცა,
ზვრებმაც როდილა დაისხა,
ყანებიც მოსცდა, ხუთ წელსა
თავთავი ალარ აისხა.

გაბრაზდა მიწა, გაჯავრდა,
გულში ნალველი ჩაისხა
მარტო ამათთვის,—სხვას ბევრსა
უებრო მისცა ნაყოფი,
ბევრს ღვთის ამარად შთენილსა
მისცა საზრდო და სამყოფი.

III

ქვეყნის ყბა მოუღალავი
 ბევრის რისმეა მიხრობელი.
 სამს ძმაში ორსა სწუნობდა
 სჯა-ფიქრით გამომცნობელი,
 უმცროსს-კი ალალს ეძახდა
 უზარმაზარი სოფელი.

„კაცია, ქვეყნის ბადალი,
 „დედა უცხონდა მშობელი!“
 ერთიც არ გამოჩენილა
 ალალ-მართალის მგმობელი.

იგი მუშაობს ერთგულად,
 წილებზე იდგამს ფეხებსა,
 ცხავ-ცხრილებსა ჰქსოვს მართალი,
 სთლის ნიჩბებს, სჩორკნის კეხებსა,
 სოფელ და სოფელ ატარებს,
 ჰყიდის, ავაჭრებს გლეხებსა.
 ჰფიქრობს საბრალო მუდამ ჟამს
 ოჯახის შესამატებსა.

თავის გარჯასა და ოფლსა
 არავის დააკვეხებსა.

არა თაკილობს საბრალო
 ასეთს ხელობას გლახურსა.
 სხვას არ შეეძლო ეს საქმე,
 ისეთ სიმდიდრე-ნახულსა,
 ეხლა აყუდებს ნიჩაბსა,
 წინანდელს თავის მსახურსა.

თან ეტყვის: „ძმებო, ნუ გიკვირსთ,
 ღვთისია ჩვენი ქონება,
 მანამდე ჰნებავს—გვაკუთნებს,
 როს სხვად გაუჭრის გონება,
 ისევ წაგვართმევს თავისას,
 ჩვენ ან რა გვეთქმის მაზედა?
 ხომ იცით, ხან ყინული წევს,
 ხან ყვავილია მთაზედა?!“

იტყოდენ, ვინცა ჰნახავდა:

„ეგ ომარაანთ ბიჭია.
ახ, რა ოჯახი დანელდა,
როგორ დაჰკარგეს ნიჭია.
როგორ ერთბაშად დაეცნენ,
რა გამოუტყვერათ ხინჯია?“

ცდილობს ეწამლოს რითიმე
დავრდომილს ოჯახს, ბეჩავსა,
ამის გულისთვის ირჯება,
ათასს ხელობას ჰბედავსა.
ძმები-კი ნაორგულარსა
ჰმალვენ ცოლების სკიერშია,
ალაღს ძმებისგან ღალატი
არც-კი გაუვლის ფიქრშია,
თუნდაც გაიგოს, არავის
ის არ გაიწვევს კრივშია.
მის საზრუნავი ის არის,
რით გაალალოს ძმებია,
თითონ თუნდ ერთი ფირქლიცა
ჯიბეში არა სდებია.

ცდილობს ყოველის ღონითა,
ერთგული ჰყვანდეს ძმობასა,
აორკეცებდეს მხნეობით
სახლის კეთილის-ყოფასა.
უზიდავს სალალობელსა
რძლებს, ძმისწულებსა, ყველასა,
თითონ-კი გლახაკად დადის,
ატარებს ჩოხის ძველასა.

ჰფიქრობს: ძმებს კარგა ტანთ ეცვათ
ძვირფასი ფარჩა რაც არი,
თითონ—თუნდ ხამის პერანგი,
იმათი გამონაცვალი.
იმათთვის საზრდოდ ენატვრის
მუდამ თაფლი და შაქარი
და თითონ კმაყოფილია,
თუ აქვს ნაფშრუკი ნაცარი.

IV

არ იქნა, ერთის სიმართლემ
 ვერ გამოიხსნა ოჯახი,
 ვერას ჰშველს იმას საბრალო,
 თუნდ გახდეს ასჯერ ყოჩალი.
 გასაწყლდენ, მაინც გასაწყლდენ:
 სამის დღის უდგათ ფეტვია,
 არსად არ მოეპოვებათ
 ნახნავი ამის მეტია.

გაღარიბებულს ოჯახსა
 ესხმის თავ-ბრუ და რეტია.

სთქვეს ძმებმა: გავიყარნეთო,
 თუმც არ უწონებს მართალი...

ასრულდა კიდევ იმავე დღეს
 ორის ჭკვის ჩამონათალი.

გაიყვეს თუ რამ ებადათ,
 სამად გაიყვეს ფეტვია;

წილების უსწორობაზედ
 არვის რა დაუყბედია.

სამივე კმაყოფილია
 თავის ბეჩავის წილითა.

ფეტვის მომკასაც თავის წილს
 ყველა აპირობს დილითა.

მაგრამ იმ ღამეს გაავდრდა,
 თან სეტყვაც წამოუღრია;

ცა ჯავრობს, სწყურება ფრიადა,
 ქვეყნის დაღუპვა სწყურია.

თქვენს მტერს, რომ მეორეს დილას
 უმცროსს უკვდება გულია:

ფეტვი — ნაწილი იმისა,
 გაგლილი, დაკარგულია,

სდგას თავ-დახრილი, დასცქერის
 გულ-ხელებ დაკრეფილია.

მაინც ღმერთს მადლობას სწირავს
 მართალი, მართლის შვილია.

უკვირს თუმც: ასე შუადამ

როგორ გამოსჭრა სეტყვამა?—

ასეთს უბედურს ვარსკვლავზე
რად გააჩინა დედამა!

სთქვა ბოლოს: „იქნებ უფალსა

„შევცოდე, მსჯილდეს ამაზე.

„ღმერთს რად ვემდურო? რისათვის?

„ცუდი სიტყვა ვსთქვა რალაზე?“

მოსძულდა მეტად ეხლა-კი

აქ ყოფნა, ცქერა ცისადა,

ტანჯვის და სირცხვილის მეტი

მზად არა იყო მისადა,

და გადასწყვიტა, რომ თავი

მის ჩაებარა ღვთისადა.

ადგა, წავიდა იქიდან,

დასტოვა სახლი, ძმებია.

მიენდო ბედისწერასა,

გადაიარა მთებია.

V

წავიდა, მიდის თავ-დახრით,

თავზე თხის ტყავის ქუდითა,

ჩამოგლეჯილის ჩოხითა

და ზურგზე ფხროკის გუდითა.

იმას არ ფიქრობს, თუ სადმე

წავა ბილიკით მრუდითა.

მიდის, ყავარჯენს მიიბჯენს,

მიაბაკუნებს მიწაზე.

სადა და როგორ იცხოვროს,

ფიქრით მოცული იმაზე.

ფიქრობს, რომ იმას განგება

არ დაუკარგავს ამაგსა.

მისცემს არსების ლუკმასა,

მისცემს სამყოფო ალაგსა.

თქმულია, იცის კარგადა:

სიმართლე შვილით-შვილამდე,

უსამართლობის მანძილი

შუალამიდამ დილამდე.

მართალს ნუგეშად ესა აქვს
 გულში შეუდრკელ ბურჯადა,
 რომ ღმერთი კაი კაცობას
 მას არ ჩაუვლევს ფუჭადა.
 შემდეგისთვისაც მას ფიქრობს,
 არ უღალატოს სიმართლეს;
 ერიდოს მწიკელსა ყოველსა,
 დაუმეგობრდეს სინათლეს.
 რაც უნდა ავი შეემთხვას,
 თუნდა გააკრან ჯვარზედა,
 არ უღალატოს სიმართლეს,
 ერთგულად იდგეს მაზედა.
 მიჰყვეს ბოლომდე კეთილსა,
 იაროს კეთილს გზაზედა.
 სცადოს, განგება ამისთვის
 რა ბედს მოუვლენს თავზედა.

თუ ვისმე ჰნახავს საწყალსა
 მარტოკას მუშას ყანაში,
 მიეშველება იმავ წამს,
 დაეხმარება ჯათაში.
 არც უნდა რამე აილოს,
 ეს წესადა აქვს, — ამაში,
 თუ ვინმე დააძალადევს,
 მისცემს ფასს თავის შრომისას,
 მაშინვე გლახებს ურიგებს,
 გაურბის ხაფანგს ცდომისას.

ერთხელა ნახა საბრალომ,
 მთაზე ძოვს ცხვრისა ფარაო:
 შწყემსიც იქვე ჩანს, მის სახე
 ჭალარას დაეფარაო.
 მას, ცხვრისა გადამკიდესა,
 ბევრი არ გაეხარაო,
 არ იქნა, სიბერის დროსაც
 ფარას ვერ გაეყარაო,
 ვერ იმეტებდა, სამწყემსო
 სხვის ხელში ჩაეყარაო,
 დიდის წვა-დაგვით დაზდილი

სხვის იმედს დაემყარაო.
 დღეს კი ცხვარს ეუბნებოდა:
 „რაც გიბატრონეთ, კმარაო!“
 რა ექნა ბეჩავს: წყალმანკი
 მუხლებში ჩაეპარაო?!.
 კაცი არ ჩნდება ისეთი,
 რომ ცხვარი ჩაებარაო.
 საბრალო თავისთვის მიდის,
 წინ გზა მიუძღვის შარაო.
 სალამი მისცა მემცხვარეს,
 გასცდა და გაიარაო.
 შორს არ გაეფლო, რომ მწყემსმა
 თავისთან დაიბარაო.
 ამანაც არ დააყოვნა,
 სერი-სერ შაიარაო.
 და რა მივიდა ახლოსა,
 კვლავ „გამარჯვებით“ მიჰმართა.
 მაშინვე მამაშვილური
 ბჭობა გამართეს იმათა.
 — სადაური ხარ? სად მიხვალ? —
 მოხუცი ჰკითხავს დინჯადა.
 თვალემსაც ატანს ძალასა
 უცხო ყმის გასასინჯადა.
 საბრალომ თვისი ამბავი
 მოხუცს უამბო ტკბილადა.
 ამბავი— როგორ ცხოვრობდენ
 ძმები ერთს დროსა მრავლადა
 და დღეს კი იმათ ოჯახში
 ვერაფერს ჰპოვებ ღივადა.
 ისიც უამბო, თუ იმას
 ფეტვი როგორ ჰხვდა წილადა,
 ბედმაო როგორ უმუხთლა,
 დასტოვა ჭია-მღილადა.
 ბოლოს სთქვა: — რა ექნა, მამილო,
 დავალ მწყევარი ბედისა,
 ვით კრავი დაობლებული,
 მეძიებელი დედისა.

მამა-პაპისა სახლ-კარი
 მექცა სამარედ, ციხედა,
 ვერც გავძელ ცოცხლად იქ ყოფნა,
 ვსთქვი: ვივლი კიდით-კიდელა.
 წამოველ, ორი თვე არი
 მოვსდევ სამყაროს ღვთისასა,
 ხან ჭალა-მინდვრად დავდივარ,
 ხან გზას ავირჩევ მთისასა.
 რას დახვალ? რას დაეთრევი? —
 არავენ მკითხავს იმასა.
 — სახელი შენი? — მოხუცმა
 უცნობსა ჰკითხა კვალადა.
 — საბრალო, ჩემო ბატონო. —
 მანაც მიუგო ბრალადა.
 — ძალიან კარგი, უფალმა
 ნუ მოგიშალოს სახელი.
 თუმცა ვერ გიცნობ, შენთანა
 ერთი რამა მაქვს სათქმელი.
 ბნელაში კარგი რამ არი
 გზის მძებნელისთვის სანთელი.
 — ბძანე: მოხუცთა სიტყვისა
 გულდასმითა ვარ მსმენელი,
 მუდამ მიცნია მათ რჩევა
 სიბრძნისა გამომჩენელი.
 — მაშ გეტყვი, თითონ განსაჯე:
 შეილო, განგება დიდია;
 ყველასი ავი და კარგი
 იმის ნებაზე ჰკიდია:
 ზოგს კლდედ ექცევა საჩეხად,
 სხვისათვის გზა და ხილია.
 სჩანს, ღმერთს არ გაუწიროხარ,
 რომ მოაღწიე ჩემამდე
 და თუ ეცდები, სარჩოთი,
 ვფიქრობ, აივსო ყელამდე.
 მე ერთი ღერი კაცი ვარ,
 უშვილო, ცოლის ამარა;
 ჩემი ყოფნა და სიცოცხლე

შავმა ნისლებმა დაჰფარა.
ცხვარი მყავს, მაგრამ მწყემსობა
მე შამიძლიან აღარა.
თუ ცხვარს მოუვლი, იცხოვრებ,
ჩვენც არ დაგვაკლებ ლუკმასა,
გულით კაეშანს გადიყრი,
აღარ დაიწყებ სულთქმასა.

კარგა ხანს უსმენს საბრალო
და როდი იღებს ჯერ ხმასა.
იფიქრა დიდხანს და ბოლოს
მანაც ამოთქვა:—კარგია,
მაინც განგებას მივენდე,
ვარგობს, თუ არა ვარგია.
მამყოფებს და თუ დამკარგა,
ვიქნები დასაკარგია!
მხოლოდ ეს იყოს პირობა:
ოთხს წელს გექნები მწყემსადა.
თავნს მე არ შეგეცილები,
სრულად მიიღე ერთადა.
ნაშენს გაეიყოფთ შუაზე,
რაკი გამივა ყველია,
ისიც მაშინა, თუ მგლისგან
ცხვრის ფარას არა აკლია.
ჰო, თუ ამ ოთხ წელს მე მგელმა
ცხვარი გამტაცა ერთია,
სრულ ცარიელი წავიდე.
თავდები გყვანდეს ღმერთია.
—კაცო, ეგ როგორ იქნება!
მგელიც ღმერთსა სთხოვს საზრდოსა.
მგელი ვერ გაგვალარიბებს,
თუ სხვაფრივ ვუვლით სარჩოსა.
— არა, მე ვამბობ, ეგ არა.
ჩემი პირობა სრულია
და ვერც გადავალ ნათქვამსა,
თუ პირში მიდგა სულია.
მოხუცს რა ეთქმის? დასთანხმდა,
თუმც გაუკვირდა ფიცია.

სთქვა: ათას სულს ცხვარს გაბარებ,
 დღეიდან არა ვიცია
 ცხვრისა, შენ იცი და ღმერთმა,
 აჰა, ეს საცხვრე ჯოხია.

თან მისცა გულა-ნაბადი,
 ქონ-ღუმით განაპოხია.

— იქნება ხვალევა ვკვდები,
 ცხვარიც შენ, ჩემი ბინაცა;
 წყეული იყოს ღვთისაგან,
 შაგეცილება ვინაცა.

VI

საკმაო ხანი გავიდა,
 ბევრი სთველი და ზაფხული,
 ბევრჯელ ამწვანდა ბუნება,
 ბევრჯელ შეიქმნა ტანჯული;
 ბევრჯელ ითოვნა მიწაზე,
 ბევრჯელაც წვიმა დაუშვა,
 ბევრჯელ ტყვედ-ქმნილი ბუნება
 ღმერთმა მონობით გაუშვა.
 ბევრჯელ აყვირდა ხეები,
 ბევრჯელ იღინეს წყნარადა;
 ბევრჯელ ნათელი დღეები
 ბნელმა დაფარა შავადა.
 ოთხჯერ მერცხალი მოვიდა,
 ოთხჯერ უკანვე გაფრინდა,
 რაც რამე მოხდა ოთხს წელსა,
 იმის ჩამოთვლა რად გვინდა?

პირში ჩიბუხით ფარსადან
 დერეფანში ზის ტახტზედა
 და მისი მწყემსი საბრალოც
 იქვე დგას, ცოტა განზედა.
 კარ-მიდამოში ცხვრის ფარა
 უდიდესი წვეს ზღვაზედა.
 ფარსადან ჰკითხავს:— როგორ ხარ?
 ან ცხვარი როგორ არია?

— მადლობა უფალს, კარგად ვარ
და უკეთესად ცხვარია.

ერთი ათასად ვაქციე
ის, რაც შენ ჩამაბარია.

ღმერთს ორივე მადლობას უძღვნის,
აღა და მისი მწყემსია.

მუდამ ასეა, ვინც ბევრს ჰმკის,
როს ცოტა დაუთესია!

ამ დროს შეიქმნა ჩოჩქოლი,
დიდი ძახილი, ყვირილი,
თან ერთი მწყემსიც მოვარდა,
თვალთ ერეოდა ტირილი,
და განაცხადა ამბადა:

„მგელმა მოგვტაცა ცხვარიო,

„ბევრი ვეცადეთ, ძაღლებმაც

„ათჯერ მოაჭრეს კვალიო,

„წაიღო, მაინც წაიღო,

„ველარ მოგკარი თვალიო“.

— წაიღოს, ალალი არის,

აქამდინ თუ კი გფარავდათ,

ერთი იმასაც ერგება,

რაკი არათერს გპარავდათ.

მადლია, გაძღეს მგელიცა,

ჩვენაც საკმაო დაგვრჩება.

რა ფრიად დაჰლონებულხართ,

ვითომ მაგითი რა ხდება?

მშიერი ეძებს საზრდოსა,

სითაც რა ლონეს გახდება.

აქ მადლი ჩანადინარი

იქ საიქიოს დაგვხვდება.

ჩემს ბიჭობაში ვიცოდი,

მგელს ცხვარს არ ვგლეჯდი პირითა,

თუ-კი შეეპურო, მიჰქონდა,

ცოდვად მიმაჩნდა, იმითა.

მაინც-რა? მგელმა მე ცხვარი

ვერ გამითავა კბილითა.

დღესნამდის, ღმერთო, შენითა,

ვცხოვრობ ცხოვრებით ტკბილითა.
 უნდა შაშინდეს განა ზღვა,
 ხაპვა რომ უწყონ ცხრილითა?

აღას პირობა არ ახსოვს,
 მიტომ თამამად მსჯელობდა.
 ვერც ის გაიგო, თუ რისგან
 იმისი მწყემსი ხელობდა:
 მუხლთ მოეკვეთა საბრალოს,
 ამოიკენესა მძიმედა.

ჩამოჯდა, თავი დაჰკიდა,
 მიეყრდნო სახლის დირესა.

— მადლობა ღმერთსა, — იძახის:

ჰა, თუ არა მსჯის განგება,
 რად მოდის ასე ჩემს თავსა,
 ჩემთვის ბოროტი რად ხდება?
 ამ ოთხს წელს, საით მოვთვალო,
 სად მთა-მინდორში ვატარე
 ცხვარი, ტყეში და ღრეშია,
 მიწის ზურგს კანი ავყარე,
 ჩემი უვალი სად დარჩა?

ცა დედამიწას შეავარე.
 რამდენჯერ მყვანდა ცხვარი იქ,
 სად მგლის ჯოგები ფუოდა,
 ათასჯერ ფარეხის პირში
 მშიერა მგელი ყუოდა.

ბეწვიც კი ვერას აჰგლიჯა,
 განალამც ცხვარი წაელო;
 ან ბანი გამოეთხარა,
 ან საცხვრის კარი შეელო.
 დახე, რას ადგილს გამოტყვრა,
 ნავსი სოფელში დამიხვდა,
 ოთხის წლის ნაწვავ-ნადაგვი
 საქმე და შრომა წამიხდა.

ამ დღისით სოფლად ჩამოსვლა
 თავში საცემად გამიხდა.
 წავალ და გადვიკარგები,
 სრულ არაფერიც არ მინდა.

VII

წავიდა. უკან მოხუცი
 მისძახის:—კაცო, საბრალო,
 წაიღე თავისი წილი,
 სად მისჩერჩეტობ, საწყალო!
 ამდენი შრომა გასწიე,
 კაცი ამაესე სარჩოთა,
 რაღაც უმსგავსის პირობით
 უნდა ერთ-ურთი ვარჩოთა?
 დაბრუნდი, მამა-შვილობას,
 არ გეცილები, შენია
 ცხვარიც, სახლიც და ქონებაც,
 სულს იქით რაც დამრჩენია!

ამაოდ. უფაღს საბრალო
 სხვა ფიქრზე გაუჩენია.
 მიდის საბრალო, საისკე,—
 თვითაც არ იცის კარგადა;
 ხელში ჯოხი აქვს და ზურგზე
 გუდა ჰკიდია ბარგადა.
 სადც ღამე უსწრობს, იქ ათევს,
 ილოცავს, დაეძინება,
 ხან თუ იტირებს თავის ბედს,
 ხან კიდევ გაეცინება.
 იარა, ბევრი იარა,
 ერთი გეზი აქვს სავალად:
 მინდვრები საჩაქაქაოდ
 და მთები გადასავალად;
 სატოპად წყალი მდინარე,
 ჯაგები გასაძრომადა,
 ქაობი საფლაშუნოდა,
 კლდეები ასახლომადა.
 საბრალოს ბედის ძიება
 უჯდება მძიმე შრომადა.
 მაინც არ იშლის, წინ მიდის,
 გულში იმედის ჩენითა,
 დიდს რასმე მინდორს მოება,
 ერთის თვის სავალს ცხენითა.

გარიყრაყია. ფრინველნი
განთიადს ლოცვენ, მღერიან,
ცელქობენ, დანავარდობენ,
რა მზის ამოსვლას ელიან.
ციურნი ძალნი საერთოდ
მარტო იმათა ჰშველიან,
ცხოვრებით კმაყოფილები
თავის ბედს არა სწყევლიან.

მთელს იმ მინდორზე ყანაა,
როგორც ზღვა ისე ღელავდა.
თვალ-გადუწვდენელს სივრცესა
წითლად და ყვითლად ჰფერავდა.

შიგა-შიგ კიდევ გაჭრილა,
ცელი, ნამგალი ელავდა.
საბრალო ჰხედავს: მუხის ქვეშ
ხალხია, მთელი დუნია.

მუშაა — აფიქრებინებს
სამკალი ყანის სუნია.

„აქეთ წამოდი, — უძახის, —
ჩვენსკე, ძმობილო, აქეთა.
საითკე მიიპარები?“

კვლავ უყვირიან მკვახედა:

„ველარსად დაგვემალევი,
რა თვალით დაგინახეთა!“

მივიდა, სალამი მისცა
მან მუშებს, იმას მუშებმა.

მის ვინაობაც იკითხეს
ერთხმად პირმოლუშულებმა.

ბოლო დროს მოხუცებული,
პატრონი ქირნახულისა,

ჰკითხავს — არ იმუშავებო?

თუ იმედიც გაქვს მკლავისა?

— რატომ? დიახაც, ღვთის ძალით, —
საბრალომ უთხრა მოხუცსა:

— მე რილასთვის-ლა გინდივარ,
ხალხს ამდენს ვხედავ მოსულსა?

სადა გაქვს იმდენი ყანა,

რომ ეყოფინოს იმათა?!—
 მოხუცი გაცეხებული
 აჩენს ჟანგიანს კბილათა.
 — შენ, ჩანს, მარტოკას არ გეყო, —
 იგი იცინის ტკბილად, —
 ეს ამოდენა მინდორი,
 კაცო, იგემო ხილად,
 საქმე სამოცის კაცისა
 გიკვნია წოლა-ძილად.
 — შენ რაც უნდა სთქვა, სამკალად
 მარტოს არ მეყო, დიახო.
 რას მამცემ, შვის ჩასვლამდისა
 ავიღო, გავაკრიახო
 ეს ყანიანი მინდორი,
 ათეულადაც შეგკონო?!
 რაკი დამცინე, მოხუცო,
 უნდა ჩემი შნო გაჩვენო,
 და თუ ძნა დამრჩა ერთიცა,
 ბისტაც ნუ მომცემ, ბატონო.
 ხუთის მუშისა მომეცი,
 ფასი არ მინდა მეტი.
 მოხუცი გაკვირვებული
 თავისთვის ფიქრობს: ცეცია.
 სხვა მის მუშებიც ამბობენ:
 „საით შეგვემთხვა ყბელია,
 „ან მაგოდენა სირეგენე,
 „ნეტავ, სად მოუხვეცია?!“
 საბრალო მაინც არ იშლის,
 დაიყოლია ბერიცა.
 ითხოვა ერთი ნამგალი,
 საღესველი და ცელიცა.
 თან ერთი მუშაც მოსთხოვა,
 წყალი უზიდოს წყაროსი,
 ხელს სხვა ვერა-რა შეუშლის, —
 ლამაზი იდგა ტაროსი.
 საამო იყო თვალთათვის
 გარჯა იმ გასახაროსი!

ცეცხლად ეღება ყანასა,
 ჰკაფავს უღმერთოდ, მედგრადა
 და ხელეური იმისი
 არ შეიკვრება ერთადა.
 დაჰკივის, როგორც მთის ქორი
 და ნაბუერი ყანისა,
 ნისლად დაედვა მინდორსა,
 როგორც ციაგი ღამისა.
 მიმოაქვს ნიავს ფათალა,
 როგორც ნაპენტი ბამბისა.
 დევთ შეყრას, იმათ ომს გავდა
 ხმა ულო-თაეთათ კაფვისა.
 მოჰკვეცავს წამში ერთს ქცევას,
 ვითა ბაზაზი ფარჩასა
 და ცხელი ოფლი მინდორს რწყავს,
 როგორც მდინარე ბაღჩასა.
 მოხუცი გაოცებული
 უცქერს რა იმის გარჯასა,
 სამითთად შაწებებულსა
 შუბლზე მიიტანს მაჯასა.
 იწერს პირჯვარსა და თანაც
 აეინებული იძახის:
 „ეს თვით შენა ხარ, უფალო,
 სხვა შენი მსგავსი ვინ არის?“
 მუშა, ცხოველი, თუ მწერი,
 ყველა იმ ადგილს მყოფელნი,
 გაოცებულან მის შრომით,
 იყვენენ მის ქების მთხრობელნი.
 მარტო მკალნი და მწყრებია
 ბედის მძებნელის მგმობელნი:
 თავზედ დაექცათ სახლ-კარი,
 თავზედ დაექცათ კარავი,
 გამოჩნდა ვილაც უღმერთო,
 იმათთვის შვების მპარავი.

VIII

მზეც შუა ცაზე წამოდგა,
 მიწას დასცქირა სწორადა
 და სამუშაოც მომკლისა
 მაშინ გაიყო ორადა:
 სამკალს გადაჰრჩა მომკალი,
 შეუდგა შესაკონადა.
 ჰკონავს ძნებს ათეულებად,
 მუხლებს არ იხრის მშრომელი.
 მზეც იწევს დასავლეთისკენ,
 თვის რჯულზე შეუცდომელი,
 არა ღალატობს იმ გზასა,
 ღმერთს მოუცია რომელი.
 პა, მიაჯარა საკონი,
 იქნებ აუხდეს წადილი,
 იქნება ღმერთმა უშველოს,
 არ გაუმტყუნდეს ქადილი.
 ორი ძნა უკლავ, გორის ფხას
 მზემაც მოავლო პირია.
 ერთი შაკონა, ერთი-ღა
 დარჩა... რა გასაჭირია!..
 მზემ სრულად ამოაფარა
 მთის ზურგს სახე და ცხვირია.

ულო დაავდო მუშამა,
 ამოიკენესა მწარედა:
 „ვაი, შენ ჩემო სიცოცხლეც,
 „დღეო, ნაქცევო ღამედა!“
 მოჰხეთქა ცრემლმა თვალთაგან,
 ბავშვებრ დაიწყო ტირილი:
 „ვაი, რა უბედური ვარ!“
 ეს არის მისი ჩივილი:
 „ღმერთო, ცა-ქვეყნის პატრონო,
 „რად გამაჩინე ბედ-შავი?
 „რადა ხარ, ქვეყნის მპყრობელო,
 „შენ ჩემი დაუხედავი?!
 „ბედკრულსა ჩემსა მშობელსა

„არა ვყოლოდი ნეტავი.
 „მადლობა შენთვის, უფალო,
 „მაინც მადლობა შენთვისა.
 „ჭირი-ვაება მარგუენე,
 „ვეკისრულობ, იყოს ჩემთვისა,
 „ვერ დავეგობ შენსა სამართალს,
 „ჭირს რომ მაჩვენებ დღემდინა!...
 „ამაზე მეტი მაღინე,
 „რაც დღემდის ცრემლი მეღინა!“
 მოვიდა ყანის პატრონი,
 ჰკოცნის ხელებზე, სახეში.
 — სამაგალითო საქმე ჰქმენ,
 ძმაო, ამ ჩვენსა მხარეში.
 ასის მუშისა მიიღე...
 რად დაღვრემილხარ? რისადა?
 ვინაც შენებრივ ირჯება,
 ალალი არის მისადა.
 — ერთის მუშისაც არ მინდა,
 აგერ ძნა შასაკონია,
 ღმერთს რომ არ უნდა ჩემთვისა,
 მიტომ არ მომცა ღონია,
 თორემ ამოდენ შრომასთან
 ეგ რალა მოსაგონია?
 — რას ამბობ, კაცო, ღვთის მადლსა!
 მე გედავები არასა,
 ძმაო, იმდენი მიირთვი,
 ვიდრე არ მეტყვი კმარასა.
 ალალი არი შენზედა,
 ნუთუ გარისხდეს ღმერთთა
 და არმობაში ჩათვალოს
 ძნა შასაკონი ერთთა?
 — სწორედ ეგრეა, მოხუცო,
 მე უკეთ ვიცი შენზედა. —
 თან ცრემლიანის თვალეზით
 იხედებოდა გვერდზედა,
 საცა ძნა იდგა უძრავად
 თავთავ კაზმული მიწაზე.

ოჯახი მოგცეს ძლიერი,
ათასჯერ მეტი სიმდიდრე,
რომ შენს ოჯახში მშიერი
ძღებოდეს, მგზავრიც უმწეო
იქა ჰპოვებდეს საფარსა,
ექნებიმც ნუგეშ-მცემელი
დავრდომილსა და საპყარსა.
ღმერთმა გიკურთხოს ყანები,
სათიბ, საძოვი, მთა-ველი;
კულავ დაესხას თავთავი
შენს ყანებს ათი მტკაველი,
რომ თითო ღეროს ყანისას
არა სწვდებოდეს საბელი.

დაღონებული მოხუცი
თვალეებს აყოლებს მუშასა,
ფიქრით ბურანში გართულსა
სახე მიუგავ შუშასა.

— ღმერთია, -- ფიქრობს თავისთვის, —

ეგ ხორციელი არ არი:

— არა მკადრულობ, უფალო,
თუმც არ ვარ შენი სადარი,
რად მომიძულე, მეუფევე,
თავისი მონა საწყალი?!
მიბრძანდი, მაგრამ გულში მაქვს,
რომ ავიშენო ტაძარი
და ვექმნა მუდამ მფარველად,
ვინც-კი საღმეა საპყარი.

დაიწყო წერა პირჯვრისა,
სთხოვს ცოდვათ მოტევენასა.
თუ რამ შესცოდა, შეუნდოს,
რომ ვერ მოვიდა ცნებასა,
ვერ იცნო ღმერთი... შესთხოვდა:
ნურათერს მომცემ ვნებასა,
მუდამ დღე მსხვერპლს შემოგწირავ,
მოგიძღვნი ქებათ-ქებასა.

თვალს ვერ აშორებს საბრალოს,
ვიდრე მინდვრადა ვილოდა,

მინამდე ტყეს მოებმოდა,
 გორას იქით გადავიდოდა.
 დარჩა მარტოკა მოხუცი
 ცრემლ-მორეული თვალებზე,
 ფიქრი მიურბის ცისაკე,
 ჰფიქრობს ზეციურს ძალებზე.
 მთით მონასხლეტი ნიავე
 სეირნობს მინდვრად ქალებზე.

IX

დიდხანმა განვლო, საბრალო
 რაც რომ სახლიდან წავიდა.
 მთელი იმისი მგზავრობა
 მორწყული იყო ავითა.
 ჯან-ლონით გატეხილია,
 გაჰშირებია ნასერი:
 წელთა სვლის, ჟამთა ტრიალის
 და ჯავრის გამონაცერი;
 ან-კი რა გასაკვირია,
 ვაება ნახა რამდენი!
 მაინც მოელის კეთილსა,
 გულში უღვივის ნუგეში,
 ბედს ეძებს დაუცხრომელად
 მსოფლიოს კალთა-უბეში.
 ბევრჯელ ხიდები აშენა,
 ბევრგახ კოშკები მალაღი,
 ვერსიდგან ვერა-რა ირგო
 თვით ბეწვის გამოსავალი.
 პირობას ცოტა რამ ჩაჰშლის,
 წყალს ატანს იმის შრომასა,
 შხამით და ნალვლით ადვედებს
 მის ქვეყანაზე რჩომასა.
 ან მზე ჩაუსწრობს უცბადა,
 ან უსწრობს მამლის ყივილი.
 არა მთელდება არა გზით
 საბრალოს გულის ტკივილი!

იმის ბაგიდან უფალზე
 მაინც არ ისმის ჩივილი,
 უბედურების წამლადა
 ზოგჯერ მოუვა ტირილი.
 ოცი წელია ბედს ეძებს,
 ასე ატარებს დღეებსა.
 ხან მინდორ-ველად ათენებს,
 ხან ეფარება ტყეებსა.
 არ უფრთხის ღამის სათევლად
 ხევ-მღვიმეთ, სალსა კლდეებსა.

X

სათათრეთისა მიჯნაზე
 იტყვიან ცივსა წყაროსა,
 საამოს დასალევადა,
 თვალ-გულის გასახაროსა.
 მის გარეშამო მინდორი
 ჰვავ უზარმაზარ კალოსა,
 ზედ ათასგვარი ხეები
 ზამთარ და ზაფხულ ხარობსა,
 იქვე ბულბული დღე და ღამ
 დაუცხრომელად გალობსა.
 წყაროს წინ ერთი ტბა არის
 წითელი, წითლის ფერისა
 და იმა ტბაზედ თქმულება
 ასეთი არის ერისა:
 როს თათრებს საქართველოდან
 მიუდიოდათ ტყვეები,
 აქ თურმე იელიტებოდენ
 ჩვენი სამშობლოს ძეგები:
 აქ თურმე სთხოვდა ურჯულო
 გათათრდენ, — შეცვლას რჯულისას.
 ვინც მტკიცედ იდგა, ელოდა
 აქვე დალევას სულისას.
 ჰსჭრიდენ თავებსა, ჰკლუტავდენ
 ქალ-ვაჟთ მხნეთ, რჯულზე მტკიცეთა

და მათი სისხლი უმანკო
 ჰრწყავდა ამ მინდვრის კიდეთა.
 ქართველთ მოწამეთ სისხლისა
 დადგა ტბა იგი წითელი,
 ივერიისა კარგ ძეთა
 გრძნობის და ფიქრის მტვირთველი.
 ზამთარ და ზაფხულ იმ ტბიდან
 იცქირებიან ყოილნი --
 შვენება შვენიერების,
 ღვთიურის ხელით ქსოილნი,
 იმათზე ლამაზს რას ჰნახვენ
 ადამის ტომის შობილნი?!
 ზნედა აქვთ, თუ არ ქართველსა
 მართალს, სიმართლით მკობილსა,
 არას ეტყვიან, უფრო-კი
 ურჯულოს, თათრის შობილსა.
 როცა-კი თათარს ჰნახავენ,
 დაინთქებიან ტბაშია,
 არ ვიცი ეს საიდუმლო
 რისგანა ხდება, რაშია?!
 მაგრამ თუ ნახეს ქართველი
 მართალი, ქართველის ტომისა,
 აღიძვრის ჩქროლვა-ბოყირი
 ამ ყვავილების შორისა;
 აუტეხავენ საუბარს
 ტკბილის ქართულის ენითა,
 კაცს აღუძრავენ სურვილსა
 გაძღეს მათ კოცნა-ხვეწითა.
 უმღერენ სულის სიმტკიცეს,
 იმის წყალობით ცხონებას.
 თავ-დაუდებლად იტყვიან
 გაღუბქირებულს ცხოვრებას.
 ბევრსა ამ ტბისა მნახველსა
 უნდოდა ყვავილთ მოკრება,
 მაგრამ ტყუილად ეცადნენ,
 ვერ აუსრულდათ მათ ნება.
 მეფეთაც ბევრჯელ გაგზავნეს

ტბაზე ნავი და მცურავნი.
 ამოდ, — ბოლოს მოუხდათ
 ცდისა და შრომის მღურვანი:
 რა ხელს იგრძნობენ ყვაველნი,
 იმათ მოკრეფის მსურველსა,
 ძირს წავლენ, როდი თვისობენ
 ხელსა სიწმინდის მთხუპნელსა!..

იმ ტბისა პირზე ვილაცა
 კაცი გლახაკი ვილოდა.
 „თქვენ მაინც შამიბრალეთო!“
 გულ-ამოსკვნილი იტყოდა.
 ეწვდება ყვაველთ, სწადიან
 ერთი შეიპყროს მათგანი,
 მაგრამ მიუბრის საცოდავს
 ხელიდან ტრფობის საგანი.
 მას თურმე გადაეძრახნენ
 ყოილნი, მორთეს ტიტინი.
 ღართალთან სასაუბროდა
 სულ-წასულნია ისინი!..
 იმათი ტკბილი უბნობა,
 იმათი ტკბილი ქართული,
 აზრები საზენაონი,
 სამადლო, გრძნობა-ღართული
 გულს ღრმად ეჭდევა გლახასა,
 ტირის, ჩამოსდის ცრემლები;
 თვალნი ხომ ჰსვამენ ყვაველთა,
 მათკე მიუბრის ხელები,
 ჰსურს ერთი მაინც მოსწყვიტოს,
 მით ისულდგმულოს ეგები.
 მეტი სხვა ბედი არ უნდა,
 არც კეთილ-ყოფნის სვეტები.
 მაგრამ ვისა აქვს ის ნება,
 მკვდართ სულთ უსინჯოს გვერდები?!
 ერთია, მხოლოდ ერთია
 თავისთვის ქვეყნის მევედრები,
 იმისი გაჩენილია

ყოველთა არსთა დედები.
 დასალუბავად მის ძალა
 არც არი გასამეტები!..
 სრულს თვის ძალს არცვის დაგვიტომობს,
 მაღლიც ვქმნათ მეტის-მეტები.

ვიღაცა თათრის დიაცი
 კოკით მოვიდა წყალზედა,
 მან სიტყვა უთხრა უცნობსა:
 „თავს რად იწუხებ, რაზედა?
 „ბევრს უნდა ყვავილთ მოკრეფა,
 „გადაჭრილნია მაზედა,
 „მეფენიც ქვეყანისანი,
 „ვარსკვლავთ რომ ჰკრეფენ ცაზედა,
 „ისინიც ვერაფერს გახდენ,
 „შენ რას გაჰხდები, სიდანა?
 „ყვავილთ ხელშეუხებლობა
 „ნაბძანებია ციდანა!“

უცნობმა ხმა როდი გასცა
 დიაცს ავად, არც კარგადა,
 მას ამ ყვავილთა მოკრეფა
 გულში ჩასჭრია დარდადა.
 აქ უნდა დარჩეს სამუდმოდ,
 მას დღეს ისა აქვს აზრადა,
 თუ ვერ შეიძლებს დაკრეფას,
 უნდა ეუბნოს იმათა,
 მასზე უკეთესს ადგილსა
 სადღა აირჩევს ბინადა?..
 დარდობს, ეს წმინდა ადგილი
 რად არ იცოდა წინადა.
 ქვეყნად იპოვნა სამოთხე. —
 ნავთსაყუდარი სულისა.
 მას აღარც წყალი სწყურდება,
 აღარც ნდომა აქვს პურისა.
 დღე ხომ აქ არის, ღამესაც
 ათევეს ამ ტბისა პირასა,
 არა კითხულობს ორშაბათს,

როდი დაეძებს კვირასა!..

ხან თუ იტირებს, ხან კიდევ
უნდება ლოცვა-წირვასა.

ის იმ დღენდელი დიაცი
მუდამ დღე მოდის წყაროზე,
ურჩევს წაგიდეს, არ ესმის,
ვით ჯამ-კოვზს ყოფნა თაროზე,
და გუთანს მაღლის ჩადენა
საწყალის ობლის ალოზე.
სამს ღამეს, წინა-კვირაში,
საბრალომ ნახა სიზმარი,
ერთი და იგივე არსება,
მისი აქ ყოფნის მკიცხავი.
თვითაც გაიგო ზმანება —
მოვლინებული ცით არი.
სამს ღამეს ნახა კაცი რამ,
ხელთ ეპყრა მშვილდი, ისარი.
შავსა, მთასავით დიდრონსა,
პირიდან ცეცხლი სცვიოდა,
და როგორც რკინა წრთობის დროს
წყალში, იმ გვარად შხიოდა.
ცის ქექასა ჰგავ მისი ხმა,
ჯოჯოხეთს — მისი შულლია,
გარისხებულს ჰგავ ბუნებას,
მეხის სროლა-ლა უკლია.
ბჭყვიანებს სინასავითა
მის გერგეტივით შუბლია,
წარბები სიგძე-სიგანით,
როგორც დარბაზის ზღუბლია,
ვით ცას, საწვიმედ გამზადულს,
თვალ-წარბი დაულრუბლია.
„წადი აქედან! — ის ეტყვის: —
„ნუთუ აღარა გრცხვენია?
„ამდენს ხანს ყვავილთ მიწუხებ,
„ფიქრი რა არი შენია?!
„გასწი აქედან, თუ არ გასურს
„სამუდმოდ თავის დალუპვა,

„ვით სააქაოს, იქაცა
 „ბედის კარების დახურვა, —
 „თავის ბეჩავის სულისა
 „ტანჯვის ცრემლებად დაწურვა!“
 ვინ იყო ან-კი შავ-ბნელი,
 ღვთისგან წყეული ქმნილება,
 რომ მის იქიდან დათხოვნა
 შეუწყნარებლად ინება?!.
 ნუთუ ის წმინდა სულია,
 კაცის სიწმინდის მფარველი?
 თუ შური არი, სიხნეშე,
 ყოვლის სიკეთის მპარველი?
 მაშ რად ჰშურს შაჩვენებულსა
 მისთვის ღვთის ცნების გაგება? --
 ცაში და დედამიწაზე
 თავისთვის ძეგლის აგება?
 ბოროტ სულს ბოროტისათვის
 პასუხს მოჰკითხავს ვანგება!
 საბრალოს უნდა წავიდეს,
 ცრემლს ისხამს პირზე მუჭითა,
 რომ ის დიაციც მოვიდა
 თათრისა, წყალზე ქურკლითა
 და როგორც წინად, ეხლაცა
 იმას აქ ყოფნას უშლიდა.
 უკვირდა დიაცს ძალიან
 ამ უცხო კაცის შტერობა.
 მივიდა მასთან პირდაპირ,
 აღარ დაუწყო ფერობა.
 — კაცო, ჰე კაცო, ვინა ხარ
 მაგრე გიჟი და რეგვენი,
 როდემდის უნდა აწამო,
 სტანჯო თვალნი და ბაგენი?.
 შენ გინდა მარტოკამ შესძლო
 ქვეყნის უქნელნი საქმენი?
 როდემდის უნდა ატარო
 უქმად დღენი და ღამენი?
 გინდა რომ დაისაკუთრო

ტბის ყოვლით ტურფა სახენი?
 გირჩიე, არ დაიჯერე,
 მე გეუბენი რამდენი;
 აბა ნაყოფი სად არი,
 შრომის შედეგი რა ჰქენი?!—
 ზედ მიაშალა სახეში
 უცნობს სიტყვანი მკვახენი.
 — მაშ რა ვქნა, ჩემო დედილო,
 ამათ დამიგეს მახენი!
 ველარ ვშორდები ყოილებს,
 რაკი ერთხელა ვნახეო,
 აქედან წასვლა ეხლა-კი
 მე თვითონ განვიზრახეო,
 რაკი ღვთისგან და კაცისგან
 ყველასგან დავიძრახეო.

უცხო დედაკაცი

სადაური ხარ? რას დახვალ?
 დედა-შვილობას მითხარი.
 ან სახე რად გაქვს მკმუნვარე,
 გულის წყლულთ გამომჩინარი?

ხაბრალლო

განა ჰკითხავენ ბეჩავსა,
 სადაური და ვინ არი?
 ან რისთვის დადის, რად ტირის,
 გული რადა აქვს მტკივანი?
 რად გინდა, ვინ ვარ, გაიგო,
 არაფრად გამოგადგება.

უცხო დედაკაცი

რად მაგრე გაგკვირვებია,
 აქ უცნაური რა ხდება?
 ხომ წესი არის შაკითხვა,
 უცხო რომ უცხოს მაჰხვდება!

საბრალო

გეტყვი, დედილო, მაგრამ რო
 თავში აღარ მაქვს გონია!
 ბე, საქართველოს ეტყვიან,
 იცი-კი, გაგიგონია?
 იქიდანა ვარ სწორედა,
 აქით ძალიან შორია;
 აქამდე გადმოსავალი
 მრავალი მთა და გორია.

დედაკაცს აღმა გადაჰკრა,
 ეს რომ გაიგო, — სახეზე,
 და თხილის ტოლა ცრემლები
 ჩამოუგორდა თვალებზე.

უცხო დედაკაცი

მერე ამ ურჯულეთშია
 რამ ქარმა გადმოგიტანა?

საბრალო

მეც მიკვირს, მაგრამ რა უყო,
 საქმე შამემთხვა მისთანა.
 კაცის სვე-ბედის გაგება
 ჩვენგანს ვისა აქვ ღვთისთანა?..

უცხო დედაკაცი

ვაჰმე, მეც იქაური ვარ,
 შვილო, სად ვათენ-ვაღამებ?!
 ორმოცი წელიწადია
 გულ და გონებას ვაწამებ
 ამ უცხოეთში... ვენაცვლე
 ისევ სამშობლოს მხარესა,
 ველარა ვნახავ, ეს მტანჯავს,
 იქაურ ცას და მთვარესა,

იმათი ნახვა წყლულს გულსა
 ძალიან გაახარებსა,
 ღამდება ჩემი სიცოცხლე,
 ფიქრს ვერ იშორებს მწარესა!
 მისჯარდა, უახლოვდება
 იმ ცივ სამარის კარებსა,
 მიღის და თან მიიყოლებს
 სინდისის ქენჯნის წამებსა,
 ვინ იცის, საიქიოსაც;
 ცრემლით ამივსებს თვალებსა?!

საბრალო

როგორ? რა გახდა მიზეზი,
 რო გულს დაგაჩნდა დაღადა?

უცხო დედაკაცი

ტყვედა ვარ წამოყვანილი,
 ვაი, რომ ვიყავ ბალღადა;
 ასე ვერ ვამუშავებდი
 მაშინ გონებას საღადა.
 აი ამ ადგილს, სწორედა,
 ძალად გამზადეს თათრადა
 და ვინაც რჯულზე გამტკიცდა,
 იმას მოეპყრნენ აფთრადა:
 გაელიტეს, იმათი სისხლი
 აქა დიოდა ღვარადა.
 როცა მოვდივარ წყაროზე,
 თვალებს წინ დამიბნელდება,
 მუხლები ცახცახს დამიწყებს
 და სულთქმაც გამიძნელდება.
 უღმერთოდ დახოცილები
 მაშინვე გამახსენდება.

საბრალო

დიდად შეჰმცდარხარ, დედილო,
 რო რჯული გადაგიგდია.

დღეს შენს სულს აქა ვნახავდი,
 სისხლის ტბა რომ დგა დიდია,
 და თავის ნეტარებასა
 იქიდან დამითვლიდია.
 ყოილად ამოხვიდოდი
 ტურფა, ნაზი და მშვიდია.

უცხო დედაკაცი

ეგ არვინ იცის... თათრებს-კი,
 და მეც, რაც უნდა გვეწადოს,
 თუ არ მიპარვით, ქურდულად,
 რაც უნდა ბევრი ვეცადოთ,
 თუნდაც სანთლები დაუნთოთ,
 ხვეწნა-მუდარით ვეძახოთ,
 ყოილთ ჩვენ თვალით ვერ ვნახავთ:
 მაშინვე დაინთქებიან
 და, როგორც ცხვრები მგლისაგან,
 ტბის ძირში გაიქცევიან.

საბრალო

აღბათ აშინებთ საწყლებსა,
 მაშ მაგრე რადა შვრებიან?
 როცა ურწმუნოთ ჰნახავენ,
 არ დაგვხოცონო, ჰკრთებიან!..
 ქრისტე რომ უარგიყვია,
 გიქმნია ფრიად ცუდადა!

უცხო დედაკაცი

საქვეყნოდ დიალ, მაინც-კი
 მასვე ვლოცულობ ჩუმადა
 და დედა ღვთისა ისევაც
 ჩასახული მაქვს გულადა.
 ხომ იცის დამზადებელმა,
 მასვე ვეკუთვნი სრულადა.

მაგრამ საქვეყნოდ, სულელმა,
 ვერ უარყავი მეჩეთი
 და მოლის ლოცვა-წირვასა
 უნდა დაუკრა ბეჭედი.
 ასე რად ვშვრები — ეს ფიქრი
 გულს დამმჩნევია წყლულადა,
 და რასაც ჩუმად ვლოცულობ,
 რატომ არ ვამბობ ცხადადა?!
 ურჯულოს სიტყვით არ ვამცნებ,
 რაც მიმაჩნია ხატადა?!

საბრალო

დიალაც საჭირო იყო
 თავის რწმუნების დაჩენა:
 ამისი მაგალითები
 თვითონ უფალმა გვაჩვენა.

უცხო დედაკაცი

რაღა გქნა? მეტი ვერ შევძელ,
 როგორც დიაცმა, ვიხდალე,
 ეგები ღმერთმაც შემინდოს,
 მიტომ რომ ბევრი ვიწვალე.
 ვიცი, სრულს ნეტარებასა
 ველარ მივიღებ ღვთისგანა
 იმ სოფლად, ეგებ სრულიად
 არ გავიწირო მისგანა.
 დღეს, რაკი ქართველი გნახე,
 ვითომ სამშობლოს ეყოფილვარ,
 გულს ისე გაჰხარებია,
 თითქოს მეორედ ვშობილვარ.
 როცა-კი მომაგონდება
 ჩემი სოფელი ერეთი,
 ჩალა და ბუჩი მგონია
 იმასთან მთელი ხმელეთი.
 როს მოვიგონებ სამშობლოს,
 გამინათლდება ბნელეთი,
 კახეთი მომაგონდება,

იქ გვრიტთა, ტრედთა ღულუნნი,
 ჩვენი ვენახი, ხეხილი,
 იქვე ალაზნის ღუდუნნი —
 ტაძარი ალავერდისა,
 იქ მწირველ - მლოცველთ გუგუნნი.
 რად ვულალატე, — ვიფიქრებ,
 გულს გადამეკვრის უკუნი.
 რას მიშველს ან-კი ტირილი,
 განდგომილს ოხვრა-ბლუკუნი?!
 მე ხომ იქ წამოსასვლელი
 დაკეტილი მაქვს კარები!
 ველარა ჰნახვენ სამშობლოს
 ვერა დროს ჩემი თვალები.
 აქით საწირავს გაგატან,
 თუ იმდნად შეგებრალევი.
 მიმირთვი მამის სალოცავს,
 და საცა ხატებს სანთლებსა
 უნთებენ ქართველის ქალები,
 ჩემებიც ეგებ აენტოს
 იმათვე გვერდით სანთლები.
 მიმირთვი სვეტი-ცხოველსა,
 ალავერდს, თეთრსა გიორგის
 და შემავედრე, გეთაყვა,
 უკან დაჰბრუნდე შენ როდის.
 ეგები ცოდვილ სულისთვის
 გზა-დაბნეულის ქალისა
 გამომითხოვო ნუგეში,
 მეშვლობა იმათ ძალისა...
 ამალამ ჩვენს მოისვენე,
 იხილე ჩვენი სახლია,
 მე და ჩემ შვილებისათვის,
 იცოდე, დიდი მადლია.

საბრალო

ეგ შაიძლება, მხოლოდა
 საწირავების წაღება

როგორღაც საძნელოდ მაჩნავ,
 კი რადმე მედიალება.
 რა ვიციტ წერა-მწერლისა —
 ხვალის დღისა და ყოფნისა,
 ძალი არ მოგვცა უფალმა
 თავის მომავლის ცოდნისა;
 იქნება ხვალევა ვკვდები
 სადმე ტყე-ღრეში ტიალად.

უცხო დედაკაცი

ღმერთმა დაგიხსნას... თუ მოჰკვდი,
 მეც არ მივიჩნევ ზიანად
 საწირავს. იყოს ალალი
 შენს შესანდობარ ფიალად.

წინ დედაბერი მიუძღვის,
 უკან საბრალო მიჰყვება;
 ვერ განუცხადა უარი,
 რაკი სტუმრობა ინება
 გურჯისა გურჯისვე ქალმა,
 თათრების დამონებულმა,
 მის ნაუბარით და ბედით
 დამწვარმა, დაღონებულმა.

მზეც მიეფარა გორის ფხას,
 თან გაიყოლა სხივები,
 მინდვრად მდუმარებს ბალახი
 და ყანა ანალივები.

„ეს კაცი ვინ მოიყვანე?“ —
 დედასა ჰკითხვენ შვილები.
 მის ვინაობა გაიგეს,
 იამათ, სინჯვა დაუწყეს,
 მხოლოდ მეზობლებს ქართველისა
 იქ ყოფნა როდი აუწყეს:
 შიშობენ, ვინიცობაა,
 იქნებ ურჯულო გაუწყრეს.
 ფლავი და ხორცი სუფრაზე

სტუმარს გოლუხვად დაუწყეს.

ბევრი რამ ჰკითხა დიაცმა,
ვით შვილსა დედა დაუხვდა;
რჯული, სამშობლო და ბედი
მათ სასაუბროდ გაუხდა.

ერთის ხელისა საცმელი
საბრალოს მისცა ძალათი
და საწირავთან ერთადა
მისცა ამ აზრის ბარათი:

„ქრისტეს მსახურნო, მამანო,
მიწყალეთ, შემიბრალია:
რჯული შევცვალე, თათრებმა
რა დამატანეს ძალია.

მაინც თავის რჯულს არ ვკარგავ,
გული ქრისტესთან არია;
ენა სხვას ამბობს, გული სხვას,
ყოფნა მაქვს გასამწარია,
გთხოვთ შემავედროთ მეუფეს
წყალ-დაუშრომელთ ქალია.
საწირავს საბრალოს ვატან,
ვსთხოვე და დავავალია,
ვევდრეთ ჩემთვის უფალსა,
გთხოვთ ნათათრალი სალია.“

საბრალომ ტანისამოსზე
ძალიანა სთქვა უარი:

— გაგცარცოთ, რას ეგვანება,
ეგ რალა ჩემი შნო არი?!

მაგრამ მასპინძლის შეილება
უფრო ატანენ ძალასა,
ამბობენ: „ჩვენი სისხლის კაცს
კიდევ ვნახავთ ხვალაცა?“

რომ ვერას გახდა უარით,
ადგა იმანაც, წაიღო
და, გარდა საწირავისა,
ყველა გლახებზე გაიღო.
თითონ-კი ისეთივ დადის,
როგორიც ვნახეთ გუშინა,

იმავე ფიქრზე დამდგარი,
რა ფიქრზეც იდგა უწინა.
საბრალოს გულის წადილმა
ზეცამდე როდი უწვდინა!

XI

ერთხელა გულ-ჯანდიანი
ზღვისა კიდეზე ვიდოდა.
ხმელეთს რომ მოჰრჩა, საბრალოს
ზღვის გაღმაც გასვლა უნდოდა,
მაგრამ უნავოდ, უგემოდ
ზღვას საით გაუვიდოდა?!
მისდევს ზღვის პირსა, ნატროლობს.
გემი შაჰხედეს, ან ნავია:
ზღვას გასცდეს, იქაც დასცადოს
წუთისოფელი ავია.
ჩოჩქოლი რაღაც შეესმა,
ლანძღვის ხმა, თანაც ხენგშისა;
ჰხედავს, რომ სამნი ერთს სცემენ
და, მომღურავი ბედისა,
მეოთხე იმათ კლანჭებში
თავსისხლიან კენესისა.
აღელვდა მეტად საბრალო
და მიაშურა იქითა,
დაჩაგრულისა საშველად
მტარვალთ მიუხდა მჯიღითა.
— რას შერებით, უსამართლონო.
კაცს რისთვისა ჰკლავთ, რაღაო?
წყეულმც არი ღვთისაგან
სისხლის მთხეველი მაღაო!
— ეს ვინ-ღა არი, თაეხედი?! —
ერთად წარმოსთქვეს სამთაო,
არ შეჰრჩენ უკაცრევადა,
საომრად იყენენ მზადაო.
ჯერ ხომ მიტორეს კარგადა
და მერე, როგორც ქადაო —

დაობებული და მძალე,
 გადაისროლეს ზღვადაო.
 ზღვამაც მიიღო ნადავლი,
 ვით საჩუქარი გლახამა,
 და შთანთქა ბედის-მძებნელი
 ზღვის უმადურმა ხახამა.
 ბოლოს რამ თითქოს წერტილი,
 შუა ზღვას დაჩნდა შავადა,
 ათამაშებდენ ზვირთები,
 ზედ დაჰმღეროდენ თავადა.
 ან რა ენადვლისთ იმისა,
 თუ საბრალოა ავადა?
 არ უმძიმთ საზიდავადა,
 ვითა ქარიშხალს ბუმბული,
 აგორდა ზვირთი დიდრონი,
 როგორც ღრუბელი სულ-კრული.
 თვით ზღვა ქცეულა ეშაბად,
 ზღვასვე მოარღვევს მკერდითა,
 თან მოაქვს რაღაც სულდგმული
 გაუტეხელის ქედითა.
 კაცი გამოჰკრა მიწაზე
 ღრიალით მეტის-მეტითა.
 თითონ უკანვე გაბრუნდა
 იმავ გალიპულს გზაზედა,
 და დაისვენა ზღვამ ზღვაზე,
 როგორც ნისლებმა მთაზედა.
 საბრალო იყო, იცნობდით
 პირი-სახეზე, ტანზედა,
 ქუდიც არ მოჰშორებოდა,
 ისევ ეხურა თავზედა;
 გაბრუებული გორავდა,
 ვერ მოსულიყო ჰკვაზედა.
 ღამეა, ცაზე ვარსკვლავი
 ერთიც არ ბეუტავს ღივადა,
 შავი ღრუბელი ჰბატონობს
 ცა-დედამიწას ცივადა.
 თრთიან ზღვის შემაცქირალნი

ზღვისა ლერწამნი მწკრივდა,
 მხოლოდ ზღვის მკერდი ქცეულა
 ერთ უზარმაზარ სხივდა.
 ადგა საბრალო ფეხზედა,
 ქვეზე მოვიდა თან-თანა,
 მაგრამ სიცივით საწყალი
 იდგა სამარის კართანა.
 ნატრობს ცეცხლს, ნატრობს საფარსა,
 ღვთისათვის შველის მთხოვნელი.
 შორს ნახა — შიქი მოსჩანდა,
 კაცთ ყოფნის გამომჩენელი.
 იქით გასწია, ფიქრი აქვს
 ადამიანის ნახვისა;
 ცეცხლზე გაშრობა-გათბობის,
 სადმე ყუდროზე დასმისა.
 იმ დღენდელს უბედურებას
 სისაწყლე იმის სახისა
 გაეთკეცა, რა ეთქმის?
 შაჩვეულია ვაებას.
 მის გული მეტს ველარ იგრძნობს,
 თუნდ ეკლით სადმე დაებას.
 იარა ბევრი თუ ცოტა,
 თან-თან რწმუნდება ფიქრითა,
 რომ ცეცხლი ნახა ნამდვილად,
 დის შეუმცდარის ბიჯითა.
 მოვიდა კიდევ, შეჭხედა,
 კლდეა საკმაოდ მაღალი,
 ჩაკიბულია მღვიმეში,
 ისეა დაბლით სავალი.
 ბუტბუტი ესმის იქიდან,
 ხმა ადამიანთ ტომისა
 ისეთი გამეხებული,
 როგორც კიჟინა ომისა.
 „ჰოი, უფალო, მიწყალე!“ —
 ცხოვლად მოისმის ხვრელითა.
 კაცია, უფალს ახსენებს
 ლოცვა-ვედრებით ცხელითა.

საბრალო მიჰხედა: მწირია,
ვინმე უდაბნოს მცხოვრები,
ესიამოვნა, რომ ჰპოვა
კაცობრიობის მცხოვნები.
აცოცდა მაღლა კიბეზე,
რა დრო აქვ დასაყოვნები?!
უცქერის შიგით, გამართლდა
მისი წინასწარ ნაგრძნობი:
მწირია, ლოცვანს კითხულობს,
წინ უდგა ქრაქი მნათობი.
ცად ასწრაფულსა ფიქრითა
არა-რა ესმის ქვეყნისა,
არც ლხინი, ლელვა ვნებათა,
არც ადამიანთ წყენისა.
საბრალო შეკრთა ჯერ ხანად.
შეშლა არ უნდა ლოცვისა,
მაგრამ როდემდის? იტანჯვის,
თმენა არა აქვ მოცდისა.

— ჰოი, წმინდანო, ღვთის კაცო,
გთხოვ, მომიტევე შეცდომა,
ჩემის ცოდვილის ფეხითა
ამ შენს სენაკში შედგომა! —
ვგონებ, უძახა სამჯერა,
თან უნდა სახლში შეხტომა,
და როდის ვაი-ნაჩრობით
ხმა მიაწვდინა შემდგომა.

მწირმა შეჰხედა: ეზარა
იმისი სახე ტანჯული,
ლამი, წყალი და ზღვის ქაფი
სტუმრის თავ-პირზე დასხმული.
— მესტუმრე, ბილწო, არ იშლი,
არ მაცდი სული მოვიგო,
და ღვთის ძალის და ცნებისა
ცოტა მეც რამე გავიგო?!
ჰოი, წყეულო სატანავ,
გასწი, მომშორდი აქითა,
ვერ გიცნობ, რომ მეჩვენები

ათასნაირის სახითა?

გსურს, რომ შემიპყრო, ვით სხვანი,
თავის გრძნეულის მახითა?!—

სთქვა მწირმა, ახლა საბრალოც

ერყვის მთრთოლარის ბაგითა:

— წმინდანო, რისთვისა სწყურები,

ქრისტიანი ვარ, კაცია,

ღმერთმა დასწყევლოს ეშმაკი,

ეშმაკსამც გაუტაცია.

ერთი საწყალი კაცი ვარ,

ზღვაში ჩაფვარდი, ვკვდებია,

მისტუმრო შენსა სენაკში,

მე იმას გევედრებია.

— გიცნობ, ღვთისაგან წყეულო,

მარტო არ ჰკმარობ მიწასა

და ზღვის ტალღებსაც აქოთებ,

სჩხრეკ იქ ლამს, იქვე ქვიშასა,

თვისი საკბილო რამ ჰპოვო,

მუდამა სცდილობ იმასა.

— სცდები, ღვთის კაცო, ძალიან,

ღმერთს ვფიცავ, არ ვარ ეშმაკი,

დაე, თუნდ ბელზეულიც ვარ,

გთხოვ რომ მისტუმრო ეხლა-კი.

რა ეშმაკობის თავი მაქვს,

კარგად მიცქირე, კარგადა,

თუ მართლა წმინდა კაცი ხარ,

გთხოვ ამიკიდო ბარგადა,

თუნდ ჩემი გადაკიდება

კიდევ გადგექცეს შხამადა.

მინდა ცოტა რამ გასწავლო

მეც ღვთისა, იმის სჯულისა,

და გზა ხსნის ცოდვილთაგანა

დატყვევებულის სჯლისა.

— ჰყურობ შენ ამას, რა ხრიკებს,

რა ოსტატობას მიჰმართა?!
რა მარჯვედ ხელი შეაზო

ჩემს გულში წმინდა-წმინდათა?!.

სახლი აიგო თივისა,
 შიგ ჩაწვა გარინდებული,
 არვის სწყევს, არას ჩივისა.
 მწირი-კი სენაკის კარზე
 ეშმაკსა სწყევდა, გრგვინავდა,
 რომ სძლია, გაჰხარებოდა,
 სულ მალლა-მალლა ფრინავდა.
 საბრალო მოშორებითა
 იქვე თივაში გმინავდა.
 ამას ამბობდა მხოლოდა:
 „ღმ-რთო, მიწყალე ცოდვილი
 და მიიბარე სულიცა
 ჩემი, ათასგან კოდვილი.“

მოსწყინდა ფრიალ სიცოცხლე,
 მოსწყინდა ყოფნა ქვეყნადა,
 თუნდ იმას დაჰრჩეს საკუთრად
 მთელი მსოფლიო ერთადა.
 სიკვდილსა სიცოცხლედ ჰსახავს
 და ზედ დასაყრდნობ კვერთხადა.
 მოსძულდა თავისი ყოფნა,
 თავისი თავი მეტადა.

ბნელოდა შავად, ნისლები
 სწორედ ფისი და კუბრია,
 ცა-ხმელთა შუა ბუდობენ,
 როგორც მტრობა და შურია.
 ზღვაც აღარ სჩანდა, ეძინა,
 ნაბადი დაუხურია.
 დაღლილ-დაქანცულს საბრალოს
 თვალებზე მოსდის ლულია
 და ჩაეძინა, ეზმანა
 ავი სიზმრები, კრულია:
 ვითომ დასეტყვილს ფეტვსა ჰმკის,
 თავის მამულში ჰყუნთია,
 შეჰხედა, სეტყვის მშობელი
 ელიაც აქვე ჰყუდია.
 კეტი აიღო საბრალომ,

იქნება ათი ფუთია,
 და მოუყეუა იმითი
 მზრების, წვივების კუნთია.
 „რად მომიწამლე,—თან ეტყვის,—
 „სოფლად ცხოვრების წუთია,
 „რამდენის სხვისა ამაგი
 „გაპრეგვინე, გააფუჭია;
 „ჩვენ რომ გვატირებ, შენ მაშინ
 „თვალეები დაგიხუჭია!
 „განა შეგშვენის, რომ სეტყვით
 „ქვეყანა ააწუნტია?!“

გული იჯერა. ახლა სხვა
 სურათი მოსდის თვალშია:
 ვითომ თავის ცხვრის ფართია
 სადღაც ერთ ნაცნობ მთაშია.
 ჩამოწვა შავი ღრუბელი,
 ცხვარიც დაფარა, ისიცა;
 ეძებს ცხვარს, ველარ პოულობს,
 რა ემართება დღისითა?
 ველარას ჰხედავს, თვალეები
 გადაპლესია ფისითა.
 განათდა, ცხვარი აღარ ჩანს,
 მგელი მორბოდა ქშენითა;
 თავ-ცხვირზე სისხლი აცხია,
 მოდის ლაშების ღრენითა.
 გამძღარა, როგორც ეტყობა,
 იმის ცხვრის სისხლის დენითა.
 ამღვრა სისხლი საბრალოს,
 გულში აღეძრა მტერობა,
 სწადიან მოანანიოს
 ავს სულსა სისხლის მღვრელობა.
 აღეძრა გოლში უსამზღვრო
 სისხლის ძიების ეინია,
 ჰკრა ჯოხი, იქვე მიწაზე
 დაანთხვეინა ტვინია.
 ჯოხსა სცემს, მაინც არ იშლის,
 უამის იმის წვალეობა;

მინამა სცემა, ვიდრემდე
სხვა არ ეჩვენა ზმანება:
ჰხედაეს, რომ დაბლა, მინდორზე,
მზე მოდის, მოექანება.

მგელი დასტოვა იქ მკვდარი,
ახლა მზეს მიეტანება.

„შედეგ, მოიცა! — უძახის: —

„ცოტა ხანს დამიცადია,
„დანაბარები სიტყვა მაქვს,
„გაუწყო იგი, მწაღია.“

მზე მირბის, საბრალოც მისდევს

თან, შაუძლიან რაც-კია,
ჰა, მისწვდა, დაუახლოვდა,
ჰკრა ჯოხი, წამოაქცია.

სცემს, თანაც შედგა წიხლითა,
არ ჰზოგავს ხელებს, კბილებსა.

საცა კბილები არ ჰყოფნის,
მიიშველიებს ფრჩხილებსა.

„მე შენი მაღლი შამირცხვა—

ეტყვის: — „წონება თავისა,

„რა ვნახე შენგან ხეირი,

„გარდა სიმწარის, ავისა?

„რისთვის მიმუხთოლე, წყეულო,

„ერთი ძნა დამრჩა ობლადა?!

„მოსწამლე ჩემი სიცოცხლე,

„ყოფნა ამ წუთისოფლადა!

„ვინ გიცნა აღამიანმა

„ქვეყნად კეთილის მშობლადა,

„შენ ჩემო დამნელებელო,

„წყეულიმცა ხარ ყოვლადა!“

შეზარეს ფრიად სიზმრებმა,

სწყეინდა ნახული ზმანება;

წამოდგა ლოგინიდანა,

თივის ზეინს თავი ანება.

და ღმერთს სთხოვს, სიზმრების მური

არ ჩაუთვალოს ცოდვადა.

ხელები აპყრობილი აქვს,

ისე დამდგარა ლოცვადა.
 ღვთის სახეს ეძებს ჰაერში,
 ელამუნება კოცნადა.
 ჯერ ლოცვა არ დაესრულა,
 რომ ცაში ჭექა გაისმა,
 როგორიც იცის ავდარში
 თიბათვემა და მაისმა,
 და როგორც შავი ნაბადი —
 თავზე დაეცა ფრინველი.
 შეძრწუნდებოდა ყველაცა
 იმის ფრთა-კლანჭის მხილველი.
 დასწვდა კლანჭებით საბრალოს,
 შეათამაშა ცაშია,
 დაინთქა თავის მსხვერპლითურთ
 ღრუბელ-ნისლების ზღვაშია.
 არ ვიცით, საით წაიღო,
 როგორი ჰქონდათ მგზავრობა,
 ან რა ფიქოი აქვს ფრინველსა,
 მტრობა სწადის თუ წამლობა!

XII

ომარაანთა სოფელში
 კიდევ ამბობენ მდიდრებსა
 საბრალოს ძმებსა ორივეს,
 ჭკვით და ოჯახით დიდებსა.
 სჩანს არ მოუხდათ ცუდადა
 მათ წინანდელი ხელობა:
 თუ სხვას საწყევლად გაჰხდია,
 იმათ ალაღებს მგელობა.
 ზოგი თუ მოუპარიათ,
 სხვა უშოვიათ ძალითა,
 არ ინახვება მათ ყოფნა
 კაცისგან ავის თვალითა.
 არც მას დარდობენ, თუ სოფელს
 ავსებენ ცოდვა-ბრალითა.
 ცხვარიც ბევრი ჰყავთ, ძროხები

გაუდისთ ისევ ნახირად —
ერთს აღავს აღარ თავსდება,
იმიტომ უდგათ სამ-პირად.
სახლებიც უკეთებიათ,
მეფეთ სრაების სადარად.
შინ ოქრო-ვერცხლის ჭურჭელი
მონაზიღია ნადავლად.

არწივს საწყალი საბრალო
მოუტანია აქა რად?!
სახლისა გვერდში ჩრდილივით
იგი მოსჩანდა ბეჩავად;
კაცებიც ვინმე მოდიან
უცნობის გასაჩხრეკავად.
მშობელს ადგილებს თვალს ავლებს.
საბრალო, ჩუმიად ტიროდა,
აგონდებოდა სიყრმის დრო,
ჟამთა ცვალებას ჰკვირობდა,
გულში ჰხარშავდა ნაგრძნობსა,
საქვეყნოდ არას იტყოდა.
სიკვდილის ჟამიც თავს ადგა,
ეხოცებოდა თვალეზი,
აეადმყოფია, წაჰსვლია
მუხლში და მკლავში ძალები.
ბევრი გამოჩნდა, რომ იცნეს,
იმ სოფლად კაცი, ქალები.

საბას, ოთარსაც აუწყეს
საბრალოს მოსვლა სნეულად —
საწყლობა მისი ყველაფრით,
დაძაბუნება სხეულად.
ძმებმა ძმა, ამის გამგონეთ,
მოიხსენიეს წყეულად:
„სად ეგდო დღეს-აქამომდე,
„რა მოიტანა ერთია;
„და ახლა კარს მოგვეყუდა,
„როს ღონე გამოელია?
„მისთანა მუქთა-ხორები
„ჩვენს ახლო-მახლოც ბევრია,

„ახლა ჩვენც უნდა დაგვბეგროს,
„როგორც სხვა დაუბეგრია!“

მოვიდნენ თავ-მოწონებით,
თავზე წაადგნენ, დასცქირეს,
თავის უხამსის ქცევითა
მართალი ბეგრი ატირეს.
მაინც იქ მყოფთა ყველათა
მათ ყოფა-ქცევა აკვირვებს.
თითონ საბრალოც ღონდება,
რილაცის თქმასა აპირებს,
მაგრამ არ ძალუძს, აღარა:
ენა არ ემორჩილება,
ძმებისაკე სწვდის ხელებსა,
ბავშვივით ეპოტინება
თავის ძმებს, იმათგანაცა
ძმურს სალამს ელოდინება.
ან რა კაცია, ვისც წამი
მსგავსი არ ეცოდინება?!
ამაოდ. სულის ლევის დროს
ძმათ თვალებს ეკორტინება.

აღარც იცოცხლა დიდხანსა,
მაღედვე სული დალია.
რაც ფიქრი მისდევს ძმებზედა,
არ ჩანს იმისი კვალია.
არცა ვის პური მოსთხოვა,
არც ვის მოსთხოვა წყალია,
დაჩაგრულს სიმართლესა ჰგავ,
რა ფრიად შესაბრალია!
ან-კი რა? ყველას მიგველის
ღია სამარის კარია,
ოქროს კუბო და ფიქვისა
მიწისთვის თანაბარია,
ან იქ ვიუბნოთ როგორა
აქედან დანაბარია?
ბეგრი სპირს კაცის გონებას
ამაოება მტკნარია!..
თუ რას მაღლს იზამს ქვეყნადა,

მითი იცოცხლებს მკვდარია.
 ძვირფასი მხოლოდ სული გვაქვს,
 სხვა, დანარჩენი — მჩვარია,
 ან ცეცხლი დასწვავს... თავისად
 მოიხმარს მიწა-მყარია.
 სხვა ყველა ფეხთ ქვეშ ეგება
 მიწის, ბუნების კანონსა;
 სულს ვერ ერევა მის ძალი
 და ვერც გაუთხრის ხაროსა;
 ვერ მოჰკლავს, ვერ დააბერებს,
 ტანს ვერ შეუცვლის საროსა.
 მიწისას მიწა მიიღებს
 ყველას, რაც მაზე ხარობსა.
 მაინც ხომ სულის ბუნება
 მონა როდია მიწისა:
 თავისი საქმლობელო აქვს,
 თავის გზა კარგად იცისა!..

ჰყურობთ, საბა და ოთარი
 რაებს ამბობენ ძმაზედა:
 „ცოცხალიც ჩვენს ჭირად იყო,
 „უნდა ვიხარჯნეთ მკვდარზედა.“
 გაჭირდა ფასის გაღება
 სამს ადღს ტილოში ძალზედა,
 ხალხში ბევრს საბრალოს ნაცნობს
 ცრემლები მოსდის თვალზედა.
 მაღლობას სწირვენ უფალსა,
 სახე-მიპყრობით ცაზედა.
 ძმები სჩხრეკავენ საბრალოს,
 ჰსურთ რამ უპოვონ ჯიბეში
 და, მართლაც, ნახეს ბარათი
 საწირავითურთ თიკვებში...
 გადაიკითხეს ბარათი,
 თან „ნათათრალი სალია“,
 დაასკვნეს ერთად ეს აზრი:
 საბრალოც მისი ცალია,
 უთუოდ თვითაც გათათრდა,

რომ მისთვის დაუვალა
 საწირავების მოტანა...
 ამასაც შეუწყალა.
 ჩვენ ქრისტიანთა გვერდითა
 როგორ დავმარხოთ ცხედარი?
 ჩვენი ძმაც გაათათრებულა,
 სიმართლე რომ ვსთქვათ, ეს არი.
 გაათხრეინეს საფლავი
 ერთს მწირს და ხრიოკს სერზედა,
 მის ახლოს არსად ხე იდგა,
 არსად წყალა გვერდზედა,
 და იქ დამარხეს საბრალო,
 შორს თავისიან მკვდრებზედა,
 და, როგორც მკვდრისა წესია,
 მიწა აყარეს მკერდზედა.

XIII

საკვირველს რასმე იტყვიან
 ძველის ამბების მცოდნენი:
 თურმე მის საფლავის თავით
 ერთი წყაროა მომდენი,
 და ხშირად საფლავის სტუმრად
 ღამ-ღამ ცით მთვარის ოდენი
 სხივი ჩამოდის და აღის,
 ქვეყნად სინათლის მომფენი.
 ვინაც-კი დაჰლევს იმ წყალსა,
 რაც უნდა ჭირით ჰყოფილი
 იყოს, მორჩება იმ წამსვე,
 წყარო ისეა ცნობილი.
 რასაც საბრალოს საფლავი
 ჰხედავს მთებსა და ჭალებსა,
 ყველგან რამ მადლი ტრიალებს,
 მადლით ჰრწყავს არე-მარესა.
 მწყემსმა თუნდ თავის სამწყემსო
 მთელს წელს გაუშვას ოხრადა,
 ვერაფერს ავნებს ნადირი

საქონელს ბეწვის ოდნადა.
 ნეტარებს მხენელი, მთესველი,
 მიწის გულ-მკერდის მპობელი:
 რასაც დასთესავს, თვით კვირობს,
 ზღვა მოდის დაუშრობელი.
 არც სეტყვა ავნებს, არც გვალვა
 არც თავვი, პურის მტერია,
 საბრალოს სამარის მადლი
 ცხოველ - მცენარეთ მცველია,
 და საცა საბა, ოთარის
 იყო საფლავი, სამარი,
 იქ თურმე დღეს-აქამომდე
 ჭაობი არის დამდგარი
 უცხოვლო, წყალი იქიდან
 ჯერ არც ვის დაუღვევია,
 თითქოს შხამი და ნალველი
 შიგ ვისმე გაურევია.
 ოთხ-ფეხნი კ შორით უფრთხიან,
 იქ არ სხდებიან ფრინველნი.
 ვით სიკვდილს ერიდებიან
 ჭაობს იმისი მხილველნი.
 ღამ-ღამ ჭაობით, იტყვიან,
 ისმის ოხვრა და ტირილი,
 ბოლოს, ტირილის სანელად,
 ზედ გესლიანი სიცილი.
 და დედა მუღამ შვილებსა
 ასე არიგებს ჭკვიანად:
 „ერიდეთ ჭაობს, თუ თავი
 „არ გინდათ დასაზიანად!“
 მხოლოდ თან ატანს სანთლებსა
 იმისა გასამზიანად,
 სერზე რომ არი საფლავი
 მარტოკა, ოხერ-ტიალად.
 მოხუციც ყრმათა უამბობს
 ამბავს მართალის კაცისას,
 რომ ყველამ მისი სურათი
 გულს ჩაისახოს, ჩაისვას,

და ტრფიალება კეთილის
 თვალთა წამწამზე დაისვას,
 თუ ჰსურთ, რომ მათი ხსენება
 კიდით-კიდემდე გაისმას, —
 კაცთა გამხმარმა ცხოვრებამ
 ია და ვარდი დაისხას.

XIV

ფრინველი, ნეტავ, რა იქნა,
 ბედის-მძებნელის მტვირთველი?
 — ენახათ, თორემ ამბისა
 არაეინ ჩნდება მკითხველი...
 უზარმაზარის მხრებითა
 იგი მთებისკე წასულა,
 სადაც თვის მსხვერპლი ეგულვის
 იქ, იალბუზზე ასულა.
 და ისევ ამირანისას
 გულ-მკერდსა სწიწკნის შმაგადა.
 ვერც ის გატეხა, არც თითონ
 მოსწყინდა ქცევა ავადა.
 ვერ გაუთავა გულ-ღვიძლი,
 ვერც ხორცში სისხლი გაუშრო.
 როდი მოსწყინდა მის ტანჯვა,
 ერთხელ, ერთს ღამეს, გაუშო,
 როცა საბრალო იტვირთა
 და სამშობლოში დაუშო.
 იმ დღიდან ამირანს დღემდე
 მხოლოდ ეს თხოვნა უსმინა,
 თორემ უმისოდ გმირისა
 გულ-მკერდზედ არი მის ბინა.
 რამდენიც სიშმაგე მოსდის
 სისხლის სმის, ხორცის გლეჯისა,
 იმდნად საბრაზოდ უხდება
 სალი კლდე გმირის თმენისა.
 ვერ გაუგია, საიდან
 ნაქამი ლეში ივსება,

ან სისხლი რისი-ღა უდგა,
 მისგან რამდენი ისმება?
 აი, იმ არწივს გმირისა
 ხვეწნა-მუდარა ჰსმენია,
 და ერთი მადლი მანაც ქმნა,
 სისხლის სმაც დაუთმენია
 ცოტა ხანს, არა სამუდმოდ,—
 ღმერთს მისთვის გაუჩენია
 და ამირანის გულზედა
 მის კლანჭი დაუბჯენია.
 კიდევ მადლობა უფალსა,
 რომ ვერა ვხედავთ თვალითა
 თვით ამირანის ტანჯვასა,
 შავის ღრუბელის ძალითა,
 ჩვენ და მის შორის რომ წვება,
 როგორც ვეშაპი, დიადი.
 მის ნახვის გვრჩება ფუჭადა
 მეცადინობა ფრიადი,
 და მხოლოდ გონების თვალით
 უნდა განვსკვრიტოთ წყვედიადი.

ძალღიკა ხიმიკაური

(გუძღენი ილია ჭავჭავაძეს)

I

ხიმიკაურის ჭერხოსა
ცეცხლი ეღება ჯავრისა:
ნეტავი არ გააგონა
აბჯრის ჟღრიალი ჯარისა,—
ხმა მოტანილი ლაშქრობის
გადამავალის ქარისა.
ლაჭანს წევს ვინმე ხევსური
ხიმიკაურის გვარისა.
წინ უღვა ტაბლა ხონჩითა
პიტალო ნაღველ-ძმარისა.
არ უნდა ნახოს მზის სხივი,
აღარც სინათლე მთვარისა.

ჩამოიყარნენ ღრუბელნი,
მიწას დაეცნენ შავადა,
სნეულებს ჰგვანან ისინიც,
თითქოს დახდილან ავადა.
ოხვრენ და შფოთვენ გულშია
უჩუმრად, თავის-თავადა.
ჯავრი შიგითა, გარეთ-კი
არ დაჩენილა მწვევადა.
აღარც ნამი სდით, არც ჭექა,
აღარსად ეღვა იმათი,
რამ დაადუმათ, არ ვიცი,
რამ გაუტეხათ ყისმათი?!

II

ხევსურთ ვაჟები აჩქროლდენ,
დგას ლიქოკს ძახილ-ძუხილი.

რა ამბავია, ნეტარა,
 რაზე შეეჭნათ წუხილი?!
 რა ხმამ ასტეხა, ნეტავი,
 ასეთი კექა-ქუხილი?!
 • გულში აქვს ყველას ჩამდგარი
 სალუდე ქვაბის დუღილი.
 — ბარით მოსვლიათ ბარათი,
 ერეკლეს მონაწერია:
 „ჩამოდით, ხევსურთ ვაჟებო,
 ხმლის ქნევა თქვენი ჯერია.
 ქალაქის მიდამოები
 ურჯულოს დაუქერია.“
 ეს იყო მარტო მიზეზი,
 ამ სიტყვის მოსვლით ღელავდენ.
 ზოგნი ჰლესავდენ ფრანგულებს,
 სხვანი შუბებსა სწვერავდენ.
 მხცოვანნი ხავსიანები
 ჯაჭვის პერანგებს ჰკერავდენ,
 თან კაზმულს ვეფხვის ულვაშით
 ნაკეჭნს ლოყებსა ჰბერავდენ.
 დიაცთ წინ ედგათ ტაგნები,
 ბაკებში ფურებს სწველავდენ...

III

განა სულ მუდამ თოვლია,
 პირ-მოლუშული ზამთარი? —
 თქვენც გენახვებათ ბუნება
 ყოოდეს მკვდრეთით ამდგარი,
 ისევა ჰფქვავდეს წისქვილი
 წყალს მოკლებული, დამდგარი,
 გათქვირებული ტაიჭი, —
 ერთს დროს ძვალ-ტყავად გამხდარი
 და კაცი, დაბლა მცოცველი,
 გუშინ გერგეტზე შამდგარი,
 და ბევრჯელ კაი სიზმარი —
 მეტად უმსგავსოდ ამხდარი,

თვალეზი თეთრის ქალისა,
 სანთლად კაცთ გულში ჩამდგარი,—
 უსხივო, უსინათლონი,
 როგორიც ცვილი დამდნარი,
 და ვეფხვი შეუპოვარი—
 თავის მძლავრ ტოტზე მამკვდარი.
 მოპშორდა ჯანლი ქვეყანას,
 მზის სხივს მიერგო ნავარდი,
 რა აეხადა გულიდან
 ზედ დახურვილი ნაბადი.
 მთას ჰბოჭავს მაგრა ბჯღალითა
 ბარით ნასროლი ქამანდი.
 ვერცხლის საღტებით მორთული
 ხირიმ-მაყრები ელავდა,
 ერთ-ურთს ხმალ-ხანჯრებს უსინჯვენ,
 მხედართა გული ღელავდა.
 მოგროვილიყო ლაშქარი,
 ლიქოკის ქალას სთელავდა.
 ულაყებს თავი აელოთ,
 ირგვლივ ავლებდენ თვალეზსა;
 აწუხებდნო, ველარ ითმენენ
 მუხლში მოგროვილს ძალებსა,
 ჩაპზომვენ მკვიდრის ტოტებით
 კლდიანს არაგვის ქალებსა,
 დახარჯვა თავის ძალ-ლონის
 იმათაც გაახარებსა.
 ცხენიც მოიკლებს, მხედარი
 რა მანძილს გაატარებსა.
 წესია: გამოჰფხიზლდებათ
 მეორეს დილას მთვრალეზსა!
 უყურეთ მანდილ-აკეცილთ
 ბანებზე ხევსურთ ქალებსა,
 ჩამოსცქერიან ლაშქარსა,
 რო მიწას ციდან ვარსკვლავნი.
 ჩამოდის ისრის წვიმალა
 სხინი, თვალთ გამონაგზავნი,
 ხევსურთა ლაშქრის თავზედა,

ლოცვა-კურთხევად მისადა.
 „ღმერთო, შენ გაუმარჯვეო!“
 ხმა საზარალო მტრისადა.
 „მომგვარე ნასახელარი!“
 ვინა ლოცულობს ვისადა?!

IV

— სადა ხარ, სადა, ძაღლიკავ,
 გამოიხედე გარეთა?!
 ხალხმა დილასავ-დილიან
 თავ ერთად მოვიყარეთა.
 ქუდზედა კაცი მივდივართ,
 შინ რასა ჰგმინავ მწარედა? —
 უძახდა ხალხი ძაღლიკას,
 მიმდგარი ჭერხოს კარზედა.
 — მე ვერ წამოვალ, — ხმა ესმისთ, —
 ასე უთხარით ბატონსა,
 ძაღლიკას გული მკვდარია,
 ჩავარდნილია საგონსა;
 ჯანითაც დაუძღურდაო,
 ვერა სცილდება საწოლსა.
 სხვას ვის რას არგებს, თავისას
 ველარ ჰპატრონობს სადგომსა.
 — აქ არ გაგწირავთ, ძმობამა,
 ტყუილად ჰხმარობ ხრიკებსა,
 შენ რო შენთვის ჰბჭობ, ზოგიცა
 ჰკითხე იმ ხევსურთ ბიჭებსა,
 ათასნი სხვანი დასთელვენ
 აქ ჩვენსა დანაბიჯებსა.
 ტყუილად ხანს გვალეინებ,
 შენც ტყუილად სცდებიან.
 განა არ ვიცით, რაცა გწყინს,
 რადაც უკანა სდგებიან?
 რა შენი საკადრისია,
 რო ბაღლურად სწყურებიან?!
 — რას ასტეხილხართ, კაცებო,

ერთის ხმალის გულისად
 ჩვენი და ქვეყნის წახლომა.
 აჰა, ჩემ ხმალი შაიბი,
 შენის ფრანგულის ჯიშისა.
 ამისას რითა სჯობია
 ფხა და სიმკვიდრე იმისა.
 ნუ მოგვტებ მხარსა—თუ კი გწამ
 მადლი დღევანდელ დილისა.—
 ეს იყო ბერდიას თხოვნა,
 ბაბურაულის შვილისა: —
 — მითამ სრულ არა გქონია,
 ან გაგტეხია ომშია.
 თავისივ ფიქრი იწამლე,
 კაცო, ჩავარდი გონშია.
 — დიდი ხანია ძალლიკას
 გონი აქვ სრული, საღია:
 რო არ მეწყინოს საწყენი,
 ხომ არ გგონივართ ბაღლია?
 თუ-კი ლაშქარში ვუნდოდი,
 რად გამამართვა ხმალია?!
 გულს რად მიფუჭებს, ისეთი
 ან რა დაადგა ძალია?
 როგორ იკადრა, ან კია,
 გლახის ნარტყამი მახვილი?
 უმისოდ მისაშველებლად
 სწადიან ჩვენი ძახილი.
 უიარაღო რას ვარგებ,
 ამას რად არა ფიქრობდა?
 ჩემთვის წელზეთ ხმლის შახსნას
 მეფე როგორა კადრობდა?
 განა არ იცი, მე ხმალი
 სახ-კარს და ცოლ-შვილს მერჩინა?
 იცი კარგადა, ბერდიავე,
 გული როგორაც მეტკივნა.
 — იმისი სამაგიერო
 ვითომ სხვა მოგცა კარგია?
 ერეკლე წელზე შაიბამს

ხმალსა, თუ არა ვარგია?!
 ეგ შენი ფიქრი და წყრომა
 ტყუილ-უბრალო ბარგია!..
 უარი უთხრა მინცა
 გაჯავრებულმა მხედარმა...
 გაწყრომა საიქიოდამ
 როგორ დაუგმოს დედამა?!
 ამ ბერდიის თხოვნასა
 ჩამოეშველნენ დედანი.
 ერთი მათგანი სხვებს სჭარბობს,
 ღულუნებს როგორც ქედანი:
 — დიაც ხო არ ხარ, ძალღიკავ,
 რამდენსა გთხოვენ მხედარნი.
 ქუდი რად გხურავ თავზედა,
 წელზე რადა გრტყავ ხმალია,
 თუ-კი საბუჩეს იჯდები,
 ვით მწერელ-ჩვილი ქალია?!
 დადეღლებული მამალი
 საელდო სანახავია!

ცოლმაც შაუგმო, კმარამა,
 ქმარს სიტყვა უთხრა ავია:
 — რად გინდა ხმალი, ხმარების
 თუ-კი არა გაქვ თავია?
 სიკეთე ხმლისა რას გიშველს,
 თუ გულ არ გიძე მწვავია?
 რაღას აუბნებ ქვეყანას,
 სრულ ბიჭობაზე სჩხავია!

აღელვდა ძალღიკას გული,
 გამოუცხადა ზავია.
 ცხენსა ჰკითხულობს თავისას...
 მოჰგვარეს ნიავ-ქარია...
 თავს დაიხურა ჩაჩქანი,
 ტანთ რა ჩაიცვა რვალთა.
 ჩამოიკიდა წელზედა
 რაღაც ნაღურდნი ხმალია,
 სპილოს ტრიანი ხანჯარი,
 ასპინძას ნაშოვარია.

თან უთხრა ხევსურთ: „ხევსურნო,
 საცა თქვენ, მეც იქ მკვდარია!“

V

ადიდებულა არაგვი,
 ადიდებულა მტკვარია.
 მთაში ნაწვიმი რას იზამს?—
 თავქვე წამოვა ღვარია...
 სასიამოვნო ამინდი,
 სასიამოვნო დარია.
 დამდგარა დიდუბეშია
 ფშაველ-ხევსურის ჯარია.
 შეატყობინეს ბატონსა
 ამბავი გასახარია.
 არ გავლო ხანმა, იღება
 დიდი სასახლის კარია.
 გამოჩნდა ლომი ქართლისა,
 მზე-მთვარის მინაგვარია.
 ჯარმა სალამი მიართვა,
 მჭებრად ჰყვირიან ამასა:
 „ჩვენს ბატონს გაუმარჯოსო,
 მთისა და ბარის მამასა!“
 ჯარსა, შეფრთხევით შემცქირალს,
 პასუხი ესმის ლომისა:
 — თქვენც გაგიმარჯოსთ, ხალისი
 ნუმც დაგელევათ ომისა.
 რა გამიმარჯვებს, თუ თქვენი
 არ შემწევს ძალი, მკლავია?!
 გწადიანთ—გამემარჯვება,
 გინდათ—შემხვდება ავია.
 თქვენ გაგიმარჯოსთ, ჯერ თქვენა,
 ის გამარჯვება ჩემია...
 გემში მსხდომთ ბედი მწარეა,
 თუ არა ვარგობს გემია!
 —ვეცდებით, არ გავალალოთ
 ჩვენს თავზე ჩვენი მტერია! —

გულ-მტკიცედ ამბობს ლაშქარი,
 მთიდან მოსული ერია.

წინ დგას ხევსური ბერდია,
 ხელთ დროშა დაუჭერია.

VI

ჩვეულებად აქვს ერეკლეს
 გასინჯვა მხედართ ხმლებისა.
 მცნობია იარაღისა,

სიტყვა მეტია ქებისა,
 მკრელსა და ფხა-შეუშლელსა,
 გამმრავლებელსა მკედრებისა...

ხიმიკაური თავსა ჰხრის,
 ხალხზე უკანა დგებისა.

მივიდა ჯერი... ერეკლეს
 პირზე მზე ეფინებისა.

— აბა, ძალღიკავ, შენ ხმალიც
 ვნახო, როგორა ჰყურობო.

იქნება უნგს შეაქამე,
 დღესაც ისევე სწუნობო.

თუ ესეც ისე იხმარე,
 როგორც წინანდელს ჰხმარობდი,

ასპინძას, როგორც მე ვნახე,
 თათრის თავებზე ჰხმარობდი,

ვფიქრობ, რო შაგიყვარდება,
 გაგიბრწყინდება სახეო.

რად მაგრე დაჰლონებულხარ,
 პირი რად დაიჩმახეო?! —

თითონ უტაცა ხმლის ვადა,
 ამოსაღებად მოსწია

ქარქაშიდანა... უყურებს—
 მის ხმალი რკინა როდია.

ხის ხმალი წამოუღია,

ერთი უყურეთ მხედარსა!

ვადა ხმლის, პირი ხისა აქვს
 და იმით ომსა ჰბედავსა!

ძალლიკა თავის სარგოსა
 ძალიან შორსა ჰხედავსა...
 ერეკლემ შუბლი შაიკრა,
 სიტყვაც არ უთხრა ერთია...
 ბოლოს-კი ღიმილი მოსდის...
 ხიმიკაურის ბედია!
 მაშინვე მხლებლებს უბრძანა,
 არ დაახანა ხანია:
 — წადით, აქ ჩამოიტანეთ
 ხიმიკაურის ხმალია. —
 მთელს ლაშქარს მეფეზე ჰრჩება
 და ბრიყვს ხევსურზე თვალთა.
 მალე მოართვეს და ისიც
 ძალლიკას აძლევს ხელშია:
 — ძალლიკავ, მაინც იძალდე,
 წაიღე, გერტყას... შენია.
 ვინაც წწელზეით შემოგხსნას,
 ის ღმერთს ნუმც დაურჩენია!
 ჰკოცნის ხევსური ერეკლეს
 ხელზე, მუხლებზე ეხვევა.
 არ იცის, სიხარულისგან
 რა ჩოქს და სალამს ეწევა.
 ბოლოს თვის ხმალსაც აკოცა,
 როგორაც შვილმა დედასა,
 მერე მიიკრა გულზედა,
 ეალერსება მეტადა...
 ერთი უბრალო ხის ხმალი
 გამოდგა იმის ბედადა!
 აღარ ეყოფა ძალლიკას
 მტრის ჯარი შესახვრებადა.

VII

მთას იქით გადის თოფები,
 კვამლი ედება მიწასა.
 აწითებს სისხლი ნადენი
 დაბლა ხეობის ქვიშასა.

ცალ-მხრივ ქართველნი იბრძვიან,
მეორეს მხარეს თათრები.
ალარა ჰზოგვენ ერთმანეთს,
ან რა აქეთ დასახატრები!
მივიდა ჯარი ერთ-ურთში,
ელავს, წკრიალებს აბჯრები,
ადის და დადის ორგნითვე
სისხლში ნალები ხანჯრები.
აქებენ ვისმე მეომარს,
იმის ხმალსა და გარჯასა.
მეტის-მეტს შეუპოვრობას
და მოუღალავს მაჯასა:
როგორც ანწლ-ლოლოიანსა,
თათრის ჯარს ისე ჰკაფავსა.

ჰხედავს ბატონი მტერზედა
იმის ტევებას ვეფხურსა.
კიდევაც დაასაჩუქრებს
ყმას თავდადებულს, ერთგულსა.
თან ამბობს:—მართლაც ცოდვაა
შეუნდობელი, დიდია,
მაგისთვის ხმლის ჩამორთმევა,
რომელიც წელზე ჰკიდია.

ამბობენ: თოფიც აჩუქა,
დაოქროილი წვერამდე.
სხვა და-სხვა საჩუქრებითა
იგი აავსო ყელამდე.
ვინ იყო? სადაურია,
რომელი მიწა-წყალისა?
— ძალლიკა იყო, ძალლიკა,
ხიმკაურის გვარისა.

სული ობლისა

(ძველის-ძველი ამბავი)

I

ყოფნა, სიცოცხლე ობლისა
ან კი რა მოსაგონია?!
გულს კაემანი დაესხმის,
დაილალება გონია.
უფალს ჩვენს გამოსაცდელად
საწყლობა მოუგონია:
ათასის ჯურის საწყალი,
ათასის ჯურის ვეება,
გულის საკლავი სურათი,
სცდილობს დათესოს ღვთაება...
ნეტავი იმას, ვინაცა
პირნათლად სოფლად იარა:
თავის ნაღვაწის ნაყოფი
საწყლებსაც გაუზიარა;
არავის ვნება არ მისცა,
გული არ დაუზიანა, —
მოყვასთ ნათელის ფიქრითა
ბნელეთი გაუმზიანა...
ნეტავი იმას, ვინაცა
სულით ამალღდა, გადიღდა,
დათრგუნა გრძნობა დაბალი,
ცის კიდურამდე ავიდა,
პირნათლად, გულ-დასვენებით
ცივს სამარეში ჩავიდა.
ერის გლოვა და ტირილი
ბალიშად უღევს თავითა, —
ვერც სააქაო აშინებს,
ვერც საიქო დავითა...
ნეტავი იმას, ვინაცა

მოძმისთვის თავი გასწირა—
 მთელი თავისი სიცოცხლე
 კეთილსა მსხვერპლად შასწირა...
 ვინა ხართ, აბა, ასეთი,
 გნახოთ, მეჩვენეთ თვალითა...
 მე თქვენ თავს შამოგველებით,
 დავიწვი ცეცხლის ალითა!
 სავსეა ჩვენი ცხოვრება
 პირამდე ცოდვა-ბრალითა.
 რა დიდი ასპარეზი გვაქვს
 კეთილის საქმის სარგავი,
 ბევრი ხრიოკი ალაგი,
 შრომით და მადლით სარწყავი,
 დამწიფებული იარა,
 ნესტარით გამოსარწყავი.
 ბევრია, ძალიან ბევრი,
 მაგრამ ვინ არის მნახავი?!
 ყველაც არ ნატრობს იმასა,
 რომ მოკვდეს დაუძრახავი?—
 უსაქმოდ კაციც არ ვარგა,
 მხოლოდ ფიქრების მჩმახავი!..

II

იგი პატარა დაობლდა,
 დარჩა უმწეო, ბეჩავი,
 მშიერიც იყო, ტიტველიც,
 ყველასთან გაუბედავი.
 ხან ვისთან არის, ხან ვისთან,
 ლუკმა პურისთვის მშრომელი,
 როგორაც მცველი ეზოსი
 უკანასკნელი ცხოველი.
 სხვების სამსახურს შესწირა
 თავის ძალ-ღონე ყოველი;
 ვერავის გული მოიგო,
 ცრემლისავე მთოველი.
 საცა რამ წახდა სახლშია,

სუყველა იმას დაჰბრაღდა,
 ზოგი თუ მუჯღუგუნს სცემდა,
 სხვა მუშტებს თავში ჩაჰკრავდა;
 ბედიცა უწყალობელი
 მხოლოდ იმისთვის დაბრმავდა.
 დადის საწყალი კარ-და-კარ,
 მოწყალებასა თხოულობს...
 და უზიარებს ბეჩავებს,
 რასაც ნათხოვარს შოულობს...

ერთხელ ძალიან დაფიქრდა,
 რაკი ცხოვრება გაიგო
 და მისი ყოფნა ამ სოფლად
 ასეთი მწარე რად იყო.
 ვერაფერი სთქვა ობოლმა,
 მხოლოდ ტირილი დაიწყო:
 „ღმერთო, ასეთი უიღბლო
 „რისათვის გამაჩინეო;
 „პატრონად, მანუგეშებლად
 „ვაება მომიჩინეო!
 „ღმერთო, ეს ლოცვა მისმინე,
 „ამის თხოვნასა ვბედავო:
 „მომკალი, მოვრჩე ტანჯვისა,
 „ნეტავ რა კეთილს ვხედავო!“

ძველი საყდარი იცოდა
 სოფლის ნაპირას გოგომა.
 ის იყო მისი სახლ-კარი,
 უბინადრობის შემდგომა.
 არ ეჭაშნიკათ ლამურებს
 იქ ახლის სტუმრის შეხდომა.
 რას გახდებოდენ საწყლები,
 ამაო მტრობის მტვირთველნი,
 თავის სამუდმო ბინაში
 ობოლის ქალის მხილველნი?!
 ვერაფერს, უმსგავსის ფრთებით
 დასტრიალებდენ თავზედა:
 ხან შიგნით დაფარფატებდენ,
 ხან გაცვივოდენ კარზედა.

სიკვდიდგე რასა სჩადიან?
 მაწუხებს, ძლიერ მაწუხებს,
 იმათკე მიჰქრის გონება.
 ერთს, იქნებ, კიდეც ეწყინოს,
 ვიცი, სხვას მოეწონება.
 რატომ? აქ დატანჯულების
 იქაც კარგია ღონება?...
 კარგია განა, იფიქრეთ,
 ვიცი, გჭირსთ თავის წონება,
 ერთ ადგილს ნამონავარის
 ორ-სამ ადგილას მონება?...
 ვამბობ და კიდევაც ვიტყვი,
 თუნდა დამიწყეთ გინება —
 ნურავის გაგიკვირდებათ
 ამ ამბის გამოჩინება.

III

სული ობლისა იმავ წამს
 იქცა პატარა ჩიტადა,
 ჩვენ რომ ჭივჭივებს ვეძახით,
 სხედებიან ღობის პირადა.
 იმათში გამოერია,
 მოჰყვა იმათებრ ჟღერტულსა,
 შეჰხარის იგი დობილებს,
 იმათ უერთებს სულ-გულსა.
 ჭივჭივთაც არ იუცხოვეს,
 რა ჰხედვენ იმის ბუმბულსა,
 ხმას იმათებურს და ზნესა,
 წმინდა ჭივჭაურს ენასა, —
 რისათვის უნდა უმტერონ,
 ან ვინ დაუწყებს კბენასა?
 იმათთან ერთად ისიცა
 აქა-იქ ფრინავს ეზოში,
 ჰკენკავს საკენკსა და დახტის
 ჯავარიანი ქეჩოში.
 დიდხანს არ დარჩა იმათში,

სხვა უბედობა ეწვია:
 მესამეს დღესა ალალი
 ჭივჭივებს ჩამოეტია.
 ნურავის გაგიკვირდებათ,
 საქმე რად მოხდა ესია:
 სული ობლისა—ჭივჭივი
 იმან წაიღო ტყეშია.
 რა ექნა ან კი, თქვენვე სთქვით,
 თუ კი ჰშიოდა ლეშია?...
 ეს მოხდა გაზაფხულზედა,
 სწორედ აპრილის თვეშია.
 წვიმდა და ნამი ანკარა
 მწვანეს ბალახზე ცვიოდა,
 ათასნაირი ყვავილი
 დედამიწაზე ღვიოდა.
 ხორცი გათავდა ჭივჭვისა,
 სული კი არა კვდებოდა:
 დამთხალი, დაღონებული
 აქა-იქ ეხეტებოდა.
 ჰაერად იყო ჰაერში,
 სახე არ ებედებოდა.

ერთხელა ნახა ჯაგის ძირს,
 რომ ია ამოსულიყო,
 ციურის ანკარა ნამით
 იგივე გაბანულიყო.
 მორჩილად თავი დაელო,
 არავის ებუტებოდა;
 ჩაფრინდა იმის ფოთლებში,
 გვირგვინში ეხუტებოდა.
 თვითონაც, ხანმა არ განელო,
 მალეღვე იქცა იადა—
 ყვავილი იყო ლაღაში,
 იცქირებოდა მშვიდადა.
 გულში-კი თავისი თავი
 მიაჩნდა რადმე დიდადა.
 ათასნაირი მწერები
 თავს დაჰბრუნავენ იასა,

როგორაც ნაზირ-ვეზირნი
 ვისმე დიდს მეფეს სვიანსა.
 ელიან მისგან წყალობას,
 რჩევას და სიტყვას კვიანსა:
 მოწყალე არი ყველასთვის,
 არავის აძლევს ზიანსა.

IV

იქავე ტყეში, ბეჭობში,
 სენაკი იყო ბერისა,
 დღეს იქა სცხოვრობს მოხუცი,
 მოძულე კაცთა მტერისა,
 მავედრებელი ღვთისათვის
 თავის ქვეყნის და ერისა.
 მწირს ლოცვის შემდეგ უყვარდა
 ტარება ტყეში, ველადა —
 კეთილთა ფიქრთა საზღელად,
 ბოროტთა დასაწველადა.
 უყვარდა მწვანე ბალახი
 და ყვავილები მეტადა.
 დღეს იგი გამოსულყო
 მცენარეთ დასაკრეთადა.
 არც სოკოს დაიწუნებდა,
 თუ სადმე სარგოს ჰპოებდა...
 ეს იყო მისი გართობა,
 როცა კი მოიდროებდა.
 ჰპოვა ეს იაც, მოსწყვიტა
 და შეუერთა კონასა,
 სადაც სხვანიცა მრავალნი
 ხელთ ეპყრა უკლის მონასა.
 ჰსუნავს მათ მწირი, შეჭხარის
 ასეთ სიმდიდრის პოვნასა,
 ვით ოთხმოცის წლის უძეო
 ლამაზის შვილის ყოლასა,
 ან თუ ოცის წლის ჭაბუკი
 სატრფოსთან ყოფნა-წოლასა.

ყვავილნი თურმე არიან
 ბეჩავთ და ობოლთ სულეები,
 ამ ქვეყანაში ტანჯულნი,
 უმწეო, დაკარგულეები.
 ეს იმავე წუთს გამოჩნდა,
 რა ყვავილთ ერთად გულეები
 შეაწებეს და შეჰყარეს
 დამწვარი, დადაგულეები.
 ბედმა შეჰყარა ერთადა
 დღეს თაიგულში რგულეები.
 მოჰყვა და ყველამ იუბნა
 ვისაც რა გადაჰხედოდა:
 ყველასაც სიცოცხლის დროსა
 უბედურება სწვეოდა.
 ია—ენძელას, ლუხუმა
 ორივეს გადაჰხვეოდა.
 ასმა ისა სთქვა, რაც ერთმა,
 თავის სიცოცხლის, ბედისა;
 არავის ეგრძნო იმათგანს
 ერთს წამს ალერსი დედისა,
 ცრემლები ხშირად სდენოდათ,
 შეზავებული კვნესითა.
 გული დადნაო,—ამბობდენ,
 ნადვლის და ჭირის ლესითა.
 დღევ მათ ჰქცეოდათ ლამედა,
 ძირს ღრმად გადგმულის ფესვითა.
 თავით ბოლომდე სიცოცხლე
 მათ გაეტარათ მწარედა,
 ეცოცხლათ, თუმცა ამაოდ,
 საწყალთ საწუთროს გარეთა.
 ამას ჩიოდენ ყველანი,
 თანაც დაჰკიდეს თავეები,
 დადუმდენ, ჰგრძნობდენ რალაცას,
 ფიქრები მოსდით შავეები,—
 სიცოცხლეს ეთხოვებიან,
 იგრძნეს სიკვდილის ბრჯღალეები.
 უქკნებათ სახე ლამაზი

და ეხოცებათ თვალები.
დაჰკიდეს უსიცოცხლოდა
გიშრის და ქარვის კავები...
რომელი ერთი ვიტროთ,
ბევრია შესაბრალები!

მწირმა წადილი ისრულა,
მალე დაბრუნდა ბინაში
და მოათავსა ყვავილნი
კოშის მსგავს რასმე მინაში.
და როცა ლოცვანს კითხულობს,
შეაჩერდება ყვავილთა,
იმათ სიტურფეს აღარებს
ცა-ხმელთა გამგის წადილთა.
და სულს მისი ამ ცქერით
შემრგოს ჰპოებდა საზრდოსა,
შესთხოვდა უფალს ცრემლითა—
ტანჯულს ქვეყანას არგოსა;
არავის სული წაწყმიდოს,
არავის მისცეს ზარალი
და მწირსაც ქვეყნის საშველად
სწორე გზა ჰქონდეს სავალი;
რომ ღმერთმა ძღვნადა მიილოს
მისი ქვეყნისთვის მუდარა
და თვითაც ცხონდეს სულითა,
მის მეტი არა უნდა-რა.
ამასა სთხოვდა უფალსა
იგი მხურვალედ მუდამა,—
ის თქვენ განსაჯეთ, მის თხოვნა
როგორ მიიღო უფალმა...

V

მალედვე დაჰქნენ ყვავილნი,
მიმოიფანტნენ ველადა;
მეორე გაზაფხულამდე
იქცნენ სხვა-და-სხვა მწერადა.
ზოგებმა იწყეს ტანტალი
ჰაერში ნაცარ-მტვერადა.

იმ ჩვენის ობლის სული-კი
 იქცა პეპელად ჭრელადა.
 აქა-იქ დაციალობდა
 იგი ტყე-ველად ნელადა,
 ბრმათ უჩნევარი, თვალ-ხილულთ
 გულისა დასაწველადა.

ქარმა დაჰბერა ძლიერმა
 და თან წაიღო პეპელა,
 მსუბუქად მიათამაშებს,
 მის ზიდვა როდი ეძნელა!
 იმ სახლის კარზე მიაგდო,
 სად მსახურობდა ერთხელა
 ადამიანის სახითა,
 ნამტირალევი ბევრჯელა.
 დიდის სიმდიდრის მფლობელი
 იყო ამ სახლის პატრონი,
 ცოლ-შვილით გამხვივნებული,
 ყმა და მამულის პატრონი.
 ბედნიერადა სცხოვრობდა
 იგი ცოლით და შვილითა,
 ალაღებს იგი ოჯახსა
 მუდამ ალერსით ტკბილითა...
 სახლიდან საკრავებისა
 დიდი ზრიალი ისმოდა,
 ამ ხმაზე დიდი სრა-სახლი
 ლიბო-ქერიითურთ იძრვოდა,
 ლხინი და ჟივილ-ხივილი
 ენით არ გამოითქმოდა.
 მშობლებს გვერდს ესხდა შვილები,
 იმათ ცქერითა თვრებოდენ.
 სტუმრებიც, ღვინით დამთვრალნი,
 ტკბილს სიმღერებსა მღეროდენ.
 ჰშურს ჩვენს პეპელას მათ ლხინი,
 თითქოს ჰსურს შური ეძიოს.
 მაგრამ საით და როგორა
 სუსტი საწადელს ეწიოს?!
 დაციალობდა ოთახში,

ფანჯრის შუშაზე ცოცავდა,
 არცავეის სწყევლის საწყალი
 და არცავეისა ჰლოცავდა.
 სანთელსაც გაეთამაშა,
 ზედ შეიტრუსა ფრთებია.
 ვილამაც წკიპურტი დაჰკრა,
 სთქვა: „მოკვდი, რაკი ჰკვდებია!“
 და მოკვდა კიდევ იმავე წამს...
 რა ცოტა სული სდებია...

VI

ჰებელა დღეს ტრედად იქცა,
 კიდევ უყვარდა ტრედობა:
 დაფრინავს უღარდელადა,
 ობლობა როდი ეტყობა.
 ხნულებშიც ბევრი იფრინა,
 ხშირს ჰალეშოიაც დვრინავდა,
 ჰხედავს, რომ ერთიც სხვა ტრედიც
 მის ახლო მახლო ფრინავდა.
 თვალს არ აშორებს, თან დასდევს,
 არ უნდა თვალით გაუშვას.
 ტრედს ტრედთან მეგობრობითა
 ან რა ევენება, რა უშავს?!
 იღროვა, გვერდით დაუჯდა,
 თან საუბარი გაუბა:
 უამბობს ამ მთის, იმ მთისას,
 გული, გონება დაუბა,
 და ბოლოს ტკბილმა ენითა
 ეს ჩვენი ტრედიც აუბნა...
 გადაეხვია კიდევცა,
 ნისკარტს ნისკარტზე უსვამდა,
 მშვიდის თვალების სიწმინდეს
 იგი თვალებში უსხამდა:
 „შენ ჩემი შვილი ჰყოფილხარ,
 „ობლად რომ დამრჩი, სოფიოჲ
 „ბევრი დაგაკელ ალერსი,

„როს ვიყავ ავადმყოფიო;
 „შვილო, ვერც პური გაჭამე,
 „ვერც მოგიხარშე ლობიო.
 „შენ გენაცვალოს დედაი,
 „აქ საით შემხვდი, საითო?
 „მე ხომ შენ აღარ გაგწირავ
 „ჩემის ცოცხალის თავითო.
 „ოჰ, ღმერთო, მადლობა შენთვის,
 „თუ დაგინახე თვალითო!“
 შვილი ხომ ვიციტ რაც არი,
 დედაც ობლობით ზრდილია.
 ერთის წერისა გამოდგა
 ორივე დედა-შვილია.
 მოჭარბებულმა გრძნობამა
 გული დაუღბო დედასა.
 დასუსტდა, მოსწყდა ზიდანა.
 შვილი რა ამას ჰხედავსა,
 ნისკარტით წყალსა უზიდავს,
 გულ-მკერდზე ასხამს მტირალი...
 საით სად იყო წყეული
 იქ მარჯვეს გამომზირალი
 ქორი, რომ დროს შერჩევითა
 ეცა და შვილი წაიღო.
 გვერდით აღარ ჰყავ წილ-ხვედრი,
 დედამ რომ თავი აიღო.
 ქორმა კი იმისი შვილი
 სწორედ ნაცარ-მტვრად გაიღო.
 ბუმბული ცაში გაგზავნა,
 ზღვა და ხმელეთზე გაფინა
 და სისხლიც მრავალ-ტანჯულსა-
 უწყალოდ ბევრი აღინა.
 სისხლი ტრედისა მკვნესარი,
 რაც კი მიწაზე დავიდა,
 შუა გაჰკვეთა სამყარო,
 მეორეს მხარეს გავიდა.
 ქორი მაქლარი ჰაერში
 გატრინდა, ცურვით წავიდა..

VII

სული ობლისა ტირილით
 ქვეყნის სივრცეში სცურავდა,
 არცა ვინ ტანთა ჩააცვა,
 არც ვინ რას თავზე ჰხურავდა;
 მზე ასხივოსნებს დღისითა,
 ღამით წყვდიადი ჰხურავდა.
 მიდ-მოდის დაუდგარად,
 თვალთაგან ცრემლი სდიოდა.
 დაეძებს თავშესაფარსა
 უშიშარს, გაუტეხელსა,
 სიკვდილის მიუკარებელს,
 ჯან-ლონით გაუცვეთელსა,
 საღ ჰპოებს ასეთს ბინასა,
 ტურფას, ფას-დაუდებელსა?!..
 სუყველა ეადვილება
 ცხოვრება-შაუგნებელსა!
 მან საიმედო ბინადა
 იპოვნა მუხა ერთია,
 იქ დაბინავდა, მფარველად
 ცით მოიწვია ღმერთია.
 კაცისა ხელმა ანგარმა
 მითც არ დაინდო იგია:
 მუხას მიუხდა ცულითა
 ვილაცა ერთი გიგია.
 მუხა მოსჭრა და დაკაფა,
 წვრილ-წვრილ ნაქრებად დააწყო,
 ობლისა სულმა საწყალმა
 ხვეწნით ველარა გააწყო.
 განშორდა მასაც, მოუნდა
 ისევ აქა-იქ ტანტალი.
 ბევრს სხვას ეწვია მცენარეს,
 ბევრს ცხოვლად იქცა საწყალი,
 მაგრამ ყოველგან ჰმუსრავდა
 ხელი კაცისა მსახვრალი.
 ცას-ლა მიაპყრო ღღეს თვალი

ქვეყნად ცხოვრების მნატვრელმა,
 იქ სთხოვა დაბინავება
 ლმერთს, აქ სიმწარის მნახველმა.
 უსმინა ობოლს ვედრება
 ცა და ხმელეთის გამჩენმა:
 აქცია შუქურ-ვარსკვლავად,
 დააბინავა ცაზედა.
 გულში სიამეს გვინერგავს,
 როცა დაგვცქერის თავზედა.
 არავინ ჰლანძღავს, არცა სცემს,
 არც ვინ გააგდებს კარზედა.
 დილ-დილ ამოდის ბრწყინვალედ,
 სხივებს დააფრქვევს მთაზედა,
 წამსვლელს ეძახის ციდანა,
 დროა გაუდგეს გზაზედა,
 მუშას—წამოდგეს ფეხზედა,
 გალესოს მკლავი მშრომელი,
 თუ უნდა ქვეყნად იცხოვროს,
 შეიქმნას ბედის მპოვნელი,
 არ დადიოდეს კარ-და-კარ
 ლუკმა პურისა მთხოვნელი.
 თან ჰხედავს — ცისა სივრცეში
 ბრწყინავენ ვარსკვლავთ გუნდები,
 იცის ისიც, რომ ისინი
 არიან ობოლთ სულელები,
 ხმელეთზე ყოფნით ტანჯულნი,
 დამწვარნი, დადაგულელები,
 და ლეთის ბრძანებით, როგორც თვით,
 ცის მკერდზე გადმორგულეები.
 ერთსა სცნობს ზურგში ვარსკვლავსა,
 იმას ზედ ალევს თვალებსა,
 სახე კი ვერ დაუნახა,
 ვერ ჰპოებს იმდენს ძალებსა.
 იწევს იმისკე, სწადიან
 გაუსწროს, სახე უნახოს,
 სცდილობს, ჯან-ლონით იწურვის,
 იმას გზა გადაუღახოს,

მაგრამ ვერ შესძლო ვერა გზით,
 მხოლოდ მისძახის ტირილით,
 ამით ისრულებს საწადელს,
 აუსრულებელს სირბილით:
 „დაიცა, დედავ, დაიცა,
 „საით მიმირბი, სადაო?
 „ვითომ ერთ-ერთი გვიყვარდა,
 „არა გექონდა-რა სადაო?
 „რატომ პირს ჩემკე არ იზამ,
 „რად მომიძულე, რადაო?!“
 ვინ არი?.. რა ვარსკვლავია?
 ის არი ხარი-პარია,
 შვილის ძებნაში დედამა
 გაცვითა მთა და ბარია —
 და ახლა ცაში წავიდა,
 იქაც სდის ცრემლის ღვარია.
 დადის, დაეძებს იგი შვილს,
 შვილი კი ზურგში მისძახის,
 მაგრამ ვერაფერს აგონებს,
 დანატრებული მის სახის.
 დადიან ასე ცაზედა,
 ერთი მეორეს ტირისა;
 დედა წინ და-წინ დაჩნდება,
 დარდი დიდი აქვს შვალისა,
 შვილი იღვიძებს გვიანა,
 ხანი რა დგება დილისა,
 დაედევნება დედასა,
 შეყრის მსურველი იმისა.
 კაცნი ვადევნებთ მხოლოდ თვალს
 იმათ სელას, იმათ დენასა.
 თვალითა ვხედავთ, ვერ კი ვცნობთ.
 ჩვენ ერთმანეთის ენასა.
 ერთია შექურ-ვარსკვლავი,
 მეორე — ხარი-პარია,
 ამ ქვეყნად დატანჯულებსა
 იქაც ყოფნა აქეთ მწარია.
 გული მით უფრო უკვდებათ,

რომ ჰხედვენ მზეს და მთვარესა,—
როგორ სწყალობენ ერთმანეთს
და ამშვენებენ არესა.
ერთ-ერთს პირდაპირ უცქერენ,
საცა ვლენ ყოველ მხარესა,
იციან, რომ მზე დედაა
და მთვარე მისი შვილია,—
მთვარესა მკვდარსა აცოცხლებს
დედის ნაძღვნევი სხივია;
მზესაც ის ჰმატებს ძალასა,
რომ არ ეკარგვის ამაგი...
ღვთისგანც ხელ-შეუხებია
მათი სამკვიდრო ალაგი!..

1903 წ.

შვენიერია შექურვილობით,
 ვითა ლერწამი ნელ სიოს რხევით:
 — თავი რად გვინდა მაშინ ცოცხალი,
 თუ შენს საწადელს ვერ მოვეწევით! —
 დეზი ჰკრა ცხენსა, რახტი აჟღერდა,
 ცხენი მხედარმა შეაგდო მტკვარში.
 ღმერთო, იხსენი თავდადებული,
 ნურაფერს ხიფათს შეამთხვევ გზაში!
 ღმერთს როდი ესმის ზოგჯერ ვედრება:
 ბედის ვარსკვლავი გაუქრა ცაში...
 ცხენმა ვერ შესძლო მტკვრისა გაბობა,
 თავის მხედრითურ დაირჩვა წყალში.

ამ სანახავემა ვერ შეაყენა
 დანარჩენების გულისა ძგერა:
 ასი, ათასი სურვილს აცხადებს...
 კვალად გაისმის აბჯრისა ჟღერა.
 ერთი სხვას მისდევს მტკვრის საომრად —
 გულითა რკინა და ლომის ფერა.
 მაგრამ ყველანი წყალმა იმსხვერპლა,
 ჯალათად ექმნა ტალღების მღერა.
 ერთმა მხოლოდა სტიქიონს სძლია,
 მას მტკვრის ტალღებმა დააკლო ვერ-რა.

II

ქალის წინაშე თეთრ კარავთანა
 მოსჩანს ჭაბუკი პირ-მოლიმარი,
 მარჯვენა ხელზე მიმინო უზის —
 მწყურებზე სატევრად მოუთმინარი.
 ჭაბუკისაგან, ვინც ეს შეიპყრო,
 გაღმიდან სიტყვა ავი რამ ითქვა:
 „ჰა, დედოფალო, აი მიმინო,
 „არ დაივიწყო მეფური სიტყვა!“
 ქალი არ ჩნდება კარავიდანა,
 პირქვე მწოლარე მწარედა სტირდა.
 თავზე დაადგა ვილაცა მწირი,
 როდესაც ქალი ცხარე ცრემლს ჰღვრიდა,

ჩამოწეწილი ტანისამოსით,
 თუმცა თვალთაგან სიწმინდეს სცრიდა.
 წარბ-შეუხრელად, მოუკრძალავად
 ჩაეუბნება ქალსა მოხუცი:
 „ეხლა-ლა მიჰხვდი თვის შეცდომასა,
 „რო მოიქმედე შენ საქმე ცუდი?!
 „კარგი, რომ ყრმამა თავს არა ჰკადრა,
 „დაგზოვა შენა და თვისი ქული.
 „რა იქნებოდა, ერთი იფიქრე,
 „რომ მოეთხოვა მას საქმე მრული?!
 „ეს ერთი, მერე, შენ დღეს თუ ხვალე,
 „უნდა დაგედგას თავზე გვირგვინი.
 „განა მაგ ჭკუით უნდა განაგო,
 „ვინც ავირჩია მეფედ, ისინი?
 „უბრალო რაღაც ჩიტებისათვის
 „ზოგი წყალს მისცე, სხვა დასწვა ცეცხლში,
 „უნდა კი ქვეყნის პატრონი გერქვას,
 „მათ სამწყსოდ გეპყრას შენ კვერთხი ხელში?
 „თუ ეგ ზნე-წესი არ მოიშალე,
 „არ გამოსდგები მეფედ თვის დღეში!
 „განა, შენ ერსა მისთვის უყვარხარ,
 „სიყვარულისთვის ბალღამი ასვა?
 „შენს მოტრფიალეს, შენს ქვეყანასა
 „გულზე გამგმირად ისრები ასვა?!...“

მას შემდეგ მოხდა, რომ სიცოცხლითვე
 მამამ დაუთმო ქალს თვისი ტახტი,
 მას მერმე იყო, რომ იგი ბრძნობდა,
 მტრებისთვის იყო მმუსრავი ლახტი.
 მხოლოდ მას შემდეგ მის ქვეშევრდომთა
 გულში ჩაეჭრათ მისი გვირგვინი,
 გახადეს იგი სალოცავ ხატად,
 მის სათაყვანოდ მიაქვთ ბიბინი.
 ვინ იყო ისა? — ჩვენის ოცნების
 შეუტუსრავი ბურჯი მაგარი,
 დაუთრგუნავი მეფეთაგანი,
 ჩენი სულ-გული, — მეფე თამარი!

ნახევარ-წიწილა

(ხალხური ზღაპარი)

I

დიდი ოჯახი მამლისა
გაატიალეს ქორებმა,
ძვალეები ძაღლებმა კენიტეს,
ბუმბული წიწეს ლორებმა.
მამა-პაპათა კერაზე
დარჩა ნახევარ-წიწილა;
მის სამემკვიდრო რაც იყო,
ქვეყანამ გაიწინწილა.
ალარსად პური გოდორში,
ალარც ჩანახჩი ლობიო,
ალარსად აღამიანი
წიწილის ყოუნის მცნობიო,
ვინ ეტყვის ობოლ-ობერსა:
ჩემთან სადილად მოდიო!..
მაინც წიწილა არ ჰკრთება,
შავს ბედს უტყდება როდიო!
დრონი წავლენ და წამოვლენ,
ფერს იცვლის ყველაფერია,
საწყალს აკმავებს უფალი,
ტანჯვა მდიდრების ჯერია.
ძველების კარაბადინში
სწორედ ეს ასე სწერია:
მტრობისა ნაყოფს ის გემობს,
ვინაც სიმაართლის მტერია,
თუ არა უფლის წყალობით—
არ ცხვება ობლის კვერია...
დაობლებულსა წიწილას
ემტერებოდა ძერია.

ამაოდ. ჩვენმა წიწილამ
 მტერი, მოკეთე გაიგო,
 საცა ტყუა და შამბია —
 ყველგან სახ-კარი აიგო.
 ქექვა ისწავლა მიწისა,
 ჭია-ლუებსა შოვობდა,
 აღარ აწუხებს სიმშილი,
 საკმაოდ საზრდოს პოვობდა.
 ობლობამ ცოტა დაჩაგრა,
 დაუცოტავა ტანია,
 (ობლობას, ბეჩაობასა
 მუდამ მკლეობა სტანია).
 კისერი ჰქონდა ტიტველი,
 ბეწვი არ ეკრა ფაშეზედა,
 ორი თუ სამი ბუსუსი
 ამოსჩენია თავზედა.
 თვალს ავლებს აქეთ-იქითა,
 როცა გამოვა კარზედა.
 მხრებზედა თხელი ბუმბული,
 ბოლოდ კი — ერთი ღერია.
 პაიჭიანი ფეხები
 მის შესაფერად მჭრელია.
 დიდს აურ-ზაურს ასტეხავს,
 თუ ვინმემ ახლო ხელია.
 არა კადრულობს ბრიყვს ქცევას-
 ჭია-ლუების მტერია.
 ნისკარტი კოდალას უგავ,
 მოშაფფრო, გიშრის ფერია.
 ქვასაც კი ჩაჰკრავს ზოგჯერა,
 სცდის, იქნებ გემრიელია.
 კუჭი, წინ გადმოგდებული,
 დარბაისელის შნოს სდებდა
 და მუდამ იმას ფიქრობდა,
 რათაც თავს პატივსა სცემდა.
 თავი აქვს კარგა მოზრდილი,
 არც მაგრე ცარიელია.
 მომავალზედაც ფიქრობდა

ეს ჩვენი ტარიელია.
 უადვილებდა ცხოვრებას
 ზაფხულის სითბო, ქველობა,
 არ რჩება უნაყოფოდა
 ობლის წიწილის ხელობა,
 თვალი ყოველ მხრივ ეჭირა
 საზრდოს მძებნელი ფხიზლადა,
 ცისკენაც იცქირებოდა,
 იყო მუდამ ჟამს ფრთხილადა.
 შიშობდა არ გამხდარიყო
 ქორის ან ორბის წილადა:
 რა შენიშნავდა თავის მტერს
 დაბლა ან მაღლა ცაშია,
 წიწილა დაუყოვნებლივ
 შეიჭრებოდა შამბშია.
 სიცოცხლე ძალიან უყვარს,
 მუდამ მისი აქვს შიშია:
 არ გაწყდეს, არ დაილიოს
 ქვეყნად ქათმების ჯიშია.
 გადივლის ავი ღრუბელი, —
 გამოდის, შრომას დაიწყებს;
 რაც შიშით ლეში მოაღნა,
 ლალის ცხოვრებით შაივსებს.
 ჩხიკვი სტანჯავდა ძალიან —
 ეზოში შემოჩვეული,
 ხან ქორად მოეჩვენება,
 ხან შევარდენად, წყეული,
 მუდამ დღე ხიფათს უგდებდა,
 იმისთვის გამოსეული.
 უთვალთვალებდა წიწილას
 ბუჩქნარიანის ტყიდანა,
 როცა ნახავდა, რომ იმას
 ჭია მიჰქონდა პირთანა,
 ჩამოუტევედა ქორივით...
 წიწილა შამბში ძვრებოდა,
 ჩხიკვი კი იმის სუფრაზე
 არხეინადა ძღებოდა.

II

ერთხელ ნაგავსა ჰქეჯავდა
 ჩვეულებრივად წიწილა,
 იპოვნა ფეტვის მარცვალი,
 უბრჭყვიალებდა ცხვირ-წინა.
 იამა ფრიად წიწილას.
 ცას დაეწია ლხენითა,
 აგორებს, აკოტრიალებს,
 მარცვალს ნისკარტით, ფეხითა.
 საქმელად ვერ გაიმეტა,
 სთქვა: „ეს, იქნება, ბეღია,
 რა გამიხდება შეეჯამო,
 მოდი, დავთესო ერთია!“
 თაგვებს შეაბამს გუთანში,
 გადააშავა ველები;
 ხნულისა მოსავალისა
 თაგვებივეა მცველები.
 უხარის: ფეტვი მოვიდა
 ლამაზი მეტის-მეტია,
 მნახველს წიწილის ფეტვისას
 ესხმის თავ-ბრუ და რეტია,
 „ჩაიქცა ეგ ოჯახ-ქორი!“
 მნახველნი ამას ამბობენ;
 ნალალურს ერთის მარცვლისას
 ას კოდზე მეტსა საზრობენ.
 გახარებული წიწილა
 იკიმიებოდა წელშია,
 აღარ კადრულობს წივწივსა,
 ბოხვად ყიჟყიჟებს ყელშია,
 დღეს სხვაზე მეტობას ჩემობს,
 გუშინ სათვლელი მკვდრებშია,
 მედიდურობა დაეტყო
 სწორედ მეფური ფეხშია.
 მაგრამა ბედი მუხთალი
 მას დიდხანს როდი სწყალობდა,
 ისევ ტანჯვაში ჩაეარდა,

საწყალმა ამის გულისთვის
 შრომა გასწია რამტონი!
 ნაღვერდლებს ჰზიდავს ნისკარტით
 ბატონის დასაწველად,
 მოასწრობს ჩვიმა გზაშია
 და ცეცხლს ჩაუქრობს ხელადა,
 მტერს ვერაფერს ჰვნებს, თავის თავს
 იგი უხდება მტერადა,
 ტყუილად იწვავს ნისკარტსა,
 საქმე მიუდის ცერადა.
 ბოლოს ხვეწნაზე დამყარდა,
 ბატონთან მიდის არზითა,
 თუ სრულად არა, ცოტას ხომ
 მიიღებს თავის აზრითა.

მივიდა, დადგა ეზოში,
 დაყრდნობილია ჯოხზედა,
 უცდის ბატონის გამოსვლას —
 სამართალს თავის დროზედა.
 მოდის როდისა ბატონიც,
 გამოჩნდა თვალთა ბრიალით:
 „რას დაწანწალებ, წიწილავ,
 რისთვის მაწუხებ ღრიალით?“
 — რისთვის? რად გიკვირს, ბატონო,
 ამ წუთისოფლის წესია:
 ყველა თხოულობს იმასა,
 საცა რამ დაუთესია.

მე დღეს რად უნდა ვიტანჯო,
 თქვენ გამო რისთვის ვკვნესია?!
 დამლუპე, ათის წლის საზრდო
 წამიხდენინე ჯორებსა,
 დღეს ჩემს საჩივარს უწოდებ
 სიცრუეს, მონაკორებსა?
 ულუკმა-პუროდ გამიშვი,
 უნდა ვიარო საწყლადა,
 რომ დანალევი მოგთხოვე,
 მიტომ მცნობ დასაძრახადა?
 შეჰხედე ღმერთსა, ნუ მტანჯავ

ტანჯულს, ობლობით გვემულსა,
 სრულად არა გთხოვ, ვჯერვიარ
 ცოტას თქვენს გამოცემულსა.
 ნუთუ ღმერთს არ აწყენინებ! —
 ჰყურობ ჩემს საწყალ სხეულსა?
 ვინ სტანჯავს პირჯვრის მწერელი
 დატანჯულსა და სნეულსა? —

ძალიან გაწყრა ბატონი,
 პირიდანა ჰყრის ცეცხლსაო,
 იმის ბრძანებას ელიან,
 ბიჭები უდგა გვერდსაო.
 უბრძანა კიდევ ბატონმა,
 გამოპანლურეს წიწილა,
 ძვირად დაუჯდა ძალიან,
 რაც მან ბატონთან იჩივლა.
 არავინ არ შეიბრალა,
 თუმც ბევრი იტირ-იკივლა.
 მოდის მტირალი წიწილა...
 უცქირეთ ერთი ბეწოსა!
 მოდის, მოკოჭლობს საწყალი,
 მოიქნევს მტკივანს თეძოსა.

IV

მიდის წიწილა თავისთვის,
 ნაღვლობს, გულ-დაკოდილია:
 „ვისთანლა უნდა ვიჩივლო,
 „ღღე გამიმწარდა ტკბილია,
 „მე ვინ რა სამართალს მომცემს,
 „ყველა მის წულის ძირია,
 „ღმერთმა დამბადა საწყლადა
 „და მეც საწყალად ვივლია.“
 ერთგან დიდს ტყეში შევიდა,
 ხეობა ნახა დიღია.
 მზე ჩაესვენა გორს იქით,
 სალამო დგება, ბინღია.
 ჰხედავს, რომ ხევში დევები
 დაჯარებულან ცეცხლთანა,

ირმის თავები აწყვია,
 ლეში და ტყავი ერთგანა.
 დიდი ქანდრები ურთია
 გაჩაღებულს ცეცხლს შეშადა,
 დიდრონს ხეებზე მწვადები —
 დევების გასალეშადა —
 იწვის, თან სჭამენ დევები,
 გარდაქმნილები ხვნეშადა.

მიუახლოვდა, არ შეკრთა,
 არ შეუშინდა გმირებსა
 და შეუძახა: „ჩემსკენაც
 რატომ არ იზამთ პირებსა?!“
 დევთ განცვიფრებით შეჰხედეს
 მათ სტუმარს გასაკვირვებსა.

ეტყვის: „დევებო, დევებო,
 ძალა და ღონე თქვენშია,
 რაც გინდათ, იზამთ იმასა,
 ქვეყანა გიპყრავთ ხელშია!
 მიშველეთ, ჯავრისაგანა
 სისხლი ამომდის ყელშია!“

— რა დაგემართა ისეთი,
 რომ მაგრე გული დაგჭრია?
 გიშველით, ნუ გეწუხება,
 ჩვენი მახვილი ბასრია.

— გვითხარი, — ჰკითხეს დევებმა, —
 რა აგეკიდა ნავსია?

„ჩემის ცრემლითა, გმირებო,
 მთელი ქვეყანა სავსეა!“ —
 უამბო ფეტვის ამბავი,
 იმავ თავიდან დაიწყო
 და ისიც უთხრა, მის ფეტვსა
 ბატონის ჯოგმა რაც უყო;
 დევთა, ტკბილ-საუბართა,
 თავი ფიქრებში ჩაუყო.

სთქვა: „ბატონს სარჩო ბევრი აქვს,
 მეომრები ჰყავ ცოტანი,
 მინდა დაჰლაშქროთ, აიკლოთ

მისი სრა, მისი ბოსტანი.
 მე რო მასხარად ამიგდო,
 არ მიზლო დანალევია,
 იწვნიოს, გემო ტანჯვისა
 როგორი მისაჩნევია!“
 ცრემლი წიწილას მათ წინა
 მრავალი დაუფრქვევია.

V

დევებმა შველა აღუთქვეს.
 აბჯარ-აბგარში სხდებიან,
 წიწილის დამლონებელსა
 დატანჯვას ექადებიან.
 ლახტები ხელში უპყრიათ,
 ვით მთა-გორები დგებიან,
 წინ გამოუძღვათ წიწილა,
 უკან თითონა ჰყვებიან.
 „უნდა წიწილას ვუშველოთ, —
 დევები ამას მღეროდენ, —
 „მის მტერი დავანიავოთ,
 „ლეშით ფრინველნი ძღებოდენ.“
 გზაზე ჭაობი დაუხვდათ,
 ბაყაყთა საბუდარია.
 მოსხდენ ბაყაყნი, წიწილას
 გაუბეს საუბარია,
 უფროსი ბაყაყი ეტყვის,
 გულს გრძნობა ნაგუბარია:
 „გამარჯვებულნიმც მენახო
 „ბატონთან ნაჩხუბარია,
 „ყოჩაღ, რომ სკდილობ თავის მტერს
 „არ შეარჩინო ვალია!
 „ვისც შენთვის კარგი არ უნდა,
 „გამოეთხაროს თვალთა!“
 „ამინო!“ — უფროსის სიტყვა
 სხვებმაც შემოწმეს ყიყინით,
 მოდგნენ უფროსის გვერდზედა

ასი-ათასი ბიბინით.

„ვურჩევ ამ ბრიყვებს—განაგრძო,—

„თავი შეტკინა ჩიჩინით,

„რომ თავის მტერსა ეურჩნენ

„კბილით, ბჯლალით ან ლიტინით.

„ვერ შევასმინე ვერა-რა,

„მაინც ჰმონებენ წეროსა,

„არ იქნა, ერთმა მათგანმა

„პირჯვარი დაიწეროსა.

„მიტომ მიყვარხარ, არ სდრკები,

„მხნედ ებრძვი თავის ლელოსა,

„ღმერთსა ვსთხოვ ცოდვილის პირით,

„ყველა საქმეში გშველოსა!

„მაგ შენს მეშველებსაც უშველოს,

„მაგათ ხმლებსა და ფარებსა,

„თუ მართლა გექმნენ მეშველადა

„და მტრისგან დაგიფარესა“.

მადლობა გადაუხადა

დიდი წიწილამ ბაყაყსა,

დევეებს პირს მოსდით ღიმილი,

სურათს რა ჰხედვენ ამასა,

მაგრამ ზრდილობის გულისთვის

ბაყაყთ აძლევენ სალამსა.

გზაზე რაც ცხოველი შეჰხვდათ,

წიწილის ლაშქარს ჰლოცავდა,

ეგებებოდენ ჭინჭველნი,

მათ წინ იწყებდენ ცოცვასა,

ბუზურეები ბზუოდენ

მრავალსა, განა ცოტასა.

ჭიჭკავის გუნდი მოფრინდა,

დევეთ შეასხამდენ ხოტბასა.

მოფრინდენ გვრიტნი, ტრედები

თავს დაბრუნავდენ ფრინვითა,

მიაბოტებენ დევები

საომრად ხენეშა-გვრგვინვითა.

ფერდობზე კაკაბი შეჰხვდა,

კაკანებს ფლატის ძირშია,

რა დაინახა წიწილა,
 გვერდზე გაიხმო იგია:
 — რას დასდევ დევებს, საწყალო,
 არ იცი მაგათ ჯიშია?
 ეგენი სიამოვნებას
 შენსა ცდილობენ პირშია.
 წადილი საკუთარი აქვთ,
 გილალატებენ, დაია.
 გახსოვდეს ჩემი ნათქვამი,
 იქნებ გადახონ ვაია.

VI

ბატონის სახლიც გამოჩნდა,
 ვარსკვლავივითა ბრჭყვინავდა,
 რა ნახა დევის ლაშქარი,
 შიშით და ძრწოლით ჰყინავდა.
 ხერხს-ლა მიჰმართა, რა იგრძნო
 ძალით რო ვერას იზამდა:
 წინ მიაგება მსახურნი
 დამორჩილების ნიშნადა,
 მემუსიკენი საყვირებს,
 დალაბანდს უკვრენ ტკბილადა.
 ზოგებს უბრძანა: „დაჰხოცეთ
 „ცხრა ხარი, ასი ცხვარია,
 „ღვინო მოუგდეთ მილითა,
 „მოსჩქედდეს როგორც მტკვარია,
 „გაუმასპინძლდეთ დევებსა,
 „სიტყვები უთხრათ მტკბარია,
 „გავგზავნოთ წელ-მოწყვეტილი
 „რალაც წიწილა არია.“
 მიიბატიყა დევები,
 ეზოში დასხა ჯარია,
 „რასაც მთხოვთ, ყველა იქნება!“—
 ამისი მოუბარია.
 — მე ჩემს ფეტვსა გთხოვ, სხვას არას,
 მე ამის პასუხს ველია.

რამდენი დამწვი, დამდაგე,
 ხმელეთი შავძარ მთელია,
 თუ არა, შენს ქონებაზე
 უნდა აიღო ხელია... —
 ამას იძახის წიწილა,
 ბრუნავდა, როგორც მგელია.
 — მოგართმევ, რა გეჩქარება,
 ჯერ პური ვსჭამოთ ხმელია. —
 წიწილის დასათირებლად
 ბატონიც ამის მთქმელია.
 თან თვალით დევებს ანიშნა:
 „თქვენს შემწეობას ველია.“
 — მე პურის ქამა არ მინდა,
 ისეც ქირით ვარ მაძლარი,
 გთხოვ ჩამაბარო ამ თავით,
 ჩემი საკუთნო რაც არი.
 — კარგი, შენც ნუ გაინიყებ,
 ცუდს არას ამბობს ბატონი,
 ვითომ ურჯულო არა ხარ.
 ქათმის ძუძუ გაქვს ნაწოვნი. —
 ეტყოდენ დევნი წიწილას,
 საქმელ-სასმლისა მყნოსველნი.
 არ ეჭაშნიკა დევები
 ამ დარიგების მთხრობელნი
 წიწილას, მაგრამ რას იზამს?
 ჰგრძნობს, საქმის ბოლო ცუდია,
 და საცოდავად ისიცა
 სუფრის ბოლოში ჰყუნტია,
 ფიქრობს, რომ ღალატი მოხდეს,
 რით გაასწოროს მრუდია?
 ღვინოსა ჰსვამენ დევები,
 თან ლეშსა სჭამენ ფუთობით.
 რო შეზარხოშდენ კარგადა,
 სიტყვებს ჰხარჯავენ მრუდობით
 და ნახევარი-წიწილა
 მოიხსენიეს ცუდობით:
 „რად გინდა ფეტვი, საწყალო,

კლდეთ აეხეჩათ სიბები,
 დაბლა მოგორვენ ჩხრიალით,
 მთამ აიხვია თვალები,
 შაშინებულმა დგრიალით.
 ცეცხლი მოედვა სამყაროს
 იმათ თვალების ბრიალით
 და მიანარცხეს მთას ბარი
 ჭექა-გრგვინვით და ზრიალით.
 საწყალს ნახევარ-წიწილას
 ცრემლი ჩამოსდის ჩქრიალით,

VII

დევთაგან ნალალატები
 წიწილა დადის მტირალი,
 ყველას შასჩივის თავის დარღს,
 საწყლურად გამომზირალი.
 მოკვდეს ან ფიქრი ასრულოს,
 მისი წადილი ის არი.
 ქვეყანას თავის მტრად ჰსახავს,
 ერთის კაცისგან ვნებული.
 მას ოდენ შიში არა აქვს,
 ვინც უნდა შეხვდეს ქებული,
 წარბსა ვერ შეახრეინებს
 კაცობრიობის კრებული,
 ჩალად არ უჩანს სიკვდილი,
 ისეა გაჯავრებული.

„ღმერთი რად არ მშველს მართალსა?“

ამას ამბობდა იგია:

„ვნება მიმიცავ არვისთვის,

„თუ არავისთვის მირგია.“

წყლულის წამლისა მძებნელი
 წყალს ჩაჰსდევს ჩამდინარესა,
 ქარსაც კი შველას ენუკვის,
 თვალებს აწყალეებს მთვარესა,
 ხე-ქვათაც ამასვე შესთხოვს, —
 ტყით მოსულს არე-მარესა.

როდი ასვენებს წიწილას
 გულზედა წყლულის ტკივილი.
 დადის და წოწიალის დროს
 შაესმა მღერა-ყვირილი.
 ხმაურობაზე წავიდა,
 ნახა შემდეგი ტყეშია:
 დათვსა, მგელსა და მელიას
 ყანწები ეპყრათ ხელშია,
 წინ სუფრა აყვავებული
 და ზედ მრავალი ლეშია.

ერთს ყუნჭზე დაჯდა და მორთო
 მან გასაგონად ტირილი,
 ყველაზე ადრე გაიგო
 მელამ მის მოთქმა-ჩივილი,
 გაიქცა წიწილისაკენ,
 არ ეზარება სირბილი.
 „აქ რას უზიხარ? რას მოსთქვამ?
 რატომ არ მოხვალ ჩვენთანა?
 როგორ არ იცი, საწყალო,
 ჩვენ გვაბარია ქვეყანა?!
 გავიგეთ ბატონისაგან
 შენი უღმერთოდ წამება,
 აქ რას აკეთებ? მაგ საქმის
 არ შაიძლება წაგება.
 უსტაბაშებიც აქა გვყავს,
 ნახე ისინიც პირადა,
 გაიგებ, შენს წვალებასა
 როგორ დაუსვამთ ძვირადა.
 ხომ კარგად მიცნობ, ვინცა ვარ,
 გაგეგონება მელია.
 მე თუ მომემხრო დათვიცა,
 მასთან პირ-მურა მგელია,
 შენს დამლონებელს ბატონსა
 დღე დაადგება ცხელია.“
 — მეც მაგის მეტი რა მინდა,
 დღე-მუდამ მაგას ველია,
 აბა თუ მიშველთ, თქვენ იცით! —

წიწილაც ამის მთქმელია.
 „წამო, წამოდი, ჯერ ერთი
 შენც ჩაისველე ყელია,
 როცა კუჭია მაგრადა,
 კარგად მუშაობს წელია,—
 და მერე საქმე დავიწყოთ,
 ჩვენია მთა და ველია.“

გაჰყვა, დათეს და მგელს ორივეს
 მან ჩამოართვა ხელია,
 იმათ წინაშეც ატირდა,
 ცრემლები ღვარა ცხელია.
 სისხლის ძიებას ქადაგობს,
 ვეჭილად დადგა მელია
 და თანაც სადღეგრძელოსი
 წიწილას საქმის მსმელია.
 წიწილა მხოლოდ ერთს ამბობს:
 „თქვენს შემწეობას ველია!
 „თუ მე მიშველით, ქვეყანა
 „თქვენ გადღეგრძელებსთ მთელია,
 „მადლია ბეჩავის შევლა,
 „ჰგრძნობ, საქმე გადგა ძნელია!“
 თქმულა, ტკბილს საუბარზედა
 სოროსა სტოვებს გველია.

დათვმა და მგელმა შეჰხედეს,
 მაშინვე ცქვიტეს ყურები:
 —ვიცი, რაც გტანჯავს, საწყალო,
 საქმეა დასაშურები.
 შეატყობინე ყველასა,
 არ დაივიწყო ტურები.
 აცნობე, ყველას აცნობე,
 რანიც ცხოველნი არიან,
 ეხლავე წადი, აჩქარდი,
 საჯდომლად არა გცალიან.—
 მგელმა და დათვამაც ეს უთხრეს,
 თან მიაჯახეს ჯიხვები:
 — ჩვენ აქ ვართ მზადა მუდამა,
 არ გავიქცევით ბიჭები.

ვიცით ბატონის სრა-სახლი,
 ყოველგან მისი გომები.
 ჩვენ დაგვანებე — შევემუსროთ
 მისი ნახირი ჯოგები. —
 „საქათმე მე დამანებეთ,
 „ბატ-ინდო-რთა ოჯახი“ —
 მელთა ამბობს: „ხომ უწყით,
 „მაგ საქმეში ვარ ყოჩალი!..
 „და ვიდრე ხმითა წიწილა
 „თვისთან მოუხმობს მხეცებსა,
 „მე ვამცნობ იმათ ყველასა,
 „არ ვზოგავ თავს და ფეხებსა.“
 — თქვენი ჭირიშე, ვაჟკაცო,
 სწორე მითხარით, მართალი,
 თქვენაც - კი არ მიღალატოთ,
 ქარ-წყალს არ მიმცეთ საწყალი.
 ნუ მომატყუებთ, გეთყვით,
 ნუ დამანატრებთ სოფელსა,
 ნუ მავლევთ თვალ-ცრემლიანსა,
 თავის სვე-ბედის მგმობელსა,
 თქვენი შეილების სიცოცხლეს,
 ღმერთი გიცხოვენებთ მშობელსა!
 — გადვიდეთ სიტყვას, ნათლულო,
 ჩვენს წიგნში არა სწერია, —
 ეტყვის წიწილას დათუნა,
 მუცელი გაუბერია.
 — ჩვენ გაძლევთ ვაჟკაცურ სიტყვას —
 შენ-კი არ დაიჯერია.
 გასწი, შენ იმას ეცადე,
 მომხრე იშოვო ბევრია. —
 თავი დაუკრა, წავიდა,
 პირჯვარი დაწერია.

VIII

თვალ-გადუწვდენელს მინდორზე
 მოსჩანს ყანები ხშირია,

ზღვა არის გადმოვარდნილი,
 ყველასთვის გასაკვირია;
 მთაში ნახირი — ჯოგები
 და ზედაც ფარა ცხერისია,
 ყველა ეს, — უნდა ვიცოდეთ
 ამ თავით — ბატონისია.
 ჰხედავს წიწილა ამასა,
 გული ევსება ბრაზითა,
 ამბობს: „დაიცა, დამაცა,
 „კბილებს დაგაძრობ გაზითა!
 „ზვრებსაც კი გაგიტოლებ,
 „სავსეებია ვაზითა,
 „შხამისას გაჰმევე სადილსა
 „თლილის თითებით ნაზითა!“
 ლამეა, შედგა მთაზედა,
 დიდი ასტეხა განგაში,
 მოსქდა ყოველ მხრით ნადირი,
 რაც იყო ტყეს, თუ ჭალაში.
 მაგრა უბერავს საყვირსა,
 ხმა სწვდება ქვეყნის კიდესა,
 გაიგეს მხეცთა კარგადა,
 საით რომელი ვლიდესა,
 ზოგი ყანისკე მიიწევეს,
 სხვა მთისკე აიზიდესა,
 საცა ცხვარი და ძროხაა,
 არაფერს დაერიდესა.
 ხრო და ხრო მოდგა ირმისა,
 ერთმანეთზედა დგებოდა,
 რქებსა აქვს ჩქამი ზარისა,
 რა ერთის სხვისას ჰხედებოდა.
 ბოლქვი შვლების და არჩვების
 ირმებს კვალ-და-კვალ ჰყეებოდა,
 მოვიდა ფარა ღორისა,
 კბილიდან ცეცხლი ჰკრთებოდა.
 ბატონის დასარბევლადა
 მაჩვებიც იმათ ჰხლებოდა.
 ურიცხვი ნადირის ჯოგი

მედგრად დაეცა ყანებსა,
 გალეწეს, გაანადგურეს,
 არა ჰზოგავენ თავებსა,
 ლორები მაჩვენებთან ერთად
 სთხრიან და ჰკაფენ ვაზებსა.
 დათვები მობაჯბაჯებენ,
 ვეფხენი მოხტიან კამარით,
 მელია საქათმეს ეცა —
 გმირი ჩვეულის ამალით.
 დათვთა, მგელთა და ვეფხვებთა
 მთაში საქონი დალიეს,
 უწყალოდ გაათიალეს,
 უწყალოდ ხელი დაჰრიეს.

ბატონის მთელი ქონება
 ერთს ღამეს მორჩა, გათავდა.
 რა ეს გაიგო ბატონმა,
 თავს ცოცხალ-მკვდარად ჰსახავდა.
 გულ-ზვიადს, ელდა-ნაცემსა
 პირს ნაცრის-ფერი სდებოდა.
 არ იცის, რა ქნას, ბობოქრობს,
 ჯავრისაგანა კვდებოდა.
 ძალიან უკვირს ბატონსა:
 რა მოხდა, საით რა იყო?
 მისი სნეული გონება
 ათას ნაწილად გაიყო.
 კაკალზე ყვავი შამოჯდა,
 თავს აქნევს, იწყო ჩხავილი:
 „ვინაც სხვის ცრემლის ფასითა
 „თითონ იკეთა სადილი,
 „ბოლო უამს გაუმწარდება
 „იმასაც გულის წადილი.
 „შენ რომ არაფრად ჩააგდე,
 „ეგ სულ წიწილას ბრალია,
 „იმან დაგლუბა, ბატონო, —
 „შენი ცხვარ-ძროხა დალია:“
 წიწილა ამას არ კმარობს,
 ამბობს: „მარგუნა რაც წყენა, —

ას კოდში უნამუსომა
 ერთიც კი აღარ მაჩვენა.
 ქვესკნელში ჩავა? — ჩავყვები.
 მალლა? — ავყვები ცამდენა.
 რაკი საწყლობა დამატყო,
 უფრო მასხარად ამიგდო
 მაწამოს — მასაც არ ირცხენის,
 რა ერთხელ ხელში ჩამიგდო.
 უფალი მწყალობელი მყავს,
 კარგად ვეცადო ერთია,
 უნდა ძალიან ვაწვალო,
 გაუნაწყრომო ღმერთია! —
 ამას იქადის წიწილა,
 სტკივა მარჯვენა გვერდია.

IX

გამწარებული ბატონი
 ადგა, გაიჭრა ველადა,
 ეძებს ნახევარ - წიწილას,
 უნდა ჩაიგდოს ხელადა.
 სტანჯოს, აწვალოს ძალიან,
 სულ ასო-ასოდ დაგლიჯოს,
 ზედ შედგეს უდიერადა,
 წაღმა-უტულმა აბიჯოს.
 დაღლილ-დაქანცულს ბატონსა
 დასძინებოდა ჩრდილშია,
 თვალი შეასწრო წიწილამ
 იქვე ფერდობის ძირშია,
 მივიდა ცოცვით, ფრთხილადა,
 ბატონს ჩაუძვრა პირშია.
 წიწილას უდიერობა
 მან ვერც კი იგრძნო ძილშია.
 გამოელვია, ხმა ესმის,
 ამოდის იმის პირითა,
 გაცოფდა, რა ქნას არ იცის,
 ახლად შაყრილის კირითა,

ხელში ვერსაით ჩაიგდებს,
 შუა გაგლიჯოს კბილითა,
 ხმა თუმც მოესმის გარკვევით,
 როგორც ქამანჩა - სტვირისა,
 და თავის საგალობელსა
 გაბედულადა ჰყვირისა:
 „მე ვარ, სხვა ნუ გეგონები,
 „ის ნახევარი წიწილა!
 „მე ჩემი ფეტვი მოვთხოვე,
 „ბატონმა რისთვის იწყინა?
 „მცემა კიდეცა და მგვემა,
 „თითონ კი ტკბილად იცინა!“
 რა ქნას, რა უყვას ბატონმა,
 ძალა თუმცა აქვს გმირისა?
 სხვა რომ ველარა იღონა,
 დაჯდა და ისე ტირისა.
 მოუხმო ერთგულს მსახურსა
 და დაიყენა გვერდზედა,
 თან უთხრა: „კარგად მოიქეც,
 მე დაგარიგებ ერთზედა.
 ხახას გავაღებ, რაც ძალმიძს,
 წიწილას იცნობ ფერზედა,
 ეგება თავი ამოყოს
 ხელ-ალებულმა ღმერთზედა.
 შენ ამ დროს ხმალი უმარჯვე,
 მოაგდებინე თავიო!..“
 პირი დაალო ბატონმა,
 ჰსურს გაათეთროს შავიო.
 ბატონის ენა რომ ნახა,
 მსახურს ეგონა წიწილა,
 ისე შეესმა ყურებში,
 რომ თითქოს დაიწიწინა.
 დაუსვა ხმალი მონამა,
 ცხვირ-პირი ჩაათლენინა,
 კისერიც თან მიაყოლა
 და სულიც დააღენინა.
 თავზარ-ცემული მსახური

იქვე მიწაზე წაიქცა,
 წიწილამ თავსა უშველა,
 აჩქარებული გაიქცა.
 არავინ არი მათ ახლო,
 რომ დაუძახოს: დაიცა!
 წიწილამ ამცნო ყველასა,
 მოიმოქმედა რაიცა,
 „ბოროტი კაცი დამარცხდა!“
 მთასა და ბარად გაისმა.
 მკათათვემ ეს მოგვიტანა,
 რით გვანუგეშოს მაისმა?!

X

შეგროვილიყვნენ ნადირნი,
 ერთი-მეორეს სწვევიყვნენ,
 ფრინველნი ოთხფეხ ცხოველთა
 მხარ-და-მხარ გადაჰხვევიყვნენ.
 ერთი რამ ფიქრი აწუხებთ,—
 ორნივ ერთს მეფეს ირჩევდენ,
 ყველა ამაზე მსჯელობდა,
 აზრს ძირეულად ირკვევდენ.
 ფრინველთ უნდოდათ გულითა
 ნადირთაგანი მეფედა,
 ხოლო ნადირთა — ფრინველი
 ყველაზე ხარჯის მკრეფედა.
 ესა სცნეს სამჯობინოდა
 დათვთა, მგელთა და მელათა,
 ყველამ, რაც ფრინველ-ნადირი
 ბუდობს ტყეში და ველადა,
 ამოსარჩევლად მეფისა
 შეგროვილებმა მთელადა. —
 „აბა, რომელი ფრინველი?“ —
 ეს დაიძახეს ყველათა:
 „რალა რომელი? — წიწილა!“ —
 დაიგუგუნეს ერთადა.
 ბატონის სახლი სრად მისცეს,

ვეფხვი და ლომი მცველადა,
 ნაზირ-ვეზირად — დათვები,
 მელა და ტურა — მრჩეველადა,
 შიკრიკად — ქორ-შავარდენნი,
 მგლები — ავაზაკთ მრბეველადა.
 ხოხობნი, შურთხნი, კაკაბნი —
 ტანისამოსის მკერველადა,
 ბულბული — საგალობელად,
 ტკბილ სიმღერების მთქმელადა,
 მედალაბანდელ — კოდალა,
 გათქმული არი ძველადა,
 მეჭიანურედ — ქრიჭინა,
 ეს მას მოუდის ხელადა,
 მეწისქვილედა — ბატები,
 პურისა დასაფქველადა,
 ლორები — ქუჩის დარაჯად,
 წყალ-საყვან არხთა მთხრელადა,
 კაჭკაჭნი — ექიმბაშებად,
 გადამ-ებ სენთა მცრელადა,
 წერონი — დესპან-ელჩებად,
 საქმეთა გასარჩეველადა,
 უცხოელებთან დავისა
 ასაწონ, გასარკვეველადა,
 ხარი-ირმები — საგუთნედ,
 დედამიწისა მხვენელადა,
 ჩხიკვები — ჯამუშებადა,
 აქა-იქ საძრომელადა...

ის აღარ არი წიწილა,
 რაც წინად გაგიგონია.
 უზარმაზარის ტანისა,
 ათის არწივის ტოლია.
 ხოხბის ბუმბული ასხია,
 კოხტა ჯიჯლიბო მამლისა,
 ყველას ხათრი და შიში აქვს,
 როგორც მშობელი მამისა.
 ერთს სხვისგან არ აბატონებს,
 ვინც მისი ქვეშევრდომია,

არც ვისთან ლხინი აშინებს
და აღარც ვისთან ომია.
ტახტზე თავ-გვირგვინიანი
დაბძანებულია დინჯადა,
დაჩაგრულებსა ჰპატრონობს,
მჩაგვრელებს უდგა კრიჭადა,
მოდის და ნუ მოვიხსენებთ
კურთხეულს კაი ბიჭადა.

1905 წ.

ცოლი

ანუ

ჩემი თავგადასავალი

თქმული

თანდილა არაგველისა.

I

ვის რაში ებრიანება
ჩემი თავგადასავალი?
ასე ვსთქვი, როცა ავიღე
ხელში საწერად კალამი.
მაგრამ რა მექნა, მკვდარს გულსა-
ვერსით ვუბოვნე წამალი.
ჭირის თქმით, გამიგონია,
ძველის-ძველადვე თქმულია, —
ჭირი ქარვდება და კაცსა
თურმე ურჩება წყლულია.
ნუ-კი დამძრახავთ, თუ სიტყვა
ვერა ვსთქვი მოკაზმულია.
მაინც ვეცდები მოგითხრათ
ჩემი ამბავი სრულია,
სიტყბო ქცეული შხამადა,
სიამე დაკარგულია.
ველარ მშველიან ნაცნობნი,
ვერც ძმები, ველარც ფულია.
თითით უღერენ ჩემზედა
ქართველ, სომეხი, ურია.
ამბობენ: რალა კაცია,
ქული რისთვის-ლა ჰხურია?
და ყველა ცდილობს იმასა,
რომ ამომადროს სულია.

რისათვის? რაღა? გაგება
 არავის მოუსურია...
 ჭორებს რად მისდევთ, გიამბობთ,
 კარგა დამიგდეთ ყურია,
 და თუ დარწმუნდით ვსტყუივარ,
 შემშურეთ შესამურია.

II

ყმაწვილად ვიყავ ჯერ ისევ,
 ახლად წვერ-დაწამებული,
 მყავს მეგობრები მრავალი,
 ვიყავი გახარებული
 იმათთან ყოფნა-ქეფით.
 არ ვიყავ შეუვარებული,
 მხოლოდ ეს მაკლდა და ამ ძხრივ
 გრძნობები აზღვავებული
 ეძებდა ტრფობის საგანსა
 ყოველგან სოფელ-დაბადა.
 ვაი ჩემს გაჩენის დღესა,
 ღმერთმა რისათვის დამბადა,
 თუ დღენი ჩემის სიცოცხლის
 უნდა დავლიო შავადა, —
 პირზედა ღიმილ-ჩამკვდარი, —
 ვიყო სულ-გულით ავადა?!

ნუ მიენდობით დიაცსა,
 მის ერთგულების ფიცილსა,
 ნურც ხევენა-კოცნას, — ცრუვია,
 ნურც იმის კისკის-სიცილსა:
 შენ რომ გიციინის, იმავ დროს
 სხვასაც დაუწყებს ღიმილსა.
 დაგიგებს ეკლის ლოგინსა,
 ეკლის დაგხურავს საბანსა,
 რომ არ გეგონოს, ერთს წამში
 შეჭქმნის საზღაპრო ამბავსა.
 დაგაწყევლინებს დედის მკერდს,
 თავის ბედს, თავის აკვანსა.

III

მომწყინდა ქალაქში ყოფნა,
 ზურნა-დუღუკით ქეიფი.
 ცხენს შევჯე აბჯრით მორთული,
 თავი მეგონა ნეიბი,
 და წამოვისხი ნაბადი,
 მგზავრისა საბან-ლეიბი.
 ვიფიქრე სოფლების ნახვა,
 ჩემი მშობელი ქვეყნისა,
 წყალ-ქალა, მინდორ-ველების,
 კავკასიონის ქედისა.
 ერთგან მამიდა მეგულვის,
 სხვაგან მიმელის დეიდა, —
 ნათლია, ნათლიმამები
 არავის პირზე, ზევითა.
 დროც შევეურჩიე საფერი:
 პირველ მაისის რიცხვები, —
 ტყე ჰყვავის თეთრად და წითლად.
 ამწყვანებულა მინდვრები;
 არ იყო ცოლის შერთვისა
 არ ამეშალა ფიქრები!
 მთა-ბარი ჰყვავის, — ვამბობდი: —
 რას ამბავს არის ბუნება?
 ქვივლ-ხვივლი ფრინველთა
 სიყვარულს ჩამეუბნება.
 ყველას ტოლი ჰყავ და სწორი
 ერთურთის შემაქცევრადა.
 მარტოკა, ოხერ-ტიალად
 ვეხეტებოდე მე რადა?
 ყვავილი ყვავილთან ჰყავავის,
 ტოლთან სიცოცხლე სწყურია.
 ფრინველთ, მცენარეთ ცხოვრება
 გამიხდა შესაშური.
 ბუნების სიმშვენიერემ
 ამაგზნო, ამიყოლია.
 მეცა ესთქვი: კაცი არ ვარგა,

თუ ტოლი არა ჰყოლია.
 მივედივარ, თანაც ვიძახი —
 უნდა შევირთო ცოლია.
 თუ ვინმე შემხვედა ლამაზი
 და მომივიდა თვალშია.
 მზითევს არ დავსდევ, ეს ფიქრი
 მიტრიალებდა თავშია.

საცა კი სოფელში მივედ,
 ყველგან დამიხვედენ ძმურადა:
 მიკლავდენ ვარიეებსა,
 ღვინოს მასმევდენ უხვადა,
 თან იმასაცა მკითხავდენ,
 ქალაქით მოვედ თუ რადა?
 ქართველთა მასპინძლობასა
 რა ქება უნდა, დიდება,
 გააჩენს გაუჩენელსა
 კაცი საითაც იქნება.
 არ იმჩნევს სიღარიბესა,
 როგორც მდიდარი გიხვედება, —
 თვალ-წარბში უცქერს სტუმარსა,
 რა ჰსურს, მაშინვე მიჰხვედება.
 წყალი ნადგომი ერთს ადგილს,
 ხომ კარგად იცით, შმორდება.
 მოყვარეც მოყვრისთვის ძვირობს,
 ძვირად რომ ჰნახავს, — ჰშორდება.
 თქმულია: ოქროდ სტუმარი
 მხოლოდ დილითა ჩნეულა,
 თუ დიდხანს დასცალებია —
 მაშინ სპილენძად ქცეულა.
 მეც ეს ვიცოდი და მიტომ
 დიდხანს არსადა ვრჩებოდი...
 მასპინძელს მადლსა ვუხდიდი,
 თავის ლურჯაზე ვჯდებოდი
 და, როგორც ვინმე რაინდი,
 მალე გზას გავუდგებოდი.
 ხურჯინში მიძე საგძალი:
 პური, მოთალი, სათალი,

კახურით სავსე ტიკჭორა,
ვიჩინის ჩამონათალი.

IV

მივისწრაფები არანისს,
იქ მეგულება ძმობილი.
კაცია კეთილშობილი,
გულ-უხვ მასპინძლად ცნობილი.
მიედივარ არაგვის პირ-პირ,
ვუცქერ მთებსა და ქალებსა, —
ტურფად შემკობილს ბუნებას
ველარ ვაშორებ თვალებსა.
მხარზედა კოკა-შედგმულსა
ვზა-ვზა ვხვდებოდი ქალებსა,
ჯეირნებივით მალხაზებს,
ფეხ-შიშველ, წითელ კაბებსა.
სოფლისკენ ეშურებიან,
მგზავრს უმაღავენ სახესა.
რა მნახეს უცხო-ქვეყნელი,
სიარულს მოუმატესა.
მე ლურჯას მოვათამაშებ,
პირიდან ისვრის ქაფებსა.

შევხედე, ზევიდან მოდის
სუფთად ჩაცმული მგზავრია.
ეგ აზნაური იქნება, —
თავში მიელავს აზრია.
მოაკუნკრუხებს მერანსა,
ვით აზნაურის წესია.
შორიდან მსინჯავს თვალითა,
მიცქერის თითქო ბეცია.
მომიახლოვდა, რა მიცნო,
მიძახა — განარჯობაო,
გაგიმარჯოსო, მივუგე.
შემდეგ გავაბით ბჭობაო
და გავაახლეთ ხელდახელ
ჩვენ ერთმანეთის ცნობაო.
იქვე მწვანეზე გადმოვხდით,

ხელად გავშალეთ სუფრაო.
 ამაზე მეტი, ხომ იცით,
 ზანდუკელს რაღა უნდაო?
 როს შევახურე ღვინითა,
 მოხსნა სიცრუის გუდაო,
 ნათქვამის დასამტკიცებლად
 წინ ღმერთი დაიყუდაო.
 ამბობს: არანისს მათ გვარმა
 სით, როგორ დაიბუდაო.
 თავის წინაპართ ქებასა
 ათასჯერ დაუბრუნდაო.
 მოყვარეს როგორ ჰმოყვრობდენ,
 მტერს მიაყარეს გუნდაო,
 და ღლეს კი ბედმა უმუხთლა,
 მათ ყოფნა გაუცრუდაო.

აგვაქიქიკა ღვინომა,
 დაეძახეთ მრავალ-ჟამიერ
 და საღლეგრძელო გავაბით
 ათას მხრივ, იმერ-ამიერ.
 მას დაავიწყდა მგზავრობა,
 ნადიმს აგძელებს ხანიერ.
 ღლე მიიწურა, მზე ჩადის,
 დაგვილამდება წამიერ.
 ეს ორივემაც ვიგრძენით,
 გავიგეთ წასელის ხანია.
 — უნდა მეწვიო ამაღამ,
 ფრიად საამო წამია. —
 მან მითხრა — მეც დავბრუნდები
 უკან, წავიდეთ შინაო.
 უნდა გაჩვენო. არ ძალმიძს,
 ჩემი ყოფნა და ბინაო.
 მე უარს როგორ ვეტყობდი,
 როცა იქ წასულა მინაო.
 მივსდევდი უკან ჩანჩალით,
 ის მიმიძღვება წინაო.
 მივდივართ, ცხენებს ვაწონებთ
 ერთი-მეორეს გზაშია.

ის აქებს თავის მერანსა,
 მე ჩემი ამყავს ცაშია.
 „შენ რომ იცოდე, დიმიტრი,
 ეს ჩემი ცხენი რაშია,
 იცოდე, ამის მსგავსს ცხენსა
 სხვას ვერ შაჰხვდები მთაშია.
 ჩემს ნათქვამს ნუ დაიჯერებ,
 თუნდა იკითხე ხალხშია.
 ჩემს მერანს ერთიც ვერ მოჰყვა,
 იმ დღეს ვიყავით ხატშია“.
 ზანდუკლის ბაქი-ბუქებმა
 მეც დამაკვება ახშია.
 და მეც ჩემს ცხენზე ვუთხარი:
 პირველობს ყარაბაღშია.
 კამპები იცის, წიხლი-თქო,
 ცხენი ვერ დაჰკრავს ყალბშია.
 გაგქუსლეთ კიდევ ცხენები...
 და... გავებენით ბარღშია.
 გადავიკაწრეთ თავ-პირი,
 ეკლები გვერქვა თავშია,
 მე ფეხი ავიკანჭურე,
 ის ტკივილსა ჰგრძნობს მკლავშია.
 ძლივს გამოვძვერით ბარდიდან
 და გამოვედით კარშია.
 გავცვალეთ ბახი-ბუხები
 „ვაი დედაოს“ თქმაშია.
 ძლივსლა შევსხედით ცხენებზე,
 ქუდები დაგვრჩა ჯაგშია,
 ჩუმად მივდივართ, თავს ვიქექთ,
 ეკლებს დავეძებთ თმაშია.
 და, როგორც იყო, მივედით
 ჩემის მასპინძლის სახლშია.

V

იმ ღამეს რა იქნებოდა:
 ველარ შევედით სმაშია,

იალბუზი

ჰო და განვაგრძოთ თათბირი,
 უფალი გვეყვანდესთ მცველადა:
 დიალ, ბუნება კაცების
 არის სხვადასხვა ჯურისა,
 როგორც ცხოვრების პირობა
 ერთი-მეორეს უღრისა.
 ვნებათა ლელვაც დიდია,
 ხომ უწყით, კაცთა შორისა ---
 ეს არის ამრევ-დამრევი
 უსწოროსი და სწოროსა.
 იქ ბოსტანს რა ახვირებს,
 საცა დინგი სთხრის ღორისა!
 ამიტომ ადამიანნი
 ბოსტნებს ავლებენ ლობესა
 და ნათესიან ადგილებს
 გააშორებენ ღორებსა.
 რომელიც ანგრევს სიმაგრეს,
 იმასა სცემენ ტორებსა.
 ადამიანნი თავის თავს
 დღესა, ხვალე თუ გვიანა,
 მოუძებნიან წამალსა,—
 რამაც კი დააზიანა
 კაცთა საერთო ცხოვრება,
 მათი ძმობა და ერთობა.
 ჩვენზე ვსთქვათ რამე, კაცებზე
 ეს საუბარიც გვეყოფა.

მყინვარი, ბორბალა და სპეროზა

(ერთად)

ვისაც-კი ფეხი დაუდგამ
 ჩვენს ქედზე ერთხელ, ოდესა
 ჩასული ბარად, დღე და ღამ
 უნდა ამაზე ჰბჰობდესა:
 ყველას გული და გონება
 ჩვენსკენ მუდამ-ჟამს რბოდესა...

ჩვენი სახელი, დიდება
 ჩვენვე გავთელოთ ფეხითა?...
 ვით განუაცხადოთ უარი?—
 უნდა მოვიქცეთ ხერხითა.
 გამდგარნი, მოლალატენი,
 მთებო, რას დაიკვეხითა!...

იალბუჯი

და იცით, ძმებო, რა გითხრათ,
 ყური დამიგდეთ კარგადა:
 ერთობის მცნება მთათ შორის
 მაჩნია უხმარ ბარგადა.
 ერთხელ რაც ძალა შეგვძინა
 ღმერთმა იმავე თავითა,
 მას ვერც შევმატებთ, ვერც შევკვეცთ,
 ვერც ხვეწნით, ვერცა დავითა.
 რა ვქნა, ვერ შავძლებ მე მეტსა:
 რაც ვარ, იმადვე დავრჩები,
 ძველს წესზე უნდა ვაცხოვრო
 ფრინველები და არჩეები —
 ძველებრივ ვადენ მდინარეთ,
 ნისლებს დავიყრდნობ ჩკერდზედა;
 მზისა და მთვარის სხივებსა
 კვლავ დავისვენებ მხრებზედა.
 მე მგლებს ვერ გავწყვეტ, ვერც ვეფხვებს:
 მომერგებიან შეილადა,
 თუმც მაჯაერებენ ბევრჯელა,
 ავობენ თავის წილადა,
 არ დაგიდევენ ერთობას,
 შვლებს, ჯიხვებს სჭამენ წყვილადა.
 მე ვერ მოვითმენ, არწიენი,
 ქორები გასწყდნენ ღივადა.
 როცა არწივი მიმოჰქრის,
 მე ვერ მივიღებ ცივადა, —
 შემომთამაშებს თვალ-წარბში,
 საამუროია ფრიადა.

ნუთუ კაცთ თავის შვილები
 არას უზღენენ შინადა?
 რა უყოთ, ესეც დაუტევს
 კაკბებს, როჭოებს საჭმელად,
 მაგრამ კაცთ მიერ ზარალთან
 ეს განა კი ღირს სათქმელად?!

ბორბალა

მართალი არი, კაცებთან
 ჩვენ არას გვარგებს ერთობა,
 ათასჯერ ფიცით შევიკრნეთ,
 კაცი ვერ-როგორ გვეძმობა.
 ბალახს ჩვენს მკერდზე მოსთიბავს
 მწვანესა, ყვავილიანსა,
 მოჰკლავს ჩვენს გაზდილს ნადირსა,
 ხორცს უჭებს მარილიანსა.
 ცხვრითა და ძროხით გაგვექლავს,
 როგორც დღესნამდე გვექლავდა,
 ჩვენის სისხლ ხორცით ნასუჭებს
 ცხვარსა და ძროხას სწველავდა.
 მიაქვს და აღარა მოაქვს
 წაღებულისა ბადლადა.
 თუ ჰქვა აქვს, ამას დასჯეოდეს...
 ჩვენ ეს გვეყოფა მადლადა.
 ჩვენც მაინც უარს ვერ ვეტყვით,
 როგორც არ გვითქვამ არც როსა,
 და თუ რომ ერთი მეორეს
 კაცი აყენებს შავს ღროსა,
 მეტად სარგებლობს ჩვენითა,
 მეტსა ჰზრდის ცხვარსა და ხბოსა,
 მეტს ისაკუთრებს ჩვენს ამაგს,
 თავზე მოჰყივის ის ბრბოსა --
 ეს თვით კაცთ ივარაუდონ,
 თუ აქვსთ ერთობა მიზნადა.
 თავს ჰზრის მყინვარი, სპეროზა,
 მოძმის თანხმობის ნიშნადა.

იალბუზი

დიალ, თუ ჭკვა გვაქვს ჩვენ, მთებსა,
 ცოტა რამ ცოდნა თავისა,
 ერთობის ფარგალში ვცხოვრობთ,
 ჩვენში ერთობა ჰყვავისა —
 დიდი ხნიდანვე, არა დღეს,
 ეს კაცთ ვერ გაუგავისა.
 აბა, თუ ვსტყუი, მითხარით,
 პირში ნუ მომეფერებით:
 გწურსთ ვისმე ჩემი სიმაღლე,
 რომ ვსდგევარ ყელ-მოღერებით?
 ვიცი, რომ არა, და მიტომ
 არც ველი თქვენგან პასუხსა;
 სხვას რას მიმატებს სიმაღლე,
 თუ არ ტანჯვასა და სუსხსა?
 მაგრამ მეც ბედნიერი ვარ
 სხვა გორაკებთან ერთადა,
 თუ თავზე მცივა, წელ-გულით
 ბედნიერი ვარ ბევრადა...
 თქვენიდან გადმოხიზნული
 ნადირ-ფრინველნი, ნისლები
 მომივლენ უკრძალავადა,
 როგორც დედასა შვილები:
 საჭმელსა სჭამენ, სასმელს ჰსმენ,
 მოსწონთ მწარე თუ ტკბილები.
 თქვენთანაც ეგრე მოდიან
 ჩემს მკერდზე გამოზდილები.
 ჩემთ ღრუბელთ ნამი თქვენ განამავს,
 თქვენისა მე მესხურება,
 როგორაც თქვენა, ეგრევე მე
 ცა ქუდად დაგვეხურება.
 მიაქვს ჩვენიდან ვისც რა ჰსურს,
 რად ვინმე დაგვემღურება?
 ჩვენის ამაგით სარგებლობს
 და არც ჩვენ მივდევთ გინებით,

მიჰხედ-მოჰხედეთ თქვენს გულ-მკერდს,
სულ სავსე არის ბინებით.
როგორც დღესნამდღე მადლს ვსთესდით,
დღეიდგეც ასე ვიქნებით.

(ქვედან მოისმის ხმა დედამიწისა)

„მეც თქვენთანა ვარ აზრითა!“—
ისმის ჯურღმულით გუგუნნი,
ისმის ხმა დედამიწისა,
როგორც ხარ-ლალის ბუბუნნი.
მთელმა სამყარომ ამ ქამად
დაიწყო ნძრევა-ჩუჩუნნი.

მყინვარი

მართალი არის, ეხლა-ლა
გადამეწმინდა გონება,
მთათ შორის, თუ კარგა განვსჯით,
არსად არ არის მონება.
თუ არწივს ტევის ნება აქვს,
ვეფხვს კლანჭის ქნევის, რჩოლისა,—
კაკაბს და ჯიხვსა თანაბრად
გახიზნვისა და სრბოლისა.
იმიტომ მოვკლათ არწივი,
რომ არს მამაცი, მალთა,
რომ ლეში უყვარს საჯიჯგნად
და საწიწკარად ძვალთა,
და ვეფხვი, რადგან ძალ-ლონე
იმათ არ დაუმალთა??.
ვეფხვ-არწივების ტაცებით
დღემდის არ გასწყდა გვარები
და, მადლობა ღმერთს, საკმაოდ
დის ნადირ-ფრინველთ ფარები!
სით, როგორ გავაბედენო
ერთი-მეორის ცალები?
ათი-ათასს სჯობს ტრედს, კაკაბს
მარტო არწივის თვალეზი.

თუ მისი ყეფაც არ მესმის,
 არ ვნახე ვეფხვის ხალები,
 მესმოდეს კაკან-კნავილი,
 გულისა გასაწყალები?
 ჩემს მკერდს ჰკაწრავდეს მხოლოდა
 უჯიშო, ლაჩართ ბრჯღალები?!
 ვერ შეიგუეებს ამ აზრსა
 ჩემი სისხლი და ძეალები.
 ერთს თუ ვიბრალებთ, მეორეც
 დიად არს შესაბრალები.
 ვით არ ვხედავდე არწიგსა,
 იმას კი ვენაცვალები?!.

სპეროზა

რასაც თქვენ ამბობთ, ვაჟკაცო,
 მეც მაგისი თქმა მეწადა:
 ერთობის აურ-ზაური
 არ მიმაჩნია ბეწვადა!
 მთებს რაც ძალა გვაქვს, არ ვზოგავთ,
 ვინც დაეწვდება, მისია,
 საძმოა, საერთო არის
 ნადირ-ფრინველი მთისია,
 ხელსაყრელია ყველასთვის
 წყარო ნაჟური კლდისია,
 სამეფლიშოდ აქვს კაცებსა
 ყანწები ჯიხვებისია.
 როს მიუხედით კარზედა,
 როდისა ვკითხეთ ვისია?
 მაგრამ თუ საწყალთ გაიგეს,
 ვინაც კაცთ შორის ჰრეგია,
 რომ ჩვენ არ ვწუნობთ არწივებს,
 რაც უნდა იყოს ბევრია,
 არც მგლებს და ვეფხვებს, არც მელებს, —
 ნადავლი დაუთრეგია, —
 წყევლას გვეტყვიან: მთა მთას ჰხედეს,
 ხევს მიეჯახოს ხევია,

რადა? და მადა, არ ესმისთ
 მათ მოსაზრება ჩვენია,
 ვერ შაიგნებენ, რომ მთები
 არწივთ ნავარდსა სჩვევია,
 არ ვთვლით ზარალად, რაც სისხლსა
 სთხევენ. და დაუთხევია.
 არ ესმისთ, რომ ღმერთს გვაყვარებს
 მთად მოარული დევია;
 იმას, რომ ვხედავთ, ვლოცულობთ,
 ყველა ამის ვართ მთქმელია,
 რომ არ აილოს უფალმა
 საწყალს მთებზედა ხელია;
 გვაცხოვროს მადლიანადა,
 არ ვიყვნეთ ცოდვის მქნელია,
 არ გაბატონდეს ჩვენზედა
 ბოროტი, კარგის მსრველია.

იალბუზი

კაცნი ერთობას მთებისას
 ვერაფრით დაიწუნებენ,
 თუ მალლა მფრინავს ოცნებას
 სიწყნარით დაიღუნებენ;
 ჩვენს წრეში აგვწონ-დაგვწონენ
 პირდაპირ, მიუმდგარადა.
 ღმერთმა გვაშოროს, მოვიქცნეთ
 ჩვენც ადამიანთ გვარადა:
 თუ ერთმა მეორე ერი
 დაიპყრო, დაიმონავა,
 განადგურებს, გაჰქელავს,
 არ შაიბრალებს ოღნავა;
 სულს აძრობს, ჰკვეთავს ენასა,
 არ ათქმევენებს სათქმელსა
 თავის ენაზე, თვის რჯულზე
 არ ანთებინებს სანთელსა.
 ვინ მოსთვლის, უსამართლობას
 საწყალს დაჰმართებს რამდენსა!

ღმერთმა გვაშოროს, არ ვიზამთ
ჩვენ მაგისტანა რამესა!..

მყინვარი, სპეროზა და ბორბალა (ერთად)

ღმერთმა გვაშოროს მსგავსი რამ
მთა-ჭიუხების არესა,
როგორ შევხედოთ პირნათლად
მაშინ მზესა და მთვარესა;
ვით შევხვდეთ მქნელნი მაგკვარის
ჩვენ გათენებულს ლამესა!
გაზაფხულს აღტყინებულსა,
ყვავილით ნაქარგს მწვანესა;
წმინდა სულების კრებასა,
ცრემლს, იმათ თვალთა ნაღენსა!

იალბუზი

მთათა ბუნება არ სწყრება
სხვადასხვა ენათ სმენითა,
ისევე ესტკბებით ღმუილით,
როგორც შურთხების სტვენითა.
ჩვენ როდი უშლით დათვ-მგლებსა,
თავი გაირთონ ლხენითა!
კაკაბი, როჭო, არწივი
სხედან თუ ვლენან ფრენითა,
ამბობენ, რაცა სწადიანთ,
თავის მშობელის ენითა.
ვით დაუწუნოთ სვაეებსა
გრძნობის გამოთქმა ქშენითა?
ყორნები დაყრანტალებენ,
ყვავნი ჩხავიან კრებითა.
როცა არწივი თამაშობს,
გულს ინავარდებს ყეფითა;
წყალნიც მიდიან, მოსთქვამენ
ათასნაირის ხმებითა.

ნუთუ ეს სხვადასხვაობა
 არ მოვიხსენოთ ქებითა?
 ყველა ერთს ხმაზე ვამღეროთ,
 დავეკარგოთ დიდი ლაზათი?!...
 სით შევიგუოთ უმსგავსი
 უმსგავსთა კაცთა ალათი?
 იმაზე ცუდი რაღაა,
 განვსხვავდებოდეთ არათი?
 თუ თანახმა ხართ, ბარს მივძღვნათ
 ამ შინაარსის ბარათი:
 ეცადოს საუკეთესო
 მან შეიკეროს ხალათი.
 ესწრაფოს თავისუფლებას,
 ცხოვრება ჰქონდეს ხალბათი;
 თუ ვინმე გაბატონდება, —
 მოსპოს შნოება, ლაზათი, —
 იმას ეურჩოს, შეჰპართოს
 და გაუწიოს კამათი.

მეინგარი

სწორია, ბატონობასა,
 ერთის მეორის ჩაგვრასა
 ვერ მოვიწონებთ ვერა დროს, —
 აშკარად ვამბობ ამასა.
 ერი ერისგან ჩაგრული,
 თუ კაცი კაცის მიერა,
 უღმერთობაა დიადი,
 გულის საკლავი ძლიერა;
 ერთი მეორის წყალობით
 რად უნდა იყოს მშიერა
 სულით და ხორციით? ეს მეტად
 კაცთ დამამცრობი წესია.
 ჩვენ ყველას ვაძლობთ, თუმც ცოდნით
 ჰქუა არ გაგვილესია,
 ამმაღლებელი გონების
 ცოდნა არ დაუთესია

ჩვენში არავის, ხალხში კი
 აუარები სთესია,
 ქრისტედან მოყოლებული
 მრავალზე უმრავლესია,
 და ქრისტეს წინად რამდენს სხვას
 საცოდნი დაუკვესია...
 სირცხვილი არი შენთვისა,
 ბარო, რომ ეგრე ჰკენესია!
 აბა, ვიფიქროთ კარგადა,
 მართლა არ არი ესია?!

სპეროზა

მართალი არი: საწყალს მთებს
 სად გვინახია ანბანი?
 ჩვენში, კაცთ შორის რაც ხდება,
 ღმერთმა გვაშოროს ამბავი.
 წერაც-კი არავინ ვიცით,
 ვგონებ, არ ვსტყუი, ჩვენშია.
 კალამი ჩვენგან არავის
 არ აულია ხელშია.
 ჩვენი გონება ცოდნითა
 არავის გაუგერშია.
 რაც გავჩნდით, ისევ ისა ვართ
 ამ ასი-ათას წელშია.
 ჩვენ არცავის რა წავართვით,
 არცავინ დაგვიჩაგრია.
 მართალსა ბძანებთ, ნათქვამი
 მეც მომწონს, სწორედ აგრია.
 მაგრამ წერილმა ბარიდან
 კინალამ ჰკვიდან აგვრია.
 ერთობის ჰეჰა-ჰუხილმა
 კინალამ ხელი დაგვრია.

ბორბალა

მეც ეგ არ მიკვირს, უცბადა
 რამ დაგეძრა, აგვაჩოჩქოლა?

ჩვენსა ვწუნობდი ზნე-წესსა,
 თავზე ვიყარეთ ქოქოლა.
 რა იყო? საიდან მოხდა
 ამ გვარ ფიქრების მოწოლა?
 მთანი მთობასა ვწუნობდით,
 არ გიკვირსთ, მოხდა როგორა?
 მიტომ, რომ რასლაც ვეძებდით
 ზესთა ბუნების ნასახსა,
 უცხოს, უჩვეულებრივოს
 მზესა, ჰაერს და ბალახსა;
 მოგვეწყინდა ერთგვარი ყოფა,
 გმობა დაუწყეთ ალლახსა
 და როცა კარგად დავფიქრდით,
 ახლა ვგმობთ ნაფიქრ-ნაძრახსა.
 კიდევ კარგია, რომ აღრე
 შავიგნეთ ჩვენი შაცდომა,
 ავეყვით სხვათა ფეხის ხმას,
 ვისურვეთ ღმერთად გახდომა,
 ჩვენისა ბედნიერ ყოფის,
 ჩვენისვე თავის წახდომა.

იაღბუზი

(ბორბალას)

შენ სცდები, დარბაისელო,
 ეგ ფიქრი არა გექონია
 არა დროს,—ღმერთად გახდომის,
 უჭკოსგან მოსანდომია.
 მხოლოდ უკეთეს ყოფნისა
 ვინაც კი არი მნდომია,
 არ არის დასაძრახისი...
 ადვილად მისახვდომია,
 გაცნობა თავის-თავისა
 პირველი საქმე მგონია.
 დღეს ვსცანიტ დაკვირვებითა
 ჩვენი ძალი და ღონია,
 სიაე-სიკეთე თავისა,

ერთობის შესაწონია.
 მეტს არც რას ვეძებთ, არცა ვთხოვთ,
 მთათა ერთობა კარგია.
 ან რა ვიჩივლოთ, ვეძებოთ,
 ხომ არა დაგვიკარგია!
 მაგრამ თუ შევეძლებთ, რომ ბარსა
 შეუქმნებუქოთ ბარგია,
 ხმა მივცეთ გამამხნევები,
 ნუთუ ეს არა ვარაგია?
 უქირს საბრალოს, ალბათა
 იმიტომ შემოგვლალადებს,
 და რა შნო არი ჩვენთვისა,
 იმის დაბა და ქალაქებს,
 ბალებსა ია-ვარდიანს,
 იმის კოპწია ალაგებს -
 არ მივცეთ აქით ლიტონი
 ხმა მაინც თანაგრძნობისა,
 ნიშანი ჩვენის კაცობის
 და ჩვენი ცოცხლად ყოფისა?!
 კაცთა გარეშე ბუნება
 იგივა, რა-ც ჩვენია:
 იცხოვრებს ისე, როგორაც
 თვით უფალს გაუჩენია.
 ფრინველთ და ცხოველთ სამეფო,
 უეჭველია, ბარისა —
 იქნება იმავე რჯულზედა,
 რაზეც დღესნამდე არისა;
 მის ფიქრი ერთობაზედა
 ამ მხრივ უცვლელი დარჩება
 და საკამათო საგანი
 მხოლოდ კაცუ კრებულს შაპრჩება.
 ამიტომ გვმართებს წერილი,
 თუმც გვიკიჟინებს სპეროზა
 უცოდრობასა, — არც სტყუის, —
 ვპოვოთ, რომ დაგვიწეროსა —
 მწერალი, ჩვენი აზრები
 ანუხსოს ცხადად, მკვევრადა,

მაშინ ის აღარ იქნება
 სხვის ხმის ამომძახ ქვევრადა.
 ბარს რომ ვახსენებ, ვგულისხმობ
 კაცთა გარეშე სფეროსა:
 მინდორ-ველს ცხოველებითურ,
 სიტურფით გასაშტეროსა,
 წყალ-ქალებს დამწყაზრულებსა,
 მოსაგრილებელს ჩეროსა,
 ვარდს ფურჩქნილს მაისისასა,
 იქვე ხმელს ჯოყრის ღეროსა.
 ჰსურდეს უარყოს ნააზრი
 ჩვენი, — ჰსურს დაიჯეროსა.
 და რომ არ ვამცნოთ პასუხი,
 გამოსადეგი რაშია?..
 რომ წიგნი დავაწერინოთ,
 ისეთს ვის ვპოვებთ მთაშია?
 ჩაფიქრდენ მთები ერთობლივ,
 დაჰკიდეს თეთრი თავები,
 სახეზე ეკრათ ყვითლადა
 უთვალავის წლის ლაქები,
 თვალი არ მოჰშორდებოდა,
 იყენენ ისეთი კარგები.
 გულ-მკერდი სალის კლდისა აქვთ,
 სუფრად უდგიათ ზევეები.

ბორბალა

დარბაისელნო, მე ვიცი
 ჩვენს მთებში ერთი სვავია
 ნასწავლი, მხოლოდ იმას აქვს
 განათლებული თავია,
 და განირჩევა სხვებისგან
 მითი, რომ მხრებზე შავია.

მთები (ერთხმად)

ძალიან კარგი, თუ ჩვენში
 ეგეთი ვინმე არია,

მოვძებნოთ, მოვაყვანიხოთ,
 ვუამბოთ დასაბარია,
 იმდენს როგორ ვერ დავვიწერს,
 შევიჯერიოთ ბარია!

იმ სვავის დასაძახებლად
 მთებმა გაგზავნეს ყვავია.
 უბრძანეს: „არას აკეთებ,
 ჰნაფარდობ, მარტო ჰსჩხავია.
 წადი და აქ მოგვიყვანე
 ნასწავლი ლეში-ჰამია.
 სვავს გვეუბნება ბორბალა,—
 თურმე გაწვრთნილი გვამია.
 იცნობ კი სწორედ, გვითხარი,
 ცნობა რა დასამალია?“

უ ვ ა ვ ი

როგორ არ ვიცნობ? მუდამ-დღე
 აქ ვხედავ მოფარტატესა,
 სულ მთებში სცხოვრობს ბოლო დროს,
 ვერ მგზავრობს ბარის მხარესა.

მთები (ერთად)

რატომ, რა მიზეზის გამო
 იგი ბარს შემოსწყრომია?

უ ვ ა ვ ი

ხმამ ერთობისამ შეაკრთო,
 მოჰკლავენ, ისა ჰგონია.

მთები (ერთად)

უყურე თავ-კაუნასა,
 იმასაც ჰკლა ჰქონია!

ყ ვ ა ვ ი

აღბათ ჭკუა აქვს და ცნება,
როს წერა-კითხვის მცოდნია.

მ თ ე ბ ი

ოლონდაც... მაგრამ ბრიყვს წიგნი
საიდან შეუსწავლია?

ყ ვ ა ვ ი

ეგ აღარ ვიცი, რო ვითხრათ,
თქმა ტყუილისა მცხვენია.

მ თ ე ბ ი

ძალიან კარგი. მაშ გასწი,
ვიცი, არ გინდა ცხენია,
სითაც იყოს და არ იყოს,
მოგვეგვარე იგი ბრძენია.
ვიმედობთ, არ გვალოდინებ,
ენახოთ უნარი შენია!

ყ ვ ა ვ ი

ეხლავ, ამ წუთას აღსრულდეს,
გმირნო, წადილი თქვენია.
გასწია ყვავემა სრიალით,
სადც სევავი ეგულეზოდა,
იქითკე, სადაც მრავალი
სევავთა ხმა ეყურებოდა.
მიცურავს ლაჟვარდს ცაშია,
ნისლი არ ებურებოდა.
გზა-გზა ჰკითხავდა ფრინველთა —
ქორსა, მიმინოს, ძერასა:
ხომ არსად არ შაჰხედრიან

ბერ-სევას მწიგნობარს, მწერალსა.
 ზოგი ეტყოდა ჰოობით,
 ზოგი ეტყოდა არასა,
 ასდევ-ჩასდევდა ნაპრალებს,
 სჩხრეკს ხევთა შასაყარასა,
 და როგორც იყო დაადგა
 სვავების სავალს შარასა.
 წაადგა თავსა, როს ბრძენი
 სწიწკნიდა ძროხის გალასა.
 სვავმა იწყინა მის მისვლა,
 შორითვე გაეკამათა.

ს ვ ა ვ ი

სად მოჰფარფატებ, ეს ძვალი
 მეც არ მეყოფა თავადა!

უ ვ ა ვ ი

მიირთვი, არ გეცილები,
 მე სხვა საქმე მაქვს შენთანა.

ს ვ ა ვ ი

თუ არა გასაკრავადა,
 რა გესაქმება ჩემთანა?

უ ვ ა ვ ი

ნუთუ სმაზე და ჭამაზე
 ტრიალებს მხოლოდ ქვეყანა?
 შენთან მე მთებმა მომგზავნეს,
 ვით განსწავლულთან, ბრძენთანა.
 ყვავი მიუჯდა ახლოსა,
 ძმური მიაართო სალამი,
 უამბო, მთებს როგორ უჭირს
 მისი ცოდნა და კალამი.

ყ ვ ა ვ ი

მთებსა აქვთ კრება რაზედაც,—
 დიდი თათბირი, მსჯელობა,
 და თუ არ ვსცდები, საფიქრად
 მათ გახდომიათ ერთობა.
 წიგნი მოჰსვლიათ ამაზე,
 გამოგზავნილი ბარითა,
 თავის მტკრევა აქვთ მის გამო
 ერთობლივ დღე და ღამითა.
 ფიქრობენ, ერთობაზედა
 ბარად გავზავნონ პასუხი,
 შენ უნდა მიგაწერიონ
 თავის აზრი და საწუხი.

ხ ვ ა ვ ი

ღმერთმა დასწყევლოს ერთობა,
 თავში-კი იმის მამგონი!
 ველარ წავსულვარ ბარადა,
 ხანი გავიდა რამდონი.
 აღარ გვინდობენ, თუ სადმე
 იგდეს ხელთ სვაფი, ყორანი,
 მაშინვე მოჰკლვენ, არ ჰზოგვენ,
 რისათვის ხართო მკონარნი!
 უწინ რა ქირდა: ჩავიდი
 ბარად, ვძღებოდი ლეშითა
 მადლიანადა, რომ ძლიეს-ლა
 შინ ვბრუნდებოდი ხენეშითა.
 ეხლა კი ასეთს ხმელს ძვალებს
 დავეძებ ნახრავ-ნუხრავსა...
 ფუჰ, ამისთანა სიცოცხლეს
 და ამისთანა სუფრასა!

ყ ვ ა ვ ი

მაშ ხომ წამოხვალ? უარი
 ან კი რა საკადრისია?

ეს საქმე ჩვენი საქმეც-ა,
 ვინც მცხოვრებნი ვართ მთისია.

ს ვ ა ვ ი

წამოვალ, უარს ვით-ვეტყვი,
 თუმც ვერ დაუწერ არხებსა,
 ვურჩევ, თუ დაიჯერებენ,
 არ აჰყვენენ წამწყმედ აზრებსა.
 ერთობით, ვიცი კარგადა,
 არა გვერგება სვავებსა.

უ ვ ა ვ ი

წაყიდეთ, ნულარ ვგვიანობთ,
 დრო აღარ არი ცდისია,
 მიუსწროთ ვიდრე დღე არი,
 სხივები ბრწყინავს მზისია,
 არ შაგეშალოს, დასწერო
 რასაც ვეტყვიან,—ისია.
 ახ, ნეტავ მე კი მესმოდეს
 ცოტა რამ ანბანისია!...

ადგა ყვაფი და გაფრინდა,
 უკან გაუდგა სვავია,
 მისდევდა მხრების ფლაშუნით
 მცონარა, მუცელ-ავია.
 ცოტა ხანს შემდეგ მთათ შუა
 მოსჩანს იმისი თავია.
 ერთს დიდრონს არყზე დამჯდარა
 თავ-მოწონებით, ბრძნულადა.
 მთებმა მიიღეს თავაზით,
 მყინვარი ჰკითხავს ძმურადა.

მყინვარი

ჩვენ გავიგონეთ, რომ თურქე
 განათლებული ჰყოფილხარ.

თავად ისწავლე, თუ მცოდნე
 დედის მუცლიდან ჰშობილხარ?
 კარგია, ღვთისა წინაშე,
 რომ ღმერთმა მათათა შორისა
 დაგბადა ეგრე ჭკვიანი—
 და ჩვენაც შენის ყოლისა
 მოხარულნი ვართ ფრიადა,
 თან თუმც კი გვიკვირს დიდადა,
 საიდან მოხდა, რომ წიგნი
 შაგისწაველია წმინდადა?

ს ვ ა ვ ი

წმინდად კი არა, ცოტა რამ
 ვიცი და ისიც ხუცური.
 დაველაბნი ვაი-ნაჩრობით,
 ვიცი ლოცვების ტურტური.

იალბუზი

უყურეთ ამას! გვითხარი,
 აბა რა იცი ლოცვები?
 შენ იქნებ წმინდანიც იყო
 და არა გქონდეს ცოდვები?!

ს ვ ა ვ ი

მამაო ჩვენო, უფალო,
 მრწამსი, დავითის ფსალმუნით,
 მიწყალე ღმერთოთ იწყება,
 ამიერიდან და მუნით.
 ალილუია სამჯერა,
 ჟამნი არ ვიცი მე სრული,
 ტიბიკონს ეხლა შეუდეგ,
 ამისთვის დამდეთ თუნდ წუნი.
 მთებს პირზე მოსდით ლიმბილი,
 გაუცინართა სიყრმითა,—

ეცინებოდათ ეხლა-კი
 ნახულის სევდის სიბრძნითა.

ი ა ლ ბ უ ზ ი

ძალიან ბევრი გცოდნია,
 თითქმის ივარგებ ხუცადა.
 დღემდი სად იმალებოდი,
 ეხლა გამოსჩნდი უცბადა!
 სით მოხდა, ვისგან ისწავლე,
 რომ გვითხრა, არა წახდება,
 გასაკვირველი ამ სოფლად,
 არ ვიცით, ბევრი რამ ხდება?

ს ვ ა ვ ი

მე რომელ კლდეშიაც ვცხოვრობ,
 იქ ერთხელ მწირი სცხოვრობდა;
 დაბლა ის იყო, მაღლა მე,
 ჩემიდან არა შორობდა.
 მესმოდა ყოველი სიტყვა
 მწირისგან თქმული ეხშია,
 ზევიდან უკირკიტებდი,
 როს წიგნი ებყრა ხელშია.
 მოკვდა და იქვე დაეფლო
 გრკალად მოხრილი წელშია.
 მე დამრჩა, როგორც მემკვიდრეს,
 მთელი იმისი ქონება:
 წიგნები, სხვა არაფერი,
 მით გავიხსენი გონება
 ცოტად, განა თუ ბევრადა.
 არა მჭირდება ღონება
 წერილის მისაწერადა,
 თუ სადიდებლად უფლისა,
 ან თუ თქმა „მამაო ჩვენოს“,
 საკურთხებელად სუფრისა.

ი ა ლ ბ უ ზ ი

ჩვენაც ეგ გვინდა სწორედა,
რომ მიგვიწერო წერილი,
ბარიდან გამოგზავნილი
აზრია შემოჩენილი,
ერთობის თაობაზედა
წერილი გრძნობით ნაბეჭი.

ეს სთქვა და თან მიაწვდა
სვავსა ჯიხვისა მან ბეჭი.

ს ვ ა ვ ი

ერთობაზედა? თუნდ მომკლათ,
ამკუწოთ ნაჭერ-ნაჭრადა,
არ დავსვამ არც ერთს ასოსა
მე თავის გასამწარადა.

მაგაზე ცუდი ამ ქვეყნად
სხვა არა გამოგონილა,
სხვით არც შემცდარა ქვეყანა,
როგორც ერთობით ცდომილა!

ბრიყვად ვრაცხ, ვინაც ეგ აზრი
მიიღო, გაიძმობილა.

რა თქვენი საკადრისია
ერთობის აინ-ოინი,

თქვენ შეინახეთ ნადირთ ხრო
და ფრინველების ბოინი.

ამ ღროს გაისმა კლდიდანა
წყრომა და ჯაჭვის ჩხარანი,
გმირის ხმა ისმის მედგარი,
ხანზარებს კლდისა დარანი.

შიგ ორი თვალი ლაპლაპებს,
როგორც ორთქლმავლის ფარანი.

ა მ ი რ ა ნ ი

(ისმის მისი ხმა გამოქვაბულიდან)

მთებო, მაკვირვებს მე თქვენი
ქცევა, სვავისთვის ფერობა,

ნუთუ სხვა სახსარს ვერ ჰპოვებთ,
 თავს გაუწიოთ მცველობა?
 დაკარგეთ მანდით ეგ უშნო,
 წაილოს თავის ხელობა;
 ცოდვა არ არის ბრჯდალითა
 მაგანა ჯიჯვნოს ერთობა?

მყინვარი

მართლაც, სასვად რადა ვხდით
 ჩვენს აზრს და ჩვენსა გრძნობასა?
 სვავების შემაცქირალი
 მთა როგორ იზამს მთობასა?
 ჩვენ საკუთარი შიკრიკი
 გვყავს, ის შაიძლებს თხრობასა,
 მას დავაბაროთ, ერთს წამში
 ბარს ის მიუტანს ცნობასა,—
 ყველაფერს დაწვრილებითა
 უმწიკვლო ენა-პირითა,
 იმ გვარად, თითქოს მიუგდოთ
 აქედან წყალი მილითა.

იალბუზი

ეგ რომელ შიკრიკზე ამბობ,
 მე როდი მესმის სწორედა?

მყინვარი

ჩვენს ასულს ნიაფზე ვამბობ.
 რომ მოსისინებს ღონედა:
 მოზრდილი მხრები შეისხას
 მაგრა და, არა ფონედა,—
 გადიქცეს მხვივან ქარადა,
 იქროლოს ყოველ მხარესა;
 უამბოს დანაბარები
 მტირალს და მოხარხარესა.

ვგონებ რომ საქმეს უკეთესს.
 ვერ ვიზამთ მოსაგვარებსა!
 სვაფი გავგზავნოთ, წავიდეს,
 იფრინოს მთების არესა,
 ესტუმროს წმინდა სენაკსა,
 ულოცოს თავის მთვარესა.

მ თ ე ბ ი

(ერთად)

ეგ რა კარგი სთქვი! უკეთესს.
 ჩვენ ვის რას დავაბარებთა!
 ეხლავ მოუხმოთ, სათქმელსა
 რასაც კი დავავალებთა,
 ვუამბოთ ჰაეროვანსა
 ჩვენს ასულს, ტანად საროსა,
 ეს იალბუზმა თვით იცის,
 რაც უნდა დააბაროსა.
 სვაფო, შენ გასწი, იფრინე,
 მიჰხედე თავის ალოსა.

სვაფიც ადგა და გაფრინდა,
 გამოეთხოვა კრებასა,
 დახანხალებდა ცაშია
 გულ-დინჯად, ნება-ნებასა.
 არც წყევლას ამბობს მთებისას,
 არც თუ იტყოდა ქებასა;
 იგი ფიქრობდა, თუ სვაფებს
 სითმე მისცემდა შვებასა.

მთებმა კი ხმითა ტკბილითა-
 მოუხმეს ნიავს თვისთანა.
 ათრთოლდა მთელი ჰაერი
 ხმელეთითა და ციდანა.
 პირველად გამოიქუხა
 სპეროზიის კლდიდანა;
 შემდეგ დაიწყო მოდენა
 წყალივით ყოველ მხრიდანა.
 ადის და დადის მთათ მკერდი.

წითლად, ყვითლად და მწვანედა,
 ჰსუნთქავენ მთები... არყები
 იღმიკებიან მწარედა.
 ბალახ-ბულახი, ყვავილნი,
 რაც მთებს აკრია გარეთა,
 ზოგი ისწორებს კაბასა,
 ზოგი ივარცხნის კავებსა,
 სხვანი კი იზმორებიან,
 მალლა ჰყაყვავენ თავებსა.
 ისმის ნიავის ფეხის ხმა,
 როგორაც ქედნის ღულღუნი,
 იმასთან შენაწონები
 ყვავილ-ბალახთა ღულღუნი.
 გაცოცხლდა მთელი ბუნება, —
 მკვდარმა დაიწყო ჩუჩუნი.

ი ა ლ ბ უ ზ ი

(ნიავეს)

მოხვედი, შვილო? იცოცხლე-
 ყური დაუგდე მამასა. —
 ნიავეც შედგა, დასწია
 მალლა აწეულს კაბასა,
 ყური მიაბყრო მშობელსა,
 რას უამბობდა ამბავსა.
 და იალბუზიც დინჯადა
 ასულს მოუყვა ამასა:

შენ უნდა ბარად ჩახვიდე
 და მოვლო ყოველ კიდესა,
 უთხრა მთათ დანაბარები,
 ძველს გზას არ გადავიდესა,
 კაცების ერთობაზედა
 თავის რჯულს არა სცვლიდესა,
 წესს, კანონს უფლის დადებულს,
 ძალიან მტკიცედ სცვიდესა.
 ავი და კარგი იგუოს,
 თუნდ ჩირად არა ღირდესა;

მოთმენა ჰქონდეს იმისა,
 რაც უნდა ჰქირი სჭირდესა.
 ჩვენ, უენ-პირო ბუნება,
 სხვა ვართ, კაცთაგან ვსხვაედებით:
 მეტი მაღლიც გვაქვს, მოთმენაც,
 ძალიან არა ვცხარდებით,
 როცა რამ უსამართლობა
 ხდება შემთხვევით, ან ნებით.
 და კაცთაც, ჩვენის მაღლითა,
 ყველაფრად გამოვადგებით.
 კაცთ ვერ დაუგმობთ დრტვინვასა,
 რადგან ცხოვრება კაცების
 გამხდარა მხოლოდ სადავლოდ
 ძალ-მომრეობის, ტაცების.
 თუ თავად არა უშველეს,
 კაცთა სიცოცხლე გაცვდების.
 ჩვენი ბუნება სხვა არი,
 მას კაცებისა ვერ სწვდების.
 ჩვენში ზომა აქვს უცვლელი
 გაჩენასა და სიკვდილსა,
 ფრინველისგან ფრინველის მოკვლასა
 მით არ ვეძახით სირცხვილსა.
 უზომოდ ავის ჩადენით
 წინ ვერვინ იწყებს სირბილსა.
 უხამსობამდის არ მიდის
 მთის მტაცებელთა ზნეობა,
 და მიტომ არავინ სწყურება,
 არვის აკლდება მხნეობა.
 შევსება მოსდევს დანაკლისს,
 არსად ატყვია მკლეობა.
 სავსეა ფრინველ-ნადირით
 მთები და იმათ ხეობა.
 ჩვენის ცხოვრების სასწვრისა
 ულელი მუდამ სწორია,
 მით კაცთა ცხოვრებაზედა
 ჩვენიდან ძლიერ შორია.
 ამიტომ ამას გაბარებ:

რომ მოვლო მინდორ-გორები,
 ვიდრე ბარს არ ჩააგონო
 კარგად, ნუ გაეშორები.
 თან ეს უთხარი, ნაყოფსა
 ტყე, წყალნი, ქალა ველები
 უხვად აძლევდენ კაცთ საზღოს
 და იყვნენ მისი მცველები.
 ტანი რად გვინდა მარტოკა,
 თუ არ გვასხია ხელები?
 ბუნებას, უფლის ნაკურთხსა,
 რას უხამს ტურა-მელები?

რა ეს სთქვა, მთებსაც შეესმათ,
 რომ იყვნენ ღამის მთევლები.
 დალაგებულთა ჯარადა
 მყის გაისწორეს წელები, —
 ვაშა დასძახეს ერთხმადა,
 მალლა აძაბეს ყელები.
 ეხვევათ უბე-კალთებზე
 წყვდიადის სხივის გველები,
 დაჭბრუნავს ბარსა ნიავი,
 მთებიდან დანატევები.

ა მ ი რ ა ნ ი

(ისმის მისი ხმა კლდიდან)

კარგნი ხართ, მთებო, დიალაც
 სიტყვა სთქვით დასაჯერები,
 მაგრამ თქვენც აღამიანსა
 ბევრჯელ დაუზრეთ ქერები.
 გეწყინოთ, ვიტყვი მართალსა,
 ვერავის მოვეფერები:
 რამდენჯერ აღევებული
 გაჭვზაენეთ აქით ხევები,
 რამდენი კაცი დაარჩო,
 რიყედ აქცია ველები
 და გააუქმა საწყალთა
 მშრომელთა კაცთა ცელები.

ბევრს დაუქცია სახლ-კარი,
 შლამით აუვსო ქვევრები.
 თუ სადმე სამართალია,
 თქვენცა ხართ დასარბევები.
 ვაი რომ შებორკილი ვარ,
 მტარვალთა ველარ შევები,
 თავის ნებაზე მაშინა
 ვერ გატარებდნენთ დევები.

ხმა როდი გასცეს ჯიუტსა
 მთებმა შეუდრკელს ბიძასა.
 იცნობენ იმის ხასიათს,
 მიჰმართეს თავის ბინასა.
 იდგნენ თავ-თავის ადგილას,
 რომ შაგეხედნა დილასა —
 ისევ იმ წესით, იერით,
 როგორაც ამას წინადა:
 წარბ-შეუხრელად, შუბლ-შეკვრით,
 გაუცინარად, ცივადა.
 მხოლოდ იმ ღამეს, როდესაც
 მთებმა გაგზავნეს შიკრიკი
 ბარად... იალბუზს ეწვივნენ,
 მოძებნეს ძველი ბილიკი,
 საიჩიოდან მრავალი
 ჩვეულებრ წმინდა სულები,
 ქვეყნის საშველად, სამწეოდ
 უდროვოდ გარდასრულები,
 შემოკრბენ მთისა თხემზედა,
 ძაძითა შემოსულები.
 დამწკრივდენ გულ-ხელ დაკრეფით,
 დაიწყეს ტკბილი გალობა:
 „უფალო, დამბადებელო,
 მთა-ბარს მოჰნიჰე წყალობა,
 აცხოვრე ბედნიერადა
 და ააცილე წვალება.
 და მოუხდინე კეთილად
 ცუდისა კარგზედ ცვალება.

ნუგეშმცემელად ეყავი
 დაჩაგრულებსა ყველათა.
 თავისუფლების გვირგვინი
 დაადგი კარგის მცველადა.
 დათრგუნე უსამართლობა,
 გამეფებული ქვეყნადა.“

ა მ ი რ ა ნ ი

(ხმა კლდიდან)

ყველამ თავის თავს უშველოს,
 ყოფნამ სხვის შველის ამარა
 მე არა მარგო, ნაღველმა
 მხოლოდ გულ-მკერდი დაღარა.
 ძალის შეძენა გვიშველის
 მეც და სხვას, ვინაც ტანჯულა
 მართლა, თუ უსამართლოდა,
 სხვა არა გამონახულა
 მის გარდა საშუალება,
 როგორც მიცნია სოფელი.
 ხომ მხედავთ, რა ყოფაში ვარ
 ქვეყნის კეთილის მყოფელი, —
 ხალხისთვის თავდადებული,
 როგორც შვილისთვის მშობელი?

(სულელებს)

ახ, თქვე საწყლებო, საწყლებო,
 თქვენ უფრო მტანჯავთ გოდებით,
 მომკალით ბარემ ერთხელა,
 მოდით, ჩამქოლეთ ლოდებით!
 რად მინდა უქმი სიცოცხლე,
 მოუხმარები ძალ-ლონე?
 მიშველეთ, აბა ვინა ხართ
 ჩემის ვედრების გამგონე?
 თქვენც, ქვეყნის ბედიც, მტრებიცა
 ყველა ჩემი ხართ დამლონე!..

ცისკრის ხანია, ბარიდან
 იწყეს ნისლებმა მოდენა.
 გროვა და გროვა, შავ-ფერი,
 ცა და ხმელეთის ოდენა
 მოგორვენ, როგორაც მთები,
 ერთი მეორის გვერდზედა,
 თან ჟინული მოსდევთ და სიო,
 დალაგდენ მთების მკერდზედა,
 იმასა ჰგვანდა, თითქოსა
 მთები სხდებოდა მთებზედა.
 თან მოაქვსთ ოხვრა და კვნესა,
 ხალხისა ჟივილ-ხივილი,
 თან წამოეღოთ მთებისთვის
 ხალხისა გულის ტკივილი.
 გადაეხურა, ვით ძაძა,
 მთებს ჯანლი პირით-პირამდე:
 არც ავს ამბობენ, არც კარგსა,
 სულ სდუმან კვირით-კვირამდე.
 ბარსა უმაღვენ სახესა
 თხემებით დაბლა ძირამდე.
 უნდა ვუცადოთ ამირანს,
 გამოუშვებენ მინამდე.
 მაგრამ სადა და როდისა?
 მისვლა გაჭირდა შინამდე.

1908 წ.

დედა - შვილები

(თქმულება)

შვილები

დედავ, გვიამბე,
რა ჰქნა წერომა?

დედა

რა უნდა ექნა,
მოჰკლა ბერომა.

შვილები

გვითხარი, მერე
სხვა რალა მოხდა?

დედა

ტყვია რომ მოჰხვდა
და წერო მოკვდა,
დაავლო ხელი,
გასწია შინა...
გამოეგებნენ
ბალები წინა,
შეექნათ დიდი
ყვირილი, ლხენა,
ჰსურდათ ყველასთვის
წერო ეჩვენათ:
„რა მოგვიტანა
ჰა, მამამ ჩენა!
უყურეთ ერთი
ამის ფეხებსა,
დავარცხნილს ქოჩორს
და დიდრონს მხრებსა!“

ჰნახეთ, გასინჯეთ
 მისი ნისკარტი,
 შიგ დაჰრჩენია
 მინდვრის წიწმატი,
 რომ უძოვანია,
 ჩვენთვის საკენკი
 არ უთხოვანია.
 საწყალო წერო,
 ველარ იმღერო!..“

შვილები

მერე რა მოხდა?
 ისიც გვითხარი.

ღ ე ღ ა

ტკბილი სასმელი
 გახდა ძირ-მწარი.

შვილები

რადა, რისთვისა?
 შური იძია
 ვინმემ მისთვისა?

ღ ე ღ ა

სწორედ იძია,
 თუმცა ბეროსა
 ეს არ ეგონა.
 ოღონდ როგორმე
 წერო ეშოვნა;
 მოკვლა წეროსი
 ღვთისთვის ეთხოვნა.
 ბოლოს ამბობდა:
 „მე რა მეგონა,
 წერო, ყუროთაც
 არ გამეგონა,
 თუ ასე ძვირად
 დამიჯღებოდა,

ნანატრი ავად
ამიხდებოდა.“

შვილები

განა რა მოჰხდა?
განა რა წაჰხდა?

დედა

იმასაც გეტყვით...
რა ცეცხლი გერთყმისთ
უთმენლობისა?
ვინც უთმენია,
ვერ უთენია
იმას ლამენი.
მრავალ არიან
ამის მოწმენი.

ბღღენიან წეროსა
და ერთს ღეროსა
მის ბუმბულისას,
ვით სუმბულისას,
ცოლი, ქალები
და თვით ბაღღები,
არ გადაჰყრიან,
კალთაში ჰყრიან.
უცდის ბეროცა,
ხორცი არ უნდა;
სხვა რამისათვის
ის უფრო სწუხდა.
მას უნდა მხოლოდ
წეროსა კუჭი,
მარგალიტისა
იქ ერთი ბღუჯი.*
ბაღღებს ალაღებს
მარტო ჯიჯია,

*) მდაბიო ხალხს სწამს, რომ წეროს კუჭში მარგალიტი იპოვება.

თავზე დაჰხარის
 გოგო, ბიჭია,
 გაბტყენილსა წეროს, —
 გადასცეს ბეროს.
 გამოწლა მანა,
 გაუსო დანა
 და ამოიღო
 ის, რაც უნდოდა.
 პირჯვარს იწერავს.
 მერე კუქს ჰსერავს.
 ღმერთო, რას ჰხედავს?!
 მარგილიტია
 შიგ კაკლის ტოლა,
 სულ დაავიწყდა
 ცოლ-შვილის ყოლა,
 ბალღივითა ჰხტის
 სახე-წითელი,
 იზრდება ტანით,
 როგორც წიფელი:
 „რა ამბავია,
 ღმერთო, შენს მადლსა!
 სჩანს, არ გასწირავ
 შენ საწყალს კაცსა!“
 ამას ამბობდა,
 იმას არ სცნობდა,
 რომ სტყუებდებოდა
 დიდად საწყალი.
 როდი იცოდა, —
 ბოლოს იტყოდა,
 ღმერთს რა ფიქრი აქვს,
 რა სამართალი!

შვილები

რაში მოსტყუვდა,
 რომ გაუხარდა?

დედა

მიტომ, შვილებო,
 რომ გაუმწარდა
 პოენა თვალისა,
 ძვირფას ლალისა.
 იმავე ლამეს,
 წერო რომ მოჰკლა,
 და რა დღესაცა
 იგი გამოსწლა,
 გამოეთხარა
 სწორედ ის თვალი,
 რითაც გაჰხედა
 თოფსა მიხანში, —
 წეროს მოარტყა
 ტყვია ჩიჩახეში.
 თამარ - ნეფეცა
 ნახა სიზმარში
 სწორედ იმ ლამეს...
 წყლულის ტკივილი
 ძლივს დაუამეს.
 ბრალად ჰყვიროდა...
 „ვაჰ, თვალი, თვალი!“
 უწუხდა გული,
 დაასხეს წყალი...
 ცოლი მკითხავთან
 დილით გარბოდა.
 როცა დაბრუნდა,
 ამას ამბობდა:
 „მკითხავმა რა სთქვა,
 გაიგეთ, იცით?—
 ნათქვამს ამოწმებს
 ხატ-ღმერთის ფიციტ:—
 ვუამბე მასა,
 როგორაც დასა,
 თვალზე ყოველი,
 სიზმრის ნახვაცა,

ამბავი მთელი,
 და იმან ეს სთქვა,
 არ რაიმე სხვა,
 სანთლებს გაჰხედა,
 ალში ჩაჰხედა
 და იქა ჰნახა
 თავად თამარი,
 რომელმაც უთხრა
 სიტყვა ამ გვარი:
 — „ის მარგალიტი
 ჩემია, ჩემი.
 როცა შავ ზღვაში
 ჩავუშვი გემი,
 ხონთქართან მქონდა
 ფიცხელი ომი,
 მაშინ დაგკარგე,
 გვირგვინს ამიწყდა,
 აქ მომიტანონ,
 მე თავად მინდა.
 სად ვიპოვნიდი
 ჩავარდნილს ზღვაში
 და ეხლა ღმერთი
 მიბრუნებებს ახში,
 რაკი ჩაუგდო,
 წეროსა ყბაში
 და მის წყალობით
 გამოჩნდა ხალხში!
 ხომ იცით ჩემი
 სადგური ფშავში,
 და სალოცავი
 არაგვის თავში,
 იქ მოიტანეთ
 და გადმოაგდეთ.
 იმ ქვა-ლორღებში
 ეტოლოს იგი,
 სად ნანგრევების
 რიგს მისდევს რიგი —

მხოლოდ გახსოვდეთ
ნათქვამი ესა,
ჩემო შვილებო,
ჩემო ტკბილებო,
აგშორდეთ ტანჯვა,
აგშორდეთ კვნესა!

1910 წ

საშობაო ამბავი

(თქმულება)

I

ღარიბი არი გეგენა,
როგორც ზამთარში მინდორი,
რომ ცოლ-შვილს პური აჭამოს,
შეძლება არ აქვს იმდონი.
ჩაცმაზე ვინლა რას იტყვის?
ტანზე აკვიათ კონკები
ცოლსა და შვილებს ერთგვარად,
სანაგვეს მონაპოვები.
ხარი არა ჰყავს, არც ფური,
თითქმის არც ერთი ქათამი;
სახლში არ უჩანს არც ქვაბი,
არც საფხეკელი, ასტამი,
და ქოხს, გადახრილს გვერდზედა,
ხელს ახლებ—გააქვ თამთამი.
დღიურის ნამუშავარით
იგი სულს უდგამს ცოლ-შვილსა.
წამს მოსვენება არა აქვს
გეგენას, წელში მოხრილსა.
ცოდვას არ იზამს არაფერს:
ღმერთი აშინებს ძალიან,
ლოცულობს გულ-მხურვალედა,
დროს რომ იხელთებს, სცალიან.
ღარიბებისა ღვთის მიმართ
მას ესმის აურ-ზაური;
თვით არ ემღურის, თუნდ წლამდე
ვერსად იშოვოს შაური.

II

ხვალ შობა არი, სოფელში
 მზადება, ფაცა-ფუცია,
 ყველა იმას ჰკლავს, რის დაკვლაც
 სოფლის კაცს გულში უძია.
 სამუდამოდა ღორს თუ ცხვარს,
 ბევრს თვალი დაუხუჭია.
 დიასახლისებს უპყრიათ
 ხელში ბატ-ქათმის კუჭია.
 გეგენა ოჯახობითურ
 მიყუჩებულა, მუნჯია:
 რა დაკლან, რა გამოაცხონ,
 როს ბედი მათთვის ძუნწია?!
 ცეცხლი უნთიათ კერაზე,
 ზედ უძევს დიდი კუნძია.

მჭადი თუ ექნათ ხვალისთვის
 და ზედაც წყალი სასმელად,
 ღმერთს შესწირავენ მადლობას,
 არაფერი აქვთ სათქმელად.

დაღამდა, თოვნიც დაიწყო,
 ქარისა ისმის ზუილი;
 ასკდება, ჩამოვარდნილი
 ქარიდან, მგლების ყმუილი
 ქოხის კედლებს და კერასა,
 როგორც საქონლის ზმუილი.
 იქ საქონელსა რა უნდა—
 ოცნება არი ტყუილი!..
 ცეცხლის ალიცა ბარბაცებს
 მთვრალივით აქეთ-იქითა,
 თითქოს უსვია კახური
 ჯიხვით და არა ჭიქითა.

III

გარედან ისმის ძახილი,
 არაკუნებენ კარებსა:

„მომხედეთ, კაცი ვინა ხართ,
 უმწეოს, შესაბრალებსა!“
 გეგენამ კარი გააღო,
 გაიციქირება გარეთა;
 წინ უდგას ვინლაც გლახაკი,
 დაღონებული მწარედა.
 ყელს უწევს, ემუდარება:
 „მგზავრი ვარ შორის გზიდანა,
 მისტუმრე, აგრემც უფალი
 წყალობას მოგცემს ციდანა.
 სასმელ-საჭმელი არ მინდა,
 ოღონდაც მქონდეს საფარი, —
 ოღონდაც გავთბე ცეცხლზედა,
 მგზავრობა-გადმონაყარი.“
 — მობძანდი, შენი ჭირიმე,
 ვაჰმე, მომიკვდა თავია!
 სტუმრის მიღება სახლშია
 ეგრეც თუ ძნელი არია?!
 მობძანდი, ძმაო, მობძანდი! —
 ებლაუქება გეგენა,
 წინ მიუძღვება ცეცხლისკენ,
 თან მგზავრი მიჰყავს ნელ-ნელა.
 — ლარიბ-ლატაკი კაცი ვარ,
 გული კი ღმერთმა იცოდეს!
 ვინ არის, გულის პასუხსა
 კაცისას გამოიცნობდეს?
 მცხვენიან, რა ვქნა, რა გიყო?
 რით გიმასპინძლო ან კია?
 ძირს რა დაგიგო, დაგხურო? —
 სთქვა, თავი გადაარწია.
 „რადა სწუხდები, მეც თავად,
 მხედავ, კაცო ვარ გლახაო,
 მარტო ცეცხლზე რომ გამათბო,
 სიკეთედ დაგინახაო,
 დიდ სიკეთედა. ნუ ამბობ,
 რა სათქმელია ეგაო,
 ბოდის მოხდა მეტია,

შენს სარჩოს თვალით ვხედაო.“ —
 უთხრა პასუხად სტუმარმა,
 კენესით ჩამოჯდა კერაზე:
 „ცეცხლი ამ სიცივეშია
 საამურია ყველაზე;
 გარეთ სიცივე მომკლავდა,
 ეს ჩემთვის დიდი მადლია,
 ბედნიერი ვარ ფრიადა,
 მე არაფერი მაკლია.“

გეგენა იხდის ფარაჯას,
 ბეჭებზე ახვევს სტუმარსა,
 სჭუჭკავს და თავზე ევლება
 თავ-დაკიდებულს, მღუმარსა.
 თუმც მეტის ლოლიობისთვის
 გლახაკი ეტყვის მღურვასა.

ყველა — დიდი და პატარა —
 ოჯახის უფროსს ჰბაძავენ
 და არ იციან, ვით დაჰხედენ,
 სტუმარს ღმერთადა ჰსახავენ!
 ერთი ფეხებს ჰხდის, მეორე
 უფრო თბილს ადგილს უმარჯვენს
 და, თუ რამ მოეპოვება,
 მხრებზე დასათბობს უმატებს.
 „ღმერთმა გიშველოსთ, ჩემს ნაცვლად
 იქნებ მან მოგცესთ წყალობა,
 ვევედრი, თქვენს საწყლობასა
 მან გაუწიოს წამლობა.“
 თავად თუმც ჰშიანთ, მაგრამა
 მჰადი სულ სტუმარს მიართევს
 და უხარიან ყველასა —
 მშიერი კაცი გააძღეს.
 შემდეგ მის მოსასვენებლად
 თბილი ლოგინი გააწყვეს.
 თავად-კი მშიერები დაწვნენ,
 რა გადიწერეს პირჯვარი.
 ეძინათ, ვიდრე განთიადს
 თან მოჰყვებოდა ცისკაოი.

IV

პირველად გეგენა აღვა
და გადაჰქექა ნაცარი,
ცეცხლისა შესანახადა
ნაკვერჩხლებზედა ნაყარი.
დაანთო ცეცხლი. განათდა
ქოხი და ქოხში რაც არი;
გაოცდა მეტის-მეტადა,
სურათი ნახა საზარი:
იმის ქოხისა კედლები
თეთრია, როგორც საყდარი,
საესეა სანოვაგითა,
რასაც ინატრებ, აქ არი,
მაგრამ ლოგინში სტუმარი,
უყურებს, აღარსად არი!...

1910 წ.

სვინიდისი

I

ჯერ ისევ სველი —
ძმის სისხლით — ხელი
ჰქონდა ძმის მკვლელსა,
ცოდვისა მქნელსა.
თან აქვს იმედი,
რომ მისი ბედი
აყვავდებოდა,
წყენა პირველ მკვლელს
ალარ ჰხედებოდა.
დამბადებელი
შეიყვარებდა,
საბრალო კაენ
გაიხარებდა.
მკვლელს ჰნახავს ღმერთი
მხოლოდ მაღლითა
და მის ცხოვრებას
მოჰრწყავს მაღლითა.
კაენის გული,
საესე შურითა
და შელესილი
ფისით, მურითა
გათეთრდებოდა.
როცა ძმის ხელით
აბელ კვდებოდა,
სიბისა ქვითა
ძმას თავს რომ სჭრიდა,
ატირდა ცაში
ვარსკვლავთა კრება,
ანგელოზთ გუნდიც
მათ გვერდით კრებდა.
თვალთაგან ცრემლსა

წვიმასებ სკრიან
 და ნორჩ ბუნებას
 ტირილსა ჰგვრიან.
 ზეცაში ზარი
 ნელ-ნელა იკვრის,
 „მოსვენებენ
 მკვდარს“ ეს ხმა ისმის;
 „სიკვდილი! მკვდარი!“
 სამყარო იძვრის.
 ეს საზარელი
 ჩვენ შორის სიტყვა,
 პირველად იმ წუთს
 და იმ დროს ითქვა.
 ბოროტ სულთა ბრბო
 ახლო ხარხარებს:
 ერთი მეორეს
 იმას აბარებს,
 რაც ეშმაკთ მოდემას
 დიდად ახარებს.
 მაშინ შეინძრა
 დიდრონი მთები
 და აბობოქრდა,
 აღელვდა ზღვები.
 ტყე იღვრებოდა
 ცხარე ცრემლადა,
 ყვავილოვანი
 მწვანე ველადა.
 ნადირი ტყისა,
 თევზები წყალთა,
 ყოველი არსი
 მთათა და ბართა,
 ყველა შფოთავდა,
 ყველა კვნესოდა,
 ეს შემზარავი
 ხმა რომ ესმოდა.
 ააკანკალა
 „სიკვდილმა“ ყველა

ბუზი-ბზულია
 და ჭიანჭველა.
 ისმის ტკრციალი,
 დიდი ზრიალი
 მეტყველ, პირ-უტყვეთა
 ყოველ მხარესა;
 და მაშინდელი
 ჯერაც ატყვია
 ქუჭყი და მური
 ცაზე მთვარესა.
 აბელის სისხლი
 იქცა დიდ ტბადა,
 ნისლმა შესუტა,
 ავიდა ცადა.
 შემდეგ ამ ნისლმა
 მთელი ქვეყანა
 მორწყო სისხლითა
 უხვად ყველგანა.
 მას აქეთია
 უძღურს ძლიერი,
 როგორაც ცხვარსა
 მგელი მშვიერი,
 ჰმუსრაეს და ჰყლაპავს.
 ხმელეთი სრულად
 ზღვაა სისხლისა
 და არ იწყნარებს
 სჯაბნის ვინც ვისა.
 კენესით შობილნი
 კენესითა ვკვდებით,
 მიწის საჭმელად
 ბოლოს ჟამს ვხვდებით.

II

მკვლელს შუა გზაში
 დაეცა თავში
 ლოდისა მსგავსი
 უჩინო არსი.

ჩავიდა გულში,
 ჩაუძვრა სულში,
 მთელს მის არსებას
 ჩაავლო ბრჯღალი.
 უწყალო არი,
 სახე აქვს მწყრალი.
 ვისაც ეწვევა,
 ვაჰ მისი ბრალი!..
 ამბობს ენითა —
 ქენჯნა, კბენითა,
 ხან ტირილს იწყებს
 ცრემლის დენითა.
 ჰბაქავს და ებრძვის
 ხმა იდუმალი:
 „ბედკრულო! აბელ
 რისთვის მოჰკალი?“
 კაენი სწყრება,
 ჯავრობს დიდადა.
 ველარა ჰსუნთქავს
 იგი მშვიდადა.
 მან სამღურავეთ
 მიჰმართა ღმერთსა,
 წინაშე უფლის
 ემღურის ბედსა:
 „ეს დამაშორე,
 მეუფევ, შენა,
 რამაც ჩემს გულში
 აიდგა ენა.
 მაკმარე, ღმერთო,
 იმ ხმისგან წყენა.
 სიცოცხლე მწყურა
 მშვიდი და ნაზი,
 არ მომივიდეს
 არაზე ბრაზი.
 არ მინდა ვიყო
 მე დარდის ბუდე:
 მტკიოდეს რამე,

რაზედმე ვწუხდე;
 სიცოცხლე უნდა
 სიცოცხლეს ჰგვანდეს,
 მწარე ფიქრები
 გულს არა სწყლავდეს.
 აბა, რასა ჰგავ
 ესეთი ყოფნა:
 შემდეგ ლხინისა, —
 ტირილი, გლოვნა?
 აბელს რომ ვკლავდი,
 ვიფხანდი გულსა,
 ვიოჩენდი მითი
 დიდის ხნის წყლულსა.
 ეს ლხენა მხოლოდ
 წუთისა იყო:
 წინა დღის შევბამ
 ბოლოს რა მიყო?
 —სარჩობელაში
 თავი გამიყო...
 მაშინაც ეს ხმა
 აბორგვდა, მწვრთნიდა.
 აბელის მოკვლა
 ძალიან სწყინდა,
 „ცოდვია“, —ამას
 მეუბნებოდა,
 „ნუ, ჰკლავ, ნუო!“ --
 მეურჩებოდა.
 და დღეს ფიქრები
 ჩემი მენვე მსჯის,
 მთელი სხეული
 მიშფოთავს, მითრთის.
 უნდა დავიხშო
 ეს მეორე ხმა,
 სინანულისა
 რალაც გულის-თქმა.
 რის კაენი ვარ,
 თუ ვერ შევძელი,

ხმა ციდან

ჩემ მაგიერი

ხმა ცნობიერი
 მოგეც დარაჯად,
 გეგრძნო არ ავად,
 კეთილის მრჩეველად
 იგი გყოლოდა,
 შენ ყური გეგლო
 მისთვის მხოლოდა.
 არ უგდე ყური,
 ჩაიდე შური
 გულში შენ ძმისა,
 აწ გეველინება
 თავს რისხვა ცისა.
 წყეული იყავ
 ამიერიდან,
 საცა კი იყო
 ყოველი მხრიდან,
 წყეული იყოს
 შენის მოდგმისა
 ვისაცა სწყინდეს
 სიკეთე ძმისა,
 კეთილი რჩევა
 კეთილის ხმისა,
 ვინაც არ მიჰყვეს
 იმის ნებასა,
 არ ასრულებდეს
 დიდს ღვთის მცნებასა, —
 ლალატს ჰფიქრობდეს,
 იმასა ბჭობდეს,
 თავადაც მურდლად
 ლალატით მოკვდეს.
 ვიდრე ცოცხალ არს,
 მის გულს შანთებდი
 არ დაელიოს,
 დასდვას ზადები.

მომავალს დროში
 სჩანან წყეულნი:
 ძმების გამცემნი,
 ვადარეულნი.
 შხამით მთვრალეები,
 მოფარფატენი.
 თავის სამშობლოს
 მოლაღატენი.
 რად შევიბრალო,
 თუ თავი თვისი,
 უმანკო კრავი,
 მსგავსება ღვთისი,
 არ შეიბრალეს,
 არ დაინანეს,
 აქციეს ბუდედ,
 ეშმაკის ზღუდედ?
 წყეული იყოს,
 შუა გაიპოს,
 ვინც არ უფრთხილოს,
 არ დაუჩრდილოს
 კაცობას თვისსა!..

III

მას აქეთია
 ცხვარი და მელა,
 რაიც-კი სუნთქავს,
 ცხოველი ყველა,
 განიცდის იმ ხმის
 რჩევას და ძალსა.
 ზოგი ყურს უგდებს,
 სხვა ჰხუჭავს თვალსა.
 ყურსაც იყრუებს,
 მას ასუსუებს,
 და ის მებრძოლი
 ჩვენს გულში ღმერთი
 მოვკალით კაცთა...

ტანჯულ-გვემული
საბრალო გაცვდა,
თუმც მის სიცოცხლის
ძაფი არ გაწყდა.

დიდის ხნისაა
უჩინარი ხმა —

ღღესაც გვეძახის:

„აგერ შენი ძმა,

„ჰაა, არ მოჰკლა,

„გიყვარდეს იგი...

„გახსოვდეს მუდამ

„წესი და რიგი!

„ნუ იზამ ავსა,

„ნუ ჰლუპავ თავსა.

„ნუ გაასაღებ

„თეთრად შენ შეავსა

„და არ დაარქვა,

„შავს, კაცო, თეთრი,

„ამას გენუკავ,

„ამასა გვედრი!“

ოჰ, ეს საწყალი,

მის სამართალი

უყურადღებოდ,

ობლადა რჩება,

მილიონ წელთა

განმავლობაში,

საკვირველია,

რომ არა კვდება, —

ისევ მხნე არი

და არა სცხრება.

ხმა ეს ხალხს ებრძვის,

სვინილისს—ხალხი,—

მაზედა ბრუნავს

ამ სოფლის ჩარხი.

იმის ხელთ განვლეს

ხალხთ და მეთეთა,

ხარჯის მიმცემთ და

ხარჯის მკრეფეთა.
 აბა გაჰხედეთ
 საუკუნეთა!
 ისტორიისა
 ნახეთ ფურცლები,
 რამდენი სჩანს იქ
 კარგი,—ურგები,
 ფრანგ-ინგლისელნი,
 სპარსნი, თურქები,
 მთელი მსოფლიოს
 მცხოვრებნი ვინცა,
 ამ ხმისა ძაფზე
 კვლავ აიკინძა,
 ვინც ისვინდისა,
 ვინც უარი ჰყო,
 ის ხომ დადაბლდა.
 და რამდენს მოდგმა,
 წყევლა და მოთქმა
 ჰკრულავს და ჰქოლავს.
 კაცი კაცისგან
 რამდენითა ჰშორავს!
 რამდენი მოკვდა
 მამულისათვის,
 მას შეეწირა
 ვით ხატს ზვარაკი,
 რამდენმა გასცა
 თავის სამშობლო,
 როგორც ჩალა-ბზე,
 არ არს არაკი.
 ვისი ბრალია,
 ვისი კვალია?
 სხვის არაფრისა —
ამ ხმის ძალია!
 დღეს რომ ქვითინებს,
 ფრიად მწყურალია!

IV

ვნახე მე ეს ხმა,
 თმა-გაწეწილი,
 ნაცემ-ნაგვემი
 და დათენთილი
 დაჩოქილიყო
 მაღალს მთაზედა,
 ცრემლი ჩამოსდის
 ღვარად თვალზედა;
 ხელ-აპყრობილი
 ესწრაფის მასა,
 როგორმე მოგვესლტეს,
 აფრინდეს ცასა.
 უძახის ღმერთსა,
 მას სთხოვა ესა,
 შემზარავია
 სვინდისის კვნესა.

სვინდისი

ღმერთო, ჰე, ღმერთო,
 ჩემო გამჩენო,
 რად მოისურვე,
 რომ შემაჩვენო?
 ქვეყნად მეტი ვარ,
 მიმიღე მანდა,
 ხალხისათვისა
 მე რგება მწადადა.
 ჰოი, უფალო,
 საიდან სადა?
 ვერ შევუცვალე
 მოსისხლეს მადა,—
 ვინც ჩამაბარე...
 აწ მიმიბარე.
 შენ რაც დამარქვი,
 ის აღარ მქვიან,
 ვაი, რომ მივხვდი,

საწყალი, გვიან.
 ამიტომ ვსტირი,
 ვიტანჯვი ძრიან:
 უსვინდისოდა
 დღეს კაცნი მხდიან.
 ხალხს შავეჯავრე,
 რომ შავეჯაბრე
 და გამომადლო
 თავის წრიდანა.
 ვერაფერს გაეხდი,
 თავადაც წავხდი.
 და რომ სრულიად
 არ დავიკარგო,
 გთხოვ, დამეხმარო,
 შენ რამე მარგო.
 აღარ მაქვს, ღმერთო,
 კაცთ შორის ბინა.
 მუხლ-მოდრეკილი
 ვდგევარ შენს წინა.
 ქვეყნად ცხოვრება
 მძულს, მომეწყინა.
 სადღაა დღესა
 ჩემი სახელი,
 ჰქრება, ილევა,
 როგორც სანთელი.
 მეყო, უფალო,
 თხოვნა ამდენი.
 შენ ხარ ბატონი,
 ჩემი გამჩენი.
 მიმიღე შენთან,
 შენს მადლს და ძალსა.
 უჩემოდ მიეც
 ცხოვრება ხალხსა.
 ენახოთ, რას იზმენ,
 უჩემოდ იყვნენ!..

ხმა ციდან

რასა სთხოვლობ,
 ეგ ვითარ მახდეს?
 უნდა მსოფლიო
 მოისპოს, წახდეს?
 დიდი შენობა
 რისთვის ვაშენე,
 ან ბნელი ღამე
 რად გავათენე?
 რისთვის შევამკე
 მთელი ბუნება,
 თუ მას დაჰლუპავს
 კაცთა ცდუნება?
 რისთვის შევმოსე
 ტყით დედამიწა,
 თუ ღღეს გაფუქდა
 და წაიბილწა?..
 რისთვის ჰყვავიან
 მაზედ ყვავილნი,
 კაცთ თვალთ საამოდ
 ეშხით აღვსილნი?
 რისთვის ბრწყინავენ
 ცაზედ მნათობნი,
 დედამიწისა
 სხივით გამთბობნი?
 ვისთვის მინდოდა
 დიდრონი ზღვები,
 აუარები
 მასში თევზები?
 ვინ გაიხაროს,
 ვინ მოიხმაროს
 ყველა ესენი,
 რაიც ვთესენი?..
 ვისთვის-ლა მინდა
 ქალ-ვაჟთ ტრფიალი,
 დარჩეს ოხრადა,

დარჩეს ტიალი?
 აღარ ისმოდეს
 სიცილი, მღერა?
 ამას არ ვიზამ,
 ვერ შევძლებ, ვერა!
 დარჩნენ მხოლოდა
 მხეცნი, ცხოველნი,
 უენ-პირონი,
 ბალახთ მძოველნი?!..
 უკაცოდ არ სჯობ
 გასწყდნენ ყოველნი?
 უშენოდ მხეცთაც
 ვერ ისეირონ,
 ველარ გამრავლდენ,
 ვერ იხეირონ.
 მიტომ გიბრძანებ
 მანდ დარჩე კვალად,
 და მოარჯულო
 ქვეყანა ძალად.
 გამოიჩინე
 მხნეობა, ღონე,
 რაც შეგიძლიან,
 რისაც ხარ მქონე;
 აჟი დატანჯე
 და დაალონე;
 კეთილის მქნელსა
 შეასხი ფრთები —
 მიეცი სვლადა
 მრავალი გზები.
 რამ დაგალაჩრა,
 რისთვისა ჰკრთები?

სვინიდიისი

ჰოი, უფალო,
 მიშველე, ვკვდები!
 ველარ სჭრის, ღმერთო,
 ჩემი მხნეობა.

სხვა ხალხი გაჩნდა
 და სხვა ზნეობა...
 განა არ უწყვი,
 რისთვისა მტანჯავ,
 მარგალიტ სიტყვებს
 ვისთვისა ჰხარჯავ?...
 მაშინ გაისმა
 წყრომა ციდანა,
 ვით ანაფეთქი
 ნალმი კლდიდანა.

ხმა ციდან

არ შეიძლება!
 გიბრძანებ კვალად,
 განასპეტაკო
 ქვეყანა ძალად,
 დაადეგ თავზე
 ამოწვდილ ხმალად!..

რა გულსაკლავად
 ქვითინი ისმის,
 მის საზარლობა
 ენით არ ითქმის:
 თუ ვინა ჰგოდებს
 ასე მწარედა,
 ყველაც მიჰხვდება
 შინ და გარეთა.
 ამასთანავე
 დაბნელდა არე:
 შავი ღრუბლები
 მოერტყა გარე,
 სჩანს დახოცილან
 ცად მზე და მთვარე.
 ჯოჯოხეთადა
 იქცა მთა-ბარი.
 დასანგრევად
 იგი მზად არი.

ქვესკნელიდანა
 ისმის ხარხარი,
 ისე ძლიერი,
 ისე მაგარი,
 ჭეჭა-ჭუხილი
 მასთან რა არი?!...
 რა გესლიანად
 ვილაც ხარხარებს!
 თვით დედამიწა
 მისგან ზანზარებს.

1913 წ.

კაცი მართალი

I

იყო რამ კაცი მართალი,
წმინდა ვით წყარო ანკარა.
მის ყოფა-ქცევას და საქმეს
ჭუჭყი არ ეცხო არა-რა.
მუდამ სხვის დარდზე მტირალსა
და სხვისა საქმის მკეთესა,
თავისთვის საბრალობელსა
არც ეხნა, არცა ეთესა.
სხვისას სდარაჯობს სათიბსა,
სხვისას გარს უვლის ყანასა,
და როცა მწყემსი იძინებს,
იგი ჰმწყის იმის ფარასა.
სულ სხვისა საქმეზე ჰხარჯავს
თავის ღონეს და ძალასა.
თავისებურად კითხულობს
ცხოვრების ანა-ბანასა.
მკვდარს ის დასტირის სოფლისას,
ის ხდება ჭირისუფალი;
მას გაჰყავ ცხოვრების მკერდზე
გზა რამ ახალი, უვალი.
უმრავლესობა გიჟად სთვლის,
უმცირესობა ჰკვიანად...
ვერავინ ვერ დაამტკიცებს
მის ცდას სხვის დამაზიანად.
სხვისთვის აქვს ჯანი და ენა,
ბელელ-საბძელი ბზიანად, —
სხვისთვის აქვს მთელი ქონება,
არაფერი აქვს ზიარად.
მის მიერ საწყლებს ბნელი დღე
გადაექცევათ მზიანად.

II

კაცს მართალს ერთი რამ ზნე სჭირს,
 ეს ზნე ყველასთვის ცხადია,—
 როს ყანა თავთავს დაისხამს,
 ის ხდება ყანის გაღია;
 უნდა იხილოთ მართალი
 იმ დროს როგორი მარდია,
 თვალს არ იხუჭავს, დღე და ღამ
 ხელ-აპყრობილი ცამდეთა.
 მთელს სოფლის ყანებს სდარაჯობს,
 ფეხს ქვეშ აქვს მთელი მინდორი.
 და თუ წაქცეულს ფეხს ჰნახავს,
 ცდილობს გახადოს სხვის სწორი,—
 წამოაყენებს ფეხზედა,
 უსწორებს ხელით თავთავსა —
 თვალ-ცრემლიანი შესტირის,
 ვისაც ყანის მტრად ჰსახავსა,
 ცხერისა და ძროხის პატრონებს —
 ძლიერ უბრთხილდენ ყანასა.
 როს ჰნახავს მოტეხილს თავთავს,
 ბავშვივით ტირილს დაიწყებს,
 ებრაღვის ფრიად თავთავი:
 თავს პურით ველარ აივსებს,
 ყანაც ხომ დაზარალდება,
 ხალხიც კუჭს ველარ გაიძღებს.
 მწყერსაც ევედრის, ყანის მტერს,
 ბრთხილად ადგამდეს ფეხებსა
 და არ ამტვრევდეს სირბილში
 ყანას ფოთოლს და კლერტებსა.
 ღმერთსაც ხომ მუდამ ევედრის,
 ამოროს სეტყვა, კალია,
 არ აარიდოს ჭირნახულს
 თვისი მოწყალე თვალია.
 როცა ცა სეტყვას აპირობს,
 ღმერთს ჰსურს დასაჯოს ხალხია,
 და ხალხიც სასჯელს ქედს უშვერს,

ამბობს, რომ „ჩვენზედ ახია!“
 მაშინვე უფალს მართალი,
 როგორაც დედას ბაღლია
 ძუძუს მთხოვნელი, ალერსის,
 შესტირებს ცრემლის ფრქვევითა:
 „უფალო, ბეჩავს სოფელსა
 ნუ შეაძრწუნებ რბევითა,
 ნუ გაუფუჭებ ამავსა,—
 ოფელსა მიწაში ჩაღვრილსა,
 შენის იმედით მშრომელსა,
 დღე და ღამ წელში მოხრილსა.
 ნუ გააფუჭებ ყანებსა.
 პურიანს, ყვითლად მზინავსა,—
 ნუ შეუშფოთებ სულს და გულს
 კაცს, იმის შემაცქირალსა,—
 ნუმც ვნახავ ქალსა და კაცსა
 ნასეტყვ ყანებზე მტირალსა.“
 და ღმერთიც ისმენს მის თხოვნას,
 ააცდენს სოფელს სასჯელსა.—
 ბევრი სხვა ანთებს, მართლისას
 სულ სხვა ძალა აქვს სანთელსა.
 ყანების სარგოდ უფალსა
 სხვა ვერვინ ეტყვის სათქმელსა
 ისე გულწრფელად, როგორც ის,
 ვისაც ვახსენებთ სახელსა.
 ამბობენ გაცეზებულსა
 ყველა კაცს, მართლის მნახველსა,
 როგორც ის უვლის ჭირნახულს,
 ზედ დასწრწის ყოველ თაველსა.

III

იმავე სოფელში სცხოვრობდა
 კაცი რამ ერთი მდიდარი,
 სავესე ცხვრითა და ძროხითა,
 ყველას საქები ის არი.
 თუმც კი ამასაც არ უყვარს,
 ვინც ჰყავს ძმად განაფიცარი,

ელაკლუკება მხოლოდა
 სულმდაბალი და მშიშარი,
 გამორჩენის, ან გაძლომის,
 დიად, მსურველი ვინც არი.
 მდიდარი არაფერს დასდევს,
 სახე აქვს მუდამ მცინარი:
 ალაღებს ოქრო და ვერცხლი,
 შინ უხვად შემომდინარი.
 ცით ღმერთი, დაბლა—ხემწიფე,
 წყალობის გამომჩინარი,
 არიან მდიდრის თავზედა,
 როგორც მზე, სხივის მფინარი
 გამოდარებულ ციდანა,
 გულ-უხვი, მოუწყინარი.
 იმიტომ არაფრად აგდებს
 ხალხის შურსა და მტრობასა,
 როგორაც ყვაფთა ჩხავილზე
 ყვავისევე გამოხმობასა.

IV

სოფელში საქმე რამ მოხდა
 საცნობი, საფიქრებელი.
 ზამთრის ღამეში ამ ამბავს
 შვილებს უამბობს მშობელი.
 თან დასძენს, როგორ ცრუ არის
 ტიალი წუთისოფელი.
 მაინც სიმართლეს შეაქებს
 მისი კეთილის მყოფელი—
 და დააფიქრებს ბაღღებსა
 სიტყვის სიტყვაზე მწყობელი.
 მაშ ვსთქვათ, რაც მოხდა: მდიდარსა
 ღამე ძნა ვინლაც დაუწვა—
 მთელი, რაც კალოზე ჰქონდა,
 ათასს ურემზე დაუწყვა.
 პირველ, როს ცეცხლი მტერს ძნისთვის
 მიეცა, თვით კი წყეული—
 გაპარულიყო საითლაც,

როგორც მეჯლისში წვეული.
 მოვარდნილიყო მართალი,
 მშფოთარი, გადარეული,
 ცეცხლისა ჩასაქრობადა
 გულისპირ ჩამოხეული.
 და ამ დროს მდიდრის მსახურთა
 ენახათ, იგი შეეპყრათ;
 ბოროტის საქმის ჩადენა
 მართლის კისერზე დაედვათ.
 მაგრის თოკითა მეშვლისთვის
 ხელი და ფეხი გაეკრათ.
 ჯოხი და მჯილი მრავალი
 საბრალოსათვის დაეკრათ.

მდიდარმა ესე ამბავი
 მალე აცნობა მეფესა —
 და წარუდგინა მართალი
 ქვეყნიდან ხარჯის მკრეფესა.
 მაშინვე ხალხის შეყრისთვის
 შიკრიკი ააყეფესა.
 მეფემ იმ წამსვე სასჯელი
 გადაუწყვიტა მართალსა —
 დაარჩიან იგი საჯაროდ,
 და მიტომ მეფის ბრძანების
 ასრულებასაც ჩქარობენ,
 რომ დასასჯელი აღუჩნდათ,
 ვეზირნი ფრიად ხარობენ.
 მართლის მომხრენი სტირიან
 და ძალიანა წვალობენ.
 მაგრამ ისინიც ეჭვითა
 გამსჭვალა მსჯავრმა მეფისა —
 მეფე არ მოტყუვდებოა,
 მომსმენთა ამა ხმებისა,
 და ძმაზე უსამართლობით
 გული აივისო ძმებისა,
 მით გახდა კაცი მართალი
 ზვარაკად უმეცრებისა.

V

თვალ-გადუწვდენი მინდორი
 ერთ ღლეს გაივსო ხალხითა,
 თვით მეფეც იქა ბრძანდება
 გვირგვინით, ჩაბალახითა.
 მას დედოფალიც გვერდით ჰყავ,
 ნაზი, ლამაზი სახითა.
 ბოძები ამართულია
 კისრის დამკერის მახითა...
 უნდა დაარჩიან მართალი
 და ამა სანახავითა —
 კვლავ გააბთხილონ მნახველი:
 იყოს კეთილის ძრახვეითა,
 არავინ აენოს არავის,
 არ ისახელოს ავითა, —
 თორემ ყელს თოკი მოებმის,
 დაეკიდება თავითა.
 მოჰყავთ მართალი იქ, სადაც
 სდგას სარჩობელის ბოძები.
 იგი არაფერს არ ამბობს
 გულმშვიდი, გასაოცები, —
 ცად მიუპყრია თვალეები,
 გულში თუმც უთქვამს ლოცვები.
 და როცა თოკი მართალსა
 გადასდო ყელზე ჯალათმა,
 ხელი ჰკრა დასარჩობელსა,
 ამ დროს მიწიდან ყანამა
 მოხეთქა, ვით ტყემ ბურვილმა,
 მით შვება იგრძნო მართალმა.
 მოისმა ყანის ჟიჟინი —
 მიწიდან ამომდინარი:
 „გვაჩვენეთ მართლის მტანჯველი,
 ძალიან გვინდა ვინ არი!“
 ყანის ტყე ბოძად შეუდგა
 მართლის მქანავს სხეულსა.
 ასწია ცაში თავთევბმა,
 ვით შვილთა დედას სნეულსა —

კისრიდან თოკი მოეხსნა,
 ბოძებიც დაბლა დაემხო.
 დასარჩობელი ის გახდა,
 ვინც მართალს ავად შაეხო.
 გაოცებული ღუნია
 ჰკვირობდა, პირი გაელო,
 ზოგი დაეცა მიწაზე.
 სხვებს კი ხელები აელო
 ღვთის მავედრებლად... მრავალი
 ფიქრებს ცისაკე წაელო.
 დიდხანს არ გაჰყვა სოფელსა
 ამ სასწაულის დიდება —
 მნახველნი დიდად გაფრთხილდენ,
 ორი თაობაც იქნება.
 მაგრამ ქმნა კარგის რადლაცა
 ხალხს მალე მოეწყინება.
 დრომ განვლო, საქმე მომხდარი
 იქცა უბრალო ამბადა
 და დაეკარგა ის ძალა,
 რაც ჰქონდა პირველ ხანადა,
 როცა დამსჯელნი მართლისა
 შეშფოთდენ, გახდენ ავადა.
 დღეს იმათ მოდგმისაგანა,
 ვის თვალ-წინ ღმერთმა ინება
 სასწაულითა სიმართლის
 ძალისა გამოჩინება,
 გულგრილობასთან ერთადა
 სჩანს აზრის გამოცვლილება.
 სიმართლის სიაგაკარგეზე
 ერთი სხვას შაეცილება...
 გამოღვიძება სჭირია,
 როცა ხალხს დაეძინება.
 მალ-მალე მოვაგონებდეთ,
 არაფერს აწყენს მხილება.
 სარგოა, როცა მორწყულს ველს
 მზის სხივი მოეფინება.

მ ა ნ დ ი ლ ი

(ხევსურული ამბავი)

I

ღულის ძირს სალი კლდეები
არაგვს მუჟაში სწურავენ,
არ უნდათ ქვეით გაუშვან,
გზას უღობავენ, სჭუჭკავენ,
თაე-პირზე ყვავილს აყრიან,
როგორაც ნისლით ჰბურავენ;
ტანზე აცმევენ ბექთარსა,
თაეზე მუხარადს ჰბურავენ.
ეფერებიან პირმშოსა,
აღერსს უძღვნიან ხარბადა:
არ უღალატოს ხევსურეთს, —
იაროს გარეწარადა,
წასული აღარ მოვიდეს
კლდეების გასამწარადა. —
თუ მას არ ჰხედვენ მთა-კლდენი,
ხომ დახდებიან ავადა!
იმათ აწმყო და მყობადი
შაიმოსება შავადა.
უმისოდ, არაგვს ჩვეულთა,
რა უხარიან საწყლებსა?!
ვინლა უმღერებს სიმღერას,
ვინლა უამბობს ამბებსა?!
თუ არაგვს თვალით არ ჰხედვენ,
დაიხოცავენ თავებსა!...

II

ღღეს სხვა სანახავს უცქერენ,
სხვასა ფიქრობენ ისენი,
ხამად არ ჰხედვენ ამ სურათს
იგი კლდენი და რიყენი.

რაც უნახიათ, თავზედა
 ბეწვი არა აქვთ იმდენი:
 შაყრილან ვიწრო ბილიკზე
 ვაჟკაცნი სახე-მკისენი.
 იმათი ხმლების პრიალი
 კლდეებს აშუქებს შუქითა,
 ერთურთს მახვილით ჰგმირავენ,
 თან ჰქოლვენ ბაქი-ბუქითა.
 ცხენები დარახტულები
 მიმდგარან კლდეთა ყურესა,
 ვერ აშველებენ მოჩხუბრებს,
 ათამაშებენ ყურებსა, —
 სდუმან, თუმც თრთიან, როს ხედვენ
 პატრონის ტანზე წყლულებსა.
 მებრძოლნი ერთი მეორეს
 კვლავ უსწორებენ გულებსა, —
 მაშ ხომ ზურგს არ უჩვენებენ,
 თავზე დაისხმენ მწურესა?!
 ერთ-ერთი უნდა წაიქცეს,
 უნდა დასუსტდეს მაინცა.
 გაბრუნვა სიკვდილსა სჭარბობს,
 სოფლად იტყვიან: „გაიქცა“.
 ხომ დაიმარხა ცოცხალი,
 გვარიც წაწყმიდა, თავიცა.
 არავენა სჩანს მეშველი,
 მებრძოლთ ჩაუდგეს შუაზე,
 მბრკვევინავს ხმლებს შეაცვლინოს
 ფხიანი პირი ყუაზე.
 არავენ მოდის ქალაზე,
 კაცთაგან მგზავრი გამწყდარა.
 აღტყინებული ვნებები
 მღელვარებს, როდი დამდგარა.
 მხოლოდ გზას იქით კლდეზედა
 ასული ვინმე შამდგარა.
 ძროხებს არ უგდებს ის ყურსა,
 აქვთ უჭირავ თვალეები,
 ადევნებს თვალ-ყურს, თუ როგორ

მუშაობს მებრძოლთ მკლავები.
 სწუხს, სასიკვდილოდ რისათვის
 გადაუდვიათ თავები!
 ქალის გარშემო ბევრია
 ათასნაირი ყოილი—
 სამოთხიდანა ამ ქვეყნად
 პატარძლად გამოთხოილი.
 თვით ყოილია ესეცა:
 უფრო ლამაზი, ბჭყვრიალა,
 მძივ-ლინკილებით მორთული
 გოგო თვალ-შურთხი, ცქრიალა.
 დასცქერის ვაჟკაცთ ბრძოლასა
 თვალ-ცრემლიანი, მტირალა.
 სიპატარავე უშლიდა,—
 გოგო არ აემყვრიალა.
 ისიც იცოდა, მეშვლად
 მანდილი გამოდგებოდა;
 დედისგან ჩხუბის წამლად
 ბევრჯელ მანდილი ჰსმენოდა,
 მაგრამ საკუთარ მანდილის
 ღირსება არა სჯეროდა.
 რადგან ჯერ პატარა იყო,
 მის გამოჩენა სცხვენოდა.
 შეკრული ნაწნავეებითა
 მერე როგორა ჰშვენოდა!
 კარგა ხანს თავისთავადა
 მებრძოლთა გაყრას ელოდა.
 ვაჟკაცი მოყურიადეს
 როდი ამჩნევდენ ახლოსა.
 ერთმანეთს ეუბნებიან
 სათქვამსა გასაბრაზოსა.

შ ი შ ნ ი ა

შენ სთქვია, ძაღლო უშიშავ,
 შიშნიაისა ტრელობა*,

*) ლაჩრობა, სიმბდალე.

ხევსურნი ჩემზე აცინენ,
გუდანს რო გქონდათ ყრილობა!
„რო ვწევდე ყალიონასა,
„არ გამოვიღებ პირითა,
„შიშნია ხმალს რო მიქნევდეს,
„იმის ხმალის შიშითა!“
და სამკედრო-სასიცოცხლიოდ
მალლა ასწია მახვილსა.

უ შ ი შ ა

ვერ ათქმეინებ სიცრუეს
შენ არმინდაის* გაზდილსა,
ეთქვი და არც დავიარავებ,
ეთქვამ და ვიტყვი ნამდვილსა.
სწორად ეგრეა: გადარებ
ც იაცსა ნამუს-ახდილსა!
ხახმატსაც ვეტყვი ხახმატელთ,
ამასვე ვიტყვი შატილსა.—
უპასუხებდა უშიშა,
თან უმარჯვებდა მახვილსა —
შიშნიას სინად ქცეულსა,
ხმალ-მომარჯვებულს, ახრილსა.

III

და როცა მებრძოლთა ხმლები
გადაიხლართნენ ჯვარადა,
პატრონებისგან მიძღვნილი
ფხა ვადექციათ ჯავრადა,
ვინ იცის, რა მოხდებოდა,
თუ ამ დროს მებრძოლთ წამლადა
ხმლებისა ჯვარედინშია,
როგორაც გველი შავადა,
წყემსის ქალისა მანდილი
არ შაჭრილიყო ზავადა.
უთუოდ ვაქკაცთა ბრძოლა

*) დედას აკვებებს.

გათავდებოდა ავადა,
 ომს ფერი ჰქონდა ისეთი,
 ხმლები ელავდენ მწვაავადა.

ესე სურათი არაგვმა
 მყის აღიბეჭდა მკერდზედა,
 იქიდან მირონ-ცხებული
 გადაიბეჭდა კლდეზედა,
 კლდიდანა გამოსხლეტილი
 გაცურდა რიყე-ველზედა,
 შეჰყვა ტყით ბურვილს მთის კალთას,
 გადაიარა ტყეზედა
 და დაჯდა ბებერ არწივად
 მალალს, ცად ასულს სერზედა.

მებრძოლთ, მანდილის მნახველთა,
 ხელი გაუხმათ ხმლებზედა.
 თვალი მიაპურეს იქითკე,
 მზე რომ ნათობდა გვერდზედა,
 ხელებ-გაშლილი ხვეწნითა
 გადმომდგარიყო კლდეზედა.
 ანგელოზს ჰგვანდა ციურსა
 ერთის შეხედვით ფერზედა,
 „დაშოშმინდითო“, მტირალი
 ევედრებოდა მხედრებსა.
 ხატს და ღმერთს ცალკე უგზავნის
 სათხოვარს, შესავედრებსა.

IV

მოულოდნელმა შემთხვევამ:
 მანდილმა ციდან სრეულმა,
 ვაჟკაცთ ხმალთ დასამშვენებლად
 ყელ-ჩინად* შემოხვეულმა,
 დააშოშმინა მებრძოლნი
 და დაუამა ვნებანი,
 ხმლები ჩააგეს ქარქასში,
 ცხენებზე შასხდენ მხედარნი,

*) ჩინ-მერდინი.

ქვანი დასტოვეს, ქვიშანი,
 თვის სისხლით შანაღებარნი;
 წავიდნენ თავ-თავისადა
 მომუქარენი, მკვებარნი.
 მისცეს გირაოდ გაყრის დროს
 ერთურთს სიტყვები მჭებარნი,
 მეორეჯერა შაყრისთვის
 ვაჟკაცთა ამაგზნებარნი.
 წავიდნენ, მაგრამ ორივეს
 გულში ეს დაჰრჩათ ნაკლადა:
 ვინ არი გამარჯვებული
 დამარცხებულის ნაცვლადა?
 რომელი სჯობდა ომითა,
 კარგი დედა ჰყავ გამზღლადა?
 რომლის ნაჭრევიც ბევრია,
 მჯობი იგია ალბათა,
 წყლულებიც მსუბუქებია,
 მოსარჩენები მარდადა.
 ამას ექიმი გაიგებს
 და გამოარკვევს კარგადა.
 მხოლოდ მან განგებ სიცრუით
 არ დააბნელოს ნათელი
 და არ წაართვას ძალადა,
 ვისაც ეკუთნის სახელი.
 სიმართლითა სთქვას თემშია,
 წყლული ვისა სჭირს რამდენი,
 ვინ არი მართლა ვაჟკაცი
 და ვინ ლაჩრობის ჩამდენი.

V

დღეობა იყო გუდანსა,
 გუდანის ჯვარის ხატობა;
 არაყის სმა და ლუდისა,
 ხსენება ღვთისა, ტაბლობა,
 ლხინი კაცის და ქალისა,
 ხევსურთ შვილების გართობა.

არავის არ დაეძრახვის
 ამ დღეს ქეიფი, დათრობა;
 აღღეგძელებენ ცოცხლებსა,
 მკვდრებს შეეთვლება შანდობა.
 არავის ძალუძს ხევისბრის
 რომ აქ გასწიოს ბადლობა.
 იგია გამგე დღეობის,
 იმას ეკუთნის სარდლობა,
 უნდა მან დაამწყალობნოს
 ყველა, -- ხატს უთხრას მადლობა.
 ხალხია დამწყრივებული,
 შავს ლუდსა ჰსევამენ თასებით;
 ვერავე იტყვის სამღურავს,
 ყველას უფსებენ ავსებით.
 ავსილა ხატის მიდამო
 კაცით და დედაკაცებით.
 ხევისბრის ლოცვა ესაა:
 „ნუმც ვისგან დაინავსებით!
 „სადც უნდა იყვნეთ, ყოველგან,
 „ლაშქარს, თუნდ მგზავრად წასულნი,
 „ყველგანამც გაგემარჯვებათ,
 „იქნებით ცამდე ასულნი!
 „ლაშქარს მოკლულნი აცხონოს,
 „ადრე საფლავში ჩასულნი!“
 თავზედა ჩიბუხებისა
 ხალხს ნისლი აწევს ხშირია,
 საუბრის საგნად ისა ჰყავთ,
 ვინაც ყოფილა გმირია,
 ვისაც კი ქვეყნის გულისთვის
 ბევრი უნახავ ჭირია,
 ვისაც-კი სამშობლოსათვის
 სიცოცხლე შაუწირია,
 ვაჟკაცი ჯან-გულოვანი
 სოფელს მუდამაც სჭირია, —
 თოფი ვისა აქვს, ან ხმალი
 სატყეთესო, ძვირია;
 ან კაი ცხენი ვისა ჰყავ,

მუხლ-მკვიდრი, ფიცხად მბტომელი,
გაქცევით, ყაირათითა
ვერ შეეღაროს ცხოველი!
სხვას გაიგონებ ვერაფერს,
ამაზე უბნობს ყოველი:
მოხუცი დახავესებული
და ბავშვი ძუძუ-მწოველი.

VI

სასმლისგან შეხურებული
ხალხი ღრიანცლობს. ყბედობდა;
ვილაც უკრავდა ფანდურსა
და ზედ ახალს ლექსს მღეროდა.
ყველა გაჩუმდა, გაყუჩდა,
ლექსის დასასრულს ელოდა.
ახალი ახალს რას ეტყვის,
ჯერ ის არავის ჰსმენოდა:
შიშნია, უშიშაისა
ბრძოლისა გამომჩენია.
ქებაა უშიშაისა,
შიშნიას შესარცხენია.
შიშნიას ესმის სიტყვები,
გულზე ედება გენია.
თავდახრილია, მღუმარებს,
ხმის ამოღება სცხენია.
თავი რით უნდა იმართლოს,
სად აქვს ხელმოსაქიდები,
რომ იგი არა ძლეულა,—
რით დაარწმუნოს ბიჭები?
ან რით დაუხშოს მგომობელთა
ბავენი განაკრიჭები?!
უნდა ჩაიკლას გულშია
ალტყინებული სევდები—
ცოცხალს ჰმარხავენ შიშნიას,
რას იფიქრებენ დედები?
ბრთა-ბოლოთ ფარშავანგები,
ხოლო ყელ-ყურით გედები,—

სახელოვანის ვაჟკაცის
 მოყვარე მეტის-მეტები?!.
 მაგრამ სხვაგვარად სწარმოებს
 დიდის გამგებლის წესები:
 მალე დაიმტვრევს თავ-პირსა
 სიცრუით დანაყაბედები.

VII

როცა გათავდა სიმღერა,
 მისწყდა ფანდურის ქლარუნი,
 სდუმდა იმათთან ერთადა
 მტრობის აღმძვრელი ფსალმუნი,
 და ხალხმა, გარდა ერთისა,
 ურცხვად დაცინვით თვალები
 მიაპყრო ბეჩაეს შიშნიას,
 იქვე ზის განაწვალები,
 ხმას თუმც არ იღებს, მღუმარებს
 კაცი ცილ-დანაწამები.
 ერთი შიშნიას მოსარჩლე
 აღჩნდა ბებეოი ხევსური;
 ეწყინა შიშნიას მიმართ
 ხალხის მოქცევა მხეცური;
 წამოდგა წინა წარბ-შეკვრით,
 ტანზე იარალ-ასხმული,
 ფხიზელი იყო სხეებზედა,
 არ ეტყობოდა შასმული.
 სავსე უპყრია ხელშია
 თასი ხევისბრის დასხმული,
 ქულ-მოხდილია, თავზედა
 ხელსახოცი აქვ წაკრული.
 ხელთ ყავარჯენი უპყრია,
 თავზე ვერცხლი აქვ დაკრული,
 მხარ-ილლივ ჩანთა ჰკიდია --
 დიდი მადლი აქვ დარგული:
 შიგ ულაგია წამლები
 ათას ნაკუწში შაკრული;
 ნაჭამის ტაბლის სიმსუქნე

უღვაშებზე აქვ წასმული
 და ლუდ-არაყი საკმაოდ
 გულის პირზე აქვ დასხმული;
 გარისხებული სახე აქვს,
 თითქოს წაართვეს მამული,—
 შაჰყრია ცოლის წამყვანი,
 მკვდარი უგინეს, ან სული.

VIII

გ ი გ ი ა

ხატის კარსა ვართ, ხევესურნო, —
 დინჯად მოუყვა ივია:—
 გულს მირევს უსამართლობა,
 დღეს აქ ნანახი დიდია.
 ვინ თქვა დღე-დასაბნელებმა,
 ვითომ ტრელია შიშნია?
 მთქმელი ძალღია მედუმლე, *
 ამაზე ძალმიძს ფიცია.
 დამალვა არ შამიძლიან
 რაც ვნახე, რაიც ვიცოა.
 წყლული ვისა სკირს რამდენი,
 ან გულადობა ვისია —
 წყლულები თავად ამბობენ,
 იმათ მოწმობა ისია.
 გამიწყრეს გუდანის ჯვარი
 და გამიწყვიტოს ჯიშია,—
 სიმართლით ჩემი სათქმელი
 ყველას არ უთხრა პირშია,
 წყლულებზე ვატყობ, შიშნიას
 არა სცოდნია შიშია;
 უშიშა ბევრად ისუსტებს
 ლაშქრობა-გასაჭირშია.
 მის დაჩნეული წყლულები
 წასული უფრო ძირშია.

*) იდუმალ, ჩუმად, მიპარვით რომელიც ჰკბენს ადამიანს.

რასაც მე ვამბობ და ვიცი,
 ყველამაც უნდა იცოდეთ,
 მებრძოლთ ქებას და ძაგებას
 იპის მიხედვით იტყოდეთ.
 რაც შიშნიაის დაკრული
 უშიშასა სკირს წყლულები,
 იცოდეთ, სამჯერ მეტია
 უბრალოდ გაკაწრულები.
 ორ-სამ დღეს გამოვასაღე,
 დარჩა სრულიად უვნები,
 მაგრამ შიშნიას რაცა სკირს,
 იტყვი, უციათ ცულები.
 ვინც წამლობის დროს დამესწრო,
 ხალხს უღბებოდა გულები.
 აბა, თქვენა თქვით, შიშნია
 რად არი დასაწუნები?!
 ემაგ ლექსაის მოთქომსაც
 უნდა შაურცხვეს კაცობა,
 ყბედობს და საქმის ავ-კარგის
 ოდნავ არა აქვ გაცნობა.
 კაცის მოკვლასთან სწორია
 მართლის სახელის დამხობა.
 აი იმიტომ გავმართე
 დღეს ვაჟკაცობით ვაჭრობა.
 ძალიანა მწყინს სიმართლის
 ასე აბუჩად ავდება—
 ანგელოზთ მსგავსის სულისა
 ეშმაკის ხელში ჩავდება.
 სიმართლის თქმითა არ ვშიშობ,
 წახდეს, თუ რამე წახდება!
 მე საქმეს ნათლად ვხედავ,
 ექიმიცა ვარ მაგათი.
 ხომ ვიცი, მამა-პაპისგან
 როგორიცა გვაქვ ადათი?
 ჩხუბში ხმაღს მაგრა ის იქნევს,
 ვინც გულით არი ჩათლახი.
 ხმალი თვით არი მოწამე,

ჯოხი ხომ არ არს, -- მათრახი,
 მას აწერია ფხაზედა
 ბრძოლისა ვაი-ვაგლახი.
 ვინც შაშინდება ჩხუბის დროს,
 ის მაგრა იქნევს მახვილსა,
 ველარ გააწვდენ მარცვლებსა¹
 შემკრთალის მკლავით გაჭრილსა.
 შიშნისას ასეთ წყლულები
 ბევრი სჭირს, ვიტყვი ნამდვილსა,
 ზეჟუაის² სჯობ გაზდილი,
 მაგ არმინდაის³ გაზდილსა.
 რად უნდა ცილის წამება
 მოლექსეს თვალებ-დათხრილსა?
 მე რაც ვიცოდი, გითხარით,
 დაფარვა აღარ შამეძლო.
 მტკნარის სიცრუის მოსმენა
 ან როგორ უნდა გამეძლო?!
 ვისც მართლა ჯილდო ეკუთნის,
 მისთვის რად უნდა დამეკლო?
 სიმართლის ბაღია ლამაზი
 დამენიავა, ამეკლო?!.
 მერე ხატის კარს მოსულსა,
 წყალობის მონიაზესა,
 ვით არ დამეცვა შიშნია,
 რომ ურცხვად გააშავესა.
 ყვაფი გახადეს არწივად,
 არწივი გააყვავესა.
 რად ვარ ცოცხალი, თუ მართალს
 არ ვათქმეინებ ბაგესა?
 ეხლა რაც გნებავთ, ის ჰქმენით
 და იმ ფიქრს დაემყარენით;
 ნუ დაიჯერებთ ჩემს ნათქვამს,
 უშიშას დაეფარენით.

1) ჭერის მარცვლებით იზომება წყლული და ასე ფასდება დანაშაული.

2) შიშნისას დედის სახელი.

3) უშიშას დედის სახელი.

გნებავთ ჩაიცივით ჯუბები, *
 დიაცებს დაეგვანენით.

ბერდია (ხევისბერი)

მე მჯერა შენი ნათქომი,
 ბევრებს არ სჯერა, ჯავრობენ,
 მოყიდულია გიგია,
 ზოგები იმას ამბობენ.
 რა ეხარჯებათ, ხომ იცი,
 ჯეილებია, ლალობენ,
 არ დაგიდევენ იმასა,
 ფიქრით რამდნადა სალობენ;
 ამყოლებია გრძნობისა,
 ბევრჯელ ამოდ წვალობენ.
 თუ კაცები ვართ კიდევ,
 ხატები კიდევ გვწყალობენ,
 ადვილ გვეტყვიან მართალსა,
 მაშ ღვთის კარს რისთვის გალობენ?
 ხატს უნდა ვკითხოთ უთუოდ,
 იმანვე გვამცნოს მართალი
 და გაარკვიოს ჩვენს თვალწინ
 მებრძოლთ თავგადასავალი,—
 განსაჯოს გუდანის ჯვარმა
 იმის მსჯავრის წინ წამდგარნი.
 ჩვენც დაგვარწმუნოს, ვინ ვის სჯობ,
 რომ ვართ ძევაზე დამდგარნი.
 „ძალიან კარგი იქნება,
 „რაა მაგაზე ადვილი!“—
 ერთხმად ყვიროდენ ხევსურნი,
 ყველანი ზეზე აშლილი.

IX

საჯარის წინა მოსჩანან
 ორნი—უშიშა, შიშნია;

*) შინაური შალის კაბა.

ზურგს უკან ჯარი ხალხისა,
 შესჩერებია პირშია.
 ყველანი ქულ-მოხდილები
 სდგანან იფნების ჩრდილშია.
 სულ წინა დაჩოქებული
 ხატს ევედრება ბერდია.
 სადავო საქმის გამრჩევლად
 მან მოიწვია ღმერთია.

ბ ე რ დ ი ა

უფალო, დამბადებელო,
 ცისა და ქვეყნის გამგეო!
 ფუქია ჩვენი ცხოვრება,
 თუ არაფერი გვარგეო!
 თავის მაგივრად ჩვენ შორის
 სალოცავები დაჰრგეო!
 გვიშველე, ნუ მოგვიძულებ,
 შე დიდო მოამაგეო!
 გადიდებთ, გუდანის ჯვარო,
 დამბადებელის სახეო!
 გენუკავთ შენი საყმონი,
 გამოჩნდი, დაგვენახეო!
 საქმე გაგვიჩნდა ერთი რამ
 საჯაყი, სავაგლახეო.
 შენ გაგვიჩიე ამ ორთი
 სიკეთე, სიჩათლახეო.
 ნიშანი დასდევ იმასა,
 ვინც ქალაჩუნად ჰნახეო.
 ჰო, დიდო გუდანის ჯვარო,
 გვინდა გავიგოთ ნამდვილი:
 არმინდაის ძე სჯობისა,
 თუ ზექუაის გაზდილი?
 ხალხიც ხელ-გაწვდით ამას სთხოვს,
 ესაა მისი წადილი.
 თხოვნას და განაჩენს შუა
 დიდი არ დაჩნდა მანძილი:
 შეინძრა მთელი საჯარე, —

მთელი სახატო ადგილი;
 იმასთან ერთად სალუდე
 იფნები ტანად აყრილი,
 ებერტყებოდა მიწასა
 იმათ ტოტები დახრილი.
 სძრავს უხილავი ძალა რამ
 ხატის მიდამოს გაშლილი.
 ხალხია სულგანაბული,
 ხალხია ჯაგარ-აშლილი,
 სხვამ ყველამ ნახა, მან ვერა,
 ვინც არი თვალგბ-დათხრილი,
 მკვეხარს უშიშას რომ თავზე
 შემოეხვია მანდილი.
 ასრულდა ნატვრა ხალხისა,
 ასრულდა მისი წადილი.
 ხატმა აჩვენა თვის ძალა,
 გააგებინა ნამდვილი,
 მართლა ვინ არი ვაჟკაცი,
 ვის არ აშინებს მახვილი.
 მანდილი არჩევს ყველაფერს,
 ხატს არ სკირდება ძახილი.
 ბევრს გაუმწარდა იმ დღესა
 სამხარ-ვახშამი, სადილი.
 ენატვრის ბეჩავს უშიშას
 აქვე საფლავი გათხრილი.
 დანას მიჰმართა, მაგრამა
 ხელი შესტაცა ბერდიამ
 და დაემუქრა ხატითა,
 რომ ამოაგდებს ერთიან,
 თუ ავს დაშვრება საქმესა,
 ხატის მსჯავრს შეჭხვდა ბრაზითა,
 არავინ არ შაიწყალებს,
 არც ტაბლით, არცა თასითა.

X

ხალხი გაოცდა, გაშტერდა,
 საკვირველების მნახველი;

ყველა იძახის ჩუმადა:
 „იდიდოს შენი სახელი!“
 დაემხო საჯარის წინა,
 როგორაც ცოდვის ჩამდენი.
 ხატს უთხრა დიდი მადლობა
 ხალხმა, ადიდა გამჩენი.
 ბევრი ქვითინებს ჩუმადა,
 ცრემლი სდენია რამდენი!
 გიგია ისეთი მოსჩანს,
 როგორც ყვინი სპარსელი.
 ხატი ჰყავ იმას მოწამე,
 არაფერი აქვს სათქმელი.
 გაშავდა უშიშაისა
 ვინც იყო მომხრე, მქებარი,
 გაცრუვდა იმათ ნათქვამი,
 იმათი დანაყეფარი.
 უშიშა გაჰქრა სადღაცა,
 გულს ბოღმა დანადებარი.
 მართლმსაჯულების წყალობით
 შიშნია ცასა სწვდებოდა.
 თუმც მისი შუბლი ჯერ ისევ
 დაბლა მიწასა ჰხვდებოდა,
 შიშით და მოწიწებითა
 საჯარის წინა ღნებოდა.
 ლოცულობს, კვლავ იჩოქებდა,
 როცა კი წამოდგებოდა,
 ხატისთვის მადლობის თქმითა
 შიშნია ვერა ძღებოდა.
 იმ დღიდან ყველას ეკერა
 პირზე შიშნიას სახელი,
 უშიშას ხსენება გასწყდა,
 ვით დამწვრის სანთლის ნათელი.
 გადაიკარგა უშიშა,
 დასტოვა თვისი სოფელი,
 ველარა ჩნდება ხალხშია
 სირცხვილით მისი მშობელი.
 დასტოვა სამუდამოდა

უშიშამ თვისი მთა-ველი,
არ ჩნდება მისი მნახველი
ხეცური, აღარც ფშაველი.
ამბობენ თუშეთს წასულსა,
გამოუცვლია სახელი,
დასცინის გულადობასა,
მუდამ არს მისი მძრახველი.
ადიდებს პურადობასა,
მისი სიკარგის მჩმახველი,
თვითაც პურადობს, სწადიან
მით მოიხვეჭოს სახელი.

ჰაოს და ქართლოს

I

თვალცრემლიანი ჰაოსი
ქართლოსს მოადგა კარზედა.
გასაწყლებულსა სახითა
კონკები ეცვა ტანზედა.

ჰ ა ო ს

ჰე, ძმაო ქართლოს, სადა ხარ,
გამოიხედე კარშია?!
ნუთუ დაჩაგრულს მოძმესა
ბინას არ მომცემ სახლშია?

ქართლოს გაჰკვირდა, რა ნახა
თავის ღვიძლი ძმა მტირალი.
ვერც თვით იმაგრებს ცრემლებსა
იმისი შემამზირალი.

ყელს გადაეჭდო, აკოცა,
როგორც წესია ძმობისა.
არ დაიშურა ძმა(მ) ძმისთვის
ქცევა კეთილის ყოფისა.
მოიპატიჟა დარბაზში:
გაუმასპინძლდა კარგადა.
ქვევრს აუხადა და ძროხაც
დაკლა სტუმრისთვის ხარჯადა.

ქ ა რ თ ლ ო ს

ნუ გეწყინება, ჰაოსო,
მინდა რამ გკითხო ერთია.
მიკვირს, არც მიკვირს, რადგანაც
კაცთ ბედის გამგე ღმერთია.

ჰ ა ო ს

გავიგე, რაც უნდა მკითხო,
 ან რის თქმას ჩემგან მოელო.
 თავს ნუ იწუხებ, დაბძანდი,
 მე მოგახსენო ყოველი.
 ვიცი, რომ გიკვირს, ქართლოსო,
 ჩემი ასეთი დავრდომა...

ქ ა რ თ ლ ო ს

დილადაც ვწუხარ და მიკვირს
 ვაუკაცის ეგრე წახდომა.
 მე დაჩაგრულად მეჩვენე,
 გასაწყლებულ ხარ ფრიადა...
 შენ ის ჰაოსი აღარ ხარ,
 როგორც გიცნობდი წინადა.

ჰ ა ო ს

არ სტყუი, ძმაო, არ სტყუი,
 აჩრდილიც არ ვარ იმისა.
 მტერთაგან(ა) მჭირს, რაცა მჭირს,
 მზე ველარ ვნახე დილისა.
 მას შემდეგ, რაკი დამითმე
 ვანქის, ერეენის არენი,
 უბედურს ყოფაშია ვარ
 სიცოცხლე განამწარენი.
 ჩვენ რომ არ გავიყარენით,
 მე სამხრეთისკენ გავწიე?!
 არარატის ძირს დავსახლდი,
 დიდი ამაგიც გავწიე.
 ჩემთვის ლამაზად მოვეწყე
 მამულით, ცხვრით და ძროხითა.
 მტერმა ამიკლო, დამლუბა,
 დავრჩი ემ ძეელის ჩოხითა.
 ადგილიც მტერმა წამარტო,
 სარჩო-საბადი ყველაო,
 ღონე შენზე-და დავყარე,
 თუ შაგიძლიან. შველაო?!

ქ ა რ თ ლ ო ს

რა სათქმელია? ნუ იტყვი,
 რად გინდა ბევრი მუდარა?
 ერთად ვიცხოვროთ ძმურადა,
 მტერს შეუთვალეთ მუქარა.
 ძმათ სიყვარულით მტკიცეთა
 მის დღეში არა უშავთ-რა!
 მტერი ჩვენ ვერას დაგვაკლებს,
 ვერც შინ და ვერცა გარეთა.
 მოკეთეს გაუხარდება
 და მტერს კი გავამწარებთა.
 სახნავ-სათიბიც გვკმავია,
 ვენახებიც მაქვს მრავალი,
 თუნდ მთელს ქვეყანას ეყოფა
 იმათი გამოსავალი.
 მხოლოდ გარჯაა საჭირო,
 ეს ხომ შენც კარგად უწყია:
 მშრომელსა ქვა და კაკალი
 ორივე კერაზე უწყია.
 მე შრომა მიყვარს, ჰაოსო,
 თავის მარჯვენის ნაეური —
 პური მორწყული ოფლითა
 და ღვინო ვაზის ნაწური.—
 მძულს სხვის ამაგით ქეიფი,
 სხვის ოფლით წვერის ცმატური.

ჭ ა ო ს

ახ, გენაცვალე, ქართლოსო,
 კაცი ჰყოფილხარ კაცური,—
 რაცა სთქვი, ჩემს გულშია სთქვი—
 სასიამოვნო ქართული.
 არ მეზარება მეც შრომა,
 ამას არ უნდა ფიცია.
 ღმერთმა ქმნას, ჩვენი ერთობა
 ბოლომდე იყოს მტკიცია.
 უნდა ვეცადოთ, მტრისაგან
 არ გავხდეთ გასაკიცხია.

მხოლოდ ეს მინდა ვიცოდე,
 რა პირზე ვიყო შენთანა,
 ოჯახში უნდა წილადა
 ჩემიც რამ შემომეტანა.

ქ ა რ თ ლ ო ს

რაცა მაქვს შუა გაგიყოფ,
 ბეწვიც არ მინდა მეტია.
 ვინ გაიფიქრებს დაგჩაგროს,
 ის ცოლ-შვილ გასაწყვეტია.
 რაც გითხარ, ღვთის წინაშე ვსთქვი,
 ცრულ არა დამიყბეღია.
 თუნდ რომ ისურვო ხვალ გაყრა,
 წაიღე სწორი წილია
 სამშო, რაც მწარე გვექნება,
 ან რაც გვექნება ტკბილია.
 იმ წელს გაჭიმეს გუთანი,
 გადააშავეს მინდვრები.
 მთებსავით დადგეს ეზოში
 ძნისა და თივის ზვინები.
 პურით ბელლები აავსეს,
 ღვინით დაწიმწმეს ქვევრები.
 საქონლით: ცხვრით და ძროხითა
 ბევრი აქვთ შესაწევრები.

II

შემოდგომაზე მოვიდა
 მეფის ბრძანება სოფლადა:
 ჯარში იწვევდენ ქართლოსსა
 ათას გვარს მტრებთან ბრძოლადა.
 ისიც წავიდა მორთული
 მშვილდ-კაპარკით და ფარითა.
 მუზარად თავზე დადგმული,
 წელზე ორ-პირის ხმალითა.
 ჰაოსს აბარებს: „ვინ იცის,
 როდის-ღა გნახავთ თვალითა.“

მოვალ-ლა შინა ცოცხალი,
 უფალმა უწყის, ჩვენ არა.
 შენ იცი—სახლმა და კარმა,
 გედება ამის ბეგარა.
 მე ერთი ცხენი და ხმალი,
 მათ მეტი არა მრჩება-რა.
 თუ მტერსაც პასუხს არ გავსცემთ,
 ასე თვით მეფეს ებარა,
 სუყველას ხელით წაგვივა
 წყალ-მიწა, ჩვენი მკვებარა.
 თუ არა გვაქვს-რა, გუდაში
 არცა-რა ჩაიდება-რა!..
 ხომ კარგად უწყი, შენ იცი,
 რად გინდა ჩემი რჩევაო.
 გაბარებ ამ ჩემს ცოლ-შვილსაც,
 შენ გმორჩილებდეს ყველაო“.

მარდად მოახტა ლურჯასა,
 არა სჭირდება შეველაო,
 მშვიდობითაო, —მისძახა,
 ცხენი ყალხს შეაყენაო.
 უღვაშზე ხელი გადისო,
 თან ერთიც ჩაახველაო,
 თითქო მტერს ემუქრებოდა—
 თვალითა გნახო ჯერაო,
 პატარას საქართველოსა
 ვერას დააკლებ, ვერაო.
 შემოჰკრა ქუსლი საფერხეს,
 ბილიკზე გააგელაო.

III

ცუდი დრო იყო ძალიან,
 ჩვენს ყოფნას წელი სწყედებოდა,
 ოთხს კუთხივ მტერი მოგვაწვა,
 ურჯულო შემოკრებოდა.
 ურიცხვი ქართლოსიანი
 მტრებთან ბრძოლაში კვდებოდა.

მთასა და ბარში სწორადა
 ტბები სისხლისა დგებოდა.
 სიმხნევე ქართლოსიანთა
 მითც კიდევ არა ცვდებოდა.
 არვინ იცოდა, თუ ბრძოლა
 ვის სარგოდ გადასწყდებოდა.
 დღე ღამე იყო ჩვენთვისა,
 ღამეც დღედ გვქონდა ქცეული.
 ამას მოგვითხრობს გოდებით
 ჩვენის სვე-ბედის რვეული,
 კლდე, მღვიმე, ციხე-საყდრები
 გუმბათებ-ჩამორღვეული.
 არ მინდა, რომ მოვიგონო
 სისხლის დროება წყეული
 და აწყო ჩვენი ბეჩავი,
 იმისგან გამოწვეული!
 ამ ტანჯვას მიტომ ვერა ვგრძნობთ,
 დიდს ტანჯვასა ვართ ჩვეული.
 კიდევ სჯობს სიცხე-ზრობაში
 გამოჯეკილი სხეული!
 დიდხანს გასტანა ამ ბრძოლამ
 და დიდც მოგვცა ზიანი.
 კაციც ის იყო მაშინა,
 ვის მკლავიც სჭრიდა ხმლიანი.
 დღეს ხომ ის კაცობს, თქვენც უწყით,
 ვინც უფრო არის ქვეიანი.
 ვის ფიქრიც სხვისის მჯობია,
 ვისაც სიტყვა აქვს გზიანი.
 უკლო არც როდის არ ვარგა
 ბუმბულა, გოგრა-ბზიანი.

IV

ქართლოსის ქება ისმოდა
 ყველგან ხმელეთის კუთხესა,
 იბრძოდა პირ-ოფლიანი,
 ხმალს არ აგებდა ბუდესა,

იცაის, ამაგრებს ყველგანა
 მშობელი ქვეყნის ზღუდესა,
 სახლისა ვერა გაიგო,
 არცა-რა სხვებმა უთხრესა.

ჰაოსი რაღას შერებოდა,
 ესეც ხომ უნდა ვიცოდეთ?
 თუ არ ომობდა, შრომობდა,
 შრომის ქებასაც ვიტყოდეთ.
 დიად, შრომობდა ჰაოსი,
 მაგრამ როგორ და ვისთვისა?!
 ცხვარი ვის ჩაუბარებავ,
 თქვენგან არ მიკვირს, მგლისთვისა?
 იმ მეორე წელს, როდესაც
 ქართლოსი ლაშქარს წავიდა,
 დიდ სიმშვილობას ამბობდენ,
 კოდი თუმანში ავიდა.

ჰაოსმაც პურები ყიდა
 და ზოგიც სესხად გაიღო,
 და კალოობას ერთს კოდზე
 ორი სარგებლად აიღო!
 სოფელი კარგად გაიციო,
 ყველგან მელურად ძვრებოდა, —
 გულით რაც იყო და ენით
 ხალხის გულისთვის კვდებოდა.

„ბილანი ხალხი ყოფილა
 „და მინდობილის გულისა, —
 „აქა ყოფილა კიდევაც
 „სწორედ ხაზინა ფულისა.“

სთქვა ეს ჰაოსმა და სოფლად
 წამოასკუპა დუქანი, —
 მას აქეთია ჰაოსი
 არის და არის მსუქანი.
 ცოლ-შვილსაც გადმოუძახა
 ჰაიასტანით აქეთა:

მალე მოვიდნენ და ჩვენაც
 ხანის ცოლ-შვილად ვნახეთა,
 ხოლო ქართლოსის ცოლ-შვილის

ვერ უმზერ მტირალ სახეთა.
 რა ჰაოს უთხრა იმათა:
 „სახლიდამ დაიკარგეთა!
 თქვენი პატრონი სადა გყავთ
 ამდენს ხანს!“ — ჰყვირის მკვახედა.
 „მომწყინდა, კმარა რაც ხანი
 გკვებეთ და შაგინახეთა.
 სახლი დაცალეთ, აჩქარდით,
 აღდექით, აიბარგეთა!“
 მას აქეთია კერაზე,
 საცა თამარი თბებოდა,
 ქართლოსი ხმალსა ჰლესავდა,
 ცოლ-შვილის მზერით სტკბებოდა,
 ჰაოს-ხანუმა დაფუძნდენ,
 მათ ძენი: მიკიჩ, გალუსტა,
 სულ „ვარხალალოს“ მღერიან,
 ბედი თავს დაჰყუფს: „ბაშუსტა!“
 ხოლო ქართლოსის ცოლ-შვილნი
 სადღაც სოროში შემძვრალან;
 თითქოს ობოლი ბლარტები
 ხმელს ხის ტოტზედა შემსხდარან.
 დახეხილ-დაბუზულები
 უნუგეშობით შემკრთალან.
 მჭადიც არა აქვთ საქმელად,
 ცეცხლი უქრებათ კერაში,
 თვალ-გული ჩამოედალათ
 ქართლოსის მოსელის ცქერაში.
 ის არ უწყიან, ქართლოსი
 როდია ლხინს და მღერაში!
 ატირდებიან ერთადა,
 გამაადნენ წიკოსა:
 „ჩვენის ჟამ-კარის ამრევსა
 ეგები ღმერთმა ჰკითხოსა!“

V

ლამეა ბნელი, პირ-ქუში,
 შავი ნისლები ცურავენ,

ისედაც უჩინს ქვეყანას
 უფრო წყვედიადით ჰბურავენ.
 გაცრცვილს, გაროზგილს ბუნებას
 ტანზე ნაბადსა ჰხურავენ.
 ცა გლოვობს, ტირის, ცრემლისას
 მიწაზე აღენს ღვარებსა,
 ისინიც რბიან ათას მხრივ,
 არ თხოულობენ ღარებსა.
 ზოგი მღერს, ზოგი კისკისებს,
 სხვა ლაყბობს ათას გვარებსა,
 ამბავს ცისა და ქვეყნისას,
 ზოგს ტკბილს და ზოგს კი მწარესა,
 მტკვარსა და არაგვს მიართმენ
 მალღის მთის დანაბარებსა.
 არაგვი სისხლის წყლად მოღის,
 მტკვარიც მტრის ლახვრით ხეულა,
 მაშ რისგან არის, მდინარე
 რომ სისხლად გადაქცეულა?!

ქართლოსის სახლთან მოვიდა
 ცხრა-ათიოდე მხედარი,
 ვილაცა მოაქვთ საკაციოთ,
 იქნება იყოს ცხედარი?!
 საკაცე დერიფანს დადვეს,
 თითონ შესძახეს შინაო:
 „გამოჩნდი, გამოიხედე,
 სახლში მოსჩანხარ ვინაო?“
 გარეთ ბიჭები მორბიან,
 ბატონს კი დაეძინაო.
 — ვინა ხარ? — შემოუძახეს:
 ამ დროს რამ მოგიყვანაო?!
 — „ჩვენა ვართ, ქართლოსიანნი,
 ქართლოსი მოგვაქვს საკაციოთ,
 დაჭრილი არის მძიმედა --
 მძლივს მოვიტანეთ ბარბაციოთ.
 ჰაოსი ნუთუ შინ არა,
 რას კრძალობს დიაცურადა,
 საწყენს თუმც ეტყვიოთ ამბავსა,

ძნელად ჩასაგდებს ყურადა,
 მაგრამ რა უყოთ, უთხარით,
 ძმას მოეხმაროს ძმურადა.
 დიდი ამაგი გასწია,
 მტერს უხვდებოდა მტრულადა
 და ეხლა ჭრილობიანსა
 მთელს ტან-იოგზე სრულადა
 ნუთუ არ უნდა მივხედოთ,
 არ მოვურჩინოთ წყლულები?!
 ეს ვალი ჰაოსისაა,
 ერთგულად ასასრულები.“

შევიდნენ, მსახურთ უამბეს
 ჰაოსს ქართლოსის ამბები.

ამას აემღვრა გუნება,
 თითქოს ეყლაპოს აბები.

გაცხარებულსა ჰაოსსა
 ბიჭისთვის დაებარაო:

„მე რა ვალი მაქვს მოვლისა,
 „ექიმი არ ვარ ჯარაო.

„ნეტავი თავს უპატრონო,

„ჩემი ცოლ-შვილი მბარაო.

„მიჰბარდეს თავის სახლ-კარსა,

„აქ მას ბინა აქვს არაო.

„ამდენი ხანი სად იყო?

„ქურდულად გაიპარაო.

„სად იყო, რა გამიკეთა,

„აბა რა მოიტანაო?

„რომ მოდის, რა პირით მოდის,

„ნეტავ ვინ დაიბარაო?

„მაგის ცოლ-შვილმა ოჯახი

„გაქურდა, გაიტანაო.

„წაიყვათ თავის სახლშია,

„მე ოხერი ვარ განაო?!

„თქვენც იქ მიბძანდით, დაჭრილიც

„მხრით გადიტანეთ თანაო.“

ეს რომ სთქვა, ერთი ხათა!

და ვა!-ოც დაატანაო.

IV

ქართლოსის ცოლ-შვილს გაეგოთ,
მორბოდნენ, თანა ტიროდნენ.

„ვაჰ, ჩენო სულის ჩამდგმელო!“ —
ყველანი ამას ყვიროდნენ.

ჰაოსის ყოფა-ქცევასა
მეზობლებიცა ჰკვირობდნენ.

ქართლოსის ცოლი თამარი
ზარით მოსთქვამდა ამასა:

„ღირსი არ არის, ნუ სტირით,
შვილებო, თავის მამასა.

თქვენთვის ყელების საქრელად
ჰაოსს აძლევდა დანასა.

დღეს სხვა ჰმკის გადამთიელი
თქვენის მამულის ყანასა.

თქვენი სახლიდამ გაგრეკათ,
ვაჰ, ყოფნას ამისთანასა!

საწყალის გულის პატრონო,
ვის ენდობოდი, რაღაო?

თავისი სარჩო-საბადი
გადაულოცე სხვასაო,

ცოლ-შვილს კი დასჭერ ყელები,
მიეც მდინარე წყალსაო.“

ქართლოსმა წაილულლულა:

„რად არ გაიკმენდ ხმასაო?

ღიაცო, რაეზსა ჰბოდავ,

რისთვის მაცოდებ ძმასაო?“

—ძმასა, მაშ არა? იმიტომ
ცხვირით ვერ გადენს ძმარსაო.

ვაჰმე, ბეჩავო, ბეჩავო,

როდის-ღა მოხვალ ჰკვასაო?

ძმა, როგორც გამიგონია,

უნდა ძმას სჭერდეს მხარსაო,

სულთა-მხუთავის ძმობასა

სჯობს კბილით ჰკენეტდე ჰვასაო.

ფანჯატურში წევს ქართლოსი,
 ავად არ იღებს ხმასაო.
 თუ ვინმე დაენუკვება
 ომის ამბების თქმასაო,
 უამბობს, იტყვის: „წყეული
 მტრები გეჭარბობენ რიცხვითა.
 სხვაფრივ ვერაფრით გვეჯობიან,
 მხოლოდ გვეჯობიან იმითა“.
 და როცა მოსცემს სიცხესა —
 უტყდება ტეხა წყლულისა,
 მაშინ ამოდის და გვესმის
 პასუხი იმის გულისა.
 იქნებ გგონიათ სახლ-ქარის,
 მამულის დაკარგულისა?!
 ჰაოსის მოლალატობა,
 სიმრუდე იმის სულისა?—
 არა, ის ომსვე იგონებს,
 ჰბოდავს: „დაჰკარით მტერსაო;
 მოდიან, აგერ, მოდიან,
 გადმოეფინნენ სერსაო.
 ფარი და ხმალი სადა მაქვს?“
 იქითკენ იწვდის ხელსაო.

დ ა მ ა ტ ე ბ ა

I

ქართული მოკწილი
(დაუმთავრებელი პოემა)

II

ერთის სიჰვარულის ამბავი
(დაუმთავრებელი ვარიანტი პოემისა:
„ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი“)

III

უსათაურო კოემა
(ნაწყვეტი)

IV

გული-გადაკრული
(დრამატული პოემის ნაწყვეტი)

V

დაჩაგრული მესტვირა
(ყრმობის დროინდელი პოემა)

ქართული ქორწილი

I

მთები დათოვნა, აცივდა,
ყინული მოსდევს გუბესა.
რა შეედრება ამ დროსა
ლამაზის ქალის უბესა?
ქორწილი არის სოფელში,
ვახშმობენ, ისმის ძახილი.
თან მისდევს ჯიხვების ცლასა
სიტყვები მახვილ-მახვილი.
თავშია სხედან მზედ, მთვარედ
ორი ახალი ყოილი;
თავს გვირგვინები უშვებენ
სულ ოქრომკედით ქსოილი.
„ბევრს ნუ ვიუბნებთ, გეთაყვათ,
ვსვათ ღვინო, ჩვენი ვალია.
ქორწილში უსმელ-უქმელი,
ღმერთმანი, შესაბრალია.
დავლიოთ, კარგა დავლიოთ,
მტერს დაუყენოთ თვალია!
ღვინოს ვერა ჰსომთ წესზედა
თომავ, პეტრე და ლელია.
დალიეთ, დამალეინეთ,
ღვინო ნალველის მკვლელია!
შენ, ტოლუმბაშო, რასა გთვლემს,
დაგიგძელეზავ ცხვირია?!
ომში ომი სჯობ ფიცხელი
და სტუმრობაში — ლხინია.
ქორწილი არის, ესმოდეს
მალლა ცას, დაბლა მიწასა,
ვინც დღეს გვირგვინი იკურთხა
მე ვადღეგძელებ იმასა!

მამას ზაქარა უქვიან,
 ნეფეს-კი ჰქვიან სესია.
 დაჭირების რომ იტყვიან
 სწორედ ტალი და კვესია.
 ასწიე თასსა, დაცალე,
 ივანე, რასა ჰხენეშია?!
 მომკითხეთ, რამდენიც გინდათ,
 პური, ღვინო და ლეშია!
 მომკითხეთ, არ დაგიზოგავთ,
 მე არ გამოვსწყდე თქვენშია.
 აბა, ბიჭებო, სუფრული
 ჩვენი ქართული წესია.
 დალიეთ, ვაჟის მაყრებო,
 თქვენ კეთაყვანეთ ღმერთშია! —
 ამას ამბობდა ნეფის ძმა,
 გადადრეცილი წელშია,
 ერთში ხომ ქუდი ეჭირა,
 თასი მეორეს ხელშია.
 თვალები დასწითლებოდა,
 ეცინებოდა წვერშია.
 მწვადები იწვის ცეცხლშია,
 ჯიბრზედა სვამენ ღვინოსა.
 იწვევენ ერთ-ურთის მეშველად
 ღმერთსა და წმინდა ნინოსა.
 დასწითლებია თვალები
 შიოლაშვილსა ილოსა,
 სმაში ის ჭირვეულია,
 ღმერთმანი — დაიძინოსა,
 თუნდ სამი ღამე გადებას,
 უნდა სვას, ხალხსა ჰკბინოსა,
 კვეხნით, რო მამაცი ვარო,
 ყველანი შეაშინოსა.
 ბერუა ჩაწითლებულა,
 უინელი გადაჰდის მზისაო.
 ყვინი არის სწორედა,
 როგორ ამაყად ზისაო.
 დედოფალს ფეშქაშს უმზადებს,

გაუხსნავ კრელი ქისაო.
 მოხუცებული დიმიტრა,
 კაცი ოთხმოცის წლისაო,
 ჯეილებს კიდევ სჯობია,
 ბუქნაში გამოდისაო.
 საკარგემო დააღეინეთ,
 თუ მადლი გწყალობსთ ღვთისაო.
 მაგის სწორები წავიდენ,
 სხივი დაეხშოთ მზისაო.
 ეგ კარგავ ხმარობს მუხლებსა,
 იერივა სძე მგლისაო.
 ჰკითხეთ ერეკლეს ამბავი,
 სიკეთე იმის ხმლისაო.
 წარსულის დროის ამბებსა
 წვრილ-წვრილად ჩამოსთვლისაო,
 ამ საუბრის დროს ხანდახან
 ცრემლებიც ჩამოსდისაო.
 მამასახლისიც მოვიდა
 ღიპ-გამოსული, ხენეშითა.
 ზედ ეტყობოდა — გამძღარა
 სადღაც ღვინით და ლეშითა.
 საკმელს და სასმელს კითხულობს
 კიდევ თვალების ბრეშითა.
 ღვინო მოართვეს ხელადით,
 ღორის ხორც-წვენი თეფშითა.
 გადაჰკრა ღვინო გემრიელად,
 თეფშიც მოსვლიპა ძირითა.
 მერმე დაიწყო მსუნავად
 თითების ლოკა პირითა.
 ახლა საყელოც გაიხსნა,
 შაკრული წითლის ღიღითა.
 „ერთი ზაქარას უთხარით,
 აქ გადმოვიდეს ჩემთანა!“
 ამბობდა მამასახლისი,
 მიქადლებული კვერთანა.

II

ზაქარაც გვერდზე მოუჯდა,
 გაქენთილიყო ისიცა.
 ტიკის პირიდან თუ ჰსვამდა?
 კუბრიც ტუჩს ეკრა, ფისიცა.
 ღვინო მოჰქონდა დოქითა
 და ერთი ჯამი ქვისიცა.
 მოუჯდა მამასახლისსა,
 სიტყვას ეტყოდა ტკბილსაო:
 „თუ შენ მომიხველ, რა მომკლავს,
 და ან რა მომგვრის ძილსაო?!“
 ეტყოდა მამასახლისიც:
 — გიბედნიეროს შვილიო.
 ღმერთმა ერთი ქალი მისცეთ,
 ვაჟები ორი წყვილიო.
 იცოცხლონ მანამ სწადიანთ,
 ცხოვრება ჰქონდესთ ტკბილიო.
 ისრე დაბერდენ, რომ ერთხელ
 არ წამოსტკივდეთ ბჩხილიო.
 გადაჰრჩა ერთსა ვარიკას,
 ხელადას ღვინიანადა,
 და აძლევს დარიგებასა
 ზაქარას რიხიანადა:
 — რა დაგიმალო, ზაქარო,
 ან კი რა დასამალია?
 დამორჩილება მეფისა
 ყოველი კაცის ვალია.
 ვერსად წაუვალთ ვერა გზით
 მალლა ღმერთს, დაბლა მეფესა.
 უნდა ვეყმით და ვემონოთ
 ჩვენზე ყალანის მკრეფესა,
 ზოგისთვის ელვას მრისხანეს,
 სხვისთვის ბედ-მოიეფესა.
 ზაქარამ მალე გაუგო
 მოხელეს გულის პასუხი,
 და უთხრა იქ მდგომს მეღვინეს:

„მოიტა ღვინო, დაუსხი!“
 მაგრამ მასპინძელს სახეზედ
 ფერი ფერადად სდიოდა.
 გარეგნად არ დაიმჩნივა,
 თუმც შიგნით გული სტკიოდა.
 — მაშ ერგო ჩემსა სესესა
 სალდათში წასვლა, ეგ არი?
 ღმერთმა ქმნას, შასძლოს ერთგულად
 იხადოს მეფის ბეგარი.

სტუმრებმაც მალე გაიგეს,
 გაისმა: „ვიში, ვიშიო!“
 — რასა ჰვიშ-ვიშებთ, — სთქვა სესემ,—
 გულში არა მაქვს შიშიო!

თავით გვირგვინი მოიხსნა,
 ცოლს გადაუგდო კალთაში.
 სთქვა: „მესმის, მამასახლისო,
 წასვლა მრგებია სალდათში!
 ადგე, წავიდეთ, მზადა ვარ,
 არ მეშინიან ომისა,
 საითაც ტყვია მოზუის
 მკერდით იქისკე დგომისა.
 განა მარტოკას მე მერგო?
 იქ სხვა ქართველიც ბევრია.
 კაცი მოკვდება ყველგანა,
 სადაც ღმერთს დაუწერია!“

— დღეს, შვილო, კიდევ ნება გაქვს,
 დედოფალს ჩაეხუტია.

ხვალ კი... რადა, დედოფალო,

რად მაგრე გამებუტია?! —

სთქვა რა ეს მამასახლისმა

თან გადიწურა ჯამია.

ღმერთმა გიშველოს, ღვინოვო,

რომ გაუნათლე გვამია!

ოჰ, როგორ ცივა, ქარი ჰქრის,

როგორი ბნელი ღამია.

დედოფლისათვის ეს ღამე

სიკვდილის სწორი წამია...

თავი დაჰკიდა, ტიროდა,
 ცრემლს აფრქვევს გვირგვინიანი.
 ღვარივით მოსდის ტიალი,
 ცრემლია პილპილიანი.
 ზაქარას გვერდით მოსჩანდა
 ერთი მოხუცი ხნიანი.
 თეთრ-წვერა, წელში მოხრილი,
 ხმა-ტკბილი, სახე-კკვიანი.
 მოხუცი წელში გასწორდა,
 სიტყვა წარმოსთქვა გზიანი:

„ღმერთმა გაცოცხლოს, შვილო, სესიავ,
 რომ ვაჟაკური სიტყვა სთქვი შენა.
 ვაჟაკი მუდამ მაგარი უნდა,
 არ დაიჩნიოს ადვილად წყენა.
 რაღა ხალხია ეხლანდელები!
 დაქალაჩუნდა, დალაჩრდა ყველა.
 შასქამს მთელს სოფელს, რომ მოინდომოს.
 მჩხავანა ტურა, ან წუწკი მელა.
 სოფელში ერთს თოფს ვერ გამოსძებნი,
 თოფი იშოვნო, მსროლელი ვინა?
 რასაც დღეს ვხედავ, ვინა ჰნახავდა
 ამგვარს ვაჟაკებს ძველს დროს, უწინა?!
 დღე-და-ღამ თოფი, ხმალი, ხანჯარი
 განუშორებლივ გვეკიდა ტანზე.
 და ვიგერებდით ლეკ ოსმალ, სპარსსა,
 თავს დასხმულებსა მთა-ბარს თუ კარზე.
 თუმცა კი გვაცვეს შეჩვენებულთა
 მაინც ქართველნი ბოლოს დროს ჯვარზე.
 მაგრამ გულითა სალნი ვიყვენით,
 გვეფასებოდა ერთურთი მაშინ.
 ეხლა სრულ სხვასა, სხვა სურათს ვხედავ,
 გულის სამღვრეველად მიდგება თვალწინ.
 უნდა ვიცოდეთ, ადრე თუ გვიან
 ისევ მტრიანი დროება მოვა
 და, რა თქმა უნდა, მგლებს იამებათ,
 წინ დაუხვდებათ თხა-ცხვრების გროვა.
 ისწავლეთ ახალთ აბჯრის ხმარება,

თოფ-იარაღის მოვლა და კილო.
 იმ მამიჩემის სულს გეფიცებით,
 გამოგადგებათ ეგ ცოდნა, შვილო!“

სთქვა რა ეს, კვერი დაუკრეს
 იქ მყოფთ აქედამ, იქითა.

თანა ჰყლაპავდენ ღვინოსა
 ჯამებითა და ჭიჭითა.

სთქვეს: „კაცსა მეტი ცოდნაო
 ჰრგებს, როგორც სნეულს წამალი,
 არ უჭირდება მცოდნესა

სოფლის გზა, ძნელად სავალი.

გზა ესე, ბევრგან კლდიანი,

ბევრგან წყალ-ჭაობიანი,

სავალად უსწორ-მასწორო,

ტინიან, საფლობიანი.

ათასკან ლიპი გვერდობი,

ბოლოში ნაზლობიანი...

გული წაჰსლოდა დედასა,

წყალი დაასხეს თავზედა.

ძლივს მოაგონწრეს ბებერი,

კინალამ შესცდა ჭკვაზედა.

გულს იმჯილავდა, ჰბოდავდა

შვილის „საღდათში“ წასვლაზე.

გამწარდა ლხინი ყოველი

დედის ქვითინის ნახვაზე.

ზაქარა თავ-დაკიდებით

ჩუმიად დასცქერდა კერასა.

სიტყვას ეძებდა სათქმელად,

მაგრამ ამბობდა ვერასა.

გულში ლოცულობს იღუმალ,

უფალს ევედრის შეელასა.

თანთან მინელდა ქოხშია

ხალხის მღერა და ჟივილი.

მის ნაცვლად გაჩაღებული

ისმის მამლების ყვილი...

III

მინდორი არის გაშლილი,
 ჯარი სჩანს ოაზმად წყობილი;
 აქ სჩანან ქართველის ბიჭები
 სამხედროდ გამოხმობილი.
 გურულ, მეგრელი, იმერი,
 ფშაველ-ხევსურნი თუშებით,
 ლეკვებიც ქართლ-კახეთისა,
 ყველანი სახე-ქუშებით.
 მეორე პირი მინდვრისა
 დაფარულია რუსებით.
 თოფები გადის ზედი-ზედ,
 ისმის ზარბაზნის დგრიალი,
 მიდის და მოდის რაზმები,
 მწყობრია ჯარის ტრიალი,
 ლიშანს ესვრიან თოფებსა,
 კვამლი წევს, ისმის ზრიალი.
 წესს აძლევს ქართველის ლაშქარსა
 ერთი მოხუცი მხედარი,
 მხარ-ბეჭიანი, მრისხანე,
 თვალებით მეხი, მედგარი.
 ჩვენი სესიაც იქა სჩანს,
 ქორივით იყურებოდა.
 თოფის სასროლად ვაჟკაცი
 სურვილით იწურებოდა.
 სამჯერ ესროლა ნიშანსა,
 ტყვია ტყვიაზე დაასო,
 და გული მეუფროსისა
 სიხარულითა აავსო.
 ზარბაზანს ლამაზად ხმარობს,
 უკეთ ცულზე და წალღზედა.
 ვეფხვსა ჰგავს სესე რომ ჰნახოთ
 გავლა, სახეზე, ხმაზედა.
 თუშური ქუდი კობტადა
 დაუხურია თავზედა.

ჯარისკაცია, ამაყობს,
 თუ გსურსთ იცოდეთ, მიტომა.
 თუმც ერთხელ ძვირად დაუჯდა,
 პეტკა რუსი რომ მიტორა.
 გვერდში „მუსტები“ შემოჰკრა,
 კარგა გალანძლა, მიჯორა.
 ესე ამბავი ღუქანში
 ჯერაც სწერია ქვაზედა.
 გიამბოთ, სესეს და პეტკას
 ჩხუბი მოჰსვლიათ რაზედა.
 — შენ რა ბიჭი ხარ? პეტკაი
 შენთან რა შესადარია?
 ზარბაზნის, თოფის სროლაში
 პოლკში არა მყავს ცალია. —
 პეტკა ეტყოდა სესესა,
 როცა არაყი დალია. —
 ღონეც მკლავში მაქვს ისეთი,
 ემ წამზე წაგვლეჯ კისერსა! —
 ეტყოდა პეტკა სესესა,
 თან ხელს იმისკენ იშვერსა.
 სესემაც უთხრა: — პეტკაო,
 მე იმას გირჩევ, სესია,
 ჩემს მამულეებში, იცოდე,
 ცოტა ფეტვები სთესია.
 ვაჟო, შენ არ გამაჯაერო,
 არ მამიყვანო ბრაზზედა.
 თორემა, ღვთის წყალობა მაქვს,
 თავი გინაყო ქვაზედა.
 მაგ კომბოსტოებს, ღვთის მადლმა,
 გამოგირეკავ კარზედა.
 პეტკავ, ჰკვიანად იყავი,
 სთქვი სიტყვა დრინჯი-დრინჯია.
 ახლა იკითხე, კახეთში
 სესე როგორი ბიჭია.
 შეჰყვნენ პეტკა და სესია,
 გაჩნდა მუშტების ტრიალი.

დიღხანს ისმოდა დუქანში
 ჩვენის პეტკაის ღრიალი.

სესია დაატუსაღეს,
 ამით გათავდა ბრძოლაო.
 მაგრამ დაჭერამ ვაჟკაცი
 ისე არ დააღონაო,—
 მარტოკა ყოფნამ ბნელაში
 სახლობა მოაგონაო.
 მას მოაგონდა მარიკო,
 ან როს არ მოჰგონებია?
 მაგრამ ვით ეხლა, მის გული
 მაროს არ დაჰმონებია!..
 თვალეზე გუგად მოევლო
 ქალი მკერდ-აფუებული,
 მის დაბრაწული ლოყები,
 კოცნისთვის გაღუებული.
 ოცნებას ოცნებას აკეცს
 და რჩება მოტყუებული.

IV

ღამეა. ჰშხებდა. მთებზედა
 ნისლეები იწვენ ფარადა.
 ალაზნის ველსა ჰკედლავენ
 მთანი გალაენის გვარადა.
 ტყეს ჩაებღერტა ფოთოლი,
 ვენახებს ძაძა ეფარა.
 მათი სარჩო და საბადი
 კაცის ხელს გადაეპარა.
 ისმის ტურების ჩხავილი
 ტყიდამ გორ-გურის პირითა.
 იმათ ბანს აძლევს მწუხარედ
 ჭოტი მკივანი ძირითა.
 სოფლები დაღუმებულან,
 ყეფაც არ ისმის ძაღლისა.
 არსიღამ სინათლე მოჩანს,
 არსით ბოძები კვამლისა.

ალაზნის პირად მოსჩანდა
 საწყლად სოფელი პატარა.
 ერთის ქოხის წინ კაცი სდვას,
 ტანზედ აცვია მაზარა. —
 რატომ არ უწუხს მგზავრს გული,
 ხომ მოაღრწია შინაო?!
 შეკრთა როგორღაც უცნობი,
 უცხოდ ეჩვენა ბინაო.
 კრძალვით შეალო კარები
 და ფეხი წადგა წინაო.
 კერაში იჯდა ცეცხლაპირს
 მისი მშობელი თინაო.
 ცეცხლი ბუუტავდა, ჰქრებოდა,
 ალი კედებოდა ძელზედა.
 გაშტერებით ზის ბებერი
 და კატა უზის გვერდზედა.
 მშობელმა შვილი ვერ იცნო,
 ჰკითხა: „ვინა ხარ? ვისია?
 რას დახვალ შუალამისას,
 ეხლა რაღა დროს სვლისია?!
 რა გინდა, რუსო, რას ეძებ,
 შენ აქ რა დაგითვისია?!“
 — რის რუსი? მე ქართველი ვარ
 და შენი შვილი სესია. —
 მიუგო სესემ თამამად,
 როგორც მეომრის წესია.
 — სესია? ვაჰმე, შენ, შვილო?!
 ვაჰმე, მომიკვდა თავია! —
 ბებერს ჩამომხმარს პირზედა
 ფერი დაედვა შავია.
 სიტყვა სესია დედასა
 გულს ეცა ტყვიასავითა
 და ამოუშვა გულიდამ
 ხმა რამე ხრიალსავითა.
 მანამ შვილს მოეხვეოდა,
 მანამ გულს ჩაიკონებდა,

მანამ სამის წლის ვარამსა
გულიდამ მოიშორებდა,
სული დაღია მოხუცმა
ხელებ-გაპყრობით შვილისკე
და გაიმგზავრა, საითაც
ყველას გზა მიგვდის, იქისკე...

ერთის სიყვარულის ამბავი

I

გოდება სიკოსი მტკვრის პირად, ოდეს იგი პირველად:
დასტოვა სატრფომან.

მო, მეგობარნო, შემოკრბით,
მოდით, მოჯარდით ახლოსა,
თუ ვით ვარ გულდაკოდილი,
მინდა ყველამა მნახოსა.
მინდა რომ ჩემმა ერთგულმა
დღეს ჩემთან ივაგლახოსა.
გთხოვთ იგონებდეთ ყველანი
იმ ჩემ საყვარელ ნატოსა.
მო, მეგობარნო, ჩემთანა,
თქვენც ცხარე ცრემლი დაღვარეთ,
გული სევდითა და სახე
ცრემლის ნაკადით დაღარეთ.]
ღვინოზე ხელი აიღეთ,
ჩემსაებ თავი დახარეთ.
გულ-მოკლულს თქვენს მეგობარსა
შეუმსუბუქეთ დარდები.
მუხთალმა ბედმა ხელიდან
გამტაცა ია-ვარდები.
სატრფომ დამტოვა მარტოცა,
ობოლი დაგვიარები.
მოწამლული მაქვს გუნება,
შემძულებია ქალები,
რა მექცა ჯოჯოხეთადა
ნატოს ჟუჟუნა თვალები.
სტიროდეთ ჩემთვის, ჰოი ძმებო,
შევქმნილვარ შესაბრალები.
დღეს სწორედ წელი შესრულდა,
რაც ნატო სადღაც გამოქრა,—

სანთელი ჩემის ცხოვრების
 მოულოდნელად ჩამიქრა.
 ვით ტარიელი წყლის პირად
 ვზივარ და ვგლოვობ სატრფოსა,
 ესაა, არავინ მოდის,
 რომ აქ მხედავენ მარტოსა,
 გლოვის მიზეზი გაიგოს,
 ჩემთან მოვიდეს, მცადოსა.
 იმით არ ვგევარ ტარიელს,
 არ მცვია ტყავი ვეფხისა,
 თუმცა ტაიჭი მეცა მყავ,
 მართლა ღირსია ქებისა:
 მსგავსი იმისი თავლაში
 ბევრი არ დაებმებისა.
 მაგრამ ფუჭია ყველა ეს,
 დღე დამიბნელდა მზიანი:
 რა ველარა ვსჭვრეტ სატრფოსა,
 გულს მისცემია ზიანი.
 ლამის გულს დანა დავიცე,
 შეყრა გამიხდა გვიანი.
 ნეტავ ან რომელმა ქაჯმა
 მომტაცა ხუჭუჭ-თმიანი?!
 თუ თავის ნებით გაფრინდა,
 როგორაც ჩიტი ფრთიანი,
 ეს ამიდანა ამიცნოს,
 კაცი ვერ ვბოვე ქკვიანი.
 ეს ვიცი კარგად, გაქცევის
 არ მიმიცია საბაბი,—
 უვლიდი ვითა თვალის ჩინს,
 მსუქანი ჰქონდა ლაბაბი,
 საკმელად — ხოხობი ჰსურდა,
 ან თუ ფლავი და ქაბაბი.
 იცვამდა რაც-კი მოსწონდა
 ჩემი ლამაზი ჯალაბი.
 იმის უცნობი არ იყო
 ბაზაზი, აღარც ალაფი.
 სადც ჰსურდა იქ წავიდოდა,

არავინ ჰყვანდა დამშლელი,
 თვით განაგებდა ოჯახსა,
 არ ჰყვანდა ხელის შამშლელი.
 ისე ექცევა ბიჭებსა,
 როგორაც დედა აღმზღელი.
 და უციბ გაჰქრა უკვალოდ,
 თვალთა დამიხშო ნათელი.
 თქვენ რას მიშველით საბრალოს,
 ძალიან ბევრიც ვიტირო,
 მაგრამ მე მინდა გულითა,
 რომ ეს ამბავი ვიყვირო,
 ჩვენს ქორწინების წამშია
 და არაფერი ვიძვირო.
 გიამბოთ დაწვრილებითა,
 სად მოხდა ჩვენი კავშირი,
 ვინ იყო ნატო, რა იყო,
 გაგაგებინოთ ნამდვილი.
 მაისის ვარდი ფურჩვნილი
 და ლერწამ ტანად გაზღილი.

II

გამგზავრება სიკოსი ტფილისიდან საცოლეს საქებრად.

მე ვიქნებოდი ოცი წლის,
 ახლად წვერ-შემომდინარი,
 ლამაზი თვალად, ტანადა
 და ამასთანვე მდიდარი.
 ბევრი ჰყავს ძმა-მეგობარი
 ამ ღირსებისა ვინც არი.
 მეც მიტომ მყვანდა ბლომადა
 ბიჭები გარდნაკიდარი, —
 მომღერალ-მოქეიფენი,
 მსმელობის გამომჩინარი.
 ზურნა-დუღუკის ქუჭყუნით
 თავის ქალა მაქვს ახდილი,
 მომწყინდა ასე ცხოვრება
 ჯანის მომშლელი, გახრწნილი.

ვიფიქრე: ცოლი შევირთო,
ქალი სოფელში გაზდილი,—
სადა, კრავივით უმანკო,
მეუღლე იყოს ნამდვილი.
არ მინდა ქალაქის ქალი,
ფერ-უმარილით შასვრილი,
თუმც მატანკლებით დღე-მუდამ
ჩემი სახლია ავსილი.

თქმა და ქმნა ერთ წამში მოხდა,
მყის ავისრულე სურვილი.
ხომ იცით, წყალი ეწამლვის
კაცს, თუ აუტყდა წყურვილი.
ბიჭს ვუთხარ, მეორე დღისთვის
რომ მოემზადა ცხენები.

მე სანოვაგე ვიყიდე—
მგზავრობის დამამშვენები:
დოში, მოთალი, სათალი,
საუკეთესო ყველები,
ერთი ტიკქორა კახური,
ყელისა ჩასასველები.
ზედაც მწვანილი, ტარხუნა,
სიამით ასახსენები.

გავწყვიტე თოკი, რომლითაც
შეკრული მქონდა ხელები:
აწ ვიწყებ ახალ ცხოვრებას,
ცოლისთვის განახელები;
უნდა წავიდე, შემოვვლო
სამშობლოს მთა და ველები.

ხუთშაბათს დილით შევესხედით
ცხენებზე მე და ზურაბა.
ჩაი არ დამილევია,
არც მიჭამია მურაბა.
გაეგო ჩემს მეგობრებსა
დღე ჩემის გამგზავრებისა,
ზურნით მომადგნენ კარზედა,
სურვილი თანახლებისა
გამომიცხადა ყველამა—

წევრმა ყმაწვილთა კრებისა.
 მე მადლი გადაუხადე:
 „საქმეს არ მოუხდებისა!“
 არ დაიშალეს, ქალაქსა
 გამომაცილეს ზურნითა.
 მერე წავედით ჩვენ ორნი
 ცხენებით, არა ურმითა.
 ძმა-ბიჭნი უკან დაბრუნდენ
 ვაებითა და ურვითა.
 „სიკოჯან, რისთვის გეტოვებო?!“
 მეუბნებოდენ მდურვითა.
 ავთანდილს ვგვანდი მაშინა,
 მივდივარ ცხენის ცურვითა:
 დროც შემხვდა სწორედ საფერი,
 პირველ მაისის რიცხვები,
 ტყე ჰყვავის ათასფერადა,
 ამწვანებულა მინდვრები,
 და ჩემი ცოლის შერთვისა
 უფრო განმტკიცდა ფიქრები.
 მთა-ბარი ჰყვავის, — ვამბობდი, —
 რა ამბავშია ბუნება?! —
 ჟივილ-ხივილი ფრინველთა
 სიყვარულს ჩამეუბნება:
 ყველას ტოლი ჰყავ და სწორი,
 ერთურთის შემაქცევრადა.
 მარტოკა, ოხერ-ტიალად
 ვეხეტებოდე მე რადა?
 ყვავილი ყვავილთან ჰყვავის,
 ტოლთან სიცოცხლე სწყურია.
 ფრინველთ, მცენარეთ ცხოვრება
 გამიხდა შესაშურია.
 ბუნების სიმშვენიერემ
 ამაგზნო, ამიყოლია:
 მეცა ვთქვი — კაცი არ ვარგა,
 თუ ტოლი არა ჰყოლია.
 მივდივარ, ვამბობ: უთუოდ
 უნდა შაეირთო ცოლია.

თუ ვინმე შემხვდა ლამაზი
და მომივიდა თვალშია,
მზითევს არ დაესდევ, ეს ფიქრი
მიტრიალებდა თავშია.

საცა-კი სოფელში მივედ,
ყველგან დამიხვდენ ძმურადა,
ჰხოცავდენ ვარიკეებსა,
ღვინოს მასმევედენ უხვადა.
თან იმასაცა მკითხავდენ,
ქალაქით მოვედ თუ რადა.
არაფერ პასუხს ვაძლევდი,
ზშირად ვიყავი ჩუმადა.
სხვად არაფერი მიშავდა,
არ ვღალატობდი სუფრასა.
ქართველთა მასპინძლობასა
რა ქება უნდა, დიდება?
გააჩენს გაუჩინელსა
ქართველი სითაც იქნება.
რაც უნდა ღარიბი იყოს,
მაინც მდიდრულად გიხვდება.
ჩიტის რძის საძებრად წავა,
თუ სტუმრის სურვილს მიჰხვდება.
წყალი ერთ ადგილს ნადგომი,
ხომ კარგად იცით, შმორდება.
მოყვარეც მოყვრისთვის ძვირობს,
ძვირად რომ ჰხედავს, — ჰშორდება.
თქმულია: ოქროდ სტუმარი
მხოლოდ დილითა ჩნეულა,
თუ ხანი დასცალებია,
სპილენძად გადაქცეულა.
მეც ამ ანდაზის წყალობით
დიდხახს არსადა ვრჩებოდი,
მასპინძელს მაღლსა ვუხდიდი,
თავის ლურჯაზე ვჯდებოდი,
ჩამჯდარი იარაღშია
იმ სოფლიდანა ვქრებოდი.

III

აქა ამბავი იმისა, თუ ხიკოს ვითარ მოეწონა ცოლი
 ილახი და მივიდა მის სათხოვნელად ოჯახსა ქმრისხსა,
 ვითარცა გასათხოვარი ქალისა.

არაგონს მივეშურები,
 იქ მეგულება ძმობილი,
 კეთილშობილი კაცია,
 გულ-უხვ მასპინძლად ცნობილი.
 მივდივარ ჩრდილოეთისკე,
 ვუცქერ მთებსა და ჭალებსა.
 ტურფას, შემკობილს ბუნებას
 ვედარ ვაშორებ თვალებსა.
 მხარზედა კოკა-შედგმულსა
 გზადაგზა ვხვდები ქალებსა.
 ჯეირნებივით მალხაზებს,
 ფეხ-შიშველ, წითელ-კაბებსა,
 ეშურებიან სახლშია,
 მგზავრს უმაღავენ სახესა.

ერთს ადგილს შეგვხვდა გოგონა
 მხარ-კოკიანი, ცქრიალა.
 იმის დანახვამ იმავე წამს
 ამანთო, ამაპრიალა.
 მაშინვე გამოვუცხადე
 ზურაბას ჩემი სურვილი:
 „მე მომეწონა ეგ გოგო,
 „პირ-ბადე შემობურვილი,
 „ამიტომ მაგათ სახლისკე
 „არხი გავავლოთ, ან მილი“.
 ზურაბას ხასიათად აქეს,
 მუდამ შემიქოს წადილი,
 ნამეტნავ, თუ არა ჰშიან
 და ნაჭამი აქეს სადილი:
 მეძახის „ბალი აღასა“
 სულ-კურთხეულის გაზდილი.
 მივეყვით ქალსა კვალდაკვალ
 და შევიჭრენით ეზოში.

ქალი შევიდა ქოხშია,
 ჩვენ დავრჩით გარეთ, ფერდოში,
 და დაგვემალა იგი მზე
 სადგურში ერთი ბეწოში.
 ვუყვილე სახლის პატრონსა,
 გამოეხედნა გარეთა.
 მალე გამოჩნდა ქოხიდან,
 ვინაც რომ დავიბარეთა.
 მან ძმური სალამი მოგვცა,
 ჩვენც ფრიად ვავიხარეთა.
 მე ბოდიშს ვიხდი: „შეგვინდე,
 „თუ რითმე გაგამწარეთა!
 „საქმე მაქვს საყურადღებო,
 „ჩემო ძმობილო. შენთანა,
 „ამიტომა გთხოვ მოხვიდე
 „და ისაუზმო ჩვენთანა.“
 თან ზურაბასაც ვუბძანე,
 ხურჯინი შემოეტანა.

იმ კაცმა ისე მიგვილო,
 როგორც დედ-მამა მშობელი.
 აღმითქვა, რაც-კი შეძლო
 ჩემთვის ეამბნა ყოველი.
 იქვე კაკლის ჩრდილშია
 მან გაგვიშალა ფარდაგი,
 საუკეთესო ხელადა
 მან აგვიჩია ალაგი.
 მეც არ დავხოვე, ხურჯინში
 რაც მქონდა ამოსალაგი.
 ღვინო და საუზმეული
 სუფრაზე გაჩნდა მრავალი.
 გიამბოთ, გაგაგებინოთ
 ჩემი თავგადასავალი.
 ამ ჩვენს მასპინძელს რქმეოდა
 ილია ყარყუმისვილი.
 ჯავრობდა, რად ვიხარჯები,
 როგორაც ოჯახისვილი.
 „სტუმრის გაცარცვა სად თქმულა,

„ჩვენ უნდა გცემდეთ პატივსა.“
 სადღურით მოაქვს ლობიო,
 თან მოაყოლებს მწვანისა,
 საკუთარ ბაღში მოკრებილს,
 საკუთარ ხელით გაზდილსა.
 დედლის დაკვლასაც გვპირდება,
 თუ გავაგძელებთ ნადიმსა.
 მე კი ლობიო მერჩივნა
 ქათამ-ინდაურს ათ პირსა.
 სული მესწრაფვის ძალიან,
 ვიდრე გავიგებ ნამდვილსა.
 ის გოგოც იქა ტრიალებს,
 მთვარესა ჰგვანდა გავსილსა.
 და როცა კარგა შეევხურდით
 მე და ილაი ღვინითა,
 ვითომ მას გავახარებდი
 მოულოდნელის ღვინითა,
 ვფიქრობ, ცაჲ დაეწეოდა
 ილაი სიხარულითა,
 პირდაპირ გამოუცხადე
 წადილი ჩემი გულისა:
 — აქ რომ გოგოა, ამისა
 მე ცოლად შერთვა მსურისა.
 ილამ ეს ჩემი ნათქვამი
 სცნო შეცოდებად ყურისა,
 იმიტომ მკითხა: „რა სთქვიო?“
 და მეც ერთგულმა რჯულისა,
 გავიმეორე ისევ ის,
 რაც ჩემს გულს ლახვრად ულისა.
 ვუცქერ, რომ ასდის სახეზე
 კვამლი ალის და მურისა.
 თურმე თვით ისა ყოფილა
 მოზვერი იმა ფურისა.
 კინალამ ადგა სუფრიდან
 მოსაძებნელად ცულისა,
 რომ ჩემთვის თავში დაეცხო
 ვასაფთხობელად სულისა.

მე მამულ-დედულს შევკვები
და ქონას ბევრის ფულისა.
სოფელელ ქალს ვაქებ, ქალაქის
ქალის მთქმელი ვარ წუნისა.

დაღვრემილს ილას თანდათან
გამოდარება დაეტყო.

ღიმილიც მოსდის და უნდა
იგი ამბავი შეეტყო—
ვინც მიგვასწავლა იმასთან,
რომ მისთვის მტრობა დაეწყო.
მას თუ ხუმრობა ეკუთნის,
ხუმრობითავე მიეწყო.

„არა, ბატონო“,—ილამ სთქვა:

„ეგ გოგო ჩემი ცოლია.
„სად გაგონილა, გათხოვდეს
„ვისაც-კი ქმარი ჰყოლია
„ცოცხალი, მერე ქმრისგანვე,
„ვისაც გვერდზედა სწოლია!
„ვისაც თქვენ შეუცდენიხართ,
„ძალდი ყოფილა ბროლია.
„უჩვენებია ქალწულად
„სხვისი მეცხედრე, ტოლია.
„თქვენთვის რაც არი, ხომ არი,
„ჩემთვისაც კაი სოლია“.

მე კიდევ არა მჯეროდა,
ვუმეორებდი კითხვასა.
მასპინძელი კი არა სცვლის
პირვანდელს თავის სიტყვასა.
რომ დავიჟინე, შევატყვე —
აღმური ასდის ილასა,
ჰტიქრობდა ამოეშხამა
რაც პატივი გვცა დილასა.
ახიც-კი იყო ჩემზედა,
ვდგებოდი თავდაყირასა,
ღვინო გადავკარ ქარბადა,
უნდა ვაბრალოთ იმასა.
ჩემ ბიქს ზურაბას მით ვაქებ:

გაიგებს სად რა უხდება.
 თუ ჰხედავს ბოლო ცუდია,
 მაშინ ძალიან სწუხდება.
 თუ არ დავეყვი მის რჩევას,
 შემრისხავს, წამეჩხუბება.
 რა სცნა, მოვტყუვდით ფიქრითა
 იმ ჩვენის განზრახულითა,
 მყის წამომადგა სუფრაზე
 ცხენებით აღკაზმულითა:
 „აბა, ბატონო, წავიდეთ,
 „ავჩქარდეთ, დაგვილამდება!“
 მადლობა ვუთხარ მასპინძელს
 და მოვიხადე ბოდისი,
 რომ თავისთავად მოვტყუვდი
 საცოლის ძებნა-ლოდინში;
 რომ თავის ჭკუამ მომგზავნა
 საწოლად სხვისა ლოგინში
 და არავინ სხვამ, რის გამო
 გულს მემატება ვარამი.
 ვუძღვენი უკანასკნელად
 გამოთხოვების სალამი,
 შევჯექი ცხენზე, ავმართეთ
 მე და ზურაბამ ალამი.
 მაგრამ თათლიანს გუდაში
 აწ ჩაერია ბალღამი.
 წამოსვლისასა, არ იქნა,
 კარებზე დამრჩა თვალები.
 ვხედავ, ქოქოლას მაყრიან
 შორით, ქურდულად ქალები.
 რა იქნებოდა, ჩემს ლურჯას
 გაუტყლაშუნე მათრახი
 და გავაქანე, თითქოსა
 ასალები მაქვს ყაბახი.
 თავს მაინც ნუგეში ვეცი,
 კვალად ვახსენე ალახი.
 მოვდივარ გაბრაზებული,
 გულზე მედება გენია.

ზურაბაც მომდევს უკანა,
 მოკოქლობს მისი ცხენია.
 მინდა რამ ვუთხრა ჩემს მხლებელს,
 ხმის ამოღება მცხვენია.
 როგორც ვატყობდი, ზურასაც
 სჭირდა იგივე სენია:
 ცხენზე ყრიელობს ის ჯავრსა,
 ძალიან მოუწყენია.
 ვერა ვსცან კარგად პირველში
 ეს დამარცხება ჩვენია,
 მაგრამა აღამიანი
 ღმერთს ისე გაუჩენია,
 რომ სიკვდილამდე იმედით
 სტკებებიან მისნი ღღენია.
 ჩვენც ვფიქრობთ, სამაგიერო
 სხვაგან მივილოთ ძღვენია.
 მივდივართ თავ-ჩაქინდრულნი.
 გიჟივით გამეცილება.
 „რას იცინიო, ბატონო?!“ —
 ზურაბა დამეკითხება.
 — მაშ სატირელი რა მაქვსო? —
 მე ვუპასუხე მხლებელსა: —
 — კინალამ კეტი არ მომხვდა,
 კაცო, საცოლეს მძებნელსა?
 „კაი დროს გამოგაცალე,
 „ღვთის ძალით, ხათაბალასა,
 „თორემ იმ ქვეაზე იყავი,
 „რომ იხმარებდი ძალასა.
 „ილას გულისთქმაც, ვატყობდი,
 „დგებოდა ყირამალასა.
 „ნებით ვარჩიე წამოსვლა
 „ქისტიკვრით წამოყვანასა.
 „ბევრიც რამ ღვინის ბრალია“. —
 ზურა მეტყოდა ამასა.
 მოვდივართ, მოვლაპარაკობთ,
 ბევრს აღარ ვდარდობთ მარცხზედა:
 ათასი რამე მოხდება

სიცოცხლით კაცის თავზედა,
 და თუ ილასგან დავმარცხდით,
 ვბჭობთ,—გავიმარჯოთ სხვაზედა.

IV

აქა თევა სიკოხი და ზურაბასი გარეთ და შეველეთა
 მიერ თავდასხმა.

ტყეში შევედით, დაბნელდა,
 მალედვე გვისწრო ლამემა.
 ცაზე არა ჩანს ვარსკვლავი,
 არც მოაშუქა მთვარემა.
 სოფელიც აღარსადა ჩანს,
 გარშემო ტყეა ბურვილი.
 უნდა დროებით შევბოქო
 ქალების ცნობის სურვილი.
 უნდა ვათიოთ გარეთა,
 ცა თავს გვაქვს წამოხურვილი.
 ტყეების შუა ბევრია
 ამწვანებული კორდები.
 ტანზე მოვიხვევ ნაბადსა,
 მივალ და წამოვგორდები.
 ერთს ლამეს პოეტურადა
 ვიცხოვრებთ მე და ზურია.
 ბუნების წიაღზე თევა
 მერე როგორა მწყურია!
 ზურამაც დამცა დასტური,
 როცა დამიგდო ყურია.
 მაშინვე ერთს კოხტა მდელოს
 საწოლად მივაშურია.
 საძილედ მტეხავს კისერსა
 ნუნუა ნახმეურია.
 ცხენი მიუშვი ბალახზე
 და მიუჩინე ზურია.
 ისე მოუვლის ცხენებსა,
 როგორც ცხერის ფარას მურია,
 თუ ძილმა არ უღალატა,

არ დახშო თვალი, ყურია.
 ცხენის ბალიში დავიდე
 თავით, წავეგდე მწვანეზე.
 ცას მივაშტერე თვალეში,
 აღარ ვფიქრობდი ქალებზე.
 ღრმად არი გულში ჩასული
 ფიქრი მაშინდელს ღამეზე.
 დიდებულია სათქმელად
 გრძნობა იმ ღამის წამებზე,
 კინალამ პოეტი გაეხდი,
 გათქმული ქართლის მხარეზე.
 იქვე ბულბულიც აძრახდა,
 ახლოს რომ იდგა ბარდია;
 მოჰფინა არე-მარესა
 გულს ნადულარი დარდია.
 ვით დავიჯერო, რომ ბულბულს
 არ აგონდება ვარდია,
 როცა ის კენესის და გალობს,
 გრძნობით ასული ცამდია!
 მაშ რა ახელებს, ატირებს,
 თუ არ ტრფიალი ვარდისა?
 როგორც მე ჩემის სატრფოსი,
 ჯერ უცნაურის ქალისა.
 სიამის მორევში ვცუტრავ,
 სტვენა რა მესმა მარდისა.
 პოეტი გაეხდი იმ ჟამად,
 გრძნობა გრძნობაზე მომდისა.
 კვლავ იმისთანა სიამე
 ნეტავ ვიგემო როდისა?!
 ღამის ფშვინვაზე, სტვენაზე
 ჩამძინებო ტკბილადა.
 ასეთი ძილი, არ ვფიქრობ,
 ვისმე ჰხვედრიყო წილადა.
 რომ შამრჩენოდა ბოლომდე
 სიამე-შეება ძილისა,
 მაგრამ არ შემრჩა, ესაა
 ლხინში მომგვრელი ჭირისა.

სიამე ბოლოს მწარდება,
 ყველა ამასა სტირისა.
 ასრულდა ჩემზედაც წესი
 სამყაროს ზელა-პირისა.
 გარიყრაჟია. ჩემს ტანზე
 კეტმა მოილო რახუნი.
 მემწვავა. ვერაფერს მშველის
 გარეთ ნაბადი ნახური.
 ძილს მისცემია მაგარსა
 ჩემს ახლოს ჩემი მსახური.
 კეტი რომ მომხვდა, თანაცა
 უბნობა მესმის ხალხური:
 „თქვე ოჯახ-დაქცეულებო,
 „ვისგან სად არი ნახული
 „ცხენების თავ-განებება
 „უპატრონოდა ყანებში!
 „თქვენ არა ჰყვანდეთ თქვენს პატრონს,
 „გამოერჩიეთ სწორებში!“
 ერთი და ორი არ არი:
 ხმაურობაა მრავლისა;
 აღარ ზოგავენ ზურასა,
 წრიალი მოდის სახრისა.
 წამოახტუნეს. საბრალოს
 კურდღლის სახე აქვს დამფთხლისა.
 პირველს რიგს მოჰყვა მეორე,
 კეტები აღის-დადისა.
 რევოლვერს ხელი გავიკარ,
 მოკვლა მწადიან კაცისა.
 მაგრამ თავადვე ვიკისრე
 გამოცვლა მავნე აზრისა.
 ზურა იძახის „ვანისა“,
 ჩემთვის აღარა სცალისა.
 ისევ მივმართე პორტმანსა
 დასათრგუნავად შარისა.
 წანახედს ზღვევა თანა სდევს
 და სესხს გადახდა ვალისა.

მწადს აცილება თავიდან
 უსიამოვნო წამისა.
 ოთხი მეველე თავს მადგა,
 სახე აქვთ ამირანისა.
 „ცხენები ველარ მოგართვით!“
 მთქმელნი არიან ამისა.
 წადი, უცხენომ იარე,
 კვალი ეძებე ქალისა!
 ზურაბა რასლაც დუდუნებს,
 ხმა მისცემია მკალისა.
 მე გადაუგდე თუმანი
 დაუყოვნებლივ წამისა.
 თან გაეახსენე იმათა
 მდგომარეობა მთვრალისა,
 სიმთვრალით სოფელელთ ზარალი
 და გაფუჭება ყანისა.
 თანაც ტიკჭორას მოვხსენი,
 ღვინო შევასვი თასითა.
 დავათათბირე ტკბილ სიტყვით
 და საზღაურის ფასითა.
 მეველეები დადუმდენ,
 როცა ოროლი შავსვითა.
 ზურამაც გამოიდარა,
 პირ-დაფარულმა ხავსითა,
 რომ ბედმა გვიხსნა კვალადა
 თავს დატეხილს ნავსითა.
 მოდავეები შევიტკბეთ
 ტკბილის სიტყვით და ფულითა.
 წუხელ ბუნებით დამტკბარი
 ვიტანჯებოდი წყლულითა:
 დღეს დილით შხამი დაველიე
 წუხელ დამტკბარმა სულითა.
 მალე გავმზადდით სამგზავროდ
 ბარგი-ბარხანით სრულითა.
 ნაჯოხარებიც მოგვირჩა
 თან რაც მოგვექონდა ზურგითა,
 თუ მეველეებს გადურჩით,

მის ღღეში სიტყვით ურჩითა
 არავის არ დაუხედებით,
 თუნდ თავში გვცემონ გუორჩითა.
 მოვდივართ შარა-გზაზედა
 ნაბიჯით ვაქვაცურითა.

V

აქა კვალად გამგზავრება სიკოსი და ზურაბასი არავონს
 და გზაში შეხვედრა აზნაურისა სოლოსი.

ტყეს ვავცდით ომ-გადახდილნი,
 დიდი აგვიჩნდა მინდორი;
 მღებარეობით შემკული
 არ მეგულება მის სწორი.
 შუაზე წყალი ჩაუდის,
 ოთხ-მხრივ ჰსაზღვრავენ სერები,
 იქ მოსჩანს ცხვარი და ძროხა
 ურიცხვი, გასაშტერები.
 მთაზედა მონასტერია,
 იქა სცხოვრობენ ბერები:
 ევედრებიან უფალსა,
 აუშვერიათ ხელები.
 განყენებულის ცხოვრებით
 ქრისტიანობის მცველები.
 ქალაზე ვენახებია,
 ვაზებს ამშვენებს მტევნები.
 მტევნების გამონაჟურსა
 მარანში უცდის ქვევრები.
 სოფლებში სართულიანი
 სახლები მოსჩანს ბევრები.
 იმათ პატრონად ვიეჭვე
 მე საქართველოს ბეგები.
 აქ ყველაფერი კარგია,
 კარგს ქალებს ზრდიან დედები.
 მომცემენ, მაღლობას ვეტყვი.
 არა?—არ შავებვეწები.
 მაგრამა მარცხი თან დაგვდევს.

ბედი შაგვექნა სულელი.
 გზაში მიმდინარს მგზავრებსა
 წინ ამოგვიხტა კურდღელი,
 გზა გადაგვიჭრა, ურცხვადა
 ჯაგებში შეძვრა ყურგძელი.
 გვეწყინა მე და ზურასა,
 ვწყველეთ და ვკრულეთ ავადა:
 „რაც ჩვენთვის გინდა, კურდღელო,
 „ის დაგემართოს თავადა:
 „იქცე მწვერების ლუკმადა,
 „მზე ამოგიხდეს შავადა!“
 ჩვენ მაინც უკან არ ვიხევთ,
 მაინც წინ მივეშურებით,
 დაბრუნვას უსატროოდა
 მე არა ვფიქრობ სრულებით.
 შუადღე გადასულია,
 ცისაკე შავიყურებით.
 პური მოგვშიგდა და ღვინოც
 მოგვწყურებია წყურებით.
 მაგრამ ვერ გაგვიბედნია
 ჩამოვხდეთ, სუფრა გავშალოთ,
 ღვინო გადავკრათ, დარდები
 თავში და გულში წავშალოთ,
 საქოლად ოთხსავე მხარესა
 ქარი და ბუქი ავშალოთ.
 ვუცქერი, კაცი გამოჩნდა
 ცხენის კუნკრუხით გზაზედა,
 კეთილშობილი ვინმეა,
 შორითვე ვატყობ ფხაზედა.
 მას ჩერქეზულად აცვია,
 ფაფახი ჰხურავ თავზედა.
 მოგვიახლოვდა კიდევაც,
 თან გადმომხედა გეზადა.
 პირველად შახვედრაშია
 აზნაურსა აქვს წესადა.
 რა მიცნო, გაღმამეხვია,
 გაჩაღდა სალამ-ქალამი,

გავქექეთ ჩვენ მეგობრობა,
 უამთ ვითარების ნალამი.
 ცხენებიდანაც ჩამოვხდით,
 მუხის მიემართეთ ჩეროსა.
 ღირს ამ ადგილას ვაქეცამა
 რომ ყელი მოიღეროსა,
 თასი აღიპყროს და სატრფო
 ხმა-მალლა აღღეგძელოსა.
 ვიცი, დროების ტარება
 ძალიან უყვარს სოლოსა.
 სუფრა გავშალეთ, ვქეიფობთ,
 ის თავს, მე სუფრის ბოლოსა.
 ზურაბა ცდილობს, რომ ღვინო
 ჩქარ-ჩქარა მოგვაყოლოსა:
 თასი იმასაც მიერგოს
 ობოლსა, უთვისტომოსა.
 სხვა თავის სარგოდ ზურამა
 ან კი რა მოიგონოსა?!

მზე გორს გაება. ღამდება.
 შინ დაგვბატოვა სოლომა:
 დაბრუნდა ჩვენის გულისთვის
 და საამებლად მხოლოდა.
 გადაკრულები ვიყავით,
 ცხენებს ვაყენებთ ყალბზედა.
 სოლუა თავის მერანსა
 ახსენებს კარგად კარგზედა.
 მივდივართ, ერთი მეორეს
 ცხენებს ვაწონებთ გზაშია.
 ის აქებს თავის მერანსა,
 მე ჩემი ამყავ ცაშია.
 ისე ვაქებ და ვაღიღებ,
 თითქოს ნამღვილი რაშია.
 „ჩემს ცხენსა ცხენი ვერ მოჰყვა,
 იმ ღღეს ვიყავით ხატშია.“
 სოლოს ტრაბახმა მეც კვეხნის
 მადა ამიძრა ახშია.
 „ეს ჩემი ცხენი, სოლოჯან,

პირველობს ყარაბალშია.
 კამპი იცის და წიხლები,
 ცხენი ვერ სჯობნის ყალბშია“.
 — მაშ თუ ეგრეა, გამოვცდი,
 მოდი, მომყევი კვალშია.—
 ცხენი გაქუსლა სოლომა,
 ცეცხლი სცვიოდა ნალშია.
 მეც გაუჯავრდი ლურჯასა,
 დაუვარდები რაშია?!
 მაგრამ ჩვენს საუბედუროდ
 არ გავებენით ბარდშია!
 გადავიკაწრეთ თავ-პირი,
 ეკლები გვერქო თმაშია.
 მე ფეხი ავიკანქურე,
 სოლო ტკივილს ჰგოდნობს მკლავშია.
 ძლივს გამოვძვერით ბარდიდან
 და გამოვედით კარშია.
 გავცვალეთ ბაქი-ბუქები
 „ვაი დედაო“-ს თქმაშია.
 ძლივსლა შევსხედით ცხენებზე,
 ქუდები დაგვრჩა ჯავშია.
 სოლო გადაპრჩა მშვიდობით,
 [სირბილი] არ უჯდებოდა ჭკვაშია.
 ვსდუმვართ ორივე რაინდი,
 ეკლებს დავეძებთ თავშია.
 სატირელი გვაქვს, არ ვსტირით,
 ტკივილებსა ვგოდნობთ ტანშია.
 არა გვწადიან, ქვეყანას
 რომ ჩაუვარდეთ ყბაშია.
 და როგორც იყო, მოვედით
 ჩემის მეგობრის სახლშია.

VI

აქა ლოგინად ჩავარდნა სიკოსი და გამიჯნურება-
 ნატოსი პირველად.

იმ ლამეს რა იქნებოდა!
 ველარ შევედით სმაშია,

რადგან ორივეს ტკივილი
 კარგად გვეტყობა ხმაშია.
 მანდილოსნები დაგვადგენ
 ჯანაოზებად სნეულთა.
 ერთი მალამოს ამზადებს.
 სხვა სჩეჩქვავს ბალახეულთა.
 ვაი მე: ფეხით სნეული
 გულშიც დამკოდა, ამრიგა —
 შავ-თვალა ნატოს შეყრამა
 გრძნობის მორევში შამრივა.
 კრძალვით მექცევა, თვალებს კი
 აელვებს, როგორც ჯერანი,
 გულში მჩხვლეტს ეკალივითა
 იმ თვალთა შემოხედვანი.
 მორჩა, ვერ მიხსნის ვერავინ,
 სწორედ მახეში გავები, —
 აშვება ჩემი ძნელია,
 მაგარი ჯაჭვით დავები.
 მან შემომზადა მალამო,
 თანაც მზომავდა თვალითა.
 სხვებს როდი უშვებს საწამლოდ,
 თანაც დამიჯდა თავითა.
 მიამა მეტის-მეტადა,
 გულში ნათელი ჩავიდა.
 წყეული იყოს ის წამი,
 რა უბედურად წავიდა!
 რა ვნახე, ნატოს ვებრალვი,
 გაქრა ყოველი ტკივილი.
 თუ ნატო გვერდს მყავ, წყლულებზე
 შეიძლება-ლა ჩივილი?!
 შევცურე ოცნების ზღვაში,
 ღელავს გული და გონება.
 ტრფობით აღგზნებულს გრძნობასა
 ან ვინ არ დაემონება?!
 ტრფიალსა სატრფოისადნი
 ან კი რა შეაწონება?!
 ვგონებ, შემატყო ეს ქალმა,

თავადაც იწყო ღონება
 და ცდილობს ისე მოიქცეს,
 როგორც მე მომეწონება.
 გაიგო, ქსელში გავები,
 გამჭრიახი აქვს გონება.
 ჭირი მიმრავლა ჭირზედა,
 კი არ დაუწყო ფონება.
 და დღეს ხო დამაგმობინა
 სიცოცხლე, მკედარსა ცხონება.
 გავხედე მეორეს დღესა
 მთა-ბარს, ბარდიანს ქალასა,—
 სამოთხედ ვსახავ მიდამოს,
 უცნაურსა ვგრძნობ ძალასა.
 სხვა მინდორ-ქალა ვერ გაჰზღის
 ქალებსა ნატოსთანასა.
 ასე ვამბობდი ჩემთვისა
 და ზედ ურთავდი თანაცა:
 თუ ნატო ჩემი არ გახდა,
 გულში დავიცემ დანასა.
 ქალს თითო-ოროლ სიტყვობით
 გაუბი წყნარი ბაასი.
 იმ უამად ჩვენი ნათქვამის
 არ ძალმიძს გითხრათ ნაასი.
 ჩემი თუ ორმოცი არის,
 ნატოსი არის რვაასი.
 შინაურებმაც შეგვატყეს
 კარგად ქალ-ვაჟთა ცელქობა.
 ისინიც ხელს გვიმართავდენ,
 მხოლოდ კი მეტისმეტობა
 არ გაგვეწია, ხომ იცით,
 ტრფიალთ რომ მოსდით ცეტობა
 ჯვარისწერამდე. უმისოდ
 არ სწყინდათ ჩვენი ცელქობა.
 ვიარებოდით წყვილადა,
 სულ გადავთელეთ ფერდობა.
 რაც სათქმელი მაქვს ვერა ვსთქვი,
 დავმაღე გულის მწველობა.

ვხედავ რომ ქალმა დამასწრო,
 თავად დამიწყო ფერობა.
 და ერთხელ, სეირნობის დროს,
 ყელს შემომეჭდო, მკოცნიდა.
 ყურები გამომიქედა
 ჩემ აღმზდიელ ძუძუს ლოცვითა
 მეც ეს მინდოდა, რომ ქალის
 გრძნობა ჩემს ტყუპად ჰყოლოდა
 და მეთქვა გაბედულადა,
 რომ ცოლად წამომყოლოდა,
 როგორც მე მქონდა, ჩემდამი
 იმასაც ტრფობა ჰქონოდა.
 ცოლ-ქმრობა ჩვენი, როგორც კლდე
 ქმნილიყო საბოლოოვდა.
 ამას ველოდი ნიშნადა,
 ამ ჟამს ველოდი მხოლოდა.
 ეს საიდუმლოც გავიგე,
 აწ ბედი ჩემი გადაწყდა.
 იმ დროს შაქარი, დღეს შხამით
 მთელ საქართველოს გადასწვდა.
 თქვენს მტერს და ავის მენდომეს,
 რაც მე თავს ცეცხლი გადამხდა!
 დღეს იმ თვალების ციალი
 შხამისას მასმევს ფიალსა
 ერთით ერთს ხელში, სხვით სხვაში
 და დღეს მიბნელებს მზიანსა.
 გულს მიკლავს, ცხოვრებას მირევს,
 ზიანზე მაძლევს ზიანსა.
 არ მინდა ვნახო ნაცნობი,
 ვემალვი აღამიანთა.
 დღე და ღამ ამას ვიძახი:
 ცოლი რად უნდა ჰქვიანთა!
 ნიშნობით ჯვარისწერამდე
 მტკაველი იყო მანძილი.
 ბედნიერად ვგრძნობ მაშინ თავს,
 მისრულდა გულის წადილი.

იმ ჩემმა ცოლეურებმა
ბალში გამართეს სადილი.
ჰპატიუბს ნათესავეებსა
ჩემი სიამარი ტან-წვრილი.

VII

აქა ნიშნობა და ჯვარისწერა სიკოსი და გადახდა
ქორწილისა.

მოქუჩდენ აბრამიანნი
ხანჯლიანი და ხმლიანნი.
მოსვლა იმათი ჩქარია,
წასვლა იქნება გვიანი.
ლხინი, დროების ტარება,
პირველი იმათ ზნე არი.
ჩემი ცოლის ძმა სოლუა
მასპინძლობაში მხნე არი.
გამაცნო ყველას ვით სიძე,
დიდი შეძლების პატრონი,
მოსული ქალაქიდანა,
ნა(ვ)თლუხ-ავლაბრის ბატონი.
ის ჩემის ქებით თავს იქებს,
თუ კაცი არი გამგონი.
ერთი მოკეთედ იგი ვცან,
ჩემის კაცობის ამწონი,
საცოლედ ჩემდა მისი და,
მის დედის ძუძუ-ნაწოვნი.
სოლოც თავს იმით იწონებს,
რომ იმის და მყავს ნათხოვნი.
ჩემი სიამარი დავითი
გემასპინძლობს გულით უხვითა.
კაკლის ქვეშ მწვანე მინდორი
დამშვენდა ლურჯის სუფრითა.
პური, ყველი და ტარხუნა,
არყები თეთრის შუშითა,
ღვინო დოქებით, დედლები
შემკობილები კუჭითა;

შაქარი ერთად ხმელ ხილთან
 შემკობილია ნუშითა.
 მე ჩემის ნატოს გვერდითა
 მთლად დავდნი სულთქმა, უშითა.
 პირდაპირ მეზურნეები,
 გრძნობის ამძვრელნი ტუშითა.
 ჩამწყკრივებული სტუმრები
 ჰშვენნიან ფაში-ფუშითა.
 „გორკას“ ყვირიან, არ დაცხრენ,
 შინამდე პრაშტი-პრუშტითა
 არ გადავედი ნატოსთან
 მე თავით ბაიყუშითა.
 სად იყო კაცი პატრონი,
 არ გამათრია მუშითა,
 არ მომცხო კაი ჯოხები
 ზურგში, თავში და ყურშიცა,
 მინამ ამ საქმეს ვიზამდი
 ჩემის გონებით ურჩითა.
 გაჩაღდა დიდი სმა-ჭამა,
 მრავალ-ქამიერ, ქეიფი.
 ბევრი იქავე წამოწვა,
 ითხოვა საბან-ლეიბი.
 არაფერს იმჩნევს დავითი,
 ისეა როგორც ნეიბი.
 დაღამდა, დავიშალენით.
 ამით დასრულდა დღე იგი.
 მალე მსურს ჯვარის დაწერა,
 მე ასე ვფიქრობ გულშია.
 „ხვალე სჯობია“, ნატომაც
 ის ჩამჩურჩულა ყურშია.
 მე ესე ჩემი სურვილი
 გავაგებინე სიმამრსა.
 დავითს ეს ფრიად იამა
 მხიარულს, სახე-მღიმარსა.
 „ხვალე ქორწილში გვეწვიეთ!“
 ეძახის ფხიზელს, მძინარსა.

„კვლავ მოპატიუეს ნუ ელით
 „პირზე ოფლ-გადამდინარსა.
 „ხელ-ერთიანად გპატიუობთ
 „ყველას — ლარიბს და მდიდარსა“.
 რას გავიგონებ უკეთეს
 მე გულის გასაგმირალსა,
 მოუთმენელად მოველი
 და გულის ძგერით დილასა.

VIII

აქა ქორწინება სიკოსი და გოდება მისი პირველ
 ღამის გამო.

მინდოდა ჯვარის დაწერა
 ჩუმად, უხალხოდ, ღამითა, —
 არ იქნა მაინც, საყდარი
 ისევ გაივსო ხალხითა.
 ხუცესიც გაჩნდა ტარასტით
 და თავის დიაკვანითა.
 დაგვყუდეს შუა საყდარში
 ხელ-შემკობილნი სანთლითა.
 გესურს ერთმანერთი თუ არა
 სიტყვით არ გვკითხა ცალითა,
 ხუცესს ადრევე სცოდნოდა —
 ქალს არ ვირთავდი ძალითა.
 მღვდელი მოძახილს იძახის
 და დიაკვანი ბანითა
 ამშვენებს ასამალღებელს,
 თან ჩვენა გვსინჯავს თვალითა.
 თავს გვირგვინებიც დაგვადგეს,
 შემკობილები ჯვარითა.
 დედოფალს გულში უხარის,
 სახელს იმშვენებს ქმარითა.
 შესრულდა ჯვარისწერაცა,
 როგორც ქართული წესია.
 „გაბედნიეროსთ უფალმა!“
 გვილოცავს ყველა ესია:

„გამრავლდით იაკობივით,
 „მფარველად გყვანდეთ მესსია.
 „თქვენს შუა ღვარძლი, ეკალი
 „უფალს ნუმც დაუთესია!“
 იძახის, რა ეხარჯება,
 მრავალი ენა-კვესია.

მივედით სახლში. ქორწილი
 გაჩაღებულა, მღერიან.
 სხვა არაფერი აწუხებთ,
 მხოლოდ ჩვენს მისვლას ელიან.
 მივედით ჩვენცა, მოლოცვით
 სტუმრები შემოგვხვევიან.
 დავსხედით, ყური მოვწიე,
 რომ საუბარი ჩემზეა.
 მაქებენ, არ მაძაგებენ,
 ვინაც ზის, ვინაც ზიზება.
 ზურნა ზუზუნებს, კუქყუნებს,
 დაფსაც ხომ გააქვს ბრაზუნნი.
 გაჩაღდა მღერა ყოველ მხრით
 მეტივეური და კახური.
 ჩამოდის პანტა-პუნტითა
 ყავარი გარეთ ნახური.
 ვილაცყებიც ჩხუბობენ,
 კეტებს გაუდით რახუნნი.
 ძვალეგზე ძაღლებს გაუხდათ,
 ველარ აშველებს მსახური.
 ზოგს სტუმართაგანს ამოსდის
 რქა-წითელ ვაზის ნაჟური.
 არავინ ჰხედავს, ჩემს თავში
 თუ რა ფიქრს გააქვს ფხაკური.
 სულით ვილევნი, თუ როდის
 საძილედ დავვიძახებენ,
 მეფე-დედოფლის საამურს
 საქმესაც განიზრახებენ.
 შენაც ეს წამი, ძმობილო,
 გამოგეცადოს, იქნება;
 არა მგონია დამძრახო

და არც დამიწყო გინება.
ამ წამის მოწყალებაა, —
ნურავის გაეცინება, —
ათასნაირი სულდგმული
მთა-ბარს რო მოეფინება.

როდის-როდისა საწყლები
მიგვიხმეს დასაწოლადა.
აღბათ არ ემეტებოდათ
ჩემთვისა ნატო ცოლადა,
სიკოსთან გვერდზე საწოლად
ქალაქში გასაყოლადა.
რაც მე იმ ღამეს ვიგრძენი,
გერ ვათქმეინებ ენასა;
მხოლოდ დაეჯე და ვტიროდი:
„სიკოჯან, ვაი დედასა!“

დილა აღრიან ავდექი,
ჯერ გაპარვასა ვლამობდი;
თავისთან ვუხმე ზურასა,
გაჯავრებული ვამბობდი.
„ჩქარა ცხენები შეკმაზე“ —
ვუთხარ... ტყუილად ვწვალობდი, —
ზურას ხუმრობა ეგონა,
ის ხალხში იჯდა, მღეროდა,
რო მე გაპარვა მეწადა,
იმას ის როდი სჯეროდა.
წასვლა ხომ ადვილი იყო,
მაგრამ გაპარვა მცხვენოდა.
გული არ მიმწევს წავიდე,
თითქო რაღაცას ელოდა.

წავედი. სალამომდისა
ვეხეტებოდი ტყეშია.
დავსდივარ შეშლილივითა,
მხოლოდ ვსტირი და ვხვნეშია.
არც წყალი მინდა, არც პური,
ლუკმას ვერ ჩავტევ ყელშია.
ცეცხლი მედება თავზედა,
მით წყალს მივმართე ხევშია.

IX

აქა გოდება სიკოხი შდინარის პირასა არავინისასა.

დავჯე ერთს დიდრონ ლოდზედა.
 „ახ, ნატო, ნატო!“ — ვტიროდი.
 „შე უსამართლოვ, რად მომკალ?!“
 გულს ვიმჯილავედი, ვყვიროდი.
 „რად ჩაჰკალ ჩემი სიცოცხლე,
 „რისათვის არა ჰფრთხილობდი?
 „ვის მიე ბედნიერება,
 „ჩემი საკუთნო ერთისა?
 „ახ, ნატო, ჩემო ლამაზო,
 „შიში არ გქონდა ღმერთისა?..“
 . . . . .

„ალაზნის თავსა, კლდის თავსა,
სისხლის წყარონი დიანო.
არცა ჰსმენ მონადირენი,
არც როდის დაშრებინო.
ის ურჯულონი ლეკები
სასმელად გადმოდიანო.“

I

თუ ვინმე მოდის, მოვიდეს,
ხანი წავიდა თმენისა,
ბარსაც სიცრუევე, მთაშიცა—
წაწყმედა არის ქვეყნისა.
ეჰ! ვამბობ, თორო რა ბარი:
დიაცთ სალახი ბოსელი.
მტრის ფეხის მჩვარად ქცეული,
მხოლოდ კახურის მყნოსველი.
ჩვენც გაგვიჭირდა, ვილევით,
მუდამ-დღე რიცხვით ვმცირდებით,
ერთმანეთს გულებს უკეთებთ,
მტრის დამარცხებას ვპირდებით.
ბოლო კი უფალმა იცის,
ცოდნა იმისი სწორია.
ან ჩვენ, ან დაღისტნელები—
მეტი არ არის ღონია...
ცუდია, როცა ქვეყანას
პატრონი არა ჰყოლია!
წყაროსთან იჯდა ვაჟკაცი,
საყორნის ქედის პირადა—
მთებს მოსდებოდა ნისლები—
მწვერვალთ და მთების ძირადა.
მთა უჩაჩქნ-უმუზარადო
სანახავია ძვირადა!

თვითონ ვაჟკაციც ნისლს ჰგავდა,—
 მათი იერი სდებოდა;
 წელთ ხმალი, თოფი კალთაში,
 გვერდით დამბაჩა ჰხლებოდა.
 ვაჟკაცსა ხმალი ალალებს,
 დიაცს შვენება ტანისა,—
 თვალთ მომხიბლავი ციალი,
 თმა თუ ყორნის ფრთას ჰგავისა,
 თუ ხშირად თავსა უბურავს,
 თვითაც ვარდივით ჰყვავისა.
 ჰკვას ვინ ჰკითხულობს? არავინ.
 ყვავილს ვინ ჰკითხავს ბჭობასა—
 ია საბჭოში ვინ ნახა,
 ერთი მითხარით, ძმობასა?!
 მაგრამ ვაჟკაციც ვერ ვაჟობს,
 თუ მტერს ვერ უზამს მტრობასა.
 გაუცუდდება უღვაში,
 ყველა დაუწყებს გმობასა.
 ვის არ ურჩევნავ სიკვდილი
 აუგიანად ყოფასა?!
 გაუჩენლობა სჯობია
 უკეთურაის შობასა.

II

მტერმა აიკლო ქვეყანა,
 სისხლის ღვარები დიოდა.
 ყველა ჩვენ გვიტატანებდა,
 ვისაც კი სისხლი ჰშიოდა.
 იმ თავით აქამომდისა
 ქართველს ცრემლები სდიოდა.
 რას უშველიდა მის ნალველს,
 თუ მთას არწივი ჰკიოდა?!
 ვინც კაცი იყო ძველს დროსა,
 ივერის ბედსა სტიროდა.
 ქვეყანა ილუპებო,
 იგი ხმა-მალლა ჰყვიროდა.

უბირთა გროვა ჭკვა-თხელი
 ამ დაძახილსა ჰკვირობდა.
 კარგები იჟლიტებოდენ,
 უკეთურები რჩებოდენ.
 ბეჩავთ რა უნდათ მის მეტი,
 ოღომც პურ-ღვინით ძლებოდენ!
 ნატანჯი ბედი, ნათელი,
 დღეს მოვათრიეთ კარადა.
 სულის-მაბრძოლი წინ გვიწევს, —
 უნუგეშოა, ავადა.
 ჩვენც იმას ვამბობთ: „რა უშავს,
 მორჩება თავის-თავადა!“
 ხმაღს რა დაიჭერს, არ გაგჭრას,
 ფარი თუ არ გაქვს მფარადა?!
 ვინც ქვეყნის წყლულით წყლულ-ქნილა,
 მხოლოდ იგი მყავს ხატადა...
 ვკვდებოდე, მაინც მოვიცილი
 მე იმათ დასახატადა.
 მოდით, თვალებს წინ ამიჩნდით,
 მირნო, გარჩევით გხედავდეთ.
 თოფ-იარაღში ჰსხდებოდეთ,
 გალაშქრებასა ჰბედავდეთ.
 თქვენთან-ა ჩემი სულ-გული,
 თქვენკე ჰქრის ჩემი ოცნება.
 უთქვენოდ უსიცოცხლოა,
 ძალას ვერ იჩენს გონება.
 თქვენ მოგიგონებთ, გულიდამ
 ეკლის ჭრო მომეფონება.
 ომავალისა იმედი
 თქვენს საქმეს შაეწონება.
 რა კაცი უთხრა იმასა,
 ვისაც არა სძულს მონება?!

III

— სადიური ხარ, ძმობილო,
 აქ რად ხარ, რისთვის ირჯები?

— თუში ვარ, მთის ყარაული,
 უნდა მომსლოდენ ბიჭები,—
 ვუცდი და არავინ მოდის,
 რა მიზეზია არ ვიცი,
 საქმე აუჩნდათ და ალბათ
 მისთვის გატეხეს მათ ფიცი.
 ათასი გზა აქვ ლეკებსა—
 რაკი გაშრება ქედები—
 კახეთსაც ატირდებიან
 ზარით კახეთის დედები...
 რა ტყეს დაესხმის ფოთოლი,
 ამწვანდებიან გორები,—
 მკალიასავით დაიძვრის
 დალისტნელების გროვები.
 დაიტაცებენ ტყვეებსა—
 ქართლ-კახეთისა არესა,
 მიუდისთ ცხვრის ფარასავით
 იმ დალისტანის მხარესა.
 თუ მოვასწარით, ვაი მათ,
 მღერას შეუცვლით გლოვადა,
 თუ არა, შეუყრელობა
 გვრჩება სავარმო ხსოვადა.

—
 ცას სისხლის სვეტი ავიდა —
 მზე ძაძას იცვამს ტანზედა.
 ურიცხვი ლეკის ლაშქარი
 ნისლივით დაწვა მთაზედა...
 . . . . .

გული-ბედკრული

(დრამა)

ვანო (მარტოკა)

ესეც ვისწავლე... აი მოწმობა.
ამაში სუფევს დღეს ჩემი ბედი...
საცა წარვადგენ, კაცად მიცნობენ,
სხვა რალა მინდა მე ამის მეტი?!
სამსახურისთვის გზა ხსნილი არის,
იცხოვრე ტკბილად, ისქეუე ფაშვი...
ნურცა ვის ებრძვი, არც ვინმე გებრძვის,
გადაასახლე გრძნობები თავში.
ფიქრი, მღვენელი პირადის ბედის,
გულ-გონებიდამ განაგდე კარში!
უნდა აკეთო მრავალჯერ ისა,
რაც უხამსა სთესავეს გულ-გონებაში;
დაობებულთა გუნდს შეუერთდე,
შენც შეიმურო, მოგედოს ობი...
ჰნახო ასეთი თავისი თავი —
ბოროტებისა ბოროტზე მწყობი.
მაშინ ხო თითონ მე თავს მოვიკლავ...
მაგრამ ვიქნები ზნეობით მკვდარი,
და იქნებ ჯანმრთელს ამ გულისთქმასა
მაშინ ვუწოდო ოცნება მცდარი.
არა. ვეცდები რომ დავრჩე კაცად.
წარბს ნუ შეიხრი, ოცნებავ ქველო!
რამდენის ტანჯვის მნახველი არის...
ახ, საქართველო! ოხ, საქართველო!

(მსახური შემოდის)

მსახური

ვასო ვიახლათ და მოგახსენათ:
 როგორ ბრძანდებით პირობაზედა?
 თუ მიჰბრძანდებით სანადიროდა? —
 თოფი ჰკიდია ვასოს მხარზედა.

ვ ა ნ ო

ღიაღაც ვფიქრობთ, და მიკვირს კიდეც,
 სისხამ დილაზე არ მოიბრძინა.
 ძალიან კარგი, ძალიან კარგი.
 სთხოვე, მობრძანდეს ცოტა ხანს შინა.
 ჩვენ სადილად შინ ვერ დავბრუნდებით:
 ცოტა საუზმე რამ მოგვიმზადე.
 ცოტაოდენი ყველი და პური
 სამონადირო ჩანთაში ჩადე.
 ხომ იცი, მინდვრად პურს ვერ ვიშოვით.
 აბა, ეცადე, ჩემო კიკოლი.

კ ი კ ო ლ ა

რასაც გვიბრძანებთ, ჩემო ბატონო,
 სულ ავასრულებ, — ჰკვია მაქვს იმტოლი.

ვ ა ნ ო

კიდეც „გვიბრძანეთ“, კიდეც „ბატონო“.
 არ მოიშალე, კაცო, კიდევა?!
 მითხარ ვანო-თქო, სახელი იცი...
 (თავისთვის) ჰკვავზე ვარიგებ, უფრო ირევა.
 ვირჩევები. სული ყელში მოვიდა.
 უსაქმობამა გამომამაშტერა.
 ესეც სოფელი. ვიმოქმედებო,
 ვფიქრობდი, მაგრამ ვმოქმედობ ვერა.
 ბევრიც რომა ვსთქვა, რა გამოვიდა:
 ჩემი ნათქვამი არავის სჯერა!...
 ისევ მინდორი, ისევ მთა და ტყე,
 იქ დაისვენებს გული ტანჯული.
 საიდუშლოა ბუნების ენა,
 ცოტად იმისგან მიჩრება წყლული.

რამ გააცოცხლოს, რამ აღადგინოს
ჩემი იმედი, ფიქრი მოკლული?!
ბარგად გამხდია სატარებლად
ოცნება მკვდარი და მკვდარი გული.

შემოდის ვასო

თავადს ვახლავარ, ოცნებით მდიდარს,
ჯიბე-ცარიელს, თავაზიანსა.

ვ ა ნ ო

სალამი მღვდლის შვილს, ტაბლებით გაზდილს,
სმა და ჭამაში ფრიად ჭკვიანსა.

ვ ა ს ო

დილაც, დიალ, მხოლოდ უწყიდეთ,
რომ მამის პაპაც მე მყვანდა მღვდელი.
მეტაბლევ იყო სახელოვანი,
მაგრამ უსმენდა რჩევასა ერი.
როს საქართველოს თავს დაესხმოდა
ლეკი, ოსმალო — მოსისხლე მტერი,
ვითა მოძღვარი, ხელთ ჯვარ-აპურობით,
ჯარს წინ უძლოდა ონოფრე ბერი.
სად პაპაშენის ხმა გაისმოდა,
ელავდა ფარი, ხმალი, ხანჯარი,
იქვე პაპაჩემს შემოკალთულსა
ხელთ სახარება, თან ეპყრა ჯვარი.
თან ანაფორის კალთიდამაცა
იყურებოდა მახვილის ტარი...
.
.
.
.
.
.
.

დაჩაგრული მესტირე

(პოემა)

დავრჩი ობოლი. არავინ მყვანდა,
რომ შევენახე დაობლებული;
ის მამის ქოხიც ჩამომეშალა,
ოჯახიც გახდა გაოხრებული.
მშიერ-ტიტველსა მომინდა რბენა,
რა მამა-ჩემი ჩაფეფლე საფლავში:
ნალველმა გულზედ დამიწყო კბენა
და ცრემლი მედგა მუდამ თვალეში.
მუცელს შიმშილი, ფეხებს სიშიშველ
მუდამ-დღე ჰქონდა დაულეველი.
დაჩაგრულობით აღრე და მალე
დამეკარგა მე სიცოცხლის ძალი.
მწარე სიცოცხლე გამოვიარე,
დაწყლულებული [მე] დავ[დიოდი],
მაგრამ ისეთი კაცი ვერ ვპოვე,
ერთს მაინც ვისმე შევბრალებოდი.
მდიდარმა მნახა, ყური არ მიგდო,
შემომიშხირა რალაც ღმეჭითა;
ჯერ ლუკმა პურიც არვინ მომიგდო
მისუსტებულსა მე შიმშილითა.
ასე ვატარე ჩემი სიცოცხლე,
მინამ ქვეყანას მე გავიცნობდი.
რაკი გავიცან სოფლის სიმუხთლე,
მაშინ გონებით სულ გადავოცდი.
მანამ მე მხოლოდ თავი მიმაჩნდა
მწარე ბედისგან დაჩაგრულათა,
მაგრამ რა ვნახე სხვაც დაჩაგრული,
მე უბედობა ვიცან ბედათა.
ასრეთმა ქვეყნის უსამართლობამ
ჩამიყო თავი მწარე ფიქრებში:

რა დაეშავეთ ჩვენ — ამ საწყლობამ,
რომ ცოცხლებს გვმარხვენ ცივ სამარეში?!
სულ ესე ფიქრი ჩემს გონებიდამ
იყო დღე და ღამ განუშორებლივ,
ამისა გამო ვზარობ სიცოცხლეს
და ვეკიდები კაცის ძეს მტრობლივ.
ჯერეთ ვიფიქრე: თავი მოვიკლა,
მოვრჩე ამოდენს წვა და დაგვასა,
მაგრამ ბოლო დროს თავს გავუჯავრდი,
ვუთხარ: სიკვდილი ვის მოხდის ბარგსა?!
ვნახე, რომ საწყლებს არავინ ჰყავდა
უბედობაში მანუგეშებლათ.

მდიდარი ღარიბს ფეხ-ქვეშ სთელავდა
და არა სთვლიდა თავის ტოლ კაცათ.
ესთქვი: ვანუგეშო მე დაჩაგრული,
ვექმნე მე იმას წყლულისა წამლათ,
გულიდამ მოეხსნა მძიმე ნალველი,
გული მომიწყავს ჩემს მადლსვე მადლათ.

ბევრი ვიგონე — ეს მოვიგონე:
ერთი საითმე სტვირი მეშოვნა,
წამოვსულვიყავ, ქუჩებზედ მევლო,
დაჩაგრულების ბედი მეტირნა;
მდიდარს თუ ღარიბს კარს მივდგომიყავ,
ჩემი მხნეობა იქ მიმეყივლა;

გულს დამეწერა: კეთილი იყავ
და ნუ იქნები ქვეშ-ქვეშა მელა.

ყველა გავმართე, გუდა-ლა მაკლდა,
ახლა გუდისთვის დავიწყე ზრუნვა;
გზაზედ მომავალს ბებერი დამხვდა,
მას თან მიჰქონდა ნაკუწთა გროვა.
ვუთხარ: დედილო, ღმერთი გიშველის,
ცოტაოდენი ნაკუწი მომე:

გუდა არა მაქვს, სტვირი მიმელის,
და მაგის ფასსა მოგიმღერ ხვალვე.

— რათ გინდა, შვილო, შენ ნაკუწები,
ჩემ ფერს ქვრივ-ოხერს რა მოსკარბდება?
მშიერ-ტიტველი მყვანან შვილები,

კარგა ხან ვკერე, ვკერე და ვკერე,
 როგორც კი იყო ბოლოს შევკერე.
 გულდა გამოდგა. ენა აიღგა.
 ჩუმათ ტანჯვისა დაიწყო გმინვა.
 სტვირსაც ყმაწვილის ჩაუდგი ენა:
 ისე უმანკო წმინდისა გულით.
 იმან დაიწყო უბილწო ჟღერა.
 ტანჯვით და მასთან სიამოვნებით
 შეიძლებოდა იმისი სმენა.
 მისი ხმა იყო მსგავსი ველურის:
 იქ ხელოვნური არა ერია,
 მაგრამ ხმა იგი, როგორც სიმართლის,
 ყველა კაცს გულზედ სწრაფლა სწევია.
 მისი ხმა იყო ხმა სინანულის,
 შემარიგები ხმა და მლოცველი
 და არა შფოთვა შურის და წყევლის,
 კაცობრიობის აღმშფოთებელი.
 სტვირმა თავისი რჯული დაიღო:
 თავის ნებაზედ ის მოქმედობდა,
 ქვეყნის საქმეებს თავი დაუღო,
 მე არაფერში მეკითხებოდა.
 მე იმან მითხრა: „შენ დაუბერე,
 სხვაში არაში გსაჭიროებო;
 ყველას კარი-კარს შემოუარე
 და მე ჩემ სათქმელს ავაჟღერებო“.
 მაშინვე გულდა დავაკარ სტვირზედ,
 მით შევეაერთე მათი პირობა:
 გულდას ებერნა დაუსვენებლათ
 და სტვირს ეჟღერა ქეშმარიტება.
 ჩემს სტვირს დავადე სახე გლოვისა —
 ზედ გადავფინე მას შავი ჩადრი
 და წარვაწერე: „ხმა სიმართლისა
 და მაცხოვარი არის ეს კარი“.
 მისი ლერწმები ხმელ დუღგულისა
 თვით ბუნებისგან არის შემდგარი:
 არ მიხლებია ხელი კაცისა,
 გაელამაზოს მის სახე გარი.

უშნო, უგვარო, ცუდათ გათლილი,
 არ მიუდგება მას კაცის თვალი.
 გული კი იცნობს, რომ არს მართალი
 იქით მომკვნესი აზრი მაღალი.

აგერ ორმოცი წელიწადია,
 რაც ჩემნი ძმანი წვანან საფლავში.
 მათ საფლავზედა მკვნარ შამბნარია
 და შევიწრულნი აწყვიან ბნელში.
 მათთან ჩაფლული მდულრი სიცოცხლე
 გულ-ხელ დაკრეფით სთვლემავს მიწაში
 და გულის ძგერა, ლტოლვა კეთილზედ
 ზეცას უპყრია უქრთამო ხელში.

ძმობა, ერთობა და სიყვარული—
 ლამ-ლამ ჩამოდის და დატანტალებს,
 მოვა და კარებს მომიკაკუნებს:
 ადექ—გააღე, საწყალო, თვალი.
 მე მოგესტუმრე, შენ მე ვერ მიცნობ?
 ვინა ვარ, საით მე გზა მიმელის?
 მე შენთან მოვედ, უნდა გაცნობო,
 რა არს წუხილი და ლტოლვა ქვეყნის.

სტვირი გავმართე და დავემზადე,
 სიმართლის ალი წინ დავამზადე,
 გულში სიმაგრე მე აღვიზარდე,
 ღმერთი ვახსენე და გავემზავრე.
 წამოვედ, სტვირი მხარზედ გადავიგდე,
 ხელში ავიღე ცეცხლის ლახვარი;
 ტიტველი ვიყავ და ტანჯვით სავსე
 ჩამომტირალი მქონდა მე სახე,
 მაგრამ გული კი მართალი მქონდა,
 როგორც მთის წყარო წმინდა-ანკარა,
 მიუდგომელი, მოუსყიდავი,
 თვით სტვირის ხმაშიც კარგა დამჩნდარა.
 ვერა შესრევდა ჩემ ტანჯულ გულსა,
 ვერცა სიკვდილი, ვერც ყველა ხალხის,
 იგი მისდევდა თვის წმინდა სჯულსა
 შეურიგებლათ გემოსთან ქვეყნის.

აი მივსდივარ ნელა, წყნარ-წყნარა
და გული ტანჯვით სულ მთლათ დამდნარა:
ჯერ ეს ვიფიქრე: „მე ვინ რას მკითხაეს?“
და შეჩუჩუნდა უკულმა ჯარა!

გული ამბობდა: „არა და არა.
წადი, იარე, მანამ სტვირს ხმა აქვს,
მინამ ქვეყანა სულ არ წამხდარა“.
დიდხანს ვიარე ესრე წვალეებით;
დღეს შემისრულდა მთლათ ერთი კვირა.
გული არს წრფელი ნუგემის ალით;
იქნეულობამ ის ვერ დაძალა.
მიველ ერთს ადგილს, უღრანი ტყეა.
მის კიდე-არეთ რეცხავს მდინარე;
მალლით მცქერალნი თეთრნი მთანია,
და ნანგრევთ ციხეთ შუუბირავს არე.
ათასის წლისა მუხას და თელას
თავით ბოლომდე ხავსი ფარავდა
და ნორჩ ფოთოლნი, სუნი ფქვეულნი,
ერთი მეორეს გადაჰკვანძოდა.
გზა მტერთა საესე, ხალხის ნაკვალი,
აქა-იქ ტყეში იკლაკნებოდა,
და მტვერი, იქით ამომართული,
მალლა ხის ფოთლებს გადასდებოდა.
იმ გზისა პირზედ რუ გაყვანილი,
წყნარათ-მოკრძალვით მოკამკამებდა;
ია და ვარდი, ნაზათ მცქერალნი,
ნამით რწყულ ქვიშას ამოსდებოდა.

აი, გამოვცდი იმ უღრან ტყესა,
და ჩემს წინ აჩნდა ჩემის მტრის ძეგლი,
სამხრეთით უჩნდა ჯვრები საყდრებსა,
გორებზედ მოჩანს კაკი და ქალი.
ავერ გამოსჩნდნენ ჩრდილით დარბაზნი,
მზის სხივებზედა მოჰკვერილალებენ,
და მხრებ შესხმული ცოდვისა შუქნი
თავ-მოწონებით დასტრიალებენ.
მივდივარ, მაგრამ მუხლთ მეკვეთება,
ვერაფერს ვხედავ მე აქ საამურს:

აქ სამართალი უკვდავით სცხოვრობს,
 ერთში ხო მაინც უწყვეტი მარად.
 ჰო, სულო წმინდა, მომეც შეძლება,
 განსაცდელის დროს პირში მარცხენიდე.
 რომ ყველას ვუთხრა ჩემი სათქმელი
 ყველგან, შენ უნდა მეხმარებოდე.
 ვუთხრა და ყველას გულს დავაწერო:
 „როდემდის უნდა ცეცხლში ვიწვოდეთ?
 როდემდის უნდა სისხლსა ვშინჯავდეთ,
 და ერთ-ურთს ხალხნი ძმათ არ ვსახავდეთ?
 რაზედ, რისათვის? არ გამიგია,
 ერთმანეთს ვკლევდეთ, ფეხს ქვეშ ვსთელავდეთ?!“
 გეყო, შენ სულო, წადი, კარგია,
 ახლა კი ვიგრძნეთ, რომ გადავსხვავდეთ:
 აღარ გვინდინხარ, წადი, დაგვეხსენ,
 რას აგვეკიდე, აღარ გვეხსნები?
 ან იქნებ ჩვენთან შენც დაიბადე,
 რომ დავიხოცნეთ, შენც მაშინ გაჰქრე?
 ბოროტო სულო! თავს ვერ დავიხოცო,
 ჩვენგანით იქნება სულმოკლეობა,
 მაგრამ ვეცდებით, მაინც ხომ ვსცხოვრობთ,
 რომ ჩამოვიგდოთ ხალხთ შორის ძმობა,
 და მართლაც, ძმანო, აქ რა შეგვრჩება.
 ძმურად გადავსდოთ ერთმანეთს ხელი.
 დავიწყოთ ძმურათ ღვინი, ღრეობა,
 შუბლს ნუ შევიკრავთ, გავალოთ გული,
 სისხლი შევცვალოთ, ნუ დავიზარებთ,
 ერთ-ურთს ჩაუდგათ თავ-თავის გული.
 ჩვენისვე ძალით იმდნათ ვეცადოთ,
 არ გავაჩინოთ ქვეყნად საწყალი.
 ქვეყანას მივსცეთ ქვეყნური ვალი,
 შვილებს აუნთოთ გულში ლამპარნი,
 იქნებ არ ჩაქრეს მათ გულში ალი
 სიყვარულისა, ჩვენში აღმგზნარი.
 იტირე ბედო, იკვნესე გულო!
 მარტო ესაა შენი ნუგეში.
 მაშ არ იცოდი, ძამია ჩემო,

ცეცხლმა ამართვა ძარღვებში ალი.
 გატაცებულსა ღონე ვერ დამყვა,
 გუდას მოუსვი კალთის ქვეშ ხელი.
 ე, ჩემო სტვირო, პატროხთან მოდი,
 მე შენის მეტი არ მყავს ნუგეში.
 შენში ჩავქსოვე ჩემი იმედი,
 ამ მოუთმენარ სიყმაწვილეში.
 მივსდექ ეზოში ჯოხ-დაბჯენილი
 და ავაჟღერე ჩემი ყრუ სტვირი.
 ზევით ბალკონზედ გადმოდგა ქალი,
 ჩვენის ცხოვრების დამჭერი ძალი.
 ის მე თვალებით ზედ დამციმციმებს,
 უკვირს, იცინის და გულს მარიდებს
 და გრძლათ გადაშლილ გიშრისა კავებს
 ნიაფი შეძრავს, კრძალვით შეარხვეს.
 თავზედ დამყურებს და ვებრალები.
 გული დიაცის მაინც ჩვილია,
 მაგრამ სჩანს, რომე ბოროტი სული
 იმის თვალ-წარბებს დასჩემებია.
 იმ წამს მიბრუნდა, შევარდა სახლში
 და შინაურებს მოუხმო კარში.
 და გრძლათ ბალკონზე გადმოდგა ხალხი,
 ათასნაირად აჭრელდა სახლი.

უცბათ გროვიდამ ერთმა მოხუცმა
 „დაუკარ, შვილო“, მე დამიძახა:
 „შენმა ნათქომმა ჩემზედ ქებამა
 უნდა ამ გროვას გაუშროს ხახა“.
 მოხუცმა მითხრა ეს დაცინვითა,
 მაგრამ თუ ვიტყვით, ამ სიტყვებითა
 სულ ცივ საფლავზედ წარმოითქმევა.
 „შენი კეკლუცი ქალი, ბარბარე,
 ცოტას იტირებს და დამშვიდდება.
 საქმროს იშოვნის, ცრემლი შემრება,
 შენი სახელიც დაავიწყდება...
 შენი სახლ-კარი შენვე დაგცინებს,
 რომ მოინელეს ბილწი პატრონი.

ამას კი მუდამ ყველა ახსენებს—
 უსულო იქმნა სახელოვანი...
 შენ საფლავზედა შამბი ამოვა,
 არავინ მოვა, რომ დაგიტიროს,
 მხოლოდ ოფოფი გაზაფხულს მოვა,
 ნიშის ძოგებით თავზე დაგძახის..
 შავი ყორანი მხრების ტყლაშუნით,
 ამაყი სახით ზედ გადაგივლის.
 წავა მხიბლავი თავის ყრანტალით,
 ხავსიან კლდეებს შუა შეუვლის.
 ამას გიამბობ, უნდა იცოდე,
 მე შენ მიყვარხარ როგორაც კაცი,
 არ მემეტები, საცინლათ გახდე,
 ჩემთვის წმინდაა თვით სიტყვა „კაცი“.
 ეს რა ვსთქვი, იმათ იწყეს ხარხარი;
 ყველამ ჯიბეში ჩაიყო ხელი,
 თქვეს: „უბედური შემლილი არის,
 რაებსა ბოდავს, ნეტა, საწყალი“.
 ჩემი სტვირის ხმა, ვით მთის ნიავე
 შავს კლდეს მშობლურათ ეალერსება;
 ამათი გულიც თუ არის შავი,
 ალბათ სიმართლე თუ არ უდგება.
 ცოტა ხნის შემდეგ თვით მასპინძელმაც
 დააწყებინა ფულებს ჩხრიალი
 და მალლით ჩემს წინ თეთრმა ფულებმა
 ძირს ჩამოიწყეს ცოდვის წკრიალი.
 დიახ, კარგია ფული ქვეყნისთვის,
 მასზედ ჰკიდია სულ სამართალი,
 მაგრამ რა გითხრა, მესტირისათვის
 ეგ რომ არ არის გულის წამალი!...
 თავი დაუკარ გულ-კეთილ ბატონს,
 ფულებიც ერთათ მოვაკოწიწე,
 უწყიდე, ამას, უსულო საგანს,
 უნდა, მესტირევე, შენც თაყვანი სცე.
 კუპრი ჭაუსვი, მიწა მოვსთხარე;
 ფულები მისვე ეზოში ჩავრგე,
 წყნარათ ნაცარი ზედ წავაყარე,

ვუთხარ: „აქ იყავ, აქვე იხარე!“

იქით წამოვედ, ვიწყე ლეტება,
აქა-იქ კრძალვით სახლებს მივმართე.
ვისაც ეწამლვის ჩემი ვედრება,
იმისთვის ახლათ სტვირი გაემართე.
მღვდელო და ერო, და მეომარო,
მაქვს მე თქვენთანა ცოტა სათქმელი;
სხვას აღარ გეტყვი, მსურს ეს გაკმარო,
რაც კარგიც არის და სანატვრელი...

მღვდელო! ქრისტესი ხარ მოადგილე,
უნდა გახსოვდეს შენ ეს სახელი;
ამაში არის მთელი სიმართლე
კაცის და ღვთისა შეზავებული.
ფთხილათ იყავი ყოფა-ქცევაში,
რომ გლენხს რჯულზედ გულს არ უწამლავდე
და სააქაოს ცეცხლში ჩაწეულსა,
საიქიოსაც არ უმზადებდე.

აბა, მამაო, გთხოვ მოიგონო,
ქრისტემ რა უთხრა ურიევსა:
გიყვარდეს მტერი, როგორც თავიო,
მხოლოთა ამით აამებთ ღმერთსა!
შენ კი შეჰკაზმავ თავის ჯორასა
და შემოურბენ სოფლით სოფელსა.
სცარცვავ და ლანძღავ საწყალ გლენებსა,
თუმც კი ახსენებ ქრისტეს სახელსა.

ნუგეში მიეც ცოტა ხან მაინც,
მერმე მესტვირე შევედრება:
მოიწვევს წმინდათ მაგათ მეშველათ,
თვითონ თუმც ეშმაკს წილში ერგება.
ნუ შეაწუხებ, სულს ნუ ამოსწვდი,
მაგათაც ქვეყნათ ცხოვრება უნდა.
მაგათში სცხოვრობ, ზედ დააცქერდი,
ვერა გრძნობ, გლენი როგორ დასუსტდა?
ქრისტე, ხომ იცი, მშიერიც იყო,
ხალხის გულისთვის ჯვარზედაც ეცვა...
ეხ, ნეტა რა ვქნა, მამი, რა გიყო,
მე შენ ქცევაზედ არა მეთქმევა.

როგორ გამურე ქრისტეს სახელი,
 ეს მიკლავს გულსა და მეჯავრება.
 ვანა ეგ არის ღვთიური სული,
 რაც ჯერ ეშმაკსაც არ ეკადრება?!
 მე შენ ამაში კი არ გამტყუენებ,
 ეს ცოდვა არის გარე საგნებში,
 მაგრამ ამ საგნებ გადაასაგნებ,
 თუ სტვირს მიხსენებ ღვთის ვედრებაში.

ეი, მეომარო, ფიცხი გული გაქვს,
 შენთან რჩევაში სიფრთხილე უნდა,
 მაგრამ ჩემ სტვირსა ერთგვარი ხმა აქვს,
 ისიც ჟღერაში თუ არ გასუსტდა.
 ხმალი გადაგდე, ნუ აჩხარუნებ,
 რაც მან შესცოდა, ისიც კმარია.
 როგორც მესტირე, მე შენ გარწმუნებ,
 ჩვენი ცხოვრება მაგან არია...
 მაგან რამდენი სისხლი დაღვარა
 საწყალი ჩვენი წინაპრებისა;
 ჩვენი სიცოცხლე მაგან დაცარა
 და დააყენა გუბე სისხლისა.
 მის შავმა ქათმა მყობადი ბედი
 დაახრჩო მურდლათ, ზედ შემოიგდო
 და მარტო ძვლები ჩვენის ბედისა
 ტალღი ამოჰკრა და გადმოგვიგდო.
 ჩვენ სხვის საქონელს რათ ვეტანებით?
 სხვას კი არ უნდა ქვეყნათ ცხოვრება?
 არა, მაინც სხვას უნდა დავსწიოთ,
 რომ გავაჩინოთ ხალხში მონება!
 უნდა სხვა კაცი მზეცივით მოვკლათ,
 მის საკუთრება ჩვენსკენ მოვწიოთ.
 აბა ჩვენს ქცევას ჩვენ დაუკვირდეთ,
 ეს გულქვაობა უნდა გავსწიოთ?!
 მაშ რალა გითხრა, უნდა იცოდე,
 სისხლის შავმა დრომ გადაიარა.
 ეხლა სიწმინდის გზაზე ხვიდოდე,
 თუ სტვირის გმინვამ გულს გაგიარა!

ასე ვეთრიე დიდხანს ქუჩებში,
 ვინც არა მგონის ძალად უმღერდი,
 სიყვარულით და ნუგეშის ცემით
 ძმობა-ერთობას გულს ვუტარებდი.
 სიხარულითა წვერილი ბავშვები
 მორბოდენ შქრენით, გარს მეხვეოდენ,
 სიკეთით სავსე დამფთხალ თვალებსა
 სტვირის ლერწმებსა კრძალვით ავლებდენ.
 მაგრამ გულ-ამაყს ბეჩა მესტვირეს
 არა ვფიქრობდი რა მომელოდა,
 სტვირს რომ უკრავდი, ხალხში მომასწრეს
 და, უნდა გითხრათ, მრავალიც მომხვდა.
 დამწყევლეს, იქით გამომიძახეს,
 „ემშაკს უმღერე“ თანაც მომძახეს.
 ჩემი სტვირითურთ ლაფში ჩამსანსლეს,
 ზედ შემდგენ ფეხით, ისე გამლახეს.
 აესდექ, წამოველ, ყველა დავლოცე,
 ჩემი ქოხისკენ ვიწყე ლეტება.
 დაჩეჩქვილ ტანით მე ვიწანწალე,
 მუხლებმა მიწყეს ტანში კვეთება...

ქედი გრძლათ გვერდზედ გადაჭიმული,
 შავს ღრუბელივით გადაწოლილა
 და მის კალთები ტყითა ასხმული
 რალაც სიჩუმის ტანჯვით შეპყრულა.
 მის ძირს მურყნისა ჭალა გამოსდგამს,
 იქ მთის წყაროი ქურდულათ ძვრება.
 გახურებული ირემი მას სვამს —
 და უღრან ტყეში შეაფარება.
 ქვები ზვავის და წყლის მოტანილი
 შეხავსულა და შეყვითლებულა —
 ხელიკი სიცხისგან გარინდებული
 ერთს კლდის ნაგლეჯზედ შეყუნტებულა.

მალლით ცისარტყლათ სერო ჩამოსდგამს,
 იქ ნაგლეჯ-ნაგლეჯ გზა იკლაკნება.
 ქარის გრიალზედ მტვერი ფეხს იდგამს
 და ჯგუფად ცისკენ აემართება.
 ამ გორებს შუა ქვეყანა იყო,
 სადაც ჩემს მშობლებს სახლ-კარი ედგა.
 მდინარე კლდიდამ გადმომდინარი —
 წინწკლებს მოისვრის, კლდის პირებს სწუწავს.
 ყვაველი მზეზედ გამოაჰყვრიანებს —
 ზეფირი ფშვენით თავზედ დაჰბრუნავს.
 ჯიხვი ამიყად, სიმშვენით სავსე,
 რესპუბლიკელი, მიდგებ-მოდგება,
 ფსიტი ხან ერთს და ხან სხვა სეროზე
 შეიბრუნს, ნამზედ შეთამაშდება.
 არწივი ცაში მხრებს შეიკუმშავს —
 იჭექებს, უფსკრულს ჩაეტანება —
 ჩავა და მსხვერპლსა მაგრა ჩაბჯღალავს,
 არ შეიბრალებს, თუმც ევედრება.
 ზევით შავი კლდე აყუდებული
 მზიბლავის სახით მოიყურება,
 გარედამ ხავსი, ზედ მიყინული,
 მზის შუქზედ ნელ-ნელ გაიწურება.
 შავი ღრუბელი მუდამ ადგება,
 ქექა და ელვა გარშემო ურბენს —
 სდგას შეყინული და არა შრება —
 მზის სხივი იმას ამაოთა კბენს.
 გარშემო არის თოვლი უვალი,
 იქ კაცის კვალი არ მოიძევა —
 მარტო ჰაერში ხალხის სულთ კვალი
 ტანჯვის იმედით მიიკლაკნება.
 მხრების წკაპუნით — ტანჯული სული —
 იმ კლდეს დაჰბრუნავს და მევედრება —
 ხან მალლა წავა მხრების ბთხრიალით,
 ხან ძირს კლდეზედვე ჩამოეშვება.
 გაწუწვილ მხრებსა შიშით ისწორებს,
 ნისკარტს გააღებს, შეიფთხრიალებს,
 მოვა, ენაზედ მომეტანება —

რომ არ მოუშვებ, უფრო იწივლებს
და ისევ კლდისკენ გაემართება.
დაბლა შავს კლდესა თვალებს აცეცებს,
ხან ცას შეხედავს, ხან მე მიყურებს—
თითქო ზემს გულში რასლაც ეძებდეს.
მივა, დაულის, კლდეზედ დაჯდება,
მიყურებს ტანჯვით, თვალით მიძახის:
„სხვაგან არ გინდა იმისი ძებნა —
„ვისაც შენ ეძებ, ამ კლდეში არის.
„ამირანია, მტრისგან შეპყრული,
„მილიონ წლობით ჯაჭვით შეკრული.
„მოწამლული აქვს სული და გული —
„ქვეყნის ცოდვებში უღლით შემბული.
„მოდი, გვიმღერე—ჩვენ არა გვკადრობ?
„ღვთისგან და კაცით ვართ განწირული.
„შენ მაინც ნულარ მიგვალოდინებ,
„ვგრძნობთ, რომ წმინდაა მესტვირის გული“.

მივედ, კლდის პირზედ ამაყად დავსდევ—
სული მხრიანი წინ შემეგება—
სველ კლდის კედლებსა ბრჩხლებით მიეკრა —
დამფთხალი თვალით დამიწყო ცქერა.
კლდეში შეეხედე და ელდა მეცა —
უზარმაზარი კაცი კლდეში ზის —
ჯაჭვი ხელ-ფეხში ღრმათ ჩასჯდომია
და სისხლი ჟონვით თითებში გასდის.
ტანი მთლიანად დარუმბებული —
თვალნი ერთმანეთს დასწებებია.
თმა-წვერი, დაბლა ჩამოღელვილი,
მიწას და კედლებს მიჰკერებია...
ის არ ინძრევა, დაღრუბლულია —
მხოლოდ ხან-და-ხან ამოიკვნესებს;
გულში კი სჩანს რომ ცეცხლის ალია
და უნელებლად შიგით ტკრციალებს.
გამართობით მიტოვებული
მხოლოდ შავს მიწას ჩასჩერებია —
ერთგული ძაღლი დაღონებული
პატრონს თვალეში შასჩერებია.

გარშემო ურბენს, თავზედ ევლება,
 უნდა უშველოს, მწარეთა ღმუის,
 ხან ენით ლოკავს, ხან ზედ ახტება—
 მაგრამ გოდებით ვერაფერს შველის.

სტვირს ენა უხსენ, ავაჟღრიალე,
 ახლოს მიესდევ და კლდე ვაგრიალე—
 ყრუ მთა-კლდე, მარტო ნისლით შეპყრული—
 ცხოველის ხმით მე ავაზრიალე.
 რა მნახა ძალღმა ზიგ მიმავალი,
 გააფთრებული გადმომეტანა—
 მორთო საბრალომ ტანჯვის ღმუილი,
 თითქო იბრძოდა შვილის მტერთანა.
 რა დაიყეფა ძალღმა გულ-აფთრად—
 მონამაც თითქო გაიჩუჩუნა —
 ამოიოხრა გულში ბნელა-ღრმათ —
 რალაც უცხოველოდ წაიდუღუნა.
 ძალღმაც იმ წამსვე თავი მანება,
 მივიდა, პატრონს ფეხთით წაუწვა.
 თავი გადაგდო, გაწვადა ფეხი,
 პირდაპირ გულში დაუწყყო ცქერა.
 მის სახემ გულდას მიჰნიჭა ძალა,
 სტვირი შეიქმნა უფრო ხმიანი,
 ჟანგ-მიხლობილი გული მოკალა,
 არ მრუცია ოდნავ ზიანი.

„გაინძერ, ადეგ, რასა სდუმარებ?
 „ნუთუ ვერა გრძნობ შენ შენს ძალასა—
 „ერთი გაბედე და აიწიე,
 „მენდე, მორჩები წვა და დაგვასა.
 „ადეგ, არ გრცხვენის, ძალის მქონე ხარ,—
 „მთელი ქვეყანა შენზედ ჰკიდია!
 „შენ კი კვენესას და ჯავრს მისცემიხარ,
 „ერთხელ კი თავი არ გაგიცდია.
 „ყოველ მხარეზედ შენი ხმა ისმის,
 „თითქმის მეფეთაც კი ეშინიათ!
 „მიგლიჯ-მოგლიჯე მსხვილი ჯაჭვები,
 „ბოროტ სულებსამც ნუ უხარიათ.

„ღმერთმან გაკმარა შენ ეგ წვალებათ,
 „მილიონ-წლობით რაც გიწვალნია.
 „მიგლიჯ-მოგლიჯე მსხვილი ჯაჭვები,
 „ბოროტ სულებსამც ნუ უხარიათ.
 „სიხარულისა დროშა აღმართე
 „და მსივარ ტანში ცეცხლი აიგზნე—
 „გონების ჩარხი კარგა მომართე,
 „ბედი ხელთ გიპყრავს, იგრძნე და იგრძნე!
 „რას დაღრუბლულხარ, თავს ძირსა ჰკიდებ?
 „სასოწარკვეთილ თვალს არ ახილებ?
 „მენდე, მიიღებ რასაც ისურვებ—
 „შენის გულის თქმას თვით აისრულებ“.

რა სტვირმა იწყო გულ-წრფელად ქღერა,
 მონამაც თითქო იწყო ღვიძილი—
 გულმა სიჩქარით დაუწყო ძგერა—
 თვალებს ნელ-ნელა გააქვს თრთიალი.
 ჯაჭვი, ხელ-ფეხზედ მიდუღებული,
 ყრუთ, უნებურათ შეიწკრიალებს,
 ალი, სტვირისგან მიყენებული,
 სწოვს და ნელ-ნელა გაატკრციალებს.
 ყინული, სიცხით აორთქლებული,
 ჩამოდის დაბლა, წვეთ-წვეთათ ჟონავს.
 გახარებული კლდის მცველი სული
 წივის ჰაერში, თავზედ დამბრუნავს.
 ყინვით დაჭერილს შეხავსულ კლდეებს
 აღნობს ალითა და ძირს აგორებს.
 თავსა და ტანსა ამირანისას
 შუქს მიაყენებს და გააბრწყინებს.
 დავკარ და დავკარ და მოუხშირე—
 რაკი დავატყე, რომ სტვირი შველის,
 ჩემი ძალ-ღონე ზედ დავახმარე—
 საშველად ამა ბედკრულის მონის.
 სტვირმა თანდათან ხმა მოისუსტა,
 კლდემაც უეცრად გამოიჭექა.
 ჯაჭვმაც გაიღო გამგმირი წკნეტა,
 სტვირმაც სულ ბოლოს გაიღო კენესა.

გული შემიდრწა შიშით შეპყრულსა,
თანაც სტვირის ხმით მისუსტებულსა.
ჭექა გაჰქონდა მთასა და კლდესა—
მაღლა ჰაერში პირშავ ღრუბელსა.
მეც გადმოვარდი, ძირ-ძირ წამოველ—
მთასა და კლდესა გააქვს გრიალი.
კიწა და წყალი შიგი-შიგ მოხვდა,
კლდენი მიგორვენ, მიაქვს ჩხრიალი.
ერთს კლდეზედ შევრჩი და გავიხედე,—
ამირანია წელში გაშლილი.
მხრებში მიჰყვება სვეტათ ნათელი,
მთა-კლდეთ მიაღრვევს გაჩქარებული.
უნდა გაჟლიტოს ცრუი მკედლები,
რომელთაც იგი მაგრა შეჰედეს,
პარასკევს სცემეს გრდემლებს კვერები,
ტანჯული მონა არ შეიცოდეს.
თავისუფლება მას გაუღიმებს,
მაშინ ექნება კეთილდღეობა,
მტანჯავი სენით გულს გაიმთელებს,
თუმც ძველი წყლული ზედ დააჩნდება.

1880 წ.

ლ. რაზიკაშვილი.

ვარნიანტები.

უნივერსიტეტი. ბიბლიოგრაფია.

ვარიანტები. შენიშვნები. ბიბლიოგრაფია.

ამ ტომში მოთავდა ვაჟას პოემები. წინა-ტომში (III ტ.) დაიბეჭდა 17 პოემა, აქ იბეჭდება 19 პოემა: 1. ახუნდი. 2. ნანგრევთა შორის. 3. ბრძენი ვირი. 4. გველის-მჭამელი. 5. მამიდის დანაბარები. 6. უიღბლო იღბლიანი. 7. ძალლიკა ხიმიკაური. 8. სული ობლისა. 9. სიტყვა. 10. ნახევარ-წიწილა. 11. ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი. 12. ღილა და კვირისა. 13. მთათა ერთობა. 14. დედა-შვილები. 15. საშობაო ამბავი. 16. სვინიდისი. 17. კაცი მართალი. 18. მანდილი და 19. ჰაოს და ქართლოს. პოემა „ჰაოს და ქართლოს“ იბეჭდება პირველად. ამათ გარდა დამატებაში მოთავსდა რამდენიმე გამოუქვეყნებელი პოემის ნაწყვეტი: 1. ქართული ქორწილი. 2. უსათაურო პოემა. 3. გული-ბედკრული; 4. დაუმთავრებელი ვარიანტი პოემისა: „ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი“ — ერთის საყვარულის ამბავი და 5. ყრმობის დროინდელი პოემა: დაჩაგრული მესტვირე.

პოემები, როგორც წინა-ტომში, დათარიღებულია პირველნაბეჭდის მიხედვით. ვაჟას გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნებული პოემების თარიღები ფრჩხილებშია მოქცეული. გამონაკლისს წარმოადგენს პოემა: „ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი“, რომელიც თუმცა დაიბეჭდა ვაჟას გარდაცვალების შემდეგ (1916 წ.), მაგრამ დათარიღებულია 1908 წლით. სრულიად უთარილოდ იბეჭდება დაუთარიღებელ ხელნაწერებიდან გადმოღებული ვარიანტები და ნაწყვეტები, გარდა პოემისა დაჩაგრული მესტვირე, რომლის ხელნაწერი დათარიღებულია.

სრული ხელნაწერები მოგვეპოება შემდეგი პოემების: 1. სული ობლისა. 2. სიტყვა. 3. ნახევარ-წიწილა. 4. ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი. 5. საშობაო ამბავი. 6. კაცი მართალი. 7. მანდილი. 8. ჰაოს და ქართლოს და 9. დაჩაგრული მესტვირე. ნაკლული ხელნაწერები: 1. ბრძენი ვირი. 2. გველის-მჭამელი. 3. ძალლიკა ხიმიკა-

ური. 4. მთათა ერთობა. 5. სვინიდისი. 6. ქართული ქორწილი. 7. ერთის სიყვარულის ამბავი. 8. უსათაურო. 9. გული-ბედკრული. დანარჩენი ექვსი პოემის ხელნაწერები არ შენახულა (1. ახუნდი. 2. ნანგრევთა შორის. 3. მამიდის დანაბარები. 4. უიღბლო იღბლიანი. 5. ღილა და კვირისა. 6. დედა-შვილები).

პოემების პირველნაბეჭდი ტექსტი შედარებულია როგორც ავტოგრაფებთან, ისე ყველა არსებულ გამოცემებთან და ქვემოთ ნაჩვენებია ყველა ვარიანტი.

ტექსტში ცალკე სიტყვების განმარტება ავტორისაა. შემდეგ ტომში დაიბეჭდება ვაჟას მხატვრული პროზა.

1. ახუნდი (გვ. 3).

ხელნაწერი არ შენახულა.

B=პირველად დაიბეჭდა ცალკე გამოცემად 1898 წ.

3, 16* თავ-შებურვილი] თავ შებურვილის B.

—, 23 ცოდვილნო] ცოდვანო B.

6, 7 უთუოდ] უთოვოდ B.

7, 30 თვლაში] თვალში B.

8, 11 აღარა] აღარც B.

9, 24 მიაღწევს] მიაღწევს B.

11, 7 საკირედ] საკირე B.

—, 18 ახუნდიმ] ახუნდი B.

—, 31 ვინაც] ვინც B.

12, 1 ფურთხს] ფურთხ B.

2. ნანგრევთა შორის (გვ. 13).

ხელნაწერი არ შენახულა.

B=პირველად დაიბეჭდა გაზეთ „ივერია“-ში 1900 წ. № 141.

16, 1 მოხილებულს] მოხელებულს B.

3. ბრძენი ვირი (გვ. 19).

A=მუზეუმში დაცულია ავტოგრაფი № 5319, რომელსაც აკლია უკანასკნელი თავი (V) მთლიანად და მე-IV თავის უკანასკნელი 6 სტრიქონი.

B=პირველად დაიბეჭდა 1900 წელს გაზეთ „ივერია“-ში, № 190.

*) პირველი ციფრი მაჩვენებელია გვერდისა, ხოლო მეორე — სტრიქონისა. სტრიქონები ყოველთვის ზემოდანაა ნაანგარიშები.

- 19, 4 უგზოდ | მალა A.
 —, 23 გვეწვია | მოსულა A.
 —, 24 მიაქვთ | მოაქვთ B.
 —, 25 დაიძრნენ ტყიდან ნადირნი | დაიძრა ტყიდან ნადირი A.
- 20, 6 ისე | ისეც A.
 —, 15 იმის წინაშე | წინაშე მისა A.
 —, 17 ბაგე აღალო | აღალო ბაგე A.
 —, 30 სულ ზურგზედ ვადენ | როგორ ავადენ A.
 —, 33 ვათრიე | ვაგორე A.
- 21, 1 მადლით ცხებული | მირონცხებული A.
 —, 6-7 დიალ, იციან კარგადა,
     რომ მათ ვჯობივარ ჯიშითა.]
     დიალ, იციან, რომ იმათ
     მუდამ ვჯობივარ ჯიშითა. A.
 —, 13 დაამტკიცო | დაგვიმტკიცო A.
 —, 14 უფროც | უფრო A.
 —, 15 ეკვროდენ | გაეკრნენ A.
 —, 16 ვეფხვ-ლომსაც სწიხლავსო | ვეფხვ-ლომსაცა სწიხლავს A.
 —, 18 მხეტთ კვალადა სთქვეს | მხეცნი ამბობენ A.
 —, 22 რამოდენა | რამოტოლა A.
 —, 24 ბატონად | მეფედ ეგ A.
 —, 28,29 მე-II თავის ორი ბოლო-სტრიქონი A-ში ფრჩხი-
     ლებშია ( ) მოქცეული.
- 22, 15 დანახვაზე | დანახვაზედ B.
 —, 16 გაფთხნენ, გამოფთხნენ | გაფრთხენ, გამოფრთხენ B.
 —, 17 თავისა | მეფისა A.
 —, 29 მარჯვეს | მარჯვედ B.
 —, 36 კარგად | კარგა A.
- 23, 4 მსმენელთა | მკითხველსა A.
 —, 6 თავობას | მეფობას A.
 —, 12 ფქვილი | ქვილი B.
 —, 19 საცოდავს | საბრალოს A.
 —, 28 შავსძლებთ | შვეძლებთ B.
 —, 31 ნამეტურ | ნამეტნავ A.
- 24, 2 ურჩი განდევნეს კრებითა | განდევნეს თავის კრებითა A.
     ამ სტრიქონს შემდეგ ავტოგრაფს აკლია.

4. გველის-მკამელი (გვ. 25).

A=მუხეუმში დაცულია პოემის ავტოგრაფი (№ 5319), ტექსტის ერთ-ერთი პირვანდელი რედაქცია. ავტოგრაფს აქვს მთლიანად ორი უკანასკნელი (XI-XII) თავი და მე-X თავის ბოლო 9 სტრიქონი (56-60 გვ).

a=ვაჟას ხელნაწერების სახელგამის კოლექციაში შენახულია პოემის პირველი სამი თავის ავტოგრაფი—(25-32 გვ.)

B=პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „მომამბე“-ში 1901 წ., № № I და II.

C=მოთავსებულია „სორაპანი“-ს მიერ 1909 წელს გამოცემულ კრებულში: „ცრემლი“.

D=კოებულ „ცრემლი“-დან ვაჟას ამოულია ეს პოემა, ცალკე შეუკრავს, დაუნომრავს, საკუთარი ხელით შეუსწორებია კორექტურული შეცდომები, ჩაუსვამს გარე-კანში და ამგვარად დასაბეჭდად გამზადებული პოემის ტექსტი გადაუტია გამოსაცემად წიგნის მალაზია „ცოდნა“-სთვის. ამ გამომცემლობამ თავის დროზე პოემის გამოცემა ვერ მოახერხა და 1923 წელს მისმა ხელმძღვანელმა ს. მერკვილაძემ ეს ტექსტი სახელმწიფო გამომცემლობას გადასცა.

E=წ.-კ. საზოგადოების ცალკე გამოცემა 1920 წ.

ჩვენს გამოცემას საფუძვლად დაედო ვაჟას მიერ დასაბეჭდად გამზადებული ტექსტი (D). როგორც ხელნაწერებთან შედარებით გამოირკვა, ამ ტექსტსაც გაჰყოლია ძველი გამოცემების რამდენიმე შეცდომა, გამორჩენილი სტრიქონების სახით: მე-31 გვერდზე ავტოგრაფების მიხედვით ჩამატებულ იქნა ორი სტრიქონი:

ხელ-ნამგლიანი როცა ვარ,
მნახავენ თავის ღმერთადა...

მე-43 გვერდზე კიდევ ორი სტრიქონი:

საკარგუმოდ თასი მიერთმის
ხატობას სანთლებიანი...

და მე-49 გვერდზე ერთი სტრიქონი:

ვითომ რას ცოდნას გლოვობდა.

ორივე ხელნაწერში (Aa) პოემას სათაურად აქვს: „მინდია-გველის მკამელი“ და პოემის პირველ თავს წინ უძღვის შემდეგი 12 სტრიქონი:

გაჭირდა ფრიად ცხოვრება,
 სულთქვამს და ოხრავს სოფელი.
 დედის ბედს შვილი დასტირის,
 შვილისას ტირის შშობელი.
 ტირილსაც ბოლო ექნება,
 რა მოიღლება გუნება.
 ან იქ სინათლეს რა უნდა,
 საცა არ არის ცდუნება?!.
 ისე ვჩნდებით და ვიღვეით,
 არა გვაქვს გაგებულება,
 ბუნების ძალთა სიბრძნისა
 ვერ ვცანით დიდი თხზულება!..

a-ში ნაცვლად სიტყვისა: სინათლეს არის სინანულს,
 ხოლო ნაცვლად: ძალთა სიბრძნისა — საბრძნო წი-
 გნისა.

- 25, 2 ძველი ამბავი] ძველის-ძველი ამბავი Aa.
 —, 9 გრძნობას] გულებს A.
 —, 11 აღგზნებით გმირთა სახელებს] აღტაცებულად გმირთ სა-
 ხელს A.
 —, 12 წმიდადა] წმინდადა a.
 —, 15 მათ] გმირთ A.
 —, 16 შანდობა თქვიან გმირთადა] ლექსში გამოთქმულს ბუნ-
 დადა A.
 —, 17 ახლების საწურთნელადა] ჰსევამდენ გმირთ შესანლო-
 ბარსა A.
 —, 19-20 „თქვენ იცით, ამას იქითა
 კაცად ვინც გამასდგებითა!“]
 მცირენიც იმეორებენ
 მათ ნათქვამს თვალის გებითა. (წაბაძვა) A.
 —, 21 კრებაში ერთი ვინმე სჩანს] ერთი მათგანი მღუმა-
 რებს A.
 —, 23-24 როგორც თაფლს მწერი, ეხვევა
 იმას მცირე და დიდია.]
 ეს იყო ამ ამბის გმირი,
 გველის-მჭამელი მინდია A.
 —, 25-30 და 26, 1-10, 13-14 — A-ში ეს სტრიქონები არ
 არის.

- , 27 მუხლებს წინ] ოროლნი a.
- , 28 ორნი] მუხლს წინ a.
- 26**, 3 გვითხარი რამე, ღვთის მადლსა] შასვი და გვითხარ, მინდიაგ a.
- , 5 კაცებო] ვაჟებო a.
- , 7 მერმისთვის] მემრისთვის a.
- , 14 ისიც] იგიც a.
- , 17 მინდია ტყვედა ჰყოლია] ვითომ ის ტყვედა ჰყოლოდეს a.
- , 18 თორმეტს] ხუთმეტს A.
- , 19 ფრიაღ] მეტად a.
- , 26 ამოსვლას ლამობს] ყელთ ამოუჯდა A; ყელთ მოგებჯინა a.
- , 33 ქობი] ქერხო a.
- , 35-36 ეს ორი სტრიქონი a-ში არ არის.
- 27**, 1 ბოლოს სთქვა] სთქვა ბოლოს a.
- , 5 გველსა] რასაც a.
- , 6 იმასა] რასაცა a.
- , 12 შეჭამა] შეჭამა abcde.
- , 13 და ამ დროს] ნახეთ რომ A.
- , 18 ბრმას] ბრმა abcde; ყრუეს] ყრუს a.
- , 32 ჰზიზღებოდა] ჰზიზღებიყო a.
- 28**, 12 აღარც] ველარც a.
- , 13 იმედიანობს] ჰლამობს, იმედობს A.
- , 20 ამის] იმის abcde.
- , 21 მყვანდეს] მყავდეს a.
- , 32 ჰყავ] ჰყავს abcde
- , 33 ამბად] ამბავად abcde.
- 29**, 2 გამოიღვიძებს] მოიკმაზება acde.
- , 8 მიმოივლის] შამოივლის a; გამოივლის C; შემოივლის ABE. იბეჭდება ვაჟას შესწორების მიხედვით (D).
- , 16 ასტეხენ] იწყებენ a.
- , 21-22 სიტყვები ამის და იმისა a-ში ხაზ-გასმულია.
- , 35-36 ამისგან მისი ცხოვრება
 ძალიან დაცარულია.] ამ ორ სტრიქონს, რითმის მიხედვით, თითქმის უნდა აკლდეს შემდგომი ორი სტრიქონი, მაგრამ ხელნაწერებშიც და ყველა ნა-

- ბეჭდ ტექსტებში ასე დეფექტიანად არის წარმოდგენილი ეს ადგილი.
- , 3 შემოჰკრავს ცულსა| ერთხელ რო დაჰკრავს A.
  - , 5 ნუ მომკლავ| ნუ მომჭრი a.
  - , 7 უიარალო რომა ვარ| უიარალოს რომ მხედავ a.
  - , 10 გაჰხედნებს| შეჰხედავს a.
  - , 11-13 სხვა ხეს მიჰმართავს, ის უფრო მეტად დაიწყებს კენესასა.
ხელცარიელი წამოვა|
სხვა უნდა მოსჭრას და ისიც
სხვებივით იწყებს კენესასა.
შინ დაბრუნდება ისევა A.
  - , 15 გაჰქრეს| გაქრეს A.
  - , 17 გამხმარს| გამხმარ A.
  - , 24 მოდით| მოდი aBCDE.
  - , 26 ჯოყრებს| ჯოყარს A.
  - , 28 ბოდვასა| ეს სიტყვა a-ში ხაზ-გასმულია.
  - 31**, 5 ციბრუტივითა| წისქვილივითა a.
  - , 6 დაიქანცება| დაილალება ABCDE.
  - , 8 რო ჰკითხოთ: „ასე რად სჩადი?“| რო ჰკითხო ასე რად სჩადის a.
  - , 2-9 ეს რვა სტრიქონი A-ში არ არის.
  - , 12 ის როდი| ის კი არ A.
  - , 14 უნდა იცოდეთ, ჰხედავდეთ| უნდა უცქიროთ, იცოდეთ A.
  - , 16 მხრივ| მხრით A.
  - , 18-19 ეს ორი სტრიქონი ხელნაწერების (Aa) მიხედვით არის ჩამატებული.
  - , 27 ყელი გამომჭრას| ყელები დაგვჭრას A.
  - , 34 თაჲდაც| აჲდაც CD.
  - 32**, 2 სით| რით BCE; შაუძლიან| შეუძლიან BCDE.
  - , 5 სწადით| ჰწადით A.
  - , 6 ჰკენკდენ| ჰკეკდენ a.
  - , 7 მიტომ| იმით a.
  - , 11 მკვდართ კაცთა შანდობა ვუთხრათ| მკვდარს იმით შანდობა უთხრათ a; მკვდარს მითი შანდობა ვუთხრათ A.

- , 12 ძალნი ვახსენოთ] ვახსენოთ ძალნი A. ამ სტრიქონით თავდება a ვარიანტი.
- , 14 სმა არი] სმა იყო A.
- , 21-26 ეს ექვსი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 27 თანაც] ზედაც A.
- , 33 წინავაც] წინადაც BCDE.
- , 34 იმასვე] ამასვე BCDE.
- 33**, 3 ჩვენს სატყუებლად მინდიას] ჩვენ გვაბრმაყრუებს მინდია A.
- , 4 სიცრუე] იმიტომ A.
- , 5-6 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 11-28 A-ში ეს 18 სტრიქონი: ვსთქვათ, სიბრალული კარგია—მოქრას წიფლის და თელისას—არ არის.
- , 32 აგვიგო] დაგვიდგა A.
- , 33-34 ეს ორი სტრიქონი A-ს აკლია.
- , 37 ვიცოდვოთ] ვიცოდოთ BCDE.
- 34**, 14 თვალნი მიეპყრნო ერთს (სხვა A) მხარეს... ამ ადგილს A-ში არის ასეთი ვარიანტიც:
- თვალნი მიაპყრნო ქანდარას,
 იქვე ეზოში რომ იყო,
 ვერვინ შენიშნა მის მეტმა —
 მაზე ჩიტები მსხდარიყო.
- ყურს უგდებს გაფაციცებით
 იმათ ქუჭქუჭს და ლიკლიკსა,
 ისიც მათ შემაცქერალი
 მოჰყვა ოხვრას და ტირილსა...
 მაშინ მიჰმართეს ხვესურთა:
- „მინდიავე, რადა სტირია?
 „აქ ყველა ლხინობს და ლალობს,
 „შენ გაგვიტეხე პირია.
 „კიდევ არ გვიკვირს რო გიცნობთ,
 „შენგან არც გასაკვირია —
 „ერთს წუთში ათჯერ შესცვალო
 „ოხრვა-ტირილზე ლხინია“.
- , 21 სხვისგან] ვისგან A.
- , 22 შასცვალო] შესცვალო BCDE.
- , 28 ყურს] ყურ A.

- 35, 3 ჩიტთაგან ერთი იმ ღროსა] ამ ღროსა ერთი მათ-
განი A.
 —, 31 მანამ მინამ BCDE.
 —, 33 რჩოლასა] გვერჩოლოს A.
 36, 5 დიდრონი] დიდრონი A.
 —, 6 აყრილნი სრულის ტანითა] ამ სტრიქონს შემდეგ A-შია:
 შექედლინია თხემამდე
 ლალ-მარგალიტის თვალითა.
 —, 10 სულ] სრულ A.
 —, 18 ნაკურთხი არის] დალოცვილია A.
 —, 27 პირ-ქუშნი] შავ-ფერნი A.
 37, 1 დღე-მუდამ სულ-მუდამ A; შაძრწუნებული] შეძრწუნე-
ბული A.
 —, 3 საბრალოს] საწყალსა A.
 —, 4 მინამდე მინამდე BCDE.
 —, 6 კაცის ტომს] კაცებსა A.
 —, 17 აქეთ] აქათ A.
 —, 19 ქმარი] კაცი A.
 —, 20 რას] რა A.
 —, 21 შენ მე] შენ A.
 —, 22 მინამდე კაცი არ მაჩნდა] მე ხომ არ მყვანდა მინამ-
დე A.
 —, 23 მიწაზე] არავინ A.
 —, 24 სრულ] სულ A; გავხდი] გავხე A.
 —, 28 ყოფნის] ვიყო A.
 —, 30-33 ფუქია ჩემი სიცოცხლე,
 . . . . .
 უფალს თქვენგანა ვცოდია]
 მოგკვდე მირჩვენავ ბევრითა
 ასრე უშნოოდ ყოფნასა...
 და ერთი ყუნჭი მირჩვენავ
 შენს ჩემ ცოლადა ყოლასა A.
 38, 3 ცოლი] დიაცი A.
 —, 4 მე] ჩვენ A.
 —, 11 შინ უხდებოდი] კარზე მოუხე A.
 —, 16 თავისი] ან თავის A.

- , 18 ჩვენ რაღა გესახავ მიზეზად] ან ჩვენ რით გავხდით მი-
ზეზნი A.
- , 20 ქმარი] A-ში არ არის.
- , 21 იმიტომი იქიდან A.
- , 22 რომ] რო A.
- , 23 მიღევსო] მიხოცსო A.
- , 26 ჰნახოდი] ჰნახოვდი BCE.
- , 28 ბრყევები] აჯმები A.
- , 29 გულზე მოსაყვანს ქართულსა] შენ ქართულს გულზე
მოსაყვანს A.
- , 31 გეწადა] გინდოდა A.
- , 33 და მეც] მენაც A.
- 39**, 6 ასე] ასრე A.
- , 8 რომ სულ აღარა მეგრძნო რა] ბოლოს რომ აღარა მე-
გრძნო A.
- , 9 ძალაც] ძალა A. ამ სტრიქონს შემდეგ A-შია ორი
სტრიქონი:
მალე მისმინა იმანაც,
როგორ ამიხდა ისაო!
- , 14,17 დაზდილნი, გაზდილი] დაზრდილნი, გაზრდილი
BCDE..
- , 18-19 ახ, რატომ ამის თქმამდინა
არ დაგეყარა მიწა შენი] A-ში არ არის.
- , 22 თავის ბალღებით ჰხარობდი] შენ შენს გუნებას აღა-
ღებ A.
- , 26 ველარ მოვხელავ] ველარა ვპოვობ A.
- , 31 ნადირთ ხოცვასა] ნადირის ხოცვას A; ხოცასა BE..
- , 34-35, **40**, 1-2 არ იცი, არა, ჭკვა-თხელო,
ყბედო, ზეზერე მგრძნობარევე,
თავისა სასიამოვნოდ
წუთისოფლისა მცნობარევე]
არ იცი, არა, ჭკვა-თხელო,
დიაცო, ღვთისგან წყეულო,
ეშმაკისაგან და არ ღვთით
შენ ჩემთვის გადასეულო,
ყბედო, ზეზერე მგრძნობარევე.
ჭკუა-გონებით სნეულო. A.

- 40, 4 თვისი] თავის A.
- , 5 რომ ჩემთან ერთი(ც მათგანი] ჩემთანა ერთი მათგანიც A.
- , 3-12 ამ სტრიქონების ნაცვლად A-ში პირველად ყოფილა ამდენივე სხვა სტრიქონები, რომლებიც ავტორს წაუშლია:
  - არ თუ ღირს იმად, იგლოვოს
  - კაცმა, ცა-ხმელთა მცნებარემ,
  - რომ თვისი ცნება დაკარგოს,
  - ვით რიყეს ლოდმა მდებარემ.
  - მკვდარმა იცოდეს თავისი
  - სიკვდილი, ჰგრძნობდეს მკვდარია.
  - მკვდარს (თავს) უცქეროდეს, ჰხედავდეს
  - და მეშვლად (არც თვითონ, არც სხვაკნით)
  - არვინ არია.
- ამგვარი ტანჯვა კიდევ სხვა იქნება შესაზარია?
- , 14 უჭირთ] უჭირს A.
- , 17-18 რითი-ლა ვარგო ქვეყანას,
- დავცარიელდი ცოდნითა]
- კარგად ვგრძნობ, სამიწე გავხდი
- ჩემის ღვთიურის ცოდნითა A.
- , 19 ყვავილნი არას] ყვავილნ აღარას A.
- , 35 მიტომ] იმით A.
- , 37, 41, 1 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- 41, 2 დღესნამდე] აქამდე A.
- , 9 თქვენი დღეც გათაუღლია] ამ სტრიქონს შემდეგ A-ში წაშლილია ორი სტრიქონი:
  - შენ და შენ შვილებს ერთადა
  - დაგანთხეინოთ სულია.
- , 13 გედგასთ] გედგესთ BCDE.
- , 16 თუ მთელი ჩემი არსება] თუ კი მე ჯანი და გული A.
- , 17 იქნება] მექნება A.
- , 22 აბჯარი] აბჯარნი A.
- , 23 რისათვის] რაად-ლა A.
- , 24 თუ კი ჩემს მტრისად დაკრულსა] თუ მინდიის მოქნეულს A.

- , 31 კარზედა] გარეთა A.
- 42, 1 შათხელდა] შათხელდენ A.
- , 34 სთელავდენ] სთელავენ A.
- , 35 ომისკე] ომისვე BCE.
- 43, 4-5 ეს ორი სტრიქონი ჩამატებულია ხელნაწერის (A) მიხედვით.
- , 15 თითქო] თითქოს BCDE.
- , 18 სუყველა] სულ ყველა A.
- , 19 ვხედავ] თითქოს A.
- , 20 მხოლოდ] მარტო A.
- , 24 გარეთ] გარედ BCDE; ჩანს] სჩანს BCDE.
- , 25 წყემსისა] მწყემსისა BCDE.
- , 26 კარში] გარეთ A.
- , 31 ფარულს] ფარულ BCDE.
- 44, 3-4 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 5 ჩანს] სჩანს BCDE.
- , 18 ხევსურეთი'ავ] ხევსურეთისა A.
- , 19 მწყალობელიმც] მწყალობელიც A.
- , 24 მაგდენსა] მაგდენსა A.
- , 25 რა გაქვის] ან რა გაქვს A; შანაცოდები] შანაცოდვები A.
- , 26 ერთი] ერთ-კი A.
- , 31 ყევარი ხარი კიდევ მყავ] ყევარნ ხარნ დამოჩენ კიდევ A.
- 45, 4 სხვებს] თვით A.
- , 13 გაიგებთ] გაიგებ A.
- , 14 მაცნე რო მოვა მთისასა] ამის შემდეგ A-ში არის ორი სტრიქონი:
- გიაამბობსთ მოხუცებულთა
ჩვენს და ქისტების ცდისასა.
- , 18 გეწამ] გეწამს A.
- , 23 წმინდის] წმიდის BCDE.
- , 24 გაგვიმეტებს] მოინდომებს A.
- , 26 აილო თასი ხელშია] თასი აილო სასმლითა A.
- 46, 3 მანამ] მინამ A.
- , 13 თვალ-ცრემლიანი] პირ-ქვე ემხოზა A.
- , 27 ვედრებას] ხვეწნასა A.

- 47, 2 ცვარები] ღვარები BCE.
 —, 17 ბედს] თავს A; გვაწყევინებენ] გვაწყევინებენ A; გვიწყევინებენ BCE.
 —, 31 და ახვეწებენ] შაახვეწებენ A.
- 48, 1 ვერ დავმალვის კაცის თვალს] კაცის თვალს ვერ დავმალვის A.
 —, 2 მწერი, ვერც] ვერსაით A.
 —, 6 წმინდასა] წმიდასა BCDE.
 —, 11 თუ ჰქმერობ] გეზოგვის A.
 —, 12 არა გცოდნია] რატომ არ იცი A.
 —, 14-15 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 17 ბევრნი წავიდნენ] ბევრნი წავიდენ BCDE.
 —, 19 მაჰკლებიან] მოჰკლებიან BCDE.
 —, 21 ძველებურს იზამს] ძველს ბევრს იტყვიან A.
 —, 22 როგორაც ბევრჯელ უწინა] იმის ბიჭობას ყველანი A.
 —, 29 ჰგვანდა] ჰგავდა A.
 —, 30 ხორცთ კბილით] ძვალ-ხორცთა A.
- 49, 8 სულ] სუ A.
 —, 11 აღარა სცემდა] აღარ გასცემდა A.
 —, 19 შაუვედ] შეუვედ BCDE.
 —, 22-23 „ველარას ვარგებ ქვეყანას“,
 ტიროდა დაფარულადა.]
 დაკარგულს თავის ცოდნასა
 გლოვობდა დაფარულადა A.
 —, 24 ცოლ-შვილთ კი] და ცოლ-შვილთ A.
 —, 35 ვითომ რას ცოდნას გლოვობდა] ეს სტრიქონი ჩამატებულია A-ს მიხედვით.
- 50, 4 ხმლისკე] ხმლისკენ BCDE.
 —, 6 იმას] ასე A.
 —, 7 ემათ] ე მათ BE; ამათ A.
 —, 9 გვერდზე] გვერდით A.
 —, 10 შაველ] შავედ A.
 —, 19 რადლა მრტყავ] რადლ მარტყავ BCDE.
 —, 30 შავიდა] გავიდა C.
- 51, 1 შემოგიკეთონ] შამოგიკეთონ A.
 —, 3-4 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 6 რაიმე] რაიმა BCDE.

- , 22 მაინცა] საქმესა A.
- , 27 რა-რა] რა, რა BCDE.
- 52**, 4 სულ-ხორცის ამაშფოთები] შამაშფოთები სულ-ხორცის A.
- , 14 მთებთან ერთადა კლდეებიც] მთებთან კლდეებიც ირღვოდა A.
- , 28 ამოდენს] იმოდენს BCDE.
- , 29 მარტო] მხოლოდ A.
- , 32 სახლკარით] სახკარით A.
- 53**, 1 შეურია] შაურია A.
- , 5 მინდა ვიძახო— მიშველეთ] შამკრთალი, შაშინებული A.
- , 7 ბალღებს კი გულში ვიკრავდი] ბალღებს ვიკრავდი გულშია A.
- , 13 მივჯარდი] მევჯარდი BCE.
- , 18 გადმომძახეს] წყეულთ მითხრეს A.
- , 22 მიაქეს] მოაქეს BCDE.
- , 31-32 მტერს, რომ მე წუხელ ვიტანჯე,
 მე რო სიზმარი ვნახია!]
 ეს იყო ჩემი სიზმარი,
 კარგიც ვერაი ვნახია. A.
- , 34 გამოხვედ] წამოხვედ BCE.
- 54**, 12 მხარ-ღა-მხარ] გვერღზედა A.
- , 13 ამომავალი] ამამავალი BCDE; მთვარია] მთვარეა A.
- , 18 ვინ ჰნახავს იმათ] როგორა ვსინჯო A.
- , 20 მაგ] იმ A.
- , 24 მშვენიერები] შვენიერები A.
- , 25 დედა ენაცვლოსთ მკერდშია] ამის შემდეგ A-ში არის კიდევ 4 სტრიქონი:
 ღმერთო, ხელ მაუმართოდი,
 იღბალს ნუ მაჰრევ მტრისასა.
 შამოგხვეწნივარ, გაბარებთ
 სალოცავს მამა-ძმისასა.
- , 29 ვიცანი] დავატყვე A.
- 55**, 6 საქმე რო ხმალზე მიდგება] საქმე რო ხმალ-ხანჯარზე მივა AB; საქმე რო ხმალ-ხანჯალს მივა C; საქმე რო ხანჯალზე მივა E. იბეჭდება ვაჟას მიერ შესწორებული ტექსტის თანახმად (D).

- , 13 სხვაგნისაკე] სხვაკნისაკე A.
- , 18 ისრე კი მინდა, ზექუავ] ისრ მინდა, დაო ზექუავ A.
- 56, 2 ხატებო] ჩვენს ჯარსა A. ამ სტრიქონით თავდება A ხელნაწერი.
- , 11 შიშითა] შესაძლოა აქ ჰყოფილიყო: ვიშითა... რო ვი-გონებდეთ ვიშითა.
- , 29 ვრჩეობდით] ვარჩობდით BCE. იბეჭდება ვაჟას შესწორებით (D).
- 57, 4 ის სხვა დრო იყო, სხვა ჭკუა] ამის შემდეგ აკლია ერთი რითმიანი სტრიქონი.
- , 23 რადგანაც ჩამქსოვეთ] რადგან ჩამაქსოვეთ BCE. იბეჭდება ვაჟას შესწორებით (D).
- 58, 33 ხედავ] ვხედავთ BE.
- 59, 22 ვარმისგან] ვარ მისგან BCDE.

5. მამიდის დანაბარები (გვ. 61).

ხელნაწერი არ შენახულა.

- B=პირველად დაიბეჭდა 1902 წელს, გაზეთ „ივერია“-ში, № 39.
- 63, 25 ჯუბისა] ამ სიტყვას ავტორი ასე განმარტავს: „შალის კაბაა, უნაოჭო, ფშაველთა დედაკაცების საცმელი, შავად შეღებილი“.
  - 66, 21 ხალხის] სახლის B.

6. უიღბლო იღბლიანი (გვ. 67).

ხელნაწერი არ შენახულა.

- B=პირველად დაიბეჭდა 1902 წელს, გაზეთ „ივერია“-ში, № № 87, 88, 89, 90 და 91.
- 67, 4 იწყება] იწყობა B.
  - 70, 16 ჰყიდის] ჰყადის B.
  - , 18 ოჯახის შესამატებსა] აქ სიტყვა შესამატებსა ერთიმემა სიტყვებს: ფეხებსა, კეხებსა, გლეხებსა, დააკვეხებსა. საფიქრებელია, რომ ხელნაწერში სხვა სიტყვა იყო.
  - 72, 12 უწონებს] უღონებს B.
  - , 27 მეორეს დილას] მეორე სდგას B.
  - 73, 5 ამაზე] იმაზე B.

- 75, 27 მრავლად] ეს სიტყვა რითმად ზის სიტყვებში: ტკბი-
ლადა, ღივადა, წილადა, მლილადა. შესაძლოა დამა-
ხინჯებული იყოს; იქნებ იყო ძ რ ი ვ ლ ა დ ა .
- , 28 ოჯახში] ოთახში B.
- 83, 10 სთქეა] სთქეი B.
- 95, 13 ჰშურს] ჰსურს B. შესწორებულია კონტექსტის აზრის
მიხედვით.
- 96, 30 წესი] წეის B.
- 101, 16 მიმირთვი მამის სალოცავს] ამის შემდეგ ერთი სტრი-
ქონი უნდა აკლდეს.
- 108, 9 ეშმაქსამც] ეშმაქმსაც B.
- 116, 36 უთუოდ] უთაოდ B.

7. ძალლიკა ხიმიკაური (გვ. 121).

- A = მუხეუმში დაცულია პომის ავტოგრაფი, № 5319, რომელსაც აკლია შუა-ადგილი, მესამე და მეოთხე თავებში, დაწყებული სტრიქონით—და ბევრჯელ კაი სიზ-
მარი (122, 33) და გათავებული—ს ი ტ უ რ ფ ე მ ე ტ ი ს -
მ ე ტ ი ა (125, 31).
- B = პირველად დაიბეჭდა გაზეთ „ივერია“-ში 1902 წელს № 218.
- 121, 2 ილია ჭავჭავაძისადმი მიძღვნა ავტოგრაფში არ არის.
—, 11 ტაბლა ხონჩითა] ხონჩით სადილი A.
—, 15 ღრუბელნი] ნისლები A.
—, 28 ლიქოკს] ლიკოკს A.
- 122, 2 შაექნათ] შაექმნათ B.
—, 3 ნეტავი] არ ვიცი A; პირველად ყოფილა ნ ე ტ ა ვ ი .
—, 9 ჩამოდით ხევსურთ ვაეებო] ამის შემდეგ A-შია ორი
სტრიქონი:
თავზე დაგვესხა მტერია,
მოგვეწყინდა მათი გერება.
- , 14 ამ სიტყვის მოსვლით] ამ ხმის მოსვლითა A.
—, 15 ზოგნი ჰლესაედენ] ზოგები ჰლესვენ A.
—, 27 ჰქვეავდეს] ჰქვეავდეს A.
—, 28 წყალს მოკლებული] წყალ-მოკლებული B.
- 123, 6 მამკედარი] მომკედარი B.
- 125, 34 აკლდა] აკლავ A.

- 126, 5 რითა სჯობია] რაითა სჯობდა A.
 —, 7 თუ კი გწამ] ძალლიკავ A.
 —, 8 მადლი დღევანდელ] თუ კი გწამს მადლი A.
 —, 11 მითამ] მითომ A.
 —, 13-14 თავისივ ფიქრი იწამლე,
     კაცო, ჩავარდი გონშია.]
     ამას რატომ არ იფიქრებ,
     არ ჩაჰვარდები გონშია. A.
 —, 19 ლაშქარში ვუნდოდი] ვუნდოდი ლაშქარსა A.
 —, 33-34 იცი კარგადა, ბერდიავ,
     გული როგორაც მეტკიენა]
     არ იცი, არა, ბერდიავ,
     როგორც მე გული მეტკიენა. A.
- 127, 4-7 უარი უთხრა მაინცა
 გაჯავრებულმა მხედარმა...
 გაწყრომა საიქიოდამ
 როგორ დაუგმოს დედამა?!]
 იმათაც უარი უთხრა
 შანაწყინარმა მხედარმა,—
 უენომ საიქიოდან
 ვით დაარიგოს დედამა?! A.
- , 24-27 სიკეთე... სჩხავია] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში არ
 არის.
 —, 28 ძალლიკას გული] გული და ხევსურთ A.
 —, 33 ტანთ რა] ტანზე A.
 —, 35 ნადურდნი] ნადუნდრი A.
- 128, 7 ამინდი] ტაროსი A.
 —, 10 ფშაველ-ხევსურის] ფშაველ-ხევსურთა A.
 —, 26 არ შემწვევს ძალი] ძალა არ შემწვევს A.
 —, 28 გინდათ — შემხვდება ავია] ამის შემდეგ A-შია ორი
 სტრიქონი:
     რას იზამს, ბევრიც ეცადოს,
     მარტოკა ჩემი თავია.
 —, 32 ვარგობს] ვარგა A.
- 129, 3 დგას] დგა A.
 —, 5 აქეს] აქვთ B.
 —, 8 სიტყვა მეტია ქებისა] რომელიც გამოდგებისა A.

- , 9-10 მკრელსა და ფხა-შეუშლეღსა,
 გამმრავლებელსა მკვდრებისა]
 ეს ორი სტრიქონი, რომელიც შეეხება იარაღის
 დახასიათებას, ვერ არის წინა-სტრიქონებთან შე-
 თანხმებული. შესაძლოა აკლდეს ორი წინა-სტრი-
 ქონი, თუშცა ხელნაწერში ისეა, როგორც იბეჭ-
 დება.
- 130, 2 ძალიან შორსა] წინაღლითავე A.
 —, 3 ერეკლემ] ბატონმა A.
 —, 9 ჩამოიტანეთ] მომიტანეთ A.
 —, 19 ერეკლეს] მეფესა A.
 —, 21 სიხარულისგან] სიხარულითა A.
 —, 28 გამოდგა] გამოჩნდა A.
 —, 29 ძაღლიკას] ეხლა კი A.
- 131, 6 წკრიალებს] იმტვრევა A.
 —, 7 ორგნითვე] ორს მხარეს A.
 —, 8 სისხლში] სისხლით A.

8. სული ობოლისა (გვ. 132).

A=მუხეუმში დაცულია პოემის სრული ავტოგრაფი, № 5319.
 B=პირველად დაიბეჭდა გაზეთ „ცნობის ფურცელ“-ში 1903
 წელს, № № 2183 და 2187.

ხელნაწერში არის დასაწყისის ასეთი ვარიანტი:

ობოლი დარჩა, იყო პატარა,
 როგორაც ტყეში ჩიტი ნაცარა.
 აღარც დედა ჰყავს და აღარც მამა,
 არავინ თვისი, რომ იმის ხმამა
 გულში მოლხენის სხივი აუნთოს,
 ან იმის ხელმა ცეცხლი დაუნთოს
 ჩამქრალს კერაზე—აჭამოს პური,
 მოსწმინდოს ობოლს გულიდან მური.
 წკებლა უპყრია, ნაცარსა ჰქეჟავს,
 და რაღაც იმედს გულში ისახავს.
 „დედაო, მოდი!“ პელო დუღუნებს,
 გარეთ მრისხანედ ქარი ზუზუნებს.
 „ღმერთთან წავიდა, დედა იქ არი.

„ღმერთთან წავიდა, დედა იქ არი!“
 ესე სიტყვები მან დაიხსონა —
 ხალხის პირითაც ეს გაიგონა —
 ახსოვს მას აქეთ და ის ჰგონია,
 რაც იმას უთხრეს, მართლა სწორია.
 არც ქვეყანაა ისე უმადლო,
 იარებოდეს ყველა უსაგძლო...
 იქვე მეზობლად სცხოვრობდა თინა —
 ნაოხარია იმისიც ბინა —
 ქმარი მოუყვდა ათის წლის წინა...
 ობოლ-ქერივობა წარმოიდგინა,
 ადგა, ობოლთან ჩამოირბინა.
 შეაქრიალა, შეალო კარი,
 თვალთაგან მოსქდა ცრემლები ცხარი,
 რა გაიგონა მისი ძახილი,
 გულზე დაესო ნაღვლის მახვილი...

პოემის ნამდვილ ტექსტს ავტოგრაფში წინ უძღვის
 შემდეგი ექვსი სტრიქონი:

არ ვარგა სასაუბროდა
 არც როს ასეთი ამბავი,
 რაც არი უსამართლობის,
 წვალების გამომსახავი,
 მუდამაც გულ-ნატკენია
 კაცი მკვლელობის მნახავი.

132, 11 გულის საკლავი სურათი] გულის მწყველეს სურათს
 უმრავლესს A.

—, 13 და 21 ნეტავი იმას] ნეტავ იმასა B.

133, 1 გასწირა] გაწირა A.

—, 14 დამწიფებულნი] დაუამებულნი A.

—, 17 არის] არი A.

—, 20 უსაქმოდ კაციც არ ვარგა] უსაქმო კაცი რად ვარგა A.
 პირველი თავის უკანასკნელი ოთხი სტრიქონი A-ში
 ამგვარად არის:

უსაქმო კაცი რად ვარგა,
 მხოლოდ ფიქრების მჩმახავი!
 ყველაც არ ნატრობს იმასა,
 რომ მოკვდეს დაუძრახავი!..

- , 24 ტიტველიც] შიშველიც A.
- , 26 არის] იყო A.
- , 30 სხვების სამსახურს] იმან ქვეყანას A.
- , 33 ცრემლისავეა მთოველი] ამას A-ში მოსდევს 2 სტრიქონი:
 დადის კარდაკარ სოფლადა
 მოწყალეებისა მთხოვნელი.
- 134,** 4 ბედიცა] და ბედიც A.
- , 5 მხოლოდ იმისთვის] ობლის საშველად A.
- , 8 ბეჩავეს] ღარიბებს A.
- , 13 ასეთი მწარე რად იყო] როგორი იყო, რა იყო A.
- , 16 ღმერთო, ასეთი] ობოლი ამბობს A.
- , 17 რისათვის] ღმერთო, რად A.
- , 24 ძველი საყდარი] საყდრის ნანგრევი A.
- , 30 რას გახდებოდენ საწყლები] ან რას იზამდენ ისინი A.
- , 31 ამოა მტრობის მტვირთველნი] პირველნაბეჭდს აქ აკლდა ორი სტრიქონი, რომელიც A-ს მიხედვით ჩამატებულ იქნა ტექსტში:
 თავის სამუდმო ბინაში
 ობოლის ქალის მხილველნი.
- 135,** 6 მწოლარე] მიწვა იმ A.
- , 7 საიქიოდან დედის ხმა] და ურიაშული სოფლისა A.
- , 8 ეწვეთებოდა ყურებში] ამის შემდეგ A-შია:
 გულს ურევს, გონსაც უწამლავს,
 გართული არი სულელებში.
- , 9 ცოტა ხანს] ერთს ღამეს A.
- , 11 სულ არაფერიც არ უთქვამს] არცარა უთქვამს, სულ არა A.
- , 12 ხმაც] ხმა A; დაუძრავს] დაუძრავ A.
- , 21 ლეშს წილად რა ჰხედა უსულოს] ლეშმა რა ქნა და როგორა A.
- , 26 ბევრი] რა გინდ A.
- , 28 ათასჯერ ქრთამიც გაიღეთ] ამის შემდეგ A-შია:
 [ნუ] ყელყელობთ ძალიან
 თავები დაბლა დაიღეთ.
 [ხომ ხ]ედავთ კარგად, ის მინდა,
 გულს დაიქდიეთ, გაიგეთ,—

- თივთიკის ნაცვლად, რა უშავ,
 ზოგჯერ ლაბუხი დაიგეთ.
- , 32 წყეულებს დარჩათ] ეშმაკებს დარჩა A.
- , 36 ვსცნა ეს] ვნახო ის A.
- , 37 ნეტავი] საწყლები A.
- 136, 12 ვამბობ და კიდევაც ვიტყვი] რაცა ეს არი, უნდა
 ვსტქვა A.
- , 13 დამიწყეთ] დამიწყეთ A.
- , 29 ან ვინ დაუწყებს] რად დაუწყებენ A.
- , 30 იმათთან ერთად ისიცა] არც რადა. იმათთან ერ-
 თად A.
- , 34 იმათში] კივქვებთან A.
- 137, 2 მესამეს] მესამე B; დღესა] დღესვე A.
- , 3 ჩამოეტია] ჩამოესია A.
- , 4-5 ნურავის გაგიკვირდებათ,
 საქმე რად მოხდა ესია:]
 და... რადა?—გიკვირსთ? ნუ გიკვირსთ,
 რისათვის მოხდა [ესია] A. ბოლო სიტყვა ავტოგრაფში და-
 ზიანებულია.
- , 6-7 სული ობლისა—ქრქვავე
 იმან წაიღო ტყეშია.]
 ჩვენი ქივქვავე წაიღო
 თავის კლანჭებით ტყეშია. A.
- , 18-21 დამთხალი... ებედებოდა] ამ ოთხი სტრიქონის ნა-
 ცვლად A-შია ორი:
 მეორედ სიკვდილ-ნანატრი
 ტყეში აქა-იქ რბიოდა.
- , 22 ერთხელა ნახა ჯავის ძირს] და ნახა ჯავის ძირასა A.
- , 26 დაედო] დაედო B.
- , 29 გვირგვინში ეხუტებოდა] ამ სტრიქონის მომდევნო
 14 სტრიქონის ნაცვლად A-შია მხოლოდ ორი სტრი-
 ქონი:
 ძალიან მოსწონს აქ ყოფნა,
 არაფრად ეკუდებოდა.
- 138, 9 დღეს იქა სცხოვრობს მოხუცი] საცა დღესაცა ცხოვ-
 რობდა A.
- , 12 ქვეყნის და] სამშობლოს, A.

- , 24 მოიდროებდა] მოიდროვებდა B.
- , 27 სადაც სხვანიცა] სადაცა სხვანიც A.
- , 29 ჰსუნავს მათ მწირო, შეჰხარის] ჰსუნავს მწირო და შეჰხარის A.
- , 30 პოვნასა] ქონასა A.
- , 31 ოთხმოცის] სამოცის A.
- , 33-34 ან-თუ ოცის წლის ჰაბუკი
 სატროფოსთან ყოფნა-წოლასა]
 ან კაცი ვინმე კრიყანგი
 ფულით ავსებულს ქილასა. A.
- 139**, 9-10 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 12 ვისაც რა] ვისაც რამ A.
- , 13 ყველასაც] ყველას-კი A.
- , 14 უბედურება] უბედურობა A.
- , 25-26 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 36 ბრჯღალები] ბრჰყალები B.
- , 37 უჰქნებათ] დაუჰქნათ A.
- 140**, 5 ბევრია შესაბრალები] A-ში ამ სტრიქონს შემდეგ იწყება მე-V თავი.
- 141**, 4 ტყე-ველად] ტყეებში A.
- , 5 ბრმათ] ბრმად B.
- , 13-14 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 17-18 ცოლზელით გამხვივნებული,
 ყმა და მამულის პატრონი] ეს ორი სტრიქონი B-ში გამორჩენილია.
- , 19-22 ბედნიერადა... ტკბილითა] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში ამგვარად არის:
 სილაღეშია სცურავდა
 საღამოთა და დილითა;
 ცოლ-ზეილიც გალაღებული
 ჰყვანდა ალერსით ტკბილითა.
- , 23 სახლიდან] დღეს იქით A.
- 142**, 8 იმავ წამს] ერთს წუთას A.
- , 10 პეპელა დღეს ტრედად იქცა] იქცა ტრედადა მას შემდეგ A.
- , 22 იდროვა] და ერთხელ A.
- , 24 ამ მთის] ამ მთა A.

- , 26 და ბოლოს ტკბილმა ენითა] მაგრამ ბოლოს კი მაინცა A.
- , 28 გადაეხვია კიდეცა] მერე კი გადაეხვია A.
- , 30 სიწმინდეს] სინათლეს A.
- , 34 დაგაკელ] დაგაკლე A.
- 143**, 22-23 ქორი, რომ დროს შერჩევითა
 ეცა და შვილი წაილო]
 დროს შერჩევითა დაეცა
 ქორი და შვილი წაილო A.
- , 25 გვერდით აღარ ჰყავე] გვერდს აღარ ჰყავდა A.
- , 32-33 სისხლი ტრედისა მკენესარი,
 რაც კი მიწაზე დავიდა]
 მაგრამ მის სისხლი, რაიც-კი
 დედამიწაზე დავიდა. A.
- 144**, 1 ობლისა] გაფრინდა A.
- , 3 ტანთა] ტანზე A.
- , 5-6 A-ში ეს ორი სტრიქონი არ არის.
- , 7 მიდ-მოდის დაუდევარად] მიდ-მოდითა აქა-იქ A.
- , 8 თვალთაგან ცრემლი სდიოდა] ეს სტრიქონი ურიტ-
 მოა. სჩანს აკლია აქ ორი სტრიქონი.
- , 9 და ეძებს თავშესაფარსა] ბინას ეძებდა სადგურსა A.
- , 17-19 მან საიმედო ბინადა
 იპოვნა მუხა ერთია,
 იქ დაბინავდა, მფარველად]
 ბევრის ტანტალის შემდგომა
 მან ჰპოვა მუხა ერთია
 და თან მფარველად თავისა A.
- , 31 ბევრს სხვას] ბევრსა A.
- 145**, 12-21 დილ-დილ.... მთხოვნელი] ეს ათი სტრიქონი A-ში
 არ არის.
- , 27 დამწვარნი] დამწვარი B.
- , 30 ერთსა სცნობს ზურგში ვარსკვლავსა] ერთს იცნობს.
 ზურგში დედაკაცს A.
- , 33 ჰპოებს] იკრებს A.
- , ამ გვერდის უკანასკნელი 4 და შემდეგი (146) გვერ-
 დის პირველი 4 სტრიქონი A-ში არ არის.
- 146**, 6 დედავ, დაიცა] დამიცადეო A.

- , 6 საით] დედავ A.
- , 22-28 ერთი მეორეს... იმისა] ამ შვიდი სტრიქონის ადგილას A-შია ხუთი:
 სხვა ვარსკვლავთ გუნდთა შორისა.
 იმათ ყურს არავინ უგდებს,
 დარდი არა აქვთ ორისა.
 ყველას აქვს თავის სადარდო,
 თავის ტოლის და სწორისა.
- , 36 იქაც ყოფნა აქვთ მწარია] ამის მომდევნო 6 სტრიქონის ადგილას A-შია 4:
 ორივე მზე-მთვარეს შეჭნატრის,
 გულ-წყლული დედა, შვილიცა.
 რომ უყვართ იმათ ერთ-ერთი
 კარგად იციან ისიცა.
- 147, 10 ძალასა] სიცოცხლეს A.

9. სიტყვა (გვ. 148).

A=სრული ავტოგრაფი, სახელგამის კოლექცია.

B=პირველად დაიბეჭდა გაზეთ „ივერია“-ში 1905 წელს, № 7.

- 148, 14 ვითა ბრწყინვალე] ვით ამოსული A.
- , 19 რადლაც] სადლაც B.
- , 26 დიდი არს, უწყით, მეფეთა ძალი] ხომ კარგად უწყით, მაქვს იმდნად ძალი A.
- 149, 1-2 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 13 შეაყენა] შეაშინა A.
- , 16 გაისმის] გაისმა A.
- , 17 ერთი სხვას მისდევს მტკვრის საომრად] ბევრია მზადა მტკვარს შეებრძოლოს A.
- , 19 წყალმა] მტკვარმა A.
- , 20 ჯალათად ექმნა ტალღების მღერა] ამათ დასრულდა ბედისა წერა A.
- , 27 ჭაბუკისაგან] ის ჭაბუკია A.
- , 28 გაღმიდან სიტყვა] ვისგანც გაღმიდან A.
- , 32 მწოლარე] ნაწოლი A.
- 150, 2 თუმცა თვალთაგან] თუმც თვალეზიდან A.
- , 9 ერთი] აბა A.

- , 14 აგირჩია] აგირჩიეს A.
- , 19 ზნე-წესი] ფიქრები; არ მოიშალე] არ მოიშორე A.
- , 27 იყო] მოხდა A.
- , უკანასკნელი ოთხი სტრიქონი A-ში ასე იკითხვის:
ვინ იყო ისა? - ჩვენს ოცნებაზე
წელთ შემორტყმული მკიდროდ „ქამარი“,
ფას-დაუდები მეფეთაგანი, —
ჩვენი სულ-გული — მეფე თამარი.

10. ნახევარ-წიწილა (გვ. 151).

A=მუზეუმში დაცულია პოემის სრული ავტოგრაფი, № 5319.

B=პირველად დაიბეჭდა 1905 წელს, „ივერიის ბიბლიოთეკა“-ში, № 6.

C=ცალკე დაიბეჭდა იმავე (1905) წელს.

ავტოგრაფში I თავი შემდეგი ვარიანტით არის წარმოდგენილი:

(ზღაპრისებრივი)

დედაც მოუკვდა, და-ძმებიც,
დარჩა მარტოკა, ობლადა.

უმწეო, ოხერ-ტიალი
ვისლა იგულებს მშობლადა?!

დაწიწინებდა წიწილა
თავის სვე-ბედის მგმობლადა.

ისწავლა შოგნა სა(ზ)რდოსი,
ფეხებით მიწას ჰქაქავდა.

გზავნიდა ხარბად მუცელში,
რა კია-ლუსს ჰნახავდა,

თან სასაცილოც რამ იყო,
ნაცარ-ქაქიას წაჰგავდა.

მაგრამ მიმოხვრით და ეშხით
დიდრონს ქათმებსა ჰბაძავდა.

წაშლილია შემდეგი 10 სტრიქონი:

[მუცელი ჰქონდა ტიტველი,
ვერ უპოვნიდით ბუსუსსა,
ზურგზედაც ტიტველი იყო,
მხრებზე ჰნახავდით ბუმბულსა.

ცოტა რამ თავზედაც ეკრა,
 იწვევდა სიცილ-ფრუტუნსა.
 ნისკარტი კოდალასავით,—
 დადის, მოჰყვება კრუსუნსა.
 ბუზსა, მკალსა და ჭიასა,
 ყველას ავლებდა მუსუსსა...]

კუჭი წინ გადმოგდებული
 დარბაისელის შნოს სდებდა.
 სა(ზ)რდო ბევრი აქვს ჟფალსა,
 ობოლს წიწილას მით ჰკვებდა.
 იცის ნახევარ-წიწილამ
 თავის საწყლობა, ობლობა,
 და ღმერთსა სთხოვდა, მისთვისა
 რომ გაეწია მშობლობა.
 თითონაც გამლამი იყო,
 ამას არ უნდა მოწმობა.
 თვალი ყოველ-მხრივ ეჭირა
 სა(ზ)რდოს მძებნელი ფხიზლად —
 ცისკენაც იყურებოდა,
 იყო მუდამ-ყამს ფრთხილიდა.
 შიშობდა, არ გამხდარიყო
 ქორის ან ორბის წილადა.
 რა შეჰნიშნაედა თავის მტერს
 დაბლა ან მაღლა ცაზედა,
 მაშინვე სახ-კარს მოსძებნის,
 რომ არ დაეცეს თავზედა.
 გადივლის მავზე ღრუბელი —
 გამოვა, შრომას დაიწყებს,
 და დამკლევებულს სტომაცსა
 ახალ სა(ზ)რდოთი აივსებს.
 რაც შიშით ლეში მოადნა,
 სიამოვნებით შაივსებს.

- 154, 1 ჰქეჰავდა] ჰქაჰავდა A.
 —, 2 ჩვეულებრივად] დაბეჯითებით A.
 —, 3 იბოვნა] იქ ჰპოვა A.
 —, 4-18 უბრკვევიალებდა.... მეტის-მეტია] A-ში ეს

15 სტრიქონი განსხვავებულად არის წარმოდგენილი
 13 სტრიქონად:

იამა, როდი იწყინა,
 არ დარჩა უნაყოფოდა
 მისი იწილა-ბიწილა.
 შავკამო, გემრიელია,
 ჯერ ეს იფიქრა წინ-წინა.
 გადაიფიქრა: არაო!..
 ისევ სიმშლილი ითმინა.
 სოქვა: მოდი, ერთი დავთესავ,
 ვცადო, იქნება, ბეღია.
 დათესა: ფეტვი მოვიდა
 ლამაზი მეტის-მეტია.
 ისე ხშირია, ვერ არღვევს
 ცხენის, კამეჩის მკერდია.

- , 20 ესხმის თავ-ბრუ და რეტია] ყველას თავს ესხმის რე-
 ტია A.
- , 25 გახარებული წიწილა] ამ სტრიქონს A-ში მოსდევს
 შემდეგი ოთხი სტრიქონი:
 ცას დაეწია სწორედა.
 მომავლის ბედნიერების
 უიქრებს აგებდა ყორედა.
 თვალეზს ქორივით ახილეს.
- , 26 იქიმებოდა] თან იქიმება A.
- , 28 ბოხვად] სხვაფრივ A.
- , 29-30 დღეს... მკვდრებშია]
 აღარ კადრულობს სირბილსა
 და ქაქვას ნაგავ-მტვერშია A.
- , 31 დაეტყო] დედაო B. (კორექტურული შეცდომა უნდა
 იყოს).
- 155, 1 აქამდე] წინადა A.
- , 6 ბატონის] ხემწიფის A.
- , 7 გაუტიალა] გაანადგურა A.
- , 8 დალია, კალოდ] კალოდ გაღეწა A.
- , 9 დატოვა] დასტოვა B.
- , 10-29 მე-II თავის უკანასკნელი ოცი სტრიქონის ადგი-
 ლას A-შია ექვსი:

გაშრა, გაფითრდა წიწილა,
 დარჩა როგორაც ბეცია.
 ბოლოს სთქვა: „მოგკვდე, მეფეო,
 თუ შეგარჩინო ესია!...“
 ჯავრის ამოყრის ფიქრის დროს
 მრავალიც დაუკვნესია.

155-157 პოემის მე-III თავი A-ში ამგვარად იკითხვის:

აღვა ერთს დღეს და წავიდა,
 ნისკარტით ცეცხლი წაიღო,
 რომელიც მოხვდა ბუხარში,
 ის ნალვერდალი აიღო.
 წიწილის დასახვედრად
 სასახლის კარიც გაიღო.
 — რა გინდა, რისთვის მოსულხარ,
 შე უბედურო, შენაო?—
 უბრძანა მეფემ წიწილას,—
 სად გისწავლია ფრენაო?!

მეფეს წიწილამ მიუგო:
 — მე გახლავარ საწყალიო,
 ვქექე, ვქექე ნაგავიო,
 ვბოვე ფეჭვის მარცვალიო.
 დავთესე, ფეტვი მოვიდა,
 ყველამა სთქვა: ზღვა არიო.
 თქვენ გეკითხებით, მეფეო,
 ჩემი ფეტვი სად არიო?!
 რად მიყავ ეგეთი საქმე,
 ობოლი ვარ, საწყალიო.
 დამღუპე და დამაქციე,
 თქვენთან მქონდა რა ბრალიო?!
 მაშ ეს ცეცხლი ცეცხლად იქცეს,
 თუ მე ვიყო მართალიო.

და ნალვერდალი იმავ წამს
 დაბლა მიწაზე აენტო.
 იმისი ალი და კვამლი
 ბალახ-ბულახებს შეერთო.
 მეფე გარისხდა ფრიადა,
 გამოჰანდურეს წიწილა.

ძალიან ძვირად დაუჯდა,
 რაც ამას წინად იჩივლა.
 არაფერ არ შაიბრალა,
 თუმც ბევრი იტირ-იკივლა.
 დაბრუნდა დალონებული,
 ფეხებს მიათრევს ძლივასა—
 და ნაღვერდალი, რაც იმან
 მიუძღვნა მეფის ბინასა,
 გაჩაღდა, ეზოს მოედო,
 სწოვს მიწას, როგორც თივასა.

- 157, 27 წულის] წურის B.
 —, 29 საწყალად] საწყლურად A.
 —, 34 ჰხედავს, რომ ხევში] ნახა ღრმა ხევში A.
 158, 13 განცვიფრებით შეჰხედეს] გაკვირვებით შაჰხედეს A.
 —, 17 რაც გინდათ, იზამთ იმასა] რასც მოინდომებთ, მას
 იზამთ A.
 —, 20 ამომდის] ამამდის A.
 —, 21 დაგემართა] მოხდა, ნეტავ A.
 —, 25 ჰკითხეს] უთხრეს A.
 —, 28 ქვეყანა] ხმელეთი A.
 —, 30 დაიწყო] მოუყვა A
 —, 31 მის ფეტვსა] ჭირნახულს A.
 —, 32 ბატონის ჯოგმა რაც უყო] მეფის ნახირმა რაც უყვა A.
 —, 34 ჩაუყო] ჩაუყვა A.
 —, 35 ბატონს] მეფეს A.
 —, 36 ჰყავ] ჰყავს B.
 159, 2 რო] რომ B.
 —, 4 გემო ტანჯვისა] დაღვევის გემო A.
 —, 5 მისაჩნევია] დასაწვენევია A.
 —, 6 წინა] ფერხთ წინ A.
 —, 22 ბაყაყნი, წიწილას] ნაპირას, გაუბეს A.
 —, 23 გაუბეს] წიწილას B.
 —, 26 გამარჯვებულიმც] გამარჯვებული B.
 —, 30 ვისც] ვის B.
 160, 1 ასი-ათასი] ათი-ათასი A.
 —, 3 მეტკინა] ამტკივდა A.
 —, 10 მიტომ] იმით A.

- , 14 შენს მეშველებსაც შენ მეშველთაც A.
 —, 16 გექმნენ მეშვლადა ერთგულნი გექმნენ A.
 —, 26 ეგებებოდენ მოეგებნიან A.
 —, 30 ჭიკჭავის გუნდი მოფრინდა გუნდი მოვიდა ჭიკ-
 ჭვისა A.
 —, 31 შეასხამდენ შეასხმიდენ A.
161, მე-V თავის უკანასკნელი 12 სტრიქონის ნაცვლად
 A-შია 4:
 წინ მიუძღვებათ წიწილა
 ცინკილით, გადაფრინვითა.
 რო გაგოგდება, შახტება,
 გავიმარჯვებო, იმითა.
 —, 14 შიშით და ძრწოლით ბატონს შიშითა A.
 —, 15 იგრძნო ნახა A.
 —, 17 წინ მიაგება გამააგებნა A.
 —, 18 დამორჩილების და, მორჩილების B.
 —, 19-20 ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 20 დალაბანდს დალბანდოს B.
 —, 31 ყველა იქნება ყველას მოგართმევთ A.
162, 3 შენს მთელს A.
 —, 5 იძახის ეტყოდა A.
 —, 7 რა გეჩქარება შენი ჭირიმე A.
 —, 8 ვსჭამოთ ვჭამოთ A.
 —, 11 ანიშნა ანიშნებს A.
 —, 16 საკუთნო ამაგი A.
 —, 18 ცუდს ავს A.
 —, 19 ვითომ ურჯულო არა ხარ შენ ვითომ რჯულიანი
 ხარ A.
 —, 20 ნაწოვნის ნაწოვი B.
 —, 25 იზამს იტყვის A.
 —, 27 საცოდავად ისიცა ისიც საცოდავადა A.
 —, 28 ჰყუნტია ჰყუნთია A.
 —, 29 რომ დალატი მოხდეს რო საქმე გაფუქდეს A.
 —, 34 ჰხარჯავდენ ჰხარჯავენ A.
163, 8 იყავი ეჩარე A.
 —, 18 ძველთაგან ძველადგან B.

- , 18-19 ეს ორი სტრიქონი A-ში ფრჩხილებში არ არის ჩასმული.
- , 27 მათი] იმათ A.
- , 34 შიშისგან შეჰკრთა] ჰკრთება შიშითა A.
- , 37 სცვივა] სცვივათ A.
- 164, 3 აიხვია] აიხვია A.
- , მე-VII თავი, გარდა პირველი ოთხი სტრიქონისა, A-ში ამგვარად არის:

დაეძებს წყლულის წამალსა,
 როგორც სადაელოს ფირალი.
 მიუხდეს, ფიქრობს, ბატონსა
 გაჯავრებული, მყვირალი.
 მოკვდეს, ან ფიქრი ისრულოს,
 მისი წადილი ის არი.

ერთგან მელია შამოხვდა,
 „გამარჯვებო“, უძახა, —
 „გაგიმაჯოსო“ აქითა
 წიწილამ შემოუძახა.

მელიამ თავის დობილსა
 ქვეყნად ტანტალი უძრახა.
 მივიდა ახლოს და უთხრა:
 „რას დაეთრევი, ნეტო?
 იმ ღმერთმა ფეტვი შენთვისა
 რისათვის გაიმეტო?“

რას ჩამაჰრჩები ბატონსა,
 შე ბეცო, ერთი ბეწვაო?!
 წადი, სხვა ფეტვი დათესე,
 არ გიზლო, ვერა ჰხედაო?!“

გაჯავრებულმა წიწილამ, —
 ეს რა სურათსა ვხედაო,
 ჩაყლაპა ჩვენი მელია,
 აძახა: „ვაი დედაო!..“

გასწია. ნახა კლდის ძირას
 დათვი სიცილით კვდებო.
 — რაზე იცინი, ბიძიავ,
 შენ ეგ არ შავიხდებო?!
 დათვი იცინის მაინცა,

იცინის, არა ცხრებაო.
 ცოტა ხანს შემდეგ საც მელა,
 დათვიც იქ გამოცხვებაო.
 დათვიც ჩაყლაპა. წიწილა
 ისევ გზას გაუდგებაო.

ჰხედავს, რომ მგელი გამორბის,
 პირდაპირ შეეხლებაო.

„ჩამოდექ, გზა დამიცალე,
 შე უბედურო, ქეცაო!..“

— მელა და დათვი გგონივარ.

რო გადამყლაპო მეცაო? —

ისიც ჩაყლაპა წიწილამ

და დაუბნელა ზეცაო.

ისევ მიუხდა ბატონსა
 ერთხელ, ერთს კვირა დღესაო:

„ფეტვი მომეცი, ბატონო!“ —

რას იტყვის ამის მეტსაო?

გაწყრა ძალიან ბატონი,
 პირიდანა ჰყრის ცეცხლსაო;

იმის ბრძანებას ელიან,

ბიჭები უდგა გვერდსაო.

„რას ჩამაცვივდი, წიწილავე,

ნეტავ რა გინდა ჩემგანა?“

უბრძანა: „ეხლავ წაიყვათ,

ჩასვით ქათმებთან ერთკანა.

ერთ კვირას იქ დაამწყვდირეთ,

არა-რა ასვათ, აჭამოთ.

ეგები ჰკევაზე მოვიდეს,

ლაზათიანად ვაწამოთ.“

წიწილა საქათმეშია

შეაგდეს, როგორც ტუსალი.

როდი ეწყინა იმასა,

უჯროც შეიქნა გულ-სალი.

მელიას, არხეინადა

წიწილის მუცლად მჯდომარეს.

რა ეცა სუნი ქათმების,

სიტყვას იტყოდა მწყრომარეს:
 „ამამიშვიო, ვეტაკო
 ქანდარეებზე მსხდომარეს
 ქათამ-ინდაურთ კრებულსა.“
 ცოდოა, მელა მცონარებს,
 და ამოუშვა წიწილამ,—
 მელამაც გაინავარდა,
 გასჭრა თავები ყველასა,
 როგორაც ტყვია გამარდდა.
 აქით ნახევარ-წიწილა
 ახლა თავლაში გავარდა,
 დათვის მისცა იქაურობა,
 მერე საცხვრეში ჩავარდა,—
 მგელი გაუშვა ცხვრებშია,
 თვით მალლა მთაზე ავიდა.
 იქიდან ჰხედავს და ხარობს,
 რომ სისხლის ღვარი წავიდა.
 გამწარებული ბატონი
 ხე-ქვათ ეხლება თავითა.
 იფინებოდა ტყავები
 ცხვრისა და ძროხის ერთადა,
 უთვალავია, ურიცხვი,
 ჰფენია გვერდის გვერდადა.
 განაცარმტვერდა ბატონი,
 თავის მცნობელი ღმერთადა.

მე-VIII თავის პირველი 28 სტრიქონის ნაცვლად A-შია:

მთიდან დასცქერის წიწილა
 მინდვრებს თვალ-გადუწვდენელსა.
 მაზედა კირნახულები
 აოცებს მნახველ-მსმენელსა.
 ზღვად არი გადმოვარდნილი
 და ზღვასავითაც ჰღელავდა.
 სამკალად მომწიფულია,
 ყვითლად მინდორსა ჰფერავდა.
 წიწილა გუნებაშია
 მაენეს ფიქრებსა ჰკვერავდა.
 თავის ფეტვს არ ივიწყებდა,

გული უღელავს ფრიადა.
 თავისი შურისძიება
 მან უფროც გააღიდა.
 ეხლა მას ფიქრობს წიწილა,
 წახდეს ბატონის ყანები,
 დააღიანოს, ჰქმნას საქმე
 ბატონის მოსაყვანები
 ჭკვაზედა, — აფიქრებინოს,
 სხვისთვის ნაქნარი აეგვი
 იგემოს, თავზე იწვინოს,
 საქმე ჰქმნას მოსაგვანები.

დაბინდდა, მორთო კაკანი,
 ხმა მისი ცასა სწვდებოდა...

- 166, 21 ჰგრძნობ, საქმე გადგა ძნელია] ეს სტრიქონი ვერ არის სათანადოდ გამართული; A-ში მთელი მე-VII თავი, რომელსაც ეს სტრიქონი ეკუთვნის, განსხვავებული ვარიანტით არის წარმოდგენილი.
- 167, 31 წავიდა] ზავადა B. პირველ-ნაბეჭდში შეცდომა უნდა იყოს.
- 168, 27 ხრო და ხრო მოდგა] მოვიდა ჯოგი A.
 —, 29 ჩქამი ზარისა] ზარივით ჩქაძი A.
 —, 30 რა ერთის] ერთისა A.
 —, 34 კბილიდან] კბილებით A.
- 169, 3 ჰზოგავენ] ჰზოგავენ A.
 —, 4-9 ღორები.... ამალით] ეს ექვსი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 4 მაჩვებთან] მარჩვებთან B.
 —, 10-11 დათეთა.... დალიეს] ამ ორი სტრიქონის ადგილას A-შია ოთხი:
 ნაყანობს ძლიეს შეატყობდით,
 ისე უღმერთოდ დალიეს..
 ნამჯა რაც დარჩა, ფეხითა
 დედამიწაში არიეს.
 —, 14-17 ბატონის.... ჰსახავდა] ამ ოთხი სტრიქონის ნაცვლად A-შია ექვსი:
 და მერე ტყე-ღრეს შიმართეს,

მოძებნეს თავის ბუნავი —
 შვილების დასაფარავად
 ტყეც მუდამ არი მსუნავი...
 ბატონსა მეორეს დღესა
 თითქოს შაჰყრია ხუნავი.

— , 18 გულ-ზვიადს, ელდა-ნაცემსა] გული ყელს მოჰპჯინე-
 ბოდა A.

— , 20 არ იცის, რა ქნას] ველარას სჩადის A.

— , 21 ჯავრისაგანა] ბოროტისაგან A.

— , 22-23 ძალიან... რა იყო] ამ ადგილას A-შია 4 სტრი-
 ქონი:

დამღევი ჭირნახულისა
 რომ კაცთაგანი არ იყო,
 ეოცებოდა გონება:
 ეს ვისგან საით რა იყო?

— , 27 თავს აქნევს, იწყო ჩხაილი] თავს აკანტურებს, ჩხა-
 ოლა A.

— , 28-35 ვინაც.... დალია] ამ ადგილას A-შია:

„ეგ სულ წიწილის ბრაღია,
 რაც ავი შენს თავს ზვაობდა.
 ბევრჯელა ვნახე ზაფხული,
 სამოთხებურად ჰყვაოდა,
 იმასაც ბევრჯელ მოვესწარ,
 ჭირით და ვარმით შავობდა.“
 ბატონის სანუგეშებლად
 ყვავიც ამასა „ყვაობდა.“

— , 36 წიწილა ამას არ კმარობს] მაინც არ ცხრება წი-
 წილა A.

170, 4 ცამდენა] ცამდინა B.

— , 5-8 რაკი.... ჩამიგდო] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში არ
 არის.

— , 9 უფალი მწყალობელი მყავს] ღვთით, ვენაცვალე უფალ-
 სა A.

— , 11 ძალიან] სხვაგვარად A.

— , მე-VIII თავის ორი ბოლო-სტრიქონი A-ში არ არის.

— , 19 სტანჯოს, აწვალოს ძალიან] აწვალოს მეტის-მეტადა A.

— , 20 ასო-ასოდ] ასო-ასო A.

- , 22 წალმა-უკულმა] წინა და უკან A.
- —, 30 ვერც-კი] როდი A.
- , 31 გამოელევიდა] გამოილევიდა A.
- 171**, 2 კბილითა] იმითა A.
- , 3 თუმც] კი A; მოესმის] მოისმის A.
- , 7 ნუ გეგონები] არვინ გეგონო A.
- , 11-12 მცემა.... იცინა] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 18 და] ხმლით, A.
- , 19 თან] და A; მოიქეც] მოიქე A.
- , 21 ხახას გავაღებ] მე დავახველებ A.
- , 22 ფერზედა] ფეხზედა B.
- , 23 ეგება თავი] ეგებ კისერი A.
- , 27 პირი დაალო ბატონმა] მოჰყვა ხველებას, ამით
ჰსუოს A.
- , 28 ჰსურს] რომ A.
- —, 30 მსახურს ეგონა წიწილა] მან სთქვა წიწილა არიო A.
- , 31-32 ისე.... დაიწიწინა] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ
არის.
- , 37 თავზარ-ცემული] შაშინებული A.
- 172**, 4 არავეინ] აღარვეინ A.
- , 5 რომ დაუძახოს: დაიცა!] ამის შემდეგ A-შია:
გათავდა ბატონის ბოლო,
მთელი ოჯახი დაიქცა.
- , 6 ამცნო ყველასა] ყველას აცნობა A.
- , 10 მოგვიტანა] მოიტანა A.
- , 14 ფრინველნი ოთხფეხ ცხოველთა] სვავები დათვებს და
მგლებსა A.
- , 25 მელათა] ძერათა A; ამ სტრიქონის შემდეგ A-შია:
ვეფხვებმა, შვლებმა, ირმებმა,
სვავეთა, ტრედთა და მელათა.
- , 33 ერთადა] ხელადა A.
- 173**, 8 საგალობელად] საგალობლადა A.
- , 20 დესპან-ელჩებად] დიპლამეტებად A.
- , 28-29 ხოხბის.... მამლისა] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ
არის.
- , 31-32 როგორც.... აბატონებს] A-ში არ არის.

174, 2 ათის არწივის ტოლია] ამის შემდეგ A-შია:

პურიც ბევრი აქვს და ფეტვიც,
რამდენიც გინდა ცომია.

—, 5 კპატრონობს] მფარველობს A.

პოემის უკანასკნელი თავის ბოლო-აბზაცის სტრიქონები დალაგებულია ავტოგრაფის თანახმად. პირველნაბეჭდში აბზაცის პირველი ოთხი სტრიქონი (ის აღარ არი წიწილა..... ათის არწივის ტოლია)—მიდის აბზაცის შუაში, შემდეგ სტრიქონისა: და აღარც ვისთან ომიცა, ხოლო აბზაცი იწყება სტრიქონით: ხოხბის ბუმბული. ასხია.

11. ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი (გვ. 175).

A=სახელგამში ინახება პოემის სრული ავტოგრაფი.

B=პირველად დაიბეჭდა ვაჟას გარდაცვალების შემდეგ გაზეთ „სახალხო ფურცელ“-ში 1916 წელს, № 757. დათარიღებულია 1908 წლით.

ავტოგრაფს სათაურად აქვს: ჩემი თავგადასავალი.

175, 9 საწერად] საწერლად B.

—, 16 ნუ კი] და ნუ A.

—, 18 მაინც] თუმცა A.

—, 22 ველარ მშველიან] ველარას მშველენ A.

—, 29 ამომამძროს] ამომწვადოს A.

176, 1 რისათვის? რადა?] რისთვის? და რადა? B.

—, 2 მოუსურია] მოუსურვია B.

—, 5 თუ დარწმუნდით] როს დარწმუნდეთ A.

—, 24 ფიცისსა] ფიცულსა B.

—, 29 დაგიგებს] და გიგებს B.

—, 33 დაგაწყევლინებს] და გაწყევლინებს B.

177, 7 ნახვა] მოვლა A.

—, 9 მინდორ-ველების] მინდორ-ველები B.

—, 15 შეურჩივე] შეევურჩიე B.

—, 17 თეთრად და წითლად] ათასფერადა A.

—, 19 არ იყო] და ჩემი A.

—, 20 არ ამეშალა] უფრო განმტკიცდა A.

—, 26 შემაქცევრადა] შემაქცევარი B.

—, 28 რადა] სადა B.

- 178, 2 თანაც ვიძახი] ვამბობ: უთუოდ A.
 —, 10, 11, 12 მიკლავდენ, მასმევდენ, მკითხავდენ] მიკლავდენ, მასმევდენ, მკითხავდენ B.
 —, 13 მოვედ] მოველ B.
 —, 18-19 არ იმჩნევს... გიხვდება] ქართველი ღარიბიც იყოს, მაინც მდიდრულად გიხვდება A.
 —, 26 თქმულია: ოქროდ] მალე ოქროდა B.
 —, 27 ჩნეულა] ცნობილა B.
 —, 28-29 თუ დიდხანს.... ქცეულა] ქცეულა ჩალა-კალადა, თუ დიდხანსი რჩენილა B.
- 179, 3 არანის] არაბეთს A.
 —, 17 ქვეყნელი] ქვეყნისა A.
 —, 19 მოვათამაშებ] მივათამაშებ A.
 —, 23 ეგ აზნაური იქნება] ეგ ვინმე აზნაურია A.
 —, 28 თითქო] როგორც A.
- 180, 8 ამბობს] მოჰყვა A.
 —, 21 აგრძელებს] აგრძელებს B.
 —, 29 უკან, წავიდეთ] ისევა, მომყე A.
 —, 34 მივსდევდი უკან მე უკან მივდევი A.
- 181, 15 წიხლი-თქო] წიხლიო B.
- 182, 1 ეწადა] უნდოდა A.
 —, 2 რომ გვექეფთა ბალშია] აქაც მოგვეწო ფაშვია B.
 —, 3 იტეხდა] იტეხავს B.
 —, 5-6 კნავილით.... ძარღვშია] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 17 და] თუმც A.
 —, 29 მიამა] მიამდა B.
 —, 30 ნათელი] სხივები A.
 —, 31 იმ წამს] იმ ჟამს A.
 —, 34 ხუთმეტრი] თვრამეტი A.
 —, 36 გაჰქრა ყოველი ტკივილი] ამის შემდეგ უნდა აკლდეს ორი სტრიქონი.
- 183, 3 ტრფობის აღგზნებულს] ტრფობით აღგზნებულ B.
 —, 15 მეორეს დილას ვუცქერი] მეორეს დღეს რომ გავხედე A.
 —, 17 ვსახავ] ვსახა B.
 —, 19 გაჰზდის] გაჰსდის B.

- , 33 გვიმართავდენ] გვიმართავენ B.
- 184**, 15 გამომყოლოდა] გამამყოლოდა A.
- , 17 ჩემდამიც] ჩემდამი A.
- , 27 ბედი] ცეცხლი A.
- , 33 მაძლევს] მაძლევ B.
- , 34 შემზვდეს] ვნახო A.
- , 36 დაქინებითა] დაუდგრომელად A.
- 185**, 6 გასცვალა] გაცვალა A.
- , 10 გაზდილი] გაზრდილი B.
- , 11-14 დიდრონი.... აღვსილი] აქ ოთხი სტრიქონის ნა-
ცვლად A-შია ორი:
აბრამიანი და ყველას
ხელთ ეპყრა ყანწი აღვსილი.
- , 21 კატოს] ნატოს A.
- , 24 რად მინდა] მეტია A.
- , 25 კატოა ჩემი ოცნება] და კატო აბრამიანთი A.
- , 29 ცაში მივყვევარ ღვინოსა] ის მალხენს დამშვენებული A.
- , 32 მაყაროთ] მაყარო A.
- , 33 არას] როდი A.
- 186**, 3 არაგვიც გვალხენს ლალობით] თვით მომგვრგვინავი
არაგვი A.
- , 15-17 ვით ხატის.... ნაცნობნი
ჯაჭვით ვაბივარ ბოძხედა,
ვით ხატის ზვარა რქებითა.
ეს ჩემი ცოლეურებიც A.
- , 23 წადილი] სურვილი A.
- , 25 არავინ] არავინა A; დამიწუნა] დაიწუნა A.
- , 26 ყველასა] ყველათა A.
მე-VI თავის ბოლოს A-ში წაშლილია 12 სტრიქონი:
შემდეგ-ლა შევატყობინე
ჩემს ნათესავეებს ყველათა:
მივწერე მშობლებს წერილი,
ძმებსა და დებსა ერთადა.
გთხოვთ მომიტევეთ, უთქვენოდ
რომ დავიწერე ჯვარიო.
ქალია მზეთუნახავი,
როგორც ცისკარი არიო.

სიყვარულია მიზეზი,
 ფიქრები შემძღვნა მწარო.
 თქვენც რომ არ გითხრათ, ვის ვუთხრა,
 რა არის დასამალიო?

- 187, 2 არანისის] არაბეთის A.
 —, 3 ვით გამგებელი] გამგებლად არის A.
 —, 5 შავვრეკეს] შავვრეკეს B.
 —, 15 დედოფალს] დედოფალ B.
 —, 16 ქმართა] ქმარიცა B.
 —, 20 ნეტავ] ნეტარ A.
 —, 21 არანისს] არაბეთს A.
 —, 23 პურს წყალითა ჰხელენ] წყალს ჭურჭლითა ჰხვამენ A.
- 188, 1 ესია] ერია B.
 —, 5 ნუმც] თუმც B.
 —, 8 ან] და A.
 —, 13 ზეზია] ზეზია A.
 —, 15 დაფსაც] და დაფს A.
 —, 19 სახლზე] მალლა A.
 —, 20 ვილაცეებსაც გაუხდათ] ვილაცეებსაც იზხუბეს A; ვი-
 ლაცებსაცა B.
 —, 22 ძაღლებიც ჩხუბობდენ] ძაღლებსაც გაუხდათ A.
 —, 24 ჯერაც] ისევ A.
 —, 37 არ] არც A.
- 189, 2 ჩემი] ჩვენი A.
 —, 6 თვალთ] თვალ A.
 —, 7 მკვდარივით ვიყავ დილითა] მკვდარივით ვიყავ და-
 გითა B; მეორეს დღესა მკვდარი ვარ A.
 —, 17 შემატყო] შამატყო A.
 —, 20 მბურავს] მბოჭავს A.
 —, 22 სიტყვებში] სიტყვაში A.
 —, 28 ბავშვის] ბაშვის B.
 —, 29 დაადო] დაადვა A.
 —, 30 ბალში რომ თუთა ჰყვავისო] ამის შემდეგ ექვსი
 სტრიქონი (ხეებზე... სჩრავისო) B-ში გამოტოვებუ-
 ლია და წერტილებით არის აღნიშნული. ეს ადგილი
 აღდგენილ იქნა ხელნაწერის (A) მიხედვით.
- 190, 3 ქვითინებს] და ტირის A.

- , 8 მაჩნდება] მეჩნევა A.
- , 23 რომ] იმ A.
- , 24 გავაფთხოვინო] გავაფრთხოვინო B.
- , 25-26 ის პალოც უნდა ვიპოვნო, შუა გაუპო გულია] ეს
ორი სტრიქონიც B-ში წერტილებით არის აღნი-
შნული და აღდგენილია ხელნაწერიდან.
- , 28 გამწყრალი] ცოტათი A.
- , 32 ბევრით] ვგონებ A.
- 191, მე-IX თავის ექვსი უკანასკნელი სტრიქონი B-ში გა-
მოტოვებულია და წერტილებით არის აღნიშნული.
იბეჭდება ხელნაწერიდან.
- , 9 წამოვიყვანე] ჩამოვიყვანე A.
- , 18 ფიქრი] ჩემს წინ A.
- , 19 დედა ამბობდა მხოლოდა] მხოლოდ მამამ სთქვა, ეს
მახსონს A.
- , 23-26 უცხოდა... ბილწია] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში არ
არის.
- , 33 ამხანაგებსაც] ამხანიგებსაც A.
- 192, 7 ბაზახანისკენ] ბაზხანისაკენ B.
- , 18 ჩემი ტკბილი] დიმიტრისა B.
- , 19 მსახურთა] ბიჭებსა A.
მე-X თავის უკანასკნელი 14 სტრიქონი (მეც ამის
გამო.... მქონდა გაგება) A-ში არ არის.
- 193, 10 ბევრჯელ] ერთხელ A.
- , 17-18 გულ-მკერდზე ეკონებოდა
მკლავ-გახლართული მკლავშია]
მაშინ-ლა მოვედ გონზედა,
მაშინ ჩავვარდი ქვეშია A.
- , 19 მუხლთ მომეკვეთა] მუხლი მომკვეთა B.
- , 21 ვაი რო] ვაი რა B.
- , 24 კატოს სიწმინდე რაშია] ამის შემდეგ A-ში წაშლი-
ლია ოთხი სტრიქონი:
ვის მაზღეინებს შვილადა,
განგებ ისქელა ფაშვია,
და მომაჩვენა ღვიძლ შვილად
ვილაცა უცხო ბაშვია.
- , 32 ეყიდნოს] ეყიდოს B.

- 194, 2 ავსწონ-დავსწონე] ავწონ-დავწონე B.
 —, 4 პირად] პირში A.
 —, 11 ღმერთს შავებხვეწე: „ჩემს ორგულს] ვსტკვი: ღმერთო,
 ჩემს მოლაღატეს A.
 —, 18-20 როგორც უქნიათ ზოგებსა,
 სულ სხვა ვიხმარე სახსარი,
 მიემართე სულ სხვა ზომიბსა]
 და ვერც ცოლისა, ვერაო,
 ავსდეგ და ისევ ვარჩიე
 შორს გადმეტანა კერაო A.
 —, 21 წმინდანს] წმინდას A.
 —, 25-26 არც გცემ, არც გლანძღავ, ხომ მხედავ, ჭკვიანად
 გეტყვი, ნელაო] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 29 და] მე A.
 —, 32 წრეს გადასულის] გამწარებულის A.
 —, 37 დამდო] დამდვა A.
- 195, 1 ვერ] ვით A.
 —, 4 მანვე გამგზავნა ციხეში] ციხეში მევე გამგზავნა A.
 —, 5 მოისვენაო] დაისვენაო B.
 —, 8 საბეზღრებს] საზიზღრებს B.
 —, 11 სიცრუვე] სიცრუე A.
 —, 12 და] მან A.
 —, 14 ამას] იმას A.
 —, 16-19 ჩემი ბრალია... პირი დავრაზე] ეს ოთხი სტრი-
 ქონიც B-ში წერტილებითაა აღნიშნული. აღდგე-
 ნილია A-ს თანახმად.
 —, 25 ბრაზობენ] ფარობენ B.
 —, 26 იმდენს, რამდენსაც ეს ნავსობს] ისე, როგორაც კა-
 ტინა A.
 —, 32 მხოლოდ ეკლის შტო მიპყრავ] გულს ეკალი მირ-
 კვია A.
- 196, 5 ჩვენს] ჩვენ B.
 —, 6 წყევა-კრულვითა] წყევლა-კრულვითა B.
 —, 8 დაკარგულსა] წაწყმედილსა A.
 —, 17 თუ ხართ მუშტარი] ვისაცა გნებაეთ A.
 —, 25 თუნდ] გინდ A.

12. ღილა და კვირისა (გვ. 197).

ხელნაწერი არ შენახულა.

B=პირველად დაიბეჭდა 1908 წელს კრებულ „ნიავე“-ში (კ. თუმანიშვილის გამოცემა), რომელიც ცენზორმა დაიჭირა ივ. გომართელის პიესის „განკითხვის დღე“-ს მოთავსების გამო და გასაყიდად არ გამოსულა. „ნიავე“-ს ერთად-ერთი ეგზემპლარი აღმოჩნდა პოეტ ი. გრიშაშვილის წიგნთსაცავში და ტექსტის შესაღარებლად ამ ეგზემპლარით ვისარგებლეთ.

C=მეორედ დაიბეჭდა 1909 წელს „სორაპანის“ მიერ გამოცემულ კრებულ „ცრემლ“-ში.

198, 27 დაებმის] დაემბის C.

199, 37 დამიდგა] დაგვიდგა C.

200, 8 ვერა] ვერე B.

—, 33 უფრხება] უფრთხება C.

202, 16 გამიმწარია] გამიმწარაო BC.

—, 30 კაცად] კაცთა C.

13. მათათა ერთობა (გვ. 203).

A=მუზეუმში დაცულია პოემის ავტოგრაფი (№ 5319), რომელსაც აკლია წინა-ნაწილი, ჩვენი გამოცემის პირველი რვა გვერდი, მეცხრე გვერდის პირველი ექვსი სტრიქონის ჩათვლით (203, 1—211, 6).

B=პირველად დაიბეჭდა 1908 წელს ჟურნალ „განათლება“-ში, № 7-8, სწორედ ის ნაწილი, რომელიც ავტოგრაფს აკლია.

C=მეორედ დაიბეჭდა სრულად 1909 წელს გაზეთ „დროება“-ში, № № 212, 213. აქ პოემის დასაწყისს გაკეთებული აქვს რედაქციის ასეთი შენიშვნა: „ამ პოემის პირველი ნახევარი დაიბეჭდა ჟურნალ „განათლება“-ში. რადგან მეორე ნახევარი მკითხველთათვის გაუგებარი იქნებოდა, ამიტომ ვბეჭდავთ სრულად“.

B-ნაწილი იბეჭდება ისე, როგორც პირველად დაიბეჭდა, შეცვლილი აქვს მხოლოდ, ავტოგრაფის მიხედვით, სათაური: „მათათა ერთობა“. დანარჩენს ნაწილში შეტანილია ავტოგრაფის თანახმად საჭირო შესწორება.

- 211, 16 შავძლებ] შევძლებ C.
 —, 35 ფრიადა] ხილადა A.
- 212, 1 თავის] მათი A.
 —, 8 არი] არის A.
 —, 14 გაზდილს] აღზდილს A.
 —, 15 ხორცს] ხორც A.
 —, 17 გექელავდა] ჰქელავდა A.
 —, 27 კაცი] ჰქიშპობს A.
 —, 31 ის] ხალხთ A.
- 213, 9 პირში] პირად C.
 —, 11 ვსდგევარ] ვდევარ C.
 —, 15 ტანჯვასა] ყინვასა A.
 —, 21 ნადირ-ფრინველნი] ნადირ, ფრინველი C.
 —, 22 მომივლენ] მოდიან A.
 —, 23 დედასა] დედასთან A.
 —, 24-25 საქმელსა სკამენ, სასმელს ჰსმენ, მოსწონთ მწარე
 თუ ტკბილები] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 26 მოდიან] წამოვლენ A.
 —, 29 თქვენისა მე მესხურება] თქვენის მე დამესხურება A.
 —, 32 მიაქვს] მოაქვს C.
- 214, 5 ქვეიდან მოისმის ხმა დედამიწისა] ამ დროს მოისმის
 დედამიწის ხმა ქვეიდან. A.
 —, 1ა კარგა] კარგად C.
 —, 23-24 რომ ლეში უყვარს საჯიჯგნად და საწიწკარად ძვა-
 ლია] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 25 და ვეფხვი] ვეფხვიცა A.
 —, 27 არწივების] არწივისა A.
- 216, 1 ესმისთ] ესმით C.
 —, 9 ვხედავთ] ვნახავთ A.
 —, 19 ვერაფრით] ვერაფრათ C.
 —, 25 აღამიანთ] კაცებისა A.
 —, 32 თავის ენაზე, თვის რჯულზე] ღვთისთვისაც იმის
 რჯულზედა A.
- 217, 17 ენათ] ენით C.
 —, 19 როგორც] ვსტკბებით A.
 —, 27 გრძნობის] აზრის A.
 —, 28 დაყრანტალებენ] დაყრანტალობენ C.

- 218, 5 სით] რათ C.
- , 34 გონების] ჭკვის, სულის A.
- 219, 26 ბძანებთ] ბრძანებთ C.
- , 29 კინალამ ჭკვიდან] კინალ ჭკუიდან A.
- 220, 8 ზესთა] წესთა C.
- , 9 უჩვეულებრივოს] არ ჩვეულებრივსა A.
- , 11 ყოფა] ყოფნა C.
- , 16 შავიგნეთ] შევიგნეთ C.
- , 17 სხვათა] სხვების A.
- , 28 არი] არის A.
- , 30 მისახედომია] მისახდომია A.
- 221, 2 არც რას] არც არას C; არცა] არც ვის A.
- , 8 გამამხნევები] გასამხნევები A.
- , 26 იმავ რჯულზედა] იმავ რჯულზე A.
- , 32 გემართებს] გმართებს C.
- 222, 9 ფურჩქნილს] ფურჩნილს C.
- , 10 ჯოყრის] ამ სიტყვას A-ში ასეთი განმარტება აქვს:
„მსჯილ-ღეროიანი ბალახი: ჯოყარი ანწლისა, ძირ-
ხვენისა, ლემშურასი, დიყისა და სხვ.“
- , 20 წლის] წყლის C.
- , 21-24 თვალი..... ზვაეები] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში ასე
იკითხვის:
კლდეებს გულ-მკერდად ნაჭედსა
ტანზე ჩაეცვათ შაეები.
თვალი არ მოჰშორდებოდათ,
იყვნენ ისეთი კარგები.
- , 31 მხრებზე] მტრებზე C.
- 223, 4 შევიჯერიოთ] შევაჯერიოთ C.
- , 7 უბრძანეს] უბრძანებს C.
- , 8 ჰნავარდობ] ჰნავარდობთ C; უქმად ხარ A.
- 224, 9 მცხვენია] მრცხვენია C.
- , 13 სითაც] რითაც C.
- , 22 იქითე] იქითვე C.
- , 24 ცაშია] სფეროში A.
- , 27 ქორსა] ქორებს A.
- 225, 4 ნაპრალებს] კლდის პირებს A.

- , 8 წაადგა თავსა, როს ბრძენი] და იმ დროს შეჰხედა,
 როს სვაფი A.
- , 10 25 სვაფმა იწყინა..... ბრძენთანა] ეს 16 სტრიქონი A-ში
 არ არის.
- 226, 2 მთებსა აქეთ კრება რაზედაც] მთებს ერთად რაღაც
 კრება აქვს A.
- , 6-11 წიგნი..... პასუხი] ეს ექვსი სტრიქონი A-ში ასეა:
 ბარიდან გამოგზავნილი
 მთებს მოუფიდა ბარათი.
 და ბარი სთხოვდა მთებს მტკიცედ,
 რომ შეეცვალათ ადათი
 ერთობის წესზე. და ვფიქრობ,
 უნდა მისწერონ პასუხი.
- , 16 კი იმის] იმისი A.
- , 19-22 აღარ..... მკონარნი] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში
 ასე იკითხვის:
 თურმე ჰხოცავენ ყველასა,
 ვინაც სვაურის ზნისაა.
 სვაეებს ხომ ჰელეტენ იქ თურმე,
 ბარისაა თუ მთისაა.
- , 24 ბარად] ყველგან A.
- 227, 4 წამოვალ] წამოხვალ C.
- , 5 არზებსა] მამებსა AC. ეს სიტყვა შესწორებულ იქნა
 შემდეგის მოსაზრებით: A-ში მთელი ტაეპი ასეა:
 წამოვალ, უარს ვით ვეტყვი,
 თუმც ვერ დაუწერ მამებსა,
 უნდა ურჩიო, არ აჰყვნენ
 ქვეყნისა წამწყმედ აზრებსა.
- მეორე სტრიქონში სიტყვა მამებსა, როგორც სჩანს,
 ნაშთია პირვანდელი რედაქციის წაშლილი სტრიქონ-
 ნისა, სადაც ეს სიტყვა შეთანხმებული იყო ტექსტთან:
 წამოვალ, უარს ვით ვეტყვი
 ჩვენს სულის ჩამდგმელს მამებსა,
 თუ რასმე ვარგებ მწერლობით,
 დავწერ კარგ რამე ამბებსა.
- საფიქრებელია, რომ გადაწერის დროს ტექსტს შერჩა
 დედანში შემთხვევით გაუსწორებლად დარჩენილი სი-

ტყვა. არზებსა აქ უფრო ეგუება როგორც აზრს,
 ისე რითმას აზრებსა. „ნახევარ-წიწილა“-ში ვაქვს
 აქვს ეს სიტყვები გართიმული:

ბატონთან მიდის არზითა...

მიიღებს თავის აზრითა. (გვ. 156).

- , 8 ერთობით, ვიცი კარგადა] ბევრის წერიტა-კი ვიცი A.
- , 17-18 ახ, ნეტავ.... ანბანისია] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 18 ანბანისია] ანაბანისა C.
- 228, 7 მოხარულნი] მოხარული C.
- , 10 შაგისწავლია] შეგისწავლია C.
- , 12-15 წმინდად.... ტურტური] აქ 4 სტრიქონის ნაცვლად A-შია ექვსი:
 ვინა სთქვა წმინდად, უმტყუნავ,
 რომ თქვენ დაუგდეთ მას ყური.
 დარბაისელნო, ბრძენებო,
 მე ვიცი მხოლოდ ხუცური,
 ვჯღაბნი იმასაც, აგრეთვე
 ვიცი ლოცვების ტურტური.
- 22-25 მამაო ჩვენო... და მუნით] A-ში ეს ადგილი ასეა:
 ძამაო ჩვენო და ძრწამსი,
 მასთან დავითის ფსალმუნი.
 მიწყალე ღმერთო, იწყება
 ამიერიდან და მუნი.
- 229, 6 დღემდი სად] რისათვის A.
- , 8 სით მოხდა, ვისგან ისწავლე] ეს სტრიქონი C-ში გამოჩენილია.
- , 14 სცხოვრობდა] ცხოვრობდა C.
- 230, 15 ამ ქვეყნად] ქვეყნადა A.
- , 32 ისმის მისი ხმა გამოქვაბულიდან] ხმა ამირანისა ისმის გამოქვაბულიდან A.
- 231, 5 არის] არი C.
- , 15 მიუტანს] მოუტანს C.
- 232, 14 საროსა] საჩოსა C.
- , 15 ეს] და A.
- , 19 სვაეცი] სვაეი A.
- , 21 ცაზია] ცაზედა C.

- , 26 სითმე] რითმე C.
- , 33 შემდეგ] მემრე A.
- 233**, 5 აკრია] აკრიათ A.
- , 9 მაღლა ჰყაყვავენ თავებსა] ამის შემდეგ A-შია:
 ნიავის მოსვლა, რომ სდუმან,
 არ გაუგიათ ზვაგებსა.
- , 20 დასწია] გასწია C.
- , 22 მიაპყრო] მიეპყრო C; დაუგლო A.
- , 25 მოუყვა] აბარებს A.
- 234**, 1 იმისა] იმისი C.
- , 15 თუ თავად არა უშველეს] და თუ მას არა ეშველა A.
- , 17-18 ჩენი.... სწვდების] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- აქვე წაშლილია შემდეგი სტრიქონები:
 ჩენში ეს ასე არ არის—
 თვის ზომას მისდევს ბუნება.
 თუ ვინ მოკვდება, გაჩენით
 ისევეც გამობრუნდება.
 სიცოცხლე სცოცხლობს იმითა —
 ერთი მეორეს უნდება
 მასალად. დანაკლისი-კი
 ისევეც დაუბრუნდება.
- , 28 აკლებს] აკლია A.
- , 29 დანაკლისს] დაკლებას A.
- , 30 მკლეობა] მკვლეობა C.
- , 35 მით] და A.
- 235**, 1 რომ მოვლო მინდორ] განვლო მთები და A.
- , 3 გაეშორები] განეშორები C.
- , 4 ნაყოფსა] თვის ძალით A.
- , 6 საზღოს] სარდოს C.
- , 15 მყის] მათა A.
- , 22-23 ამირანი (ისმის მისი ხმა კლდიდან)] (ისმის ხმა
 კლდიდან ამირანისა) A.
- , 31 ხეები] ზაგები] C.
- 236**, 8 გატარებდნენთ] გატარებდნენთ C.
- , 23 საიქიოდან მრავალი] ეს სტრიქონი C-ში გამოორჩე-
 ნილია.

- , 28 შემოსულები] შემოსილები A.
- , 34 ააცილე] ააცაღე C.
- 237, 6-7 ამირანი (ხმა კლდიდან)] (ხმა ამირანისა კლდიდან) A.
- , 22 (სულეbs)] A-ში არ არის.
- 238, 20 მინამდე] მანამდე C.

14. დედა-შვილები (გვ. 239).

ხელნაწერი არ შენახულა.
 ცალკე დაბეჭდილი არ ყოფილა.
 პირველად დაიბეჭდა 1910 წელს, ჟურნალ „ნაკადულ“-ში (მოზრდილთათვის) № VI.
 იბეჭდება უცვლელად.

15. საშობაო ამბავი (გვ. 247).

A=მუხეუშში დაცულია პოემის სრული ავტოგრაფი, № 5319.
 B=პირველად დაიბეჭდა 1910 წელს, ჟურნალ „ნაკადულ“-ში (მოზრდილთათვის), № XII.

- 247, 9 ერთგვარად] ერთფერად A.
- , 13 უჩანს] უჩანთ B.
- , 14 საფხეკელი, ასტამი] ეს სიტყვები A-ში განმარტებულია ავტორის მიერ შენიშვნაში: „საფხეკელი — რკინის პატარა ნიჩაფი, ვარცლში ცომის ასაფხეკად სახმარებელი. ასტამი — დიდი ნიჩაფი რკინისა, პურზე ნაცრის დასაყრელი“.
- , 15-16 და ქოხს... თამთამი]
 და ქოხსა, ქარის შებერვით
 გადახრილს, გააქვს თამთამი A.
- 248, 5 სამუდამოდა] სახვალიოდა A.
- , 9 ოჯახობითურ] ოჯახობითურთ B.
- , 10 მიყუჩებულა] მიმტკნარებულა A.
- , 17 ღმერთს შესწირავენ მადლობას] უნდა დასჯერდენ ამასა A.
- , 18 აქეთ] აქესთ B.
- , 22 ყმუილი] ღმუილი B.
- , 27 ცეცხლის ალიცა] და ცეცხლის ალიც A.

- , 30 ჯიხვით და] ჯიხვებით A.
- 249, 5 ვინლაც] ვილაც B.
- , 7 ყელს უწევს, ემუდარება] და ეხვეწება: „მიმიღე. A.
- , 9 მისტუმრე, აგრემც] მიმიღე სტუმრად A.
- , 16-19 ვაჰმე..... მობძანდი] ეს ოთხი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 20 ებლაუჭება] მგზავრს ეჭიდება A.
- , 22 თან მგზავრი მიჰყავს ნელ-ნელა] ამის შემდეგ A-ში არის კიდევ ოთხი სტრიქონი:
 მომიკედა თავი, განა მგზავრს
 სადგური დაეჭირება?
 ბოდიშის მოსახდელადა
 იგი კვლავ დაელირება.
- , 23 ლარიბ-ლატაკი კაცი ვარ] ლატაკს მასპინძელს ესტუმრე A.
- , 25 გულის პასუხსა] კაცის გულნადებს A.
- , 26 კაცისას] რომ ვინმე A.
- , 27 მცხვენიან] მრცხვენიან B.
- , 31 რადა სწოხდები] ნუ შესწოხდები A.
- 250, 1 შენს სარჩოს თვალით ვხედაო] მე თავად კაოგად ვხედაო A.
- , 19 სტუმარს] სწორედ A.
- , 22 მოეპოვება] მოეპოვებათ A.
- , 23 დასათობბს] გასათობბს B.
- , 28-29 თავად.... მიართვეს]
 თავად მშვირები არიან,
 სტუმარს-კი მჭადი მიართვეს A.
- 251, 5 დაანთო] აანთო A.

16. სვინიდიხი (გვ. 252).

A=მუზეუმში ინახება პოემის ავტოგრაფი (№ 5319), რომელსაც აკლია ბოლო-ნაწილი, მე III თავის მე-48 სტრიქონიდან (იმის ხელთ განვლეს. 260, 35).

B=პირველად დაიბეჭდა 1913 ზელს გაზეთ „სახალხო გაზეთი“-ს სურათებიან დამატებაში, № 153 (გაზეთის № 871).

252, 5 ცოდვისა მქნელსა] პირვანდელს მტერსა A.

- , 6 თანე მკვლელს A.
- , 9 პირველ მკვლელს მის გულსა A.
- , 13 კაენე კაინ A.
- , 15 მკვლელს მას A.
- , 21 შელესილი გამსკვალული A.
- , 24 ძმის მის A.
- 253, 6 მოასვენებენ მოასვენებ B.
- 254, 17 მორწყო სისხლითა ასხურა უხვად A.
- , 18 უხვად იგი A.
- , 20-23 უძღურს ძლიერი..... ჰმუსრაეს და ჰყლაპავს A-ში
 ოთხის ნაცვლად აქ სამი სტრიქონია:
 ძლიერს უძღური
 ჰმუსრაეს და ჰყლაპავს,
 თითქო აქვს შური.
- , 24 ხმელეთი სრულად მთელი ქეეყანა A.
- , 26 და არ როდი A.
- , 30 საქმელად საქმელნი A.
- , 31 ეამს დროს A.
- 255, 21 მანე კვლავ A.
- , 23 უფლის მისა A.
- , 29-30 მაკმარე, ღმერთო, იმ ხვისგან წყენა მაწუხებს,
 გულზე დამიწყო კბენა A.
- , 31 მწყურა მწყურდა B.
- 256, 6 ჰგავე ჰგავს A.
- , 16 წინა დღის შევებამ ჩემმა საქმემა A.
- , 18 სარჩობელაში საღრობელაში A.
- , 28 და დღეს ეხლა A.
- 257, 1 მას რაც ჩემშია რაც მე მეკუთნის A.
- , 7 ურცხვო ურცხო B.
- , 14 სჩივი სწყრები A.
- , 27 სიდან სიღამ A.
- , 31 დავკეპდი დავკეფდი A; დავკეპდი B.
- 258, 3 ხმა A-ში ეს სიტყვა ხაზგასმული არ არის.
- , 4 მოგეც მოგე A.
- , 31 მურდლად მურტლად A.
- 259, 31 მას ხმას A. (ხაზგასმული).

- 260, 7 დღესაც] ისევ A.
 —, 11 გახსოვდეს] გახსონდეს A.
 —, 14 თავსა] ხალხსა A.
 —, 17 დაარქვა] დაარქო A.
 —, 32 სვინიდიის] სვინიდიისა B.

17. კაცი მართალი (გვ. 268).

A=სახელგამში ინახება პოემის სრული ავტოგრაფი.

B=პირველად დაიბეჭდა 1915 წლის 26 ივლისს, ვაჟას გარდაცვალების წინა-დღეს, „სახალხო გაზეთი“-ს სურათებიან დამატებაში, № 61.

- 268, 7 სხვისა] სხვის B.
 269, 16 ჰსახავსა] ჰნახავსა B.
 270, 3 დედას] დედის B.
 —, 21 აქე] აქეს B.
 271, 9 დაბლა—ხემწიფე] ხემწიფე—დაბლა B.
 —, 18 ყვავისვე] ყვავისა B.
 —, 19 რამ] რომ B.
 272, 6 და ამ დროს მდიდრის] ამ დროს მდიდარის B.
 —, 23 და მიტომ მეფის ბრძანების] ტექსტში ეს მეოთხე სტრიქონია და უნდა დასრულებულიყო მეორე სტრიქონის თანატოლ რითმით. პირველი რედაქციით ასეც ყოფილა:

მეფემ იმ წამსვე სასჯელი
 გადაუწყვიტა მართალსა —
 დაარჩიან იგი საჯაროდ,
 და მიტომ მეფის ნათქვამსა...

შემდეგ უკანასკნელი სიტყვა ნათქვამსა ავტორს გადაუსწორებია სიტყვად ბრძანების, და სტრიქონიც, ნაცვლად მეოთხისა, პირველ სტრიქონად ჩაუთვლია. ამის შედეგია ამ სტრიქონის დაკოჭლება.

- 273, 5 გვერდით] თანა B.
 —, 15 მოებმის] მოემბის A.
 —, 29 ყიყინი] ყიყინი B.
 274, 1 თოკი] თოკიც B.

—, 10 ფიქრებს ცისაქე წაელო] ამის შემდეგ A-ში წაშლილია 14 სტრიქონი:

ხალხი იძახის ერთხმადა:
 ღმერთი დიდია, გავიგოთ.
 იმის გულისთვის ყველამა
 ეკლის ლოგინი დავიგოთ.
 ბოროტი ვნება-ძრახვანი
 გულში დავმარხოთ, ჩავიგოთ,
 და ყველამ სალოცავადა
 წმინდა ტაძარი ავიგოთ.
 უცქერენ თავთავის გვირგვინს
 და თავთვებს, შეკრულს ტახტადა.
 ზედ ზის მართალი, ვით მეფე,
 თავთვები უპყრავ ლახტადა.—
 მთელი ქვეყანა გაჰკვირდა
 და დარჩა ყველა სახტადა.

—, 11 გაჰყვა] გაჰხვა AB.

—, 12 დიდება] დადება B. (ხელნაწერის ი-ნი კაცმა შეიძლება ა-ნადაც წაიკითხოს).

—, 15 ქმნა] ქნა B.

—, 18 იქცა] იქმნა B.

18. მანდილი (გვ. 275).

A=მუზეუმში დაცულია პოემის ავტოგრაფი (№ 5319), რომელსაც აკლია მე-IX თავის უკანასკნელი 38 სტრიქონი, დაწყებული სტრიქონიდან: ხალხიც ხელ-გაწვდით ამას სთხოვს (288, 32) და მე-X, უკანასკნელი, თავი მთლად.

a=სახელგამში ინახება პოემის სრული ავტოგრაფი, რომელიც სახელგამს გადმოსცა „დროშის“ რედაქციამ 1924 წელს.

B=პირველად დაიბეჭდა 1924 წელს ჟურნალ „დროშა“-ში, № 14, რედაქციის შემდეგი შენიშვნით. „ეს დაუბეჭდავი პოემა ვაჟა-ფშაველამ ორი წლის წინეთ სიკვდილამდე დასაბეჭდად გამოუგზავნა პოეტს სანდრო შანშიაშვილს, რომელმაც გადმოსცა „დროშის“ რედაქციას“. მაშასადამე, პოემა დაწერილია არა უგვიანეს 1913 წლისა.

- 275, 3 სალი] საცა A.
 —, 4 სწურავენ] სჭუქავენ A.
 —, 6-8 გზას ულობავენ.... ჰპურავენ] ამ სამი სტრიქონის ნაცვლად A-შია ერთი: ყვაილებითა ჰპურავენ.
 —, 9 ტანზე აცმევენ] ტანზე აცვამენ B; ტანს უმოსავენ A.
 —, 15-16 წასული.... გასამწარადა] A-ში ეს ორი სტრიქონი არ არის; გასამწარადა B.
 —, 17 არ] ვერ A; მთა-კლდენი] კლდეები A.
 —, 19 იმათ] კლდეთა A.
 —, 20 შაიმოსება] შაილებება A. ამ სტრიქონის შემდეგ A-შია ორი ზედმეტი სტრიქონი:
 სიკვდილი უსწრობს ბეჩავენს
 უეჭვოდ, თავისთავადა.
 —, 21 უმისოდ, არაგვს ჩვეულთა] უარაგვოდა, ჩვენთვის ესტქვათ A.
 —, 23 ვინ-ლა უმღერებს სიმღერას] იგია კლდეთა სიცოცხლე A.
 —, 24 ვინლა] ართობს A.
 —, 25 თუ არაგვს თვალით არ ჰხედვენ] მით კლდენი უარაგვოდა A.
 —, 27 დღეს] ეხლა A; უცქერენ] ჰხედავენ A.
 —, 29-30; 276, 1-2 ხამად.... იმდენი] ეს 4 სტრ. A-ში არ არის.
- 276, 7 მახვილით ჰგმირავენ] ხმლებს სცემენ და თანაც A.
 —, 8 თან ჰქოლვენ] ჰქოლავენ A.
 —, 10 კლდეთა] კლდისა A.
 —, 14 პატრონის ტანზე] პატრონებისა A.
 —, 22 სოფლად] ხალხში A.
 —, 25-28 არავინა.... ყუაზე] ეს 4 სტრიქონი A-ში არ არის.
 —, 33 კლდეზედა] კლდის თავზე A.
 —, 36 უჭირავ] მოუპყრავ A.
 —, 37 თვალ-ყურს] თვალსა A.
- 277, 4 ქალის გარშემო] მის გარეშამო A.
 —, 8 ესეცა] ისეცა A.
 —, 12 დასცქერის] უცქერის A.
 —, 19 ბევრჯელ] გოგოს A.
 —, 23 რადგან ჯერ პატარა იყო] თავისა სიმცირის გამო A.
 —, 26 კარგა ხანს] სწუხდა და A.

- , 28 ვაჟკაცი მოყურიადეს] მებრძოლნი ქალსა კლდებზე-
 ლა A.
- 278**, 1 აცინენ] აცინე A.
 —, 2 გუდანს] საყდანს B.
 —, 4 გამოვიღებ] გამოიღებ A.
 —, 10 ათქმეინებ] ათქმეინებ A.
 —, 14 სწორად] სწორედ A.
 —, 16 ხახმატსაც ვეტყვი ხახმატელთ] ხო მოგდის რას გეუ-
 ბნები? A.
 —, 18 უპასუხებდა] ეუბნებოდა A.
 —, 25 ჯავრადა] ჯვარადა aB.
- 279**, 8 კლდიდანა] იქიდან A.
 —, 9 გაცურდა რიყე-ველზედა] დაცურავს მთა და ველ-
 ზედა A.
 —, 10-13 შეჰყვა.... სერზედა] ოთხი სტრიქონის ნაცვლად
 A-ში ამ ადგილას არის ექვსი:
 ვისც მამა-პაპის ანდერძი
 არ გადუღვია გვერდზედა,
 ნაშუსის დასაცველადა
 ვისაც ხმალი ჰრტყავ წელზედა,
 ხმალთ ჯვარედინზე მანდილი
 გაუგორდება ხელზედა.
 —, 16 იქითკე] იქისკე A; იქითვე B.
 —, 17 მზე რომ ნათობდა გვერდზედა] სადაც მზე ნათობს
 სერზედა A.
 —, 24 ხატს და ღმერთს] ხატ-ღმერთსა A.
 —, 28 დასამშვენებლად] დასაშვენებლად A.
- 280**, 3 თავ-თავისადა] უკმაყოფილოდ A.
 —, 5 გაყრის დროს] ერთმანერთს A.
 —, 6 ერთუროს] მაინც A.
 —, 13 ომითა] ორშია A.
 —, 21 მან განგებ] ექიმმა A.
 —, 23-24 და არ წაართვას..... სახელი]
 არ გახდეს სიპართლის მტერი
 კეშმარიტების მნახველი A.
 —, 25 სიპართლითა] სისწორითა A; თემშია] ხალხშია A.
 —, 28 და ვინ ლაჩრობის] ვინ ავკაცობის A.

- , 30 გუდანის ჯვარის ხატობა] ამ სტრიქონს A-ში მოს-
 დევს: წმინდანთ ხსენება და ღვთისა.
- , 32-33 ხსენება.... ქალისა] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ
 არის.
- 281**, 7 დღეობის] მხოლოდა A.
- , 8 იმას] მარტოს A.
- , 13-17 ვერავინ..... ესაა] ეს ხუთი სტრიქონი A-ში ასე
 იკითხვის:
 არ პურადქვირობს, ტაგნიდან
 დასტური უვსებს ავსებით,
 დუნია ხალხი მოსულა,
 ხევსურნი თითქო სავსებით.
 თან ხევისბერი ხალხს ჰლოცავს.
- , 18 ვისგან] როდის A.
- , 22 იქნებით] იყავით A.
- , 24 აღრე] უდროდ A.
- , 27 საუბრის საგნად ისა ჰყავთ] ამბობენ მხოლოდ იმაზე A.
- , 31-32 ვისაც-კი..... შაუწირია] A-ში ეს ორი სტრიქონი
 არ არის.
- , 36 საუკეთესო] ყველაზე მეტი A. ამის შემდეგ A-შია:
 ან ღღეს ვინ არი ვაჟკაცი,
 ძველების მისამპირია.
- 282**, 1 მუხლ-მკვიდრი] იმედიანად A.
- , 2 გაქცევით, ყაირათითა] სიმარდით, ამტანობითა A.
- , 14 ახალი ახალს რას ეტყვის] ახალს ლექსს ჰმღერის ვაჟ-
 კაცი A.
- , 15 ჰსმენოდა] ჰსმენია A.
- , 25 აქვს] არს A.
- , 28 ან] და A.
- , 30 გულშია] მოთმენით A.
- , 31 აღტყინებული სევდები] გულში ცილი და ექვები A.
- , 34 ბრთა] ბთა A; ფარშავანგები] ფარშევანგები A.
- 283**, 3 სწარმოებს] მოქმედობს A.
- , 13 ბეჩავს] საწყალს A.
- , 15 თუმც] მითც A.
- , 16 კაცი ცილ-დანაწამები] ვაჟკაცი შესაბრალები A.
- , 18 აღჩნდა] იყო A.

- , 21 წინა წარბ-შეკვრით) იგი წრიდანა A.
- , 26 დასხმული] შასხმული B.
- , 34 ნაკუწში] ძონძებში A.
- 284, 2-3 და ლუდ-არაყი.... დასხმული] A-ში არ არის.
- , 4 გარისხებული] გაჯავრებული A.
- , 6 წამყვანი] წამყვანსა A.
- , 7 უგინეს] უხსენეს A.
- , 10 იგია] გიგია A.
- , 13 ვინ თქვა დღე-დასაბნელებმა] ვინაც სთქვა, ენამც გა-
უხმო A.
- , 15-22 მოქმელი.... ისია] A-ში ამ ადგილას რვის ნაცვლად
ოთხი სტრიქონია:
  - თუ გაურიო ტყუილი,
  - არ ესთქვა, რაც ვიცი, ისია,
  - ან ვაჟკაცურად ნაცემი
  - ხმალი უფრორე ვისია.
- , 24 გამიწყვიტოს] ამომიგდოს A.
- , 25-26 სიმართლით.... პირშია] A-ში არ არის.
- , 29-32, 285, 1-16 უშიშა.... დასაწუნები] ამ ოცი სტრი-
ქონის ნაცვლად A-შია თოთხმეტი:
  - მე ამას ვამცნევ, რაცა სჭირს
  - წყლული თავში თუ პირშია
  - უშიშას შიშნიაისა, (შემდეგ წაშლილია)
  - უნდა ეს ყველამ იცოდეთ
  - და მემრე აუგს ვაჟკაცზე
  - იმის მიხედვით იტყოდეთ:
  - მსუბუქებია ძალიან,
  - რიცხვით-კი სამით მეტია.
  - სამ დღეს არ მეყო სარჩენად,
  - კაცი სულ გავამთელია.
  - შიშნიას ერთს თვეს ვწამლობდი,
  - ძლივს დავაყენე ფეხზედა.
  - ემაგრე ხმლისა მცემელი
  - უნდა მეტობდეს სხვებზედა?!
- 285, 20 არა აქვ] არ უნდა A; გაცნობა] გაგება aB.
- , 22 მართლის] იმის A.
- , 29 თქმითა] თქმით მე A.

- , 34 როგორიცა გვაქვ] რაც გვიჭერია A.
- , 36 ვინც გულით] ვინაც-კი A.
- 286, 4 ჩხუბის] ბრძოლის A.
- , 9 ვიტყვი] გეტყვით A.
- , 24 ვით არ დამეცვა] როცა ბეჩაეი A.
- , 25 რომ] ურცხვთ A.
- , 28 მართალს] ამას A.
- , 30 ის ჰქმენით] ისა სთქვით A.
- , 32 ნუ დაიჯერებთ] თუნდ ნუ მიიღებთ A.
- 287, 5 ბევრებს არ სჯერა] ბევრთ არა სჯერათ A.
- , 7 ზოგები იმას] ზოგნი იმასაც A.
- , 11 სალობენ] ავობენ aB.
- , 16 მართალსა] სიმართლეს A.
- , 17 მაშ ღვთის კარს] ღვთის წინ მაშ A; მათ ღვთის კარს B.
- , 18-25 ხატს უნდა..... დამღვარნი] ამ რვა სტრიქონის ადგილას A-შია ექვსი:
 ხატს წინ მივრეკოთ ორნივა,
 შუა დაუღვათ მანდილი.
 ვისც დაეხურვის თითონა
 ქალის ჩიქილა გაშლილი,
 ყველასთვის ცხადად იქნება
 ეს ამიცანა ახსნილი.
- 288, 1 ზურგს უკან ჯარი ხალხისა] ჯარი მომღვარა ხალ-
 ხისა A.
- , 2 შესჩერებია] მათ შესცქერიან A.
- , 5-8 სულ წინა..... ღმერთია] ოთხი სტრიქონის ადგი-
 ლას აქ A-შია ათი:
 მებრძოლთ შუაზე მანდილი
 ძევს და არა ჩან მძივშია.
 ვინ არი იმისი ღირსი,
 გავიგებთ ემავ წუთშია.
 საჯარის წინა მღელვარე,
 ორად მოხრილი წელშია,
 ხელში სანთელი უპყრია
 და დაიჩოქებს ბერდია.
 მსაჯულად, საქმის გამრჩევად
 მან მოიწვია ღმერთია.

- , 16-17 გვიშველე... მოამაგეო] ეს ორი სტრიქონი A-ში არ არის.
- , 24 ორთი] ყმათი A; ორთა A.
- , 26 ნიშანი დასდევ იმასა] მანდილი იმას დაჭურე A.
- , 29 გავიგოთ] ვიცოდეთ A.
- , 30 არმინდაის ძე სჯობისა] ბუბაის ნაზარდ ხარი სჯობ A.
- , 31 თუ ზექუაის გაზდილი] ამ სტრიქონით წყდება A ავტოგრაფი.

- 289, 22 გაუმწარდა] გაუმზადა B.
- 290, 18 დანადებარი] დანატებარი B.

a ავტორაფს პოემის ბოლოში წაშლილი აქვს 10 სტრიქონი:

ერთხელ მან თურმე გამართა
 თუშეთში დიდი ზეიმი,
 და ამ ზეიმზე სტუმრებმა
 იხილეს ერთი სერიი:
 როს მასპინძელი, სასმლისგან
 შეხურებული კარგადა,
 ჰლანძღავდა გულადობასა
 და იხსენებდა ავადა,
 იმ წუთში თავზე მანდილი
 შემოეხვია შავადა.

19. ჰაოს და ქართლოს (გვ. 292).

იბეჭდება ვაჟას ხელნაწერიდან, რომელიც სახელგამს გადმოსცა მასწავლებელმა იასონ ალექსიშვილმა. ხელნაწერი წარმოადგენს დავთარივით მოგრძო რვეულს, 26 გვერდისაგან შემდგარს. რვეულში პოემის გარდა მოთავსებულია რამდენიმე ლექსი: „ამღვარა ამიონიკა“, „საცა გაფხედებ, ყველგანა“, „ხელში ავიღებ ჩონგურსა“, „გელით, არ მოხველ, მთვარეო“, „სიყმაწვილის დრო წავიდა“, „ვითომა ვთიბდი ბეჯითად“, „თუ ვინმე მოდის, მოვიდეს“ და „ატაბეს ციხის კარზედა“. ამათგან პირველი ორი ლექსი წარმოადგენს ლექსი „გაზაფხული“-ს მეორე ნახევარს. ეს ლექსი დაიბეჭდა 1898 წ. ჟურნალ „მოამბე“-ში, № 4. შესამე, მეოთხე და მეხუთე წარმოადგენენ „ქებათა-ქებას“, რომელიც დაიბეჭდა 1899 წელს ჟურნ. „მოამბე“-ში, № 1. ლექსი „ვითომა ვთიბდი ბეჯითად“ დაიბეჭდა 1900 წელს, გაზ. „ივერია“-ში, № 74. „თუ ვინმე მოდის“ წარმოადგენს უსათა-

ურო პოემის ნაწყვეტს (იხ. „დამატება“-ში, გვ. 348). პოემა „ჰაოს და ქართლოს“-ის დასაწყისი დაწერილია მეღნიტ, როგორც სხვა ლექსები, ხოლო უდიდესი ნაწილი ფანქრით არის დაწერილი. სჩანს, პოემის პირველი ნაწილი დაწერილია იმ ხანებში, როცა ჩამოთვლილი ლექსები იწერებოდა, (1898—1900), ფანქრით ნაწერი-კი შეიძლება მიეკუთვნოს უფრო გვიან დროს.

რვეულის ერთ ცარიელ ვერდზე, პოემის ტექსტის გარეთ, ფანქრით მიწერილია შემდეგი 6 სტრიქონი:

ჰ ა ო ს   დ ა   ქ ა რ თ ლ ო ს

წავიდა ცივი ზამთარი,
მზე მალლა შედგა ცაზედა.
მწვანედ ნაქარგი არშია
ტყე-ველს ევლება გარზედა
და მადლი გაზაფხულისა
სეირობს მთა და ბარზედა.

20. ქართული ქორწილი (გვ. 307).

პოემის ხელნაწერი სახელგამს გადასცა ვაჟა-ფშაველას შვილმა ვახტანგ რაზიკაშვილმა. ხელნაწერი წარმოადგენს 12-გვერდიან გრძელ რვეულს. პოემა დაუმთავრებელია და უთარილო. იმავე რვეულში მოთავსებულია ლექსი: „ცაზე იარე, მთვარეო“, რომელიც დაიბეჭდა 1895 წელს გაზეთ „ივერია“-ში, № 152. რვეულში არის ერთი ცალკე ფურცელი, სხვა ზომის ქალაღდის, რომლის ერთ გვერდზე მოთავსებულია იმავე პოემის ერთი ნაწილი, ოღნავ განსხვავებული რედაქციით, ხოლო მეორეზე—ლექსი „მესტვირის ანდერძის“ ძველი ვარიანტი. ეს ლექსი დაიბეჭდა 1891 წელს „საქართველოს კალენდარ“-ში (ვალ. გუნიას გამოცემა).

პოემას სათაურად ჰქონია „სესია“, შემდეგ გადაუსწორებია ავტორს.

პირველი თავის ბოლოს წაშლილია რვა სტრიქონი:

მეფე უცქერის მოხელეს,
ფერი სცემს ათასნაირი.
თანაც პატარძალს თვალეში
ეყრება როგორც ყაირო.

რამდენი ჯურის ფიქრია
და გრძნობა ათასნაირი,
მაგრამ სესიას ყოფნასა
როგორ გამოსთქვამს შაირი?!

ცალკე ფურცელზე პოემის ეს ადგილია მოყვანილი მცირეოდენი ცვლილებით: მე-5 სტრ. — რამდენნაირი ფიქრია; მე-7: მაგრამა ნეფის გულისთქმას.

ცალკე ფურცლის ტექსტი შეიცავს 48 სტრიქონს, — გაჰდაკრა ღვინო კარგადა (გემრიელად) (309, 26) — მოხელეს გულის პასუხი (310, 34).

310, 19-22 გადაჰჩა..... რიხიანადა] ეს ადგილი ცალკე ფურცელზე ასე იკითხვის:

გადაჰკრა ოთხიოდ ჯამი
წითელი ღვინო მსუნაგად
და უთხრა ნეფის მამასა
სიტყვა საწყენი გულადად.

—, 25 დამორჩილება მეფისა] რომ დავმორჩილდეთ მეფესა.

—, 27-32 ვერსად.... მოიფესა]
ღმერთი ღმერთია ყველასი,
ამ ქვეყნად მეფის ძალია...
იმის ნება ვართ, თუ უნდა,
მანამ მოჰკილო თვალია—
გაგვეუუჟავს ერთი ბრძანებით,
რომ არც კი დარჩეს ძვალია.

21. ერთის ხიყვარულის ამბავი (გვ. 319).

A=სახელგამში ინახება პოემის ავტოგრაფი, რომელიც წარმოადგენს დაუმთავრებელ ვარიანტს პოემისა „ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი“ (გვ. 175) ხელნაწერი გადმოსცა სახელგამს პოეტმა ი. გრიშაშვილმა.

B=ვაჟა-ფშაველას შვილმა ვახტანგმა გადმოსცა სახელგამს პოეტის სხვა ხელნაწერებთან ერთად ამ პოემის სამი ნაწყვეტი, ფანქრით ნაწერი. პირველი ნაწყვეტი შეიცავს პოემის დასაწყისს— 319, 1—320, 18; მეორე — მე-III თავის ბოლო 20 სტრიქონს და მე-IV თავის ნაწილს, დასაწყისიდან 333 გვერდის მე 34 სტრიქონამდე; მესამე ნაწყვეტი თავის

მხრივ შესდგება ორ ნაწილისაგან და სცილდება დაბეჭდილი ტექსტის მოცულობას.

- 319, 2-3 გოდება.....სატრფომან] გოდება სიკოსი ცოლ-დაკარგულისა მტკვრის პირსა B.
- , 5 მოჯარდით] მოდეგით B.
- , 8 მინდა რომ ჩემმა ერთგულმა] ჩემმა ერთგულმა, ფრიად მსურს B.
- , 9 დღეს] რომ B.
- , 10-11 გთხოვთ.... ნატოსა] ეს ორი სტრიქონი B-ში არ არის.
- , 12 მეგობარნო] ჩემო ძმებო B.
- , 20-21 მუხთალმა.... ვარდები]
 ბედმა მიმუხთლა, ხელიდან
 მან გამომტაცა ვარდები B.
- , 22 მარტოკა] ობლადა B.
- , 24 მოწამლული მაქვს ბუნება] გულ-დაკოდილსა ნატოსგან B.
- , 27 ნატოს] სატრფოს B.
- , 30-31 320, 1-2 დღეს სწორედ..... ჩამიქრა] B-ში ოთხის ნაცვლად აქ ორი სტრიქონია:
 აწ მოისმინეთ, მოძმენო,
 ჩემის წვალების ამბავი.
- 320, 3-14 ვით ტარიელი.... დაებმებისა]. თორმეტი სტრიქონის ნაცვლად B-ში ათია:
 ტარიელ იჯდა წყლის პირად,
 როცა სატრფოსა სტიროდა,
 ვსტირი მტკვრის პირად და ცრემლი
 მდის ვით იმასა სდიოდა.
 მეც გული მტკივა ისევე,
 როგორც ტარიელს სტკიოდა.
 მხოლოდ არ მაცვავ ტანზედა
 მე ვეფხვის ტყავი თმიანი,
 ცხენი თუმცა მყავს ნაქები,
 ავყანტა-უნაგრიანი.
- , 17 რა ველარა ვსჭვრეტ სატრფოსა] ოა ვერ ვსჭვრეტ სატრფოს სახესა B.
- , 18-19 გულს.... დავიცე] ეს ორი სტრიქონი B-ში არ არის.

- , 20 გამიხდა| გამხდია B.
 ამ სტრიქონს B-ში მისდევს:
 სადა ხარ, ჩემო ნატაშკა,
 ჩიტი ჰყოფილხარ ფრთიანი:
 კიდევ მოფრინდი ჩემთანა,
 გული ნუ დამიზიანი!
 აწ გეტყვიტ ჩემსა ამბავსა,
 თქვენ მოისმინეთ ყურითა
 და სცანით, როგორ დავმწვარვარ
 მე ცოლის სიყვარულითა...
- ამით თავდება B-ს პირველი ნაწყვეტი.
- 330, 21 რა მაქვსო| რალა მაქვს B.
 ამ სტრიქონით იწყება მეორე ნაწყვეტი.
- , 24 საცოლეს| საცოლის B.
- , 26 ღვთის ძალით| შარსა და B.
- 331, 8 ჩანს| სჩანს A.
- , 10 სოფელიც| სოფლებიც B.
- , 12 შევბოჭო| შევბოჭოთ B.
- , 16 ტყეების შუა ბევრია| ტყეებს შუაზე მდებლობი B.
- , 18 ტანზე მოვიხვევ| ზედ წავიხურავ B.
- , 19 მივალ და| და ისე B.
- , 22 წიალზე თევა| გვერდზე გათევა B.
- , 24 ზურამაც დამცა| ზურაბაც მიცემს B; დასტური| დას-
 ტურსა B. A-ში დასტურსა (უნდა იყოს დასტური)
 ალბად დარჩენილია სტრიქონის პირვანდელი რედაქ-
 ციიდან: ზურაბაც მიცემს დასტურსა.
- , 27 საწოლად| ტყის პირად B.
- , 29 ნუნუა ნახმეურია| ნუნუას სამსახურია B.
- , 32 მოუვლის| მოულის A.
 ამ გვერდის უკანასკნელი და შემდეგი გვერდის პირ-
 ველი სტრიქონი B-ში არ არის.
- 332, 6-11 ღრმად..... მხარზე| ეს ექვსი სტრიქონი B-ში არ
 არის.
- , 18-19 როცა.... ცამდია| B-ში არ არის.
- , 20 ახელებს| აკვნესებს B.
- , 22-23 როგორც..... ქალისა| B-ში არ არის.
- , 26 იმ ჟამად| იმ ღამეს B.

- , 27 გრძნობა გრძნობაზე მომდისა] ავმალლდი თითქმის
 ცამდისა B.
- , 28-29 კვლავ.... როდისა] B-ში არ არის.
- , 30-31 ღამის.... ტკბილადა] B-ში ეს ორი სტრიქონი ასე
 იკითხვის:
 და დამეძინა მკვდარივით,
 ისე შევნივრად, ტკბილადა.
- , 36 შემრჩა] შამრჩა B.
- , 37 ლხინში მომგვრელი] მომმატებელი B.
- 333**, 12 უბნობა მესმის ხალხური] ლანძღვა მოისმა კაცისა B.
- , 13-18 „თქვე.... სწორებში] ეს ექვსი სტრიქონი B-ში არ
 არის.
- , 19 ერთი და ორი არ არი] განა ერთის ან ორისა B.
- , 20 ხმაურობაა] ხმა-ჰკვა მოისმის B.
- , 21 აღარ ჰზოგავენ ზურასა] ზურას ხომ აღარა ჰზოგვენ B.
- , 23 საბრალოს] საწყალსა B.
- , 25 პირველს რიგს მოჰყვა მეორე] დაგვეცა მეველეები B.
- , 26 აღის-დადისა] აღი-დადისა B. —ამ სტრიქონს შემდეგ
 B-შია:
 ტკბილად რომ დაგიძინიათ,
 ცხენები სადა გყავისა?
- , 28 მოკვლა მწადიან კაცისა] სჩანს კაცის მოკვლა მწა-
 დისა B.
- , 31-32 ზურა.... სცალისა] ეს ორი სტრიქონი B-ში არ
 არის.
- , 33 ისევ მივმართე პორტმანსა] და შემდეგ პორტმანს
 მივმართე B. ამ სტრიქონით თავდება მეორე ნაწყვეტი.
- მესამე ნაწყვეტის პირველი ნაწილი:
- მწერავს და მწერავს წერილებს
 გულსაკლავს, ამატირებსა:
 „სიკო, გენაცვა სულშია,
 რამოდენს ვითმენ ჰირებსა.
 სადა ხარ, სად დამეკარგე
 მე ბედკრულს, დასამიწებსა?
 რატომ არ მოხვალ, არ მნახავ,
 არ შევაწებებთ პირებსა.

შენს საკოცნელად დაგწუხდი,
 ცრემლისა ვადენ ღვარებსა.
 ეს ჩემი შენზე ტირილი
 ძალიან უკვირთ ქალებსა.
 ცოდვა არა ვარ, სიკოჯან,
 რო ცრემლი მთხრიდეს თვალებსა!“

მეც გავიქცევი სწრაფადა
 მოსკოვს, პეტერბურგს, როსტოვსა,
 დავეძებ ჩემ სულის ბატკანს,
 სადაურს ბალახს მოსძოვსა.
 და რომ ჩემ მისვლას გაიგებს,
 იქიდან სწრაფად გაქრება.
 ვეძებ თავ-გადაგლეჯილი,
 წაწყმედის წამი მიღებდა.
 დავიწყებ ტირილს, როს ნატო
 მგლის ხელში მომაგონდება.
 აფსუს, ბატკანო! უწყალოდ
 რომ ტურა-მგლები გწეწავდენ...

მეორე ნაწილი:

დავსდევდი ასე ჩემ სატრფოს,
 ვით ჯიმშერ ბურთსა გრძნეულსა,
 რუსეთით—ამერიკაში,—
 თვალი ვერ მოგკარ წყეულსა.
 შემომივლია ხმელეთი,
 ვგვევარ ოცის წლის სნეულსა.
 ერთმა არავინ მირჩია:
 რას დასდევ გადარეულსა!
 რა წამს ჩამოვალ ქალაქში,
 ვხედავ, თან მომდევს წერილი.
 თან ამ წერილთან ერთადა
 ფულები შამოწერილი.
 ასსა ან ორმოცდაათსა
 ყველა წერილით თხოულობს,
 და არა ფიქრობს, თუ სიკო
 ამდენ ფულს საით შოულობს.
 ჰფიქრობს, რომ იგებს კარტშია

და ან ქუჩაზე პოულობს.
 მეც ფულს ვუგზავნი უკლებლად,
 რამდენსაც მოიწერება,
 ვგზავნი გულ-უხვად, ოღონდაც
 ნატოს ნურარა ევენება.
 რაც არ გვინახავ ერთურთი
 დღეს ათი წელი იქნება;
 იმიტომ უფრო ვიტანჯვი,
 იმიტომ გული მიკვდება,
 რომ ველარ ვნახე თვალითა
 და დღესაც ძებნა მინდება.
 მწერს: „პიანინო ვისწავლე,
 არტისტკა ვარო პირველი,
 ქება-დიდებას მასხამენ,
 ვინც არი ჩემი მხილველი“.
 რომ წავიკითხე წერილი,
 თავბრულ დამესხა წამიერ.
 „არტისტკავ, ჩემო ნატაშკა,
 „იცოცხლე მრავალ ჟამიერ!“
 „მოდო ჩქარაო, მეჩვენე, —
 მივწერე იმ წამს ბარათი. —
 „ამ ერთ კვირაში მოგელი!“
 თან დაუნიშნე საათი.
 მაქმე არა გაქვს! იტურნა,
 ვერც მოვიყვანე ძალათი.
 მომწერა: „მიშო, ცოტა რამ
 „კიდევ სასწავლო მაკლია.
 „ნუ დაიშურებ მარილსაც,
 „რომ ამდენი ჰქმენ მადლია.“
 ათ წელს ვუგზავნე ფულები,
 ეს შეთერთმეტეც აკლია...

22. უსათაურო (პოემის ნაწყვეტი. გვ. 348).

ეს ნაწყვეტი გადმოიბეჭდა იმავე ხელნაწერ რვეულიდან, სა-
 დაც მოთავსებულია პოემა „ჰაოს და ქართლოს“. დაწერილია მეღნით,
 როგორც „ჰაოს და ქართლოსი“-ს დასაწყისი და სხვა ლექსები, ამ

რვეულში მოთავსებული. რვეულის ერთ-ერთ გვერდზე, ამ ნაწყვეტ-თან მოშორებით, მოთავსებულია 14 სტრიქონიანი ლექსი, რომელსაც შესაძლოა კავშირი ჰქონდეს პოემის ნაწყვეტთან:

ატაბეს ციხის კარზედა
ვისი დაბდღვინდა ხმალიო?
ჭიუხთ უცინის გორდაი,
როგორაც სატრფოს ქალიო...
ციხეში ხალხი იღევა,
არვინ ასმივათ წყალიო.
მეოთხე დღეა, მეთოფეთ
არ მოუხუტავ თვალიო.
დაცხელდა სიათეები,
ნისლად წვეს წამლის კვამლიო.
დიდი მოაწვა ლაშქარი,
დიდი დალისტნის ჯარიო.
შაწუხდენ თუშის შვილები —
მეშველი არსად არიო.

23. გული-ბედკრული (დრამის ნაწყვეტი. გვ. 352).

ეს ნაწყვეტი მოთავსებულია ვაჟას ერთ დიდ ხელნაწერ რვეულში, რომელიც სახელგამს გადმოსცა ვაჟას შვილმა ვახტანგმა. რვეული მაგარ ყდაშია ჩასმული და პირველ გვერდზე ვაჟას ხელით არის დაწერილი: „ლ უ კ ა რ ა ზ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს (ვ ა ჟ ა - ფ შ ა ვ ე ლ ა) თ ხ ზ უ - ლ ე ბ ა თ ა კ რ ე ბ უ ლ ი . 1886—7 წ.“ რვეულის დასაწყისში მოთავსებულია რამდენიმე ხალხური ლექსი. შემდეგ ვაჟას ლექსი: „მ რ ა - ვ ა ლ მ ა ხ მ ა ლ ი ა გ ე ლ ა“ და „გ ვ ე ლ ი ს - მ ქ ა მ ე ლ ი ს“ პირველი სამი თავი. მათ მისდევს: ლექსები—„მ ო ფ რ ი ნ დ ა უ ც ხ ო ფ რ ი ნ - ვ ე ლ ი“, „მ თ ა ს ა ა ქ ვ ს თ ა ვ ი ს შ ვ ე ნ ე ბ ა“, „მ ო ხ უ ც ი ს რ ა - ი ნ დ ი ს ს ი მ ღ ე რ ა“, „ც ხ ო ვ რ ე ბ ა მ ა რ შ ა მ ი ბ რ ა ლ ა“. ამათ შემდეგ მიდის „ო რ ლ ე ა ნ ე ლ ი ქ ა ლ ი“-ს თარგმანი. თავი აკლია. იწყება ხელნაწერის მე-49 გვერდიდან, თარგმანი დასრულებულია 210 გვერდზე. ამ თარგმანის შემდეგ, რვეულის მეორე მხრიდან, მისი უკუღმა მობრუნებით, მოთავსებულია დრამის ნაწყვეტი „გ უ ლ ი - ბ ე დ კ რ უ ლ ი“, რომელსაც წინ უძღვის შემდეგი 8 სტრიქონი:

მზე იყო, ქვეყნად ვიღოდა,
ყველაც ამასა ჰკვირობდა.

დასდევდენ შესაპყრობადა,
 მაგრამ ვერავინ იპყრობდა.
 ათბობდა ქვეყნის გულ-მკერდსა,
 ანოყიერებდა მიწასა.
 რა ალტაცებით შევცქერით
 დიდი, პატარა იმასა!

24. დაჩაგრული მესტირე (გვ. 355).

გადმოღებულია ხელნაწერ რვეულიდან (სახელგამის კოლექცია)-
 პოემის პირველი ნაწილი ვაჟას ხელით დაწერილი არ არის. შესწო-
 რებულია ვაჟას მიერ. ხოლო მეორე ნაწილი ვაჟას ნაწერია. პოემის
 პირველ გვერდზე, სათაურს ქვემოთ, ვაჟას ხელით არის დაწერილი:
 „ეს ლექსი ჩემგნით არის დაწერილი 1881 წ. ჩემი საოსტატო
 სემინარიაში მყოფობის დროს. ვაჟა-ფშაველას“.

მაგრამ პოემის მეორე ნაწილის დასასრული ვაჟას მიერ დათა-
 რილებულია 1880 წლით*, თუმცა იმავე რვეულში იმავე ტექსტის
 პირვანდელი რედაქცია დათარიღებულია 1881 წ.

ტექსტი იბეჭდება უცვლელად, მხოლოდ რამდენსამე ადგილას
 შესწორებულია აშკარა შეუსაბამოებანი, სახელდობ:

360, 5 გული ამბობდა: „არა და არა. | ხელნაწერში ამ სტრი-
 ქონის პირველი ვარიანტია: „მაგრამ ბოლო დროს:
 ჰო და არა“. მეორე ვარიანტი: „მაგრამ ბოლო დროს
 „არა“ და „არა“. შემდეგ ამ სტრიქონისათვის ავ-
 ტორს ზედ წაუწერია ახალი სტრიქონი: „გული ამ-
 ბობდა: ჰო და არა“. ამგვარად ხელნაწერში ეს ად-
 გილი ორ სტრიქონს შეიცავს:

გული ამბობდა: ჰო და არა,
 მაგრამ ბოლო დროს: „არა“ და „არა“.

361, 21 ვსთქვი: ღმერთო ერთო, რისთვის გაგვლახე | ხელნა-
 წერშია: გაგვლახე.

*) პირველად აქაც ყოფილა 1881 წ. ხელნაწერს ეტყობა, რომ შემდეგ არის
 გადასწორებული.

— , 24 ზოგი ცოცხალი [მკვდრათა] ქცეულა] ხელნაწერში ფრჩხილებში მოქცეული სიტყვის [მკვდრათა] ნაცვლად არის ცოცხლათ: ზოგი ცოცხალი ცოცხლათ ქცეულა.

363, 3 იქ, იმ დარბაზში] ხელნაწერშია: აქ, იმ დარბაზში.

366, 10 მღვდლო! ქრისტესი ხარ მოადგილე] ხელნაწერში ნაცვლად სიტყვისა ქრისტესი ყოფილა ქსტეტერო. შემდეგ ვაჟას გაუსწორებია. აქედან სჩანს, სხვათა შორის, რომ პოემის ეს ნაწილი ვაჟას ხელით არ არის დაწერილი: ყოვლად შეუძლებელია ავტორს მოსგლოდა ასეთი შეცდომა, უეჭველია, გადამწერს ვაჟას მიერ დაწერილი ქრისტესი წაუკითხავს როგორც ქსის მტერო.

368, 21 ქედი გრძლათ გვერდზედ გადაჭიმული] ამ სტრიქონით ხელნაწერში იწყება ახალი გვერდი, რომელსაც სათაურივით აწერია „აოხრებული სოფელი“. ჯერ ყოფილა: „ამბავი ერთის სოფლის“.

370, 1,2 რომ არ მოუშვებ, უფრო იწივლებს და ისევ კლდისკენ გაემართება] ეს ორი სტრიქონი ავტორს ფანქრით წაუშლია და წაუწერია ერთი სტრიქონი: მაგრამ მთებს მყისვე უკან იბრუნებს.

— , 11 მილიონ წლობით ჯაჭვით შეკრული] ხელნაწერშია: ჯაჭვით შეპყრული, რაც აყალბებს რითმას:
ამირანია, მტრისგან შეპყრული,
მილიონ წლობით ჯაჭვით შეპყრული.

371, 20 პირდაპირ გულში დაუწყო [ქერა] ხელნაწერში ამ ადგილას ავტორს ფანქრით ჩაუწერია შემდეგი ორი სტრიქონი:

სტვირმა ხმამალლა დაიწყო ქლერა, —
დაუსვენებლად იბრძვის, იძახის.

პოემა დაბოლოებულია ვაჟას შემდეგი განმარტებით: „ხალხში არის რწმუნება, მითომ ამირანი დაბმული იყოს ჯაჭვით ერთს კლდეში (არ იციან კი სად). იმას ჰყავს პატარა ფერია, რომელიც ლოკავს იმ ჯაჭვს. ორშა-

ბათილამ დაწყებული პარასკევამდე თითქმის გაწყვეტაზედ მიიყვანს, მაგრამ ამ დროს მკედლები გრდემლზედ კვერს დაჰკრვენ და ისევ გამთელდება...“

პოემის ბოლოს ვაჟას ხელით არის ფანქრით მაწერილი:

„მე ღირსად არ ვხდი ამ პოემას დაბეჭდვისას.

ლ. რაზიკაშვილი.

1881 წ. 10 თებათვე“.

აღ. აბაშელი.

ვაჟას ლექსიკონი

ვაჟას ლექსიკონი

(შედგენილია პროფ. ა. შანიძის მიერ).

სიტყვები დალაგებულია ფუძეების მიხედვით, მაგრამ ლექსიკონის სარგებლობის გაადვილების მიზნით ხშირად ისინი მოთავსებულია აგრეთვე დასაწყისი ასოების მიხედვითაც. ვაჟა - ფშაველას მიერ აქა-იქ მოყვანილი ახსნა-განმარტება სიტყვებისა ყველა შემოტანილია სათანადო აღნიშვნით.

დამოწმებული ადგილები ასეა აღნიშნული: პირველი რიცხვი აღნიშნავს გვერდს, მეორე კი სტრიქონს ზემოდან.

ზოგიერთი სიტყვის ახსნაში მშველოდა ვაჟა-ფშაველას ძმა სანდრო რაზიკაშვილი, რომელსაც ამისთვის დიდ მადლობას მოვასხენებ.

ა. შ.

25. XI. 1931.

5

ააწუნტია ააწუნტე-ა (ნ. აწუნტება).

აბგარი ნ. აბჯარი.

აბი (მრ. აბები) (301,15) ცული გემოს მქონე წამლის გასახვევი, გადასაყლაპავად.

აბჯარ-აბგარი 159,9. მეორე სიტყვა ცალკე არ იხმარება. იგი ყოველთვის აბჯართანაა დაკავშირებული.

აგელეზს ნ. გელეზა.

აგერა 54,15 აი.

ავ-ყია 22,25 ვისაც ყია ავი აქვს.

აზრზენა, აზრზინვა უსიამოვნო გრძნობის მოგვრა; ამაზრზინავი, 52,5.

აინ-ოინი 230,22 (> აინუნი) ავკარგი (?).

აკანჭურება (ფეხისა) 181,21 მტკივანი ფეხის ალება.

ალავერდი სოფელია კახეთში, სადაც ძველი მონასტერია. ალავერდის დღეობა 68,32 მოდის 14 სექტემბერს (ძველი სტილით).

1. ალალი 137,2 ერთ-ერთი სახის ქორი.

2. ალალი 51,19 მართალი.

ალამი 29,12; 329,23 დროშა.

ალაფი 320,34 მეფქვილე.

ალახი 329,35, ალლახი 220,12 ღმერთი (სიტყვა არაბულია და აქედან იგი უმთავრესად მაჰმა-

დიანებს შორის არის გავრცელებული).

ალო დღე, რომელიც წილად მოუდის ხენის დროს ერთ გუთნეულში მონაწილეებს მუშა კაცისა, საქონლისა, თუ გუთნის ნაწილების მიხედვით. სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვანაირად ანგარიშობენ ალოს. მაგალითად, გუთნის დედის წილი ზოგან ალონახევარია, ზოგან კი ორი ალო. ერწოში, ტოლათ-სოფელში, მაგასეთია ჩვეულება: გუთნის დედას $1\frac{1}{2}$, გუთანს 1, ჯამბარა-სამალდეებს 1, თვითოეულ ღვედს 1, უღელ ხარს (ან კამეჩს) 1, ღამის მეხრეს 2, დღის მეხრეს 1. 1922 წელს აღნიშნულ სოფელში ერთერთი გუთნეულის მონაწილენი იყვნენ: 1) არსენა ბურდული (გუთნის დედა; მისი იყო: გუთანი უღლებითურთ, სახნის-საკვეთი, 1 ღვედი, 2 უღელი ხარკამეჩი. ყველა ამებში მას მოუდიოდა $6\frac{1}{2}$ ალო); 2) პეტრე ბურდული (ჯამბარა-სამალდეები, ყვეარი კამეჩი, — ერგებოდა 3 ალო); 3) ხთისო ბურდული (1 ღვედი, ყვეარი კამეჩი და გუთნის ყარაულობა ღამით, რომ კაპნები არავის დაეპარა, — ამისათვის მას მოუდიოდა 4 ალო); 4) დავითო ბურდული (1 უღელი კამეჩი, ღამისა და დღის მეხრე, — მოუდიოდა 4 ალო); 5) ფარნაოზ წიკლაური (1 უღელი ხარი,

დღის მეხრე, — მოუდიოდა 2 ალო) და 6) ღვეან ბურდული (დღისა და ღამის მეხრე, მოუდიოდა 3 ალო). სულ ამ გუთნეულში $22\frac{1}{2}$ სამუშაო დღიდან $6\frac{1}{2}$ დღე არსენასთვის უნდა ეხნათ, 3 პეტრესთვის, 4 ხთისოსთვის, 4 დავითოსთვის, 2 ფარნაოზისთვის და 3 ღვეანისთვის. მიჰხედე თავის ალოსა 232,18 მიჰხედე შენს საქმეს.

ალული 61,2 კაცის სახელია.

ამაგდარი 197,22 ვისაც ამაკი გაუწევია, მიუძღვის. უცხო წარმოების გაუგებრობის ნიადაგზე გაკეთებულია **მომამაგდარე** 68,24 იმავე მნიშვნელობით (შდრ. იჯარადარი და მოიჯარადრე, ჩალვადარი და მეჩალვადრე, ბაირახტარი და მებაირახტრე და მისთ.).

ამაზრზინავი 52,5 ნ. აზრზენა.

ამოღერება ამოღება (ხმლისა ქარქამიდან); **ამოღერებული** 60,15. **ამოცენ(ებ)ა** ამოსვლა მცენარისა; აქედან: **ამონაცენი** 41,26.

ამტუტება არევ-დარევა; **ამტუტებავ** 17,13 აურევ-დაურევი-**ამქარი** 48,19 თანამოსაქმე, ერთი ხელობის ხალხი.

ანალივები 102,25 ნ. ღივ.

ანგარი გაუმადლარი, ხარბი; დაუნდობელი (144,21).

ანდაფი 203,4

ანდე საორიენტაციო ალლო არემარეში; **ანდით მოვდივარ** 13,15 ბუნებრივი ორიენტაციით მოვდივარ.

არამი (საწინააღმდეგოა ალა-ისა) რაც კაცს წესით არ ერგება; აქედან: **არმოზა** 86,30.

არანისი 179,3 სოფელია დუშეთის მხარეს.

არმინდა 278,11; 286,11 ქალის სახელია.

არმოზა ნ. არამი.

არყი 227,25 ხეა ერთი.

ახი: **ნაასი** 183,28 ნაასალი, მეასელი.

ასახელება რომელიმე სალოცავის სახელზე (როგორიცაა მაგ. ლაშარის ჯვარი, კოპალა, იახსარი) შესაწირავი საქონლის აღთქმა (უმთავრესად ხარისა); **აუსახელებ** 44,33 ავუსახელებ, შევსწირავ.

ასახდომად 81,30 ასავალად.

ახტამი 247,14; 425,21 „დიდი ნიჩაფი რკინისა, პურზე ნაცრის დასაყრელი“ (ვაჟა).

ასუსუებს 259,31 აჩუმებს, აწყნარებს.

აუგიანი 61,6 საძრახიანი, სირცხვილიანი.

აუსახელებ ნ. ასახელება.

აფთარი ჰიენა, მგელ-კაცი (ცხოველია); **აფთრად მოპყრობა** 98,22 უწყალოდ მოპყრობა.

აკით 47,33 აქიდან.

ალა 80,4 ხაზეინი, ბატონი (ნ. ბალილა).

ალივება ლივის გამოლება; **ანალივები** 102,25.

აყვავება, **ანუ აყოვება** (სუფრისა) 64,27; 165,9 სანოვავის მოტანა სუფრაზე, სასმელ-საჭმელის დაგება სუფრაზე.

აჩქამება 42,3 ხმის გაღება, ხმაურობის მოდენა.

აჩქროლება 121,27 ატოკება, აღტყინება.

აძრახდომა დალაპარაკება, ხმის ამოლება; **აძრახდა** 189,16; 332,12 ალაპარაკდა.

აწმყო 275,19 ახლანდელი დრო.

აწუნტება ამყრალება, არევ-დარევა. **ააწუნტია** 111,11 ააწუნტე-ა.

ახდომა ასვლა; **ასახდომად** 81,30 ასავალად.

ახეჩა ახლეჩა; **აეხეჩათ** 164,1 აეხლიჩათ.

ახ-ი: კუთვნილი, რაც ერგება; **ახში** მაინც, იძულებით; **მეც დამაკვეხა ახშია** 181,12 მადა ამიძრა ახშია.

ახუნდი 3,3 თეოლოგოსი, სჯულის მცენიერი (მაჰმადიანებს შორის).

ბ

ბაზაზი 84,14; 320,34 მეფართლე, ქსოვილთ გამყიდველი; აქედან: **ბაზაზ-ხანა** 192,7 დუქანი ან მაღაზია, სადაც ქსოვილებს ყიდიან.

ბაიყუში 343,12 სულელი, გაუგებარი.

ბალი დიად; **ბალი დაუკრა** 8.10 დასტური დასცა; **ბალი ალა** 325,32 დიად, ბატონო.

ბაკი-ბუკი 22,24; 181,11; 276,8
 ბაკიაობა, კვებნა, ტრაბახი.
ბაქვა: ჰბაქავს და ებრძვის
 ხმა იღუმალი 255,13.
ბაშუსტა 299,17 ბატონი ბრძან-
 დები!
ბახი-ბუხი 181,25 კვებნა.
ბაჯბაჯი უშნო სიარული სქელი
 რისამე: დათეები მობაჯბა-
 ჯებენ 169,6.
ბდღვერი 20,30 ბდღვირი, ჰაერში
 ბლომად გაბნეული მტვერი.
ბდღვნა 241,15 ბტყვნა, ფრთებისა
 და ბუშბლის გაცლა.
ბეზო 61,19 ბებია.
ბედენა განსხვავება; გავაბედენო
 214,31 განვასხვავო.
ბელადი 43,1 მეთაური ომში, წი-
 ნამძლოლი.
ბელზეული 108,22 ბელზებული,
 ეშმაკთ მთავარი (სახარების მი-
 ხედვით).
ბერდია 34,17 კაცის სახელია.
ბერო 239,8 კაცის სახელია.
ბექთარი 275,9 ომის დროს ჩასაც-
 მელი ჯაჭვის პერანგი.
ბექი გორაკი; ბექობი 138,7 გო-
 რაკებიანი ადგილი.
ბექი ქსოვაში სახმარებელი იარა-
 ლი; ნაბექი დაბექილი (ქსოვის
 დროს); მიწყობილი, შედგენილი
 (230,7).
ბილანი 298,25 გულ-უბრყვილო.
ბისტი ძველებური წვრილი ფული;
 ერთ ბისტსაც ნუ მომცემ
 83,19 ერთ კაპეიკსაც ნუ მომცემ.
ბიწილა ნ. იწილა-ბიწილა.

ბიქოს 63,33 გაკვირვების დროს
 სათქმელი სიტყვაა.
ბლუკუნი 101,9 სიტყვების ვერ
 თქმა სწორად და გასაგებად.
ბმა: მობმა გზისა გზაზე დადგომა;
 „ერთს რასმე მინდორს მოება“
 81,35.
ბოინი 10,12; 230,24 გროვა, კრე-
 ბული (ხალხისა, ფრინველისა).
ბოლქვი 168,31 კრებული, ხროვა.
ბოფირი 31,31; 91,23 ხმაურობა,
 ყრიამული; ბოფირება ჩოჩქო-
 ლება, შფოთება; აბოფირებ
 63,29.
ბორბალა 206,30 მთაა (სადაც სა-
 თავე აქვს ფშაეის არაგვს, იორსა
 და ალაზანს).
ბოტება დიდი ნაბიჯებით სიარული
 (დიდი ცხოვლისა); **მიაბოტებდენ**
 160,34.
ბოში 64,18 ფონე, მოშვებული,
 არა მაგარი.
ბოძი: დედა-ბოძი 66,24 მთავარი
 ბოძი სახლში.
ბოზვი 154,28 ბოხი, მსხვილი ხმა.
ბრაწი 201,32 „უცვეთელა. მცენა-
 რეა“ (ვაჟა).
ბრეშა 36,32; 199,17 ბღვერა,
 მრისხანე გამომეტყველება.
ბრთხილი ფოთხილი; **ბრთხილად**
 269,26; **უბრთხილდენ** 269,18.
ბრიყვი 3,23; 130,12 გაუთლელი,
 უბეში.
ბრუტ-დასეული 109,28 ბრუ-და-
 სხმული.
ბრჯღალი 139,36; 215,6, ანუ
ბჯღალი 123,11; 160,5 ბრჭყა-

ლი (დიდი ცხოვლისა, ან დიდი ფრინველისა).
ბტყენა ბღღენა, ფრთა-ბუმბულის გაცლა; **გაბტყენილი** 242,3.
ბუერ ნ. ნაბუერი.
ბუერა 42,3 ბორხვენა, მცენარეა ფართო ფოთლიანი.
ბუზმენტი 68,10 ოქრო-მკედით ან სირმით ნაქსოვი თასმა.
ბუზურა 160,28 ბუზი,
ბუმბულა 297,30 მჩატე, ქარაფ-შუტა.
ბურანი 88,16 საშუალი მდგომარეობა ძილსა და ფხიზილს შუა.
ბურღღნა ნ. გაბურღღნა.

გააგელაო ნ. გელება.
გაბედენება განსხვავება; **გავაბედენო** 214,31 განეასხვავო.
გაბტყენილი 242,3 ფრთებ- და ბუმბულ-გაცლილი.
გაბურღღნა მიღწე-მოღწეა; **გაბ-ბურღღნის** 31,4.
გაგერშვა: გაწაფვა, გაწვრთნა; **გაუგერშია** 219,21 გაუწვრთნია.
გადათხევა გადაკარგვა; **გადაითხია** 62,26 გადაიკარგა.
გადამთიელი 301,13 მთას გადაღმელი, უცხო.
გადარეცილი 308,16 გადაღუნული.
გადაძრახება გადალაპარაკება; **გადაეძრახნენ** 92,16 გადაელაპარაკნენ.
გადახდომა გადასვლა; **გადაჰხედოდა** 139,12 გადაჰსვლოდა.

ბულრანაობა 198,7 ბულრაობა, რქებით მიწის თხრა და ყვირილი.
ბუზი 100,31 მონახვეტი ჩალა-ბულა; **საბუზი** 127,16.
ბლავ: **მბლავანი** 65,20 რაც ბლავის (ხარი, ფური, კამეჩი).
ბლარტი 299,20 ბარტყი.
ბღერტა ბერტყა. „ტყეს ჩაებღერტა ფოთოლი“ 316,23 ტყეს ჩაებერტყა ფოთოლი.
ბღუჯ-ი 241,30 ერთი ხელის აღება; **ბღუჯვა** 55,9 ხელის მაგრა ჩაქიდება.
ბჩხილი 310,18 ფრჩხილი.
ბჯღალი ნ. ბრჯღალი.

ბ

გაზი 168,10 ბრჭყალი (ფრინველისა, ნადირისა).
გათაული 41,9 გათავებული.
გათქვირებული 122,29 ძალზე გასუქებული.
გაკრიახება კრიახად ქცევა; **გავაკრიახო** 83,13.
გალა 225,9 გალო, წვივის ძვალი.
გაღეშვა ძალზე გაძლომა; **გასაღეშად** 158,6.
გამლამი 402,15 მგრძნობიარე, შემბრალებელი (?).
გამტლოშვა გალოკვა კოცნისას, მეტის მეტად კოცნა; **გაუმტლოშია** 64,16.
გამოტყვრომა გამოსქდომა, უეცრად გამოჩენა; **გამოტყვრა** 80,30 უეცრად გამოჩნდა, **გამოუტყვრათ** 71,6.
გამორჩევა სწორებში წყევლაა;

გამოერჩიეთ სწორებში 333,18 სწორებს დააკლდით, სწორებს გამოჰსხლტით.

გაქონლა 242,5 შიგნეულთა გამოულთ.

გამოჯეკილი 297,20 გამობრძმედილი, გამოწაფული.

გამქავრება გაქარვება, გაქრობა; გამქავრდა 135,19.

გამხვივებულთ 141,17 გაძლიერებულთ.

განალამც 80,27 არა თუ.

განება: ვეგანებთ 13,16 პირდაპირ მისკენ მივიღივარ; ვეგანებოდი 53,10.

განაპოზთ 78,6 გაპოზილი. ნ. პოზება.

განიუება დაჟინება; გაინიუება 162,17 დაჟინებ, ამოიჩემებ.

გარეგვნა გაყრევივება ფოთლებისა და ნაყოფისა; დაღუბება, გაჰრეგვნე 111,7.

გარეწარი 275,14 გარე-გარე მავალი, თავისიანთათვის ინტერესმოკლებულთ.

გარინდებულთ 110,2 დაბნედილი, გონება-მიხიდილი.

გაროზგილი 300,3 ნაცემთ.

გასალეშად ნ. გალეშება.

გასარჯება (გასჯა'დან) გარჯა, შრომა; გაისარჯენთ 14,9 იშრომეთ.

გასუქ-გალაღეთ 39,21 გასუქეთ და გალაღეთ. ნ. ლაღთ.

გატლოშება ნ. გამტლოშება.

გაქუსლა 338,6 (ცხენთ) გააქენა ქუსლის კვრით.

გარემება: არ გააჩემო ხმა არ ამო-

ილო, კრინტი არ დასძრა; გააჩემო 195,9 გააბეზრაო (?).

გაცრცვილი 300,3 გაძარცული, ფოთლებ-დაყრევივებულთ.

გაწინწილება წილ-წილად დაყოება: გაწინწილა 151,10 წილ-წილად დაიყო, გაინწილა.

გახედნება გახედება; გაჰხედნებს 30,11 გაჰხედავს.

გახდომა: ვილაცეებაც გაუხდათ 188,20; 345,25 ვილაცეები წაიჩუბნენ.

გეგენა 247,3 კაცის სახელია.

გეზთ 81,24 მიმართულება გზისა; გეზად 336,33 ირიბად, ცერად, არა სწორად.

გელება ქანება, ქნეება; გელებს ლურჯასა (მი)აქანებს ლურჯას; გააგელაო 296,28 გააქანაო, გააქენაო.

გენუკავ 260,19 გემუღარებთ, მეტის მეტად ვთხოვ; გენუკავთ 228,20.

გერგეტი 94,26; 122,32 მყინვართ, ყაზბეგის მთა.

გერშ ნ. გაგერშება.

გზა: გზად მიტეება გაშეება; გზად არ მიტევიდი 38,6 გზაზე არ მიშევიდი.

გზიანი 26,4: 312,10 ქვეიანი.

გიგია 144,24; 284,8 კაცის სახელია.

გლახა მათხოვართ, მთხოვარა; გლახური 70,22 მათხოვრისებრთ.

გოგრა კვახთ; გადატნით: თავთ. გოგრა-ბზიანი უქკუო, თავში რომ ბზე აქვს, თავ-ქარიანი.

გონ-წარნი (სახელობ. ბრუნვაში არ იხმარება) გონი, სალი აზროვნება; **გონ-წართ არის** კჳუაზება, გონზეა; **მოაგონწრეს** 313,20 გონს მოიყვანეს.
გორის ფხა 102,22 გორის ზურგი.
გორკა 343,9 სიტყვა, რომელსაც გაიძახიან ქორწილის დროს, რომ აიძულონ სიძე-პატარძალი, ერთმანეთი გადაკოცნონ. (რუს. горько).
გორველა 188,6 სარვეველა მცენარეა, პარკიანი, რომელიც მრგვალ მარცვლებს იხამს და პურში ერევა.

გოხი 63,7 დიდი ქვა; ლოდი.
გრკალი 229,22 რკალი.
გულა 43,11; 69,11; 296,11 თხისა ან ხბოს ტყავი სასაგძლედ გაკეთებული (მეცხვარეთა და მოგზაურთათვის); **ფხროკის გულა** 73,21 გამხმარი გულა, გაფხროკებული.
გულანი 278,2 სოფელია ხევსურეთში; **გულანის ჯვარი** 32,15 სალოცავია ხევსურებისა. ნ. ჯვარი.
გურჩი 335,3 ქვა სანაყი, ფილთაქვა.
გურჯი 102,18 ქართველი.

ღ

დაარავება „არა“ს თქმა, გადათქმა, უარყოფა; **დავიარავებ** 278,12 არას ვიტყვი, უარს ვიტყვი.
დადეღლებული 127,18 დედლად გამხდარი.
დაენუკვება 303,1 სთხოვს.
დავათათბირე 334,19 დავიყოლიე, დავითანხმე.
დავიარავებ ნ. დაარავება.
დავიხელთო 14,16 „გავგიჟდე“ (ვაჟა).
დავლათი 45,22 ქონება, შეძლება, მოხერხება.
დავწუხდი 441,1 დავლონდი უნახველობით, მომენატრა ნახვა.
დაზრობა გაყინვა (ცხოველისა და მცენარისა); **დაუზრეთ** 235,27.
დათირება გაჩუმება, დამშვიდება (ატირებულისა, აღელვებულისა); **დასათირებლად** 162,9.

დაკვრა ბალისა 8,10 ჰოს თქმა, დასტურის დაცემა; **დაკვრა კვერისა** დამოწმება, დასტურის დაცემა; **კვერისა დასაკვრელადა** 209,31.
დალაბანდი დოლი; „დალაბანდს უკვრენ“ 161,20; **მედალაბანდი** 173,10 მედოლე.
დამწაზრული 66,13 ლამაზი, დახატული, დამშვენებული.
დანავსვა ნ. ნავსი.
დანელება (ოჯახისა) დავსება; **დანელდა** 71,3 დავისო.
დანთქმა ჩაღრჩობა (წყალში); **დანთქებიან** 91,18.
დარანი 230,28 სამალავი (შიშიანობის დროს თავის შესაფარებლად, ჩვეულებრივ ციხის ქვემო სართულში).
დარახტული 276,9 ნ. რახტი.

დარბაზი 66,24 ზალა; **დარბაზის კარი** 63,20 ალაყაფის კარი, ქიშკარი.
დაროშვა (სიტყვისა) უთავბოლო ლაპარაკი; **დაუროშია** 64,20.
დახათირებლად ნ. დათირება.
დახაშურები 19,18 სასწრაფო.
დახაწველა დასაწველი, რომლითაც დაიწვება; **დასაწველანი** 66,11 აქ ა კნინობითის ფორმის მაჩვენებელია.
დახტური 432,10 ხატის მსახური, რომელიც ლუდს ხარშავს (დასტურობა რიგ-რიგად მოუდის სოფლელებს).
დაუნაშავარი 4,19; 6,21 უდანაშაულო.
დაფ-დაფი 4,18 საკრავი იარაღი, ორსავე მხარეს ტყავ-გადაკრული ჯოხების საცემად.
დაფარფატებდენ ნ. ფარფატი.
დაშ(ვ)რომა ჩადენა; **დაშვრება** 289,30 შვრება, ჩადის.
დაშრომა დაშრობა; **წყალ-დაუშრომელთ** 103,19 წყალ-დაუშრობელთ.
დაჩქლეთა დაფლეთა; **დააჩქლეთინეს** 6,33 დააფლეთინეს.
დაცარული 30,1 უკან წასული, წამხდარი; **დაცარა** კარგად არ წაუვიდა საქმე.
დაძაგრული 55,2 მაგრად დაქერილი.
დაწამება: **ახლად წვერ-დაწამებული** 176,8 ახლად წვერ-დასხმული.
დაწიმწმეს 295,21 ძალიან გაავსეს (?).

დაწროლა: **ზედ დასწრწის** 270,29 ზედ დასძრწის.
დაწუხება: **დავწუხდი** 441,1 მომენატრა.
დაქრეხილი 198,4 ხუჭუქი, დაგრეხილი.
დახანხალებდა 232,21 უშნოდ დაფრინავდა.
დახირება: **დამეხირება** 202,34 დამებჯინება.
დაჯარბულან 157,35 დაქუჩებულან.
დგანდგარი 52,9 დიდი ხმაურობა, ზანზარი, გრიალი.
დედა-ბოძი 66,24 მთავარი ბოძი სახლში.
დედალი: **დადეღლებული** 127,18 დედალსავეთ გამხდარი.
დევი 52,7 მდევი.
დეკა 205,12 ერთგვარი შყერია, რომელიც მთაში იცის და მიწას გაერთხმის ხოლმე.
დეღგმა 46,30; 62,8 კოკისპირული წვიმა.
დვრინავდა 142,15 ლულუნებდა (მტრედი).
დიაცი 37,15; 43,9 დედაკაციკოლი.
დრინჯი 315,32 დინჯი.
დროშიონნი 54,12 დროშის მზიდენი.
დუმ ნ. მედუნლე.
დუნე: **დაუდუნდება** 30,10 მოუდუნდება, უღონო შეექმნება.
დუნია 274,5 ქვეყანა.
დურდნა: **ნადურდნი** 127,35 უხეიროდ გათლილი (?)

ქ

ელაკლუკება ნ. ლაკლუკი.
ენძელა 139,15 ყვავილია.
ერთი..., **სხვა** 182,11-12 ერთი...,
 მეორე; **ერთი სხვას** 149,17
 ერთი-მეორეს, ერთმანეთს; **ერთი**
სხვისას 168,30 ერთი-მეორი-
 სას.
ეტალოს 244,35 ეფაროს.

ეფენდი 3,5 ბატონი.
ეკიმბაში 173,18 სოფლის ექიმი,
 მატყუარა ექიმი, რომელიც შე-
 ლოცვებითა და მკითხაობით-
 სწამლობს ხალხს.
ეპვი: ვიეპვე 335,28 ვიფიქრე.
ეხი 229,18 გამოქცეული.
ეჯიბი 66,22 თავი მაყარი.

კ

ვაგლახი ვაიმეს ძახილი; **დაივაგ-**
ლახა 13,30 დაიძახა: „ვაგლახ“.
ვადა 129,27 ტარი ხმლისა.
ვაი-ნაჩრობა 107,25; 228,14 ვაი-
 ვაგლახი, ვაი-უბედურება.
ვარიკა (მრავ. ვარიკაები, ანუ ვა-
 რიკეები) 310,19; 324,5 ვარია.
ვარხალალო 229,16 ვარალალო
 (სიმღერაში).

ვეზირი 272,26 მინისტრი, უმაღ-
 ლესი მოხელე მეფესთან.
ვეშაპი 42,2 დრაკონი (ზღაპრული
 ცხოველი).
ვიდრემდე: მინამ..., **ვიდრემდე**
 112,1 მანამღი, სანამ.
ვინამ(ა) 13,30 ვილამაც, ვილაცამ.
ვიჩინა 179,2 ლორი.
ვლა: ულის 327,29 უვლის.

ც

ზანდუკელი 180,3 გვარია (ზან-
 დუკლები არანისში ცხოვრობენ,
 დუშეთის მახლობლად).
ზარხოში: შეზარხოშდენ 162,33
 შექეფიანდენ.
ზეზერე 39,35 ზერეღე.
ზექუა 55,18; 286,10 ქალის სა-
 ხელია.
ზვარ-ი (მრ. ზვრები) 68,14 დიდი
 ვენახი.
ზვარა 186,15 ზვარაკად შესაწი-

რავი (ხარი); **ზვარაკი** 272,36
 შესაწირავი ხარი.
ზმანება: ეზმანა 110,30 ესიზმრა.
ზმუიან 63,4 ყვირიან (ძროხები).
ზრზენა ნ. აზრზენა.
ზრახვა ნ. ძრახვა.
ზრობა 297,19 ყინვა (მცენარისა-
 და ცხოველისა).
ზუჩი 4,10 რკინის თავ-სახურავი
 ომში სახმარებელი.
ზღუბლი 94,28 ზღურბლი.

თ

თავად 31,35; 41,17; 207,20 თეი-
თონ.
თავაზა 206,28; 227,27 თავმდაბ-
ლად მოკითხვა.
თავდაყირას 328,3- თავ-დაღმა და
ფეხ-აღმა.
თავის-მკვლელი 60,10 ვინც თავს
იკლავს.
თავ-კაუნა 223,27 თავ-მოკაული
(ნისკარტის მოყვანილობის გამო).
თავკვე 56,17 ანუ პირ-თავკვე
41,34 ზევიდან ქვემოთ, მდინა-
რის მიმდინარეობის მიხედვით.
თათბირ: დავათათბირე 334,19 და-
ვიყოლიე; თათბირი 56,18 ბჭობა.
თაკილობს 70,21 უკადრისობს, თა-
ვისი ღირსების შეუფერებლად
მიაჩნია.
თამთამი გააქვს 247,16 ირხევა,
ინძრევა.
თანდილა 16,11 კაცის სახელია.
თასით შეწყალება 289,33 თასით
მოხსენება მიცვალებულისა.
თახთახი დიდი ცემა (გულისა);
უთახთახებდათ 19,20 უცემდათ.

თვალ-შურთხი 48,10; 66,14;
277,11 შურთხის მსგავსი თვა-
ლების მქონე, თვალ-ჭრელი. ნ.
შურთხი.
თვლა ლექსებისა ლექსების თქმა,
ლექსების წარმოთქმა; სთვლი-
დენ 25,12.
თიკვი 116,31 მზვარი, ძონძი, ჭინჭი.
თირება მშვიდება, წყნარება (მტი-
რალისა, აღელვებულისა); ვათი-
რებ 202,19; დასათირებლად
162,9.
თოთია 54,27 კაცის სახელია.
თოთქორი: შათოთქორება 66,2
შეყრა ხმაურობით, აურ-ზაუ-
რით, აფორიაქება.
თული 12,14 ყაჩაღი.
თქაფა-ოქუფი 13,37 ფეხის ხმა (უმ-
თავრესად ცხენისა).
თქვ: მოთქომი 285,17 მოქმელი,
აგტორი.
თქვერ / თქვირ: გათქვირებული
122,29 ძალზე გასუქებული.
თხევა: გადათხევა გადაკარგვა; გა-
დაითხია 62,26 გადაიკარგა.

ი

იალალი 197,23 ზაფხულის საძო-
ვარი მთაში.
იღუმალ ნ. მეღუმლე.
იოგი 301,7 სახსარი (მაგ. თითებ-
ზე).
იტურნა 442,24 გაჩუმდა, გაინაბა.

იფანი (მრ. იფნები) 34,31; 43,35;
288,4 იფნის ხე, კობიტი (ხე).
იქით 63,35 იქიდან.
იწილა-ბიწილა 403,5 ბავშვების
ერთ-ერთ თამაშობაში სახმარე-
ბელი სიტყვებია.

ბ

კაბალახი 58,24 ყაბალახი, ერთ-გვარი თავ-სახურავი, გრძელ ტოტებიანი.

კავ: თავ-კაუნა 223,27 თავ-მოკაული (ნისკარტის მოყვანილობის გამო).

კამპი 181,15; 338,2 კბენა ცხენის მიერ (ანდაზაა: „მწიხლავს წინიდანაო, მკამპავს კი უკანიდანაო“, ე. ი. ცხენმა თუ წიხლი იცის, წინიდან უნდა მოექცე, ხოლო კამპვა თუ იცის — უკანიდანაო).

კანჭური: მე ფეხი ავიკანჭურე 181,21 მე ფეხი ავიღე (ტკივილის გამო).

კაპარტი 295,29 ისრების ბუდე.

კარახანა 26,9 სასმისია ერთგვარი.

კარგი ყმა მამაცობის თვისებათა მქონე მოყმე; **საკარგყო** 309,6 ბრძოლაში თავ-გამორჩენილი კაცის სადღეგრძელო.

კარი ნ. ჟამ-კარი.

კაცი ქმარი; **ჩემ კაცი** 48,18 ჩემი ქმარი; **საკაცე** 300,23 სხეულის ან მკედლის წასაღები; **ნ.** კიდევ უკაცრევი.

კვერის დასაკვრელად 209,31 დასადასტურებლად.

კი ვერ..., **განალამც** 80,27 ...ც კი ვერა, არამც თუ...

კრკიტი დაცქერა მეტის-მეტი დაკვირვებით; **(გ)უკირკიტები** 229,19 ვუცქერდი ძლიერ, მეტად ვაკვირდებოდი.

კლ: **მკლეობა** 234,30 ნაკლებობა, რომ აკლია.

კლერტი 269,28 ფოთლებ-გაყრენებული (ტოტი), ან მარცვლებ-გაყრენებული (მტევანი).

კმარა 127,20 ქალის სახელია.

კოში 140,9 ერთგვარი ჭურჭელია ხისა, ლუდის ხარშვის დროს სახმარებელი.

კრთუნება 199,34 კრთომა.

კრიახ-ი უმცენარეო ადგილი; **გავაკრიახო** 83,13 კრიახი გავხადო (აქ: სულ გადავმკა).

კულავ 88,10 გაისად.

კუმეტი 198,9 კვიმატი, მარცხიანი.

კუნკრუხ-ი (ცხენისა) 336,27; **მოაკუნკრუხებს** მერანსა 179,25 მოაჩაკჩაკებს.

კუნჭვა 55,7 კუნტვა, მალვა.

კურატი 44,9 ან **კურეტი** 198,7; 198,30 უღელ-დაუღებელი ხარი, რომელიც სამსხვერპლოდაა შეწირული.

ღ

ლაბუხი 397,2.

ლაკლუკი: **ელაკლუკება** 271,1 პირში ეფერება, პირ-მოთნეობას იჩენს მასთან.

ლამი 107,29 სილა; **ნალამი** 337,2 დასილული, დალამული.

ლამუნი: **ელამუნება** **კოცნად** 113,3 ცდილობს, რომ აკოცოს.

მეჩეთი 3,6 მაჰმადიანთ სამლო-
 ცველო.
 მეცხედრე 328,22 თანა-მეცხედრე,
 ცოლი.
 მეჭიანურე 173,12 ჭიანურის დამ-
 კვრელი.
 მეხ-ი: მეხი-მედგარი ნ. მედგარი;
 გამეხებული 106,32 მეხივით
 (მძლავრი).
 მზია 48,8 ქალის სახელია.
 მთა: გადამთიელი 301,13 მთას გა-
 დამელი, უცხო.
 მიბოტება: მიაბოტებდენ 160,34
 დიდ-დიდ ნაბიჯებს დგამდენ.
 მიეთ-მოეთობა 257,6 მიღებ-მო-
 დება; ჰმიეთ-ჰმოეთობ 257,6
 მიედებ-მოედები.
 მიფჯარდი 53,13 ზედვე მივედი,
 მეტად დაფუახლოვდი.
 მინაგვარება 42,2 მიმსგავსებუ-
 ლები.
 მინამ... ვიდრემდე 112,1 მანამ...,
 სანამ.
 მინატყუციები 207,25 მინადები,
 მიკრული.
 მისანი 59,34 წინასწარ შემტ-
 ყობი.
 მისვლა: მისდის ყურში 33,8 ეს-
 მის.
 მიტყუცება მიღება, მიყოლება; მი-
 ნატყუციები 207,25.
 მიტოლება 4,16 მიფარება.
 მიტორვა ხელებით ცემა; მიტორეს
 104,33 სცემეს; მიტორა 315,4
 სცემა.
 მიქადლებული 309,35 მიყრდნო-
 ბილი, მიყუდებული.

მიწა-მყარი 15,8 დედა-მიწა.
 მიჯარვა: მიაჯარა 85,13 ზედ მი-
 აწყო; მიფჯარდი 53,13 ზედვე
 მივედი, ძალიან დაფუახლოვდი.
 მიჯორა 315,6 გალანძლა.
 მკა: მომკალი 85,5 ვინც მკის,
 მკელი.
 მკლეობა 234,30 ნაკლებობა, რომ
 აკლია.
 მოამაგდარე ნ. ამაგდარი.
 მობაჯბაჯებენ 169,6 ბაჯბაჯით
 მოდიან.
 მოგონწრება ნ. გონწარი.
 მოება (მინდორს) 81,35 დაადგა
 (მინდორს).
 მოთალი 178,37; 322,15; გულის
 ყველია ერთგვარი, დაფხვნილი.
 მოთქომი 285,17 ავტორი, მთქმე-
 ლი.
 მოკუნკრუხება: მოაკუნკრუხებს
 მერანსა 179,25 მოაჩაკჩაკებს მე-
 რანსა.
 მოლა 3,5 კულტის მსახური მაჰმა-
 დიანებს შორის.
 მომკალი 85,5 მკელი.
 მონა: ნამონავარი 136,10 მონად
 ნამყოფი.
 მონიაზე 286,23 მოიმედე, მომლო-
 დინე.
 მოხეჟა 64,33 კაცის სახელია.
 მოხისხლე 64,4 ვისაც სისხლი აქვს
 ასაღები, ვინც შურს იძევს.
 მოფარფატე 223,17 ფართატით
 რომ ფრინავს.
 მოქოთობს 62,15 ქოთით მოდის.
 მოყურიადე 277,28 ყურის მგდე-
 ბელი, ჯაშუში.

მოძახურა 18,24 ანუ **მაძახურა** ხალხის წარმოდგენით რალაც არსება, რომელიც ვითომც ღამით ვინმეს მიუვა კარზე და სახელს დაუძახებს. თუ კაცმა გასცა ხმა ამ დაძახებაზე, მაშინ მაძახურა თავისთვის ჩუმად დასწყევლის მას და სიკვდილს უსურვებს რაიმე სახით (ან თოფისაგან, ან ხმლისაგან, ან კლდეზე გადავარდნისაგან, ან ზევისაგან და სხვა ამისთანას). ვითომც დაწყევლილი კაცი ვერ გადარჩება იმ სიკვდილს, რასაც ის მაძახურა შეუთვლისო. მოძახურას სამჯერ დაძახების ნება არ აქვსო და ამიტომ წესად აქვთ მთაში, რომ სანამ ღამით სამჯერ არ დაუძახებენ, მანამდე შინიდან ხმას არ გასცემენ, — ეგებ მაძახურა იყოს, და არა ადამიანიო (ნ. ამის შესახებ: „წელიწდეული“, I-II, გვ. 152).

მოკრა მოვარდნა დიდი სისწრაფით; **მოიკრა** 63,9.

მსახვრალი 144,34 გრძნეული, ბოროტი.

მტუტ: ნ. ამტუტება.

მუზარადი 275,10; 295,30 ერთგვარი რკინის თავსახურავი, ომში სახპარებელი.

მუსტი 315,5 მუშტი, მჯილი.

მუქარანი 197,4 მოქიშპენი, მეტოქენი, მოჯიბრენი.

მუქთა-ხორები 114,36 უქმად მკამლები.

მუჯღუგუნი 134,2 ჩაკვრა იდაყვით ან მჯილით.

მქისე არა-სასიამოვნო; **მქისია** 53,14 მქისეა; **სახე-მქისენი** 276,4 მკაცრი გამომეტყველებიანი.

მქშინავი 52,7 რომელიც ქშენს (მაგ. გველი).

მღვიმე 90,10; 106,28 გამოქვაბული.

მღილი 29,9 ჩრჩილი.

მყინვარი 206,30 ყაზბეგის მთა (ნ. კიდევ გერგეტი).

მყოზადი 275,19 მოსავალი.

მყოვანი 206,4 რაც ყვავის.

მშვილდ-კაპარჭი 295,29 მშვილდი და კაპარჭი (კაპარჭი ისრების ჩასაწყობი ბუდეა).

მცხოვანი 122,17 მოხუცებული, ქალარა-შერთოლი.

მძივ-ღინკილები 277,10 მძივ ღვინკილები.

მწერელი 102,3 ის, ვის ხელშიც არის თითქო, — ხალხის წარმოდგენით, — ჩვენი წერა, ჩვენი სეგბედი; აქედან: **მწერელთ-შვილი** ანუ **მწერელ-ჩვილი** 127,17 ბეჩავი, საწყალი.

მწურე 276,18 ფსელი (საქონლისა); ლაფი.

მწყაზარი: **დამწყაზრული** 66,13 დამშვენებული.

მხვივანი: **გამხვივებული** 141,17 გაძლიერებული.

მჯილი 57,17 მუშტი.

6

ნაასი 183,28 ნაასალი, მესაედი.
ნაბეჭი 230,7 ჩაბეჭილი, ბეჭით ჩაკეთებული. (ნ. ბეჭი).
ნაბუერი 84,6 ბღღვირი (?); **ნაბუერი** აადინა, მეტად სცემა, დაჩაგრა.
ნადურდნი 127,35 უხეიროდ ნათალი.
ნავსი 80,31; 158,26 ვისი დანახვაც, ან ვისთანაც საქმის დაქერა თითქო ცუდის მომასწავებელი იყოს; **დანავსვა**: „ნუმცვისგან დავინავსებით“ 281,18.
ნაზლობი 313,17 ნაზვაგები.
ნაკეჭნი 122,20 ნაჩეხი, ჭრილობის მქონე, ნაჭრევიანი.
ნალამი 337,2 დაღამული, დასილული.
ნამონავარი 136,10 მონად ნამყოფი.
ნაოხარი 41,7 უპატრონო, დაქცეული.
ნასერი 89,14 ჭალარა.
ნასიბი 109,32 ბედი, იღბალი.
ნაფშრუკი 71,36 უხეიროდ ნაზელი.
ნაჭრთამევი ნ. ქრთამი.
ნალალური 154,23 დანათესის მი-

ხედვით ნაანგარიშევი მოსავალი (?).
ნაჩარ ნ. ვაინაჩრობა.
ნახმეური მიღებული, მირთმეული (სასმელი, საკმელი); **ნუნუა ნახმეური** 331,29 დაღეული ღვინო.
ნახური 188,19 ნახურავი, რაც ეხურა.
ნება-ნებასა 232,22 ნელ-ნელა.
ნეიბი 177,4; 343,24 დიდი მხელე მაჰმადიანთ შორის, მხარის უფროსი.
ნელ-ი: **დანელდა** (ოჯახი) 71,3-დაიგსო.
ნესტარი 133,15 ნეშტარი, ლახვარი (დასტაქრებისა).
ნთქმა: **დანთქმა** ჩაძირვა, დაღრჩობა (წყალში); **დაინთქებიან** 91,18.
ნიაზ: ნ. მონიაზე.
ნიუ: **განიუება** დაჟინება; **გაინიუებ** 162,17 დაიჟინებ.
ნუკვა თხოვნა, მუდარა; **გენუკავ** 260,19 გთხოვ, გემუდარები; **გენუკავთ** 288,20; **დაენუკვება** 303,1 შესთხოვს.
ნუნუა 331,29 ღვინის ეპითეტია.

7

ონი ნ. აინ-ონი.
ონარი 15,24 ხრიკი, მოხერხებული საქმე.
ორ-პირი ხმალი 295,31 ხმალი,

რომელსაც ორივე მხრით ფხა აქვს.
ოლომც 33,27 ოლონდ კი.
ოჩანი 23,10 მუშაობაში ურჩი პი-

რუტყვი (მაგ. ცხენი, რომელიც უმიზეზოდ დადგება, ან ხარი, რომელიც უღელში უკან-უკან იხევს და თავის მეუღლეს არ უსწორდება).

ს

პანჩური პანღური; პანჩური უჭიროს 28,14 პანღური ჰკრას.
 პირ-აქათ 58,25 მთას გადმოღმა (შღრ. პირ-იქით).
 პირ-თავქვე 41,34 ანუ თავქვე 56,17 ზემოდან ქვემოთ.
 პირ-იქით მთას გადაღმა; პირ-იქითული 42,10 მთას-გადაღმური.
 პირი-მზე 42,7 ყვაილია.
 პირმშო 275,11 პირველი შვილი.

ოჯახ-ქორი 154,21 ოჯახ-დაქცეული (საწყევარი სიტყვაა, მაგრამ ხშირად წყველას არ გულისხმობს).

პიტალო 121,12 ცარიელი, მარტო.
 პოხ: განაპოხი 78,6 გაპოხილი (რასაც წასმული აქვს რაიმე ცხიმი: ქონი, ერბო, კარაქი, ზეთი).
 პრაშტი-პრუშტი 343,10 კოცნა ხმაურობის მოდენით.
 პურიშკევიჩი 195,22 შავრაზმელი დეპუტატი მე-2, მე-3 და მე-4 სახელმწიფო სათათბიროში.

ქ

უამ-კარის არევა 299,32 დავთრე-

ბის არევა, საქმეების აწეწა.

ღ

რაიბულა 200,17 „კაცის სახელია“ (ვაჟა).
 რაკი რა თქმა უნდა არ; სხვებს რაკი აკლდა შვენება 125,34 რა თქმა უნდა, სხვებსაც არ აკლდა შვენება.
 რამ 271,19 რამე, რალაც.
 რამტონი 156,2 რამოდენი.
 რაში 181,4 ზღაპრული ცხენი, მეტად მალი.
 რახტი 149,5 აღვირის მორთულობა (ვერცხლის სამკაულები, ეყენები

და სხვ.); დარახტულები 276,9 რახტით მორთულები.
 რეგვნი 95,29 გამოუცდელი, სულელი; სირეგვნი 83,26 სისულელე.
 რეგვნი გაყრეინება ფოთლებისა და ტოტებისა; გაჰრეგვნი 111,7.
 რეცხ ნ. სარცხი.
 რიდე შალის თავ-სახურავი; „შავის მანდილის რიდე“ 53,12.
 როზგ-ი: გაროზგილი (ბუნება) 300,3 ნაცემი, გალახული.

როკვა 66,31 ცეკვა; შეროკდა 8,33 შეთამაშდა.
 როშ: დაროშვა სიტყვისა 64,20 უთაებლო სიტყვების თქმა, უაზრო სიტყვების წარმოთქმა.
 როჭო 213,4; 217,22 მთის ხობობი.

რუმბი 163,21 დიდი ტიკი, ხარისა ან კამეჩის ტყავისა.
 რქა-წითელი 345,28 ვაზია.
 რჩევა: გამორჩევა სწორებში გამოსხლეტა სწორებში; გამოგრჩეთ სწორებში 333,18 გამოჰსხლტით სწორებს.

ს;

საბუჩე ნ. ბუჩი.
 სადამ 62,26 სადლაც; ძლივ სადამ 54,29 ძლივს როგორღაც.
 სათალი 178,37; 322,15 გვერდის ნაწილი თევზისა (უმთავრესად ზუთხისა), დაშაშხული.
 სათოფური 47,29 თოფის გამოსაყოფი სარკმელი ციხეში.
 საით 104,10 საიდან, როგორ.
 საითკეც 63,34 საითაც.
 საკარგყმო 309,6 კაი ყმის სადღეგრძელო.
 საკაცე 300,23 სნეული კაცის, ან მიცვალებულის წასაღები.
 საკიდელი 66,20 ნაჭა, ჯაჭვი კერაზედ.
 სალამი მოკითხვა; სალამით 7,8; 29,10 მისალმებით; სალამ-ქალამი 336,37 მისალმება და ამბის გამოკითხვა.
 სალუდე 289,2 შენობა ხატში, სადაც ლუდს ხარშვენ.
 სამ 15,5; 65,25 სადლაც, სადმე.
 სანდუა 54,4 ქალის სახელია.
 სანიკა 187,4 კაცის სახელია.
 სარცხი 68,16 ქვევრის გამოსარცხი.

სასვაოდ 69,16 სვაეისათვის.
 სასწორი საწონი; სასწვრისა 234,33 საწონისა.
 სატოპად ნ. ტოპვა.
 საფერხე 296,27 საჯდომი ცხენი.
 საფლაშუნოდ ნ. ფლაშუნი.
 საფხეკელი 247,14; 425,19 „რკინის პატარა ნიჩაფი, ვარცლში ცომის ასაფხეკად სახმარებელი“ (ვაჟა).
 საყმო 288,20 რომელიმე სამლოცველოს მოსავი ხალხი (მაგ. ლაშარის ჯვრისა). ხატი მთიელებს „ბატონად“ ჰყავდათ წარმოდგენილი და მისი მლოცველნი — „ყმებად“, ანუ „საყმოდ“.
 საწიწკარად 214,24 ძვალზე შერჩენილი ხორცის გამოსარჩევად, ძელის სახრავად.
 სახელ-ი ნ. ასახელება.
 სახრვა ნ. მსახერალი.
 საჯარე 46,9; 47,7; 287,30 ადგილი ხატში, სადაც ხალხი იკრიბება.
 საჯაყი 288,23 სასირცხო.
 სერი 9,31 სანახაობა, გასართობი ამბავი.

სვაფი: სასვაფოდ 69,16 სვაფის-თვის.
სვე 138,2 ბედი; სვიანი 138,2 ბედნიერი.
სინა 278,20 რკინა.
სიპი 34,31; 35,5; 164,1; 252,26 ფიქალი, შიფერი, ფიცარივით ბრტყელი ქვა.
სირეგვნი 83,26 სისულელე.
სიჩათლახე 288,25 უხეირობა, სი-ცუდე.

სიხნეშე 95,10 სიბოროტე (?) (შდრ. ძვ. ქართ. „ხენეში“).
სპეროზა, სპეროზია 206,30; 232,32 კლდიანი მთაა ალაზნის თავში.
სრა 172,34 ან **სრა-სახლი** 4,12; 7,3; 141,25; 163,28 ძვირფასი სახლი, სასახლე.
სტანია 152,12 ახლავს.
სხვა 149,17; 168,30; 182,12; 184,30 მეორე (ნ. ერთი..., სხვა).

ტ

ტაბლა 289,33 მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად დამზადებული და გაწყობილი სასმელ-საქმელი.
ტაგანი (მრ. **ტაგნები**) 122,21; 432,9 ხის ვედრო, რომელშიაც ფურს წველენ.
ტან: **სტანია** 152,12 ახლავს.
ტარასტა 186,34; 344,15 ეკლესიის მდებარე მოსამსახურე, სტაროსტა.
ტაროსი 83,35 ამინდი.
ტატანი ჰორიზონტი; **ტატნად** 207,4 ჰორიზონტზე.
ტერფი 56,16 ფეხის ქვეშა ნაწილი, რომელიც მიწას ედგმის.
ტეხა შახისა: **შახს არ იტეხდა** 182,3 დამარცხებისა ან წყენის შემდეგ ისე მოჭკონდა თავი, ვითომც არაფერიყო.
ტივი: **მეტივეური** 345,20 სიმღერა უნდა იყოს ერთგვარი, მეტივეებისა.

ტიმოშკინი 195,22 შავრაზმელი დეპუტატი იყო სახელმწიფო სათათბიროში.
ტინი მაგარი კლდე; **ტინიანი** 313,15.
ტკუც: **მიტკუცება** მიდება, მიკვრა, მიყოლება; **ფიქრი ფიქრს მინატკუცები** 207,25.
ტლოშვა ნ. მტლოშვა.
ტოღება ფარება; **ჭსტოღია** 17,6 მასთან ამოფარებულია; **ეტოლოს** 244,35 ამოფარებული იყოს მასთან.
ტოპვა წყალში სიარული; **სატოპად** 81,27.
ტორი 13,28 ცხენის ფეხი; **მიტორვა** 104,33; 315,4 ცემა ხელით.
ტრელი 284,14 ლაჩარი, მშიშარა; **ტრელობა** 277,34 სიმხდალე, მშიშრობა.
ტურნ: **იტურნა** 442,24 გაჩუმდა, გაინაბა.
ტურტური 228,15 ჩურჩული, გაუგებრად გამოთქმა.

ტუში 186,4; 343,6 მუსიკის და-
კრა სადღეგრძელოს შემდეგ
ქეფის დროს.
ტყვრომა ვარდნა ხმაურობით;

ტყვრობოდ 52,15 სკდებოდენ,
ხმას აღენდენ ხეთქისაკან; გა-
მოტყვრა 80,30 უეცრად გამო-
ვარდა; გამოუტყვრათ 71,6.

უ

უგერგილოდ 37,25 უშნოდ, უგე-
მურად.
უკაცრევად 61,3; 104,31 უკაცრა-
ვად; კაცის შეუფერებლად.
უკლო 297,29 უხეირო, უვარგისი.
უკუნი 61,15 ან უკუნეთი 14 28;
62,9 დიდი სიბნელე, წყვდიადი.
ულაჟი 55,1; 123,19 მამალი ცხენი.
ულის ნ. ვლა.
ულო 84,12 ძნის შესაკრავი (ისევ
პურის ან ქერის ღეროებისაგან).
უნცრუა 54,22 კაცის სახელია.
უშმური ცული დრო; ამ უშმურთ

63,33 ასეთ უდროო დროს, ასეთ
უხეირო დროს.
ურუმი 17,12 ოსმლო (რომელზე-
დაც ეს სახელი პრომაელის სა-
მეთოს მიწა-წყალზე დამკვიდრე-
ბის შემდეგ იქნა გადატანილი).
ურძანი 109,16 ჯაგის მკენარეა,
რომელიც ჯოხად და მათრახის
ტარებად არის კარგი.
უსტაბაში 165,25 უფროსი.
ულერენ 175,24 უჩვენებენ თითით.
უშიშა 55,4; 277,33 კაცის სახე-
ლია.

ფ

ფათალა 84,9 სურო.
ფანდური 25,7; 66,25 სიმებიანი
დასაკრავია.
ფანჩატური 302,15 კარავი.
ფარფატი: ფრენა ულონოდ; დაფარ-
ფატებდენ 134,36; მოფარფატი
223,17.
ფარჩა 71,30; 84,14 ფართალი.
ფაფახი 336,31 ჩერქეზული ქუდი,
ბეწვიანი, კონუსისებრი, უმთავ-
რესად კრავლისა.
ფაში-ფუში 343,8 ფაშები, დიდი
მუცლები.

ფეხი 31,1; 269,11 ღერი პურისა
ან ქერისა, როცა ჯერ კიდევ
მოუჭრელია და დვას.
ფიალად 102,3. აქ ნახმარია ვნე-
ბითი ბრუნვის ფორმა, მისი და-
საწყისი შეიძლება იყოს ფიალი'ც
და ფიალა'ც. მაგრამ ვაჟას ფორ-
მაა საზოგადოდ ფიალი, რო-
გორც ეს ჩანს „ეთერ“-სა და „ბახ-
ტრიონ“-ში ხმარებული ფორმე-
ბიდან. სპარს. ფიალა'ში ბოლო-
კედური ა გაგებული უნდა იყოს
კნინობითის მაწარმოებლად, რო-

მელიც ეგრე გავრცელებულია ფშაურში და ამ გზით გაკეთებულია შემდეგ ფიალი.

ფილფო 200,3 ლონე, შეძლება (ეს სიტყვა ხერხის საწინააღმდეგოდაა ხმარებული).

ფირქლი 71,19.

ფლატე 160,37 სისველისაგან ჩამონანგრევი მიწის პირი.

ფლაშენი 227,21 ხმაურობის გადენა; უხეიროდ სიარული ხმაურობით; **ჭაობში საფლაშენოდ** 81,29.

ფონება 183,12 (მო)შეება.

ფრანგული 126,4 ხმალია ერთგვარი.

ფრფინვა ნ. შეფრფინვა.

ფული არევა ერთმანეთში; **ფუოდა** 80,23 ირეოდა, მიდ-მოდიოდა ბლომად.

ფშრუკ: **ნაფშრუკი** 71,36 უხეიროდ ნაზელი.

ფხა გორისა 102,22 გორის ზურგი; **ფხიანი** 276,28 მჭრელი.

ფხროკის გულა 73,21 გამხმარი გულა, გაფხროკებული.

ქ

ქაბაზი 320,30 დაკეპილი ხორცი, შამფურზე შემოხვეული და მწვადად შემწვარი.

ქადა 38,32; 62,22 პურია, რომელსაც გულად აქვს ერობში მოკიდებული შაქარ-ნარევი ფქვილი, წინასწარ მოშუშული.

ქადაგი 9,1 კაცი (ზოგჯერ ქალიც), რომელიც ვითომც წინასწარმეტყველური ნიჭით იყოს დაჯილდოებული და „ხატის“ ნება-სურვილს აცნობებს ხალხს. ომში მიმავალი ხალხი ქადაგს შეეკითხებოდა ხოლმე, რას ბრძანებს ჯვარიო. თუ ჯვარი, ქადაგის სიტყვით, „ულამინებდა“ ომს, წავიდოდენ, არა და, დაბრუნდებოდენ.

ქაღლ: მიქაღლებული 309,35 მიყრდნობილი.

ქავი 52,27 ციხე, სიმაგრე.

ქათიბი 109,36 ბეწვიანი ტანსაცმელი.

ქალამი ნ. სალამ-ქალამი.

ქალაჩუნა 288,27 მშიშარა, მხდალი.

ქამანდი 123,12 მარყუჟად გაკეთებული თოკი გასროლილი ცხოველის დასაჭერად.

ქანჩახი 204,15 კლდიანი ალაგი.

ქართლოს 292,1 ქართველთა ერონიმი (თანახმად თქმულებისა, რომელიც ქართლის ცხოვრებაშია შეტანილი); შდრ. ჰაოს.

ქართული 26,4 სიტყვა.

ქარქახი 279,32 ქარქაში.

ქეჩო 136,33 უკანა ნაწილი თავისა.

ქეკა 24,14 ქეციანი.

ქიხტიკვა 330,32 ქისტის ცემა.

ქმარა 48,10 კნინობითი ფორმაა „ქმარ“ სიტყვისა.

ქობი 27,4 ქვაბი.

ქოთ-ი 41,35 ხმაურობა; **მოქოთობს** 62,15 ქოთით მოდის, ხმაურობს.
აქოთებ 108,16 ახმაურებ, ჰრევ.
ქარი ნ. ოჯახ-ქარი.
ქოქოლა 220,2; 329,28 ცხვირის აბზუება და ხელებით ისეთი ჟესტის გაკეთება, თითქო ქვებს აყრიდე ვისმეო (დაცინვა-ათვალისწუნების დროს).
ქრთამი ჯიბის ფული, სასიძოს მიერ ფულად მიღებული თანხა ცოლურთაგან; აქედან: **ნაქრთამევი** 191,14 ქრთამისსახით მიღებული.

ქუსლ-ი: **გაქუსლა** 338,6 ცხენი გააქენა ქუსლის კვრით.
ქუნა ნ. ქუინვა.
ქშერობა (გა)მეტება; **ვერ ჰქშერობ** 48,11 ვერ იმეტებ.
ქშინვა ქშენა; **მქშინავი** 52,7 რომელიც ქშენს.
1. **ქცევა**: **ჩაქცევა** 154,21 უზომოდ გამდიდრება.
2. **ქცევა** 84,13 მიწის ზომაა (დასაელ. საქართველოში უდრის 600 კვადრ. საენს).

ღ

ღაბაბი 320,28 ნიკაბ-ქვეშ ჩამოსული სიმსუქნე.
ღალა: **ნაღალური** 154,23 მოსავალი ნაანგარიშევი დანათესის ოდენობის მიხედვით (?)
ღამ-ღუმით 63,28 ღამეობით.
ღერ: **უღერენ** 175,24 უჩვენებენ (თითით); **ამოღერებული** 60,15 ამოღებული (ხმალი).
ღვარძლი 135,18; 188,6 მცენარეა რომელიც პურში ერევა და მავნებელია.
ღველფი 37,13 კერა, ყვერფი.
ღივ-ი თესლის მიერ გამოღებული რქა მცენარის ამოსასვლელად;
ღივად არ 105,34 ოდნავაც არ.

ღინკილები 277,10 ღვინჭილები (ხევსურული ტანისამოსის გასაწყოდ ხმარებულა პაწაწა ნიუარები).
ღიტინი 160,5 ნერვების გაღიზიანება მოუხანის საშვალებით.
ღოლო ღვალო (ბალახია); **ღოლოიანი** 131,13; 198,28.
ღრეობა 32,13; 68,30 სიმღერა-გალობა ქეიფის დროს; **ღრეობდენ** 25,5.
ღრეც-ა: **გადაღრეცილი** 308,16 გადაღუნული, გადატეხილი.
ღრიანციელი 22,1 დიდი ხმაურობა, აურ-ზაური.
ღული 275,3 სოფელია ხევსურეთში.

ქ

ყადრი რიდი; **ღირსება**; **თავს უყადრებს** 192,26 თავის სწორად ხდის, თავის ტოლად იჩნევს, კადრულობს.

ყაირათობა 192,12 მომჭირნეობა, დაზოგვა, ეკონომია.
ყალანი 310,30 გადასახადი.
ყალხი ყალყი; **ცხენებს ვაყენებთ**

ყალბზედა ცხენებს ვაყენებთ უკანა ფეხებზე; ცხენი ვერ დაჰკრავს ყალყშია 181,16 ცხენი ვერ აჯობებს ყალყზე დგომაში(?).
 ყარ/ყრ: ქოქოლას მაყრან 329,28 ნ. ქოქოლა.
 ყატყატი 13,19 უსიამოვნო ლაპარაკი.
 ყაყვა (*ყაყვა): მალლა ჰყაყვა:ენ თავებსა 233,9 მალლა იღებენ თავებს, მალლა სწევენ თავებს.
 ყაყრანტო 22,25 ყელი.
 ყაწიმი 125,30 ხმლის სამხარილიე, ხმლის გადასაკიდებელი მხარზე.
 ყბედი 39,35; 83,25 ბევრის მოლაპარაკე.
 ყვეარი 44,31 ორი უღელი (ხარი), ოთხი (ხარი ან კამეჩი).
 ყენი 290,10 მეფე (სპარსეთისა).
 ყელ-ჩინი 279,29 „ჩინ-მერდინი“ (ვაჟა), ჩინ-მენდალი ყელზე.
 ყეფა 215,1 არწივის ხმა.
 ყვავ ნ. აყვავებული და ყოვ.
 ყისმათი 121,26 იღბალი, ბედი.
 ყიჭყიჭი ყელში ლაპარაკი (?); ბო-

ხვად ყიჭყიჭებს ყელშია 154,28.
 ყმა: საყმო (ხატისა) 288,20 ხატის მოსავნი.
 ყოვ: აყოვდა ხანოვაგითა სუფრა 64,27 სუფრა გააწყეს სანოვაგით; აყვავებული 165,9 გაშლილი სუფრა, რომელზედაც სასმელ-საჭმელია გაწყობილი.
 ყოილი 91,8; 277,5 ყვაველი.
 ყორე 47,7 ქვებისაგან უკიროდ და უტალახოდ გაკეთებული ზღუდე.
 ყრ ნ. ყარ.
 ყრანტალი ყორნის ყეფა; უშნოდ ლაპარაკი; დაყრანტალეს 21,26.
 ყრელობს 330,7 ყრილობს, იყრის (ჯავრს).
 ყროლად 37,25 ცუდად, ავად.
 ყულ: ჰყულია 50,9 დაყულებულია.
 ყუნთ: ჰყუნთია 110,33 მოხრილია (მომკალის მღვთმარეობაშია).
 ყუნტ: ჰყუნტია 162,28 დაყუნტულია, დამჯდარია (როგორც ძალი).
 ყუნჭი 165,11 კუნძი.
 ყურიად: მოყურიადე 277,28 ყურის მგდებელი, ჯაშუში.

ქ

შაგმობა: შამიგმის 50,21 დამგმობდა ხოლმე, გამიციხავდა ხოლმე.
 შათოთქორება 66,2 შეკრება, შეყრა ხმაურობით, აფორიაქება.
 შათილი 278,17 სოფელია პირიქით ხევსურეთში.
 შაქცევა (ხელისა) 33,26 შებრუნება, სამაგიეროს გადახდა.

შაწონება: შეწონება 339,36 შეედარება წონით, მისი წონისა გამოვა.
 შახ-ი: შახს არ იტეხდა 182,3 წყენას ან ზარალს. მარტეს არ ირნევადა, ვითომდა არაფერი იყო.
 შეზარხოშდენ 162,33 შექეფიფიანდენ, ცოტად შეთვრენ.

შეფრფინვა 128,21 მოწიწება, აღ-
ტაცება.
შეწონება ნ. შაწონება.
შექმა ჯავრისა ჯავრის მოთმენა;
არ **შასქამე მტრის ჯავრი** 64,13
არ მოითმინე მტრის ჯავრი, სა-
მაგიერო გადაუხადე, ჯავრი
იყარე.
შვენა 55,25 ქალის სახელია.
შვილი ნ. მწერელთ-შვილი.
შ(ვ)რომა ნ. დაშ(ვ)რომა.

შიგა-შიგ 82,13 შიგა და შიგ,
აქა-იქ.
შიშნია 277,32 კაცის სახელია ხევ-
სურეთში.
შლამი 236,2 მდინარის მიერ მო-
ტანილი მიწა.
შურ: **დასაშურები** 19,18 სასწ-
რაფო.
შურთხი 173,6; 205,16; 217,19
მთის ინდაური; **თვალ შურთხი**
48,10; 66,14; 277,11 ქრელ-
თვალა.

ბ

ჩაბლერტა ჩაბერტყა; **ჩაებლერტა**
316,23 ჩაებერტყა.
ჩაზეირი 36,2 ჯაზეირი, თოფია
ერთგვარი.
ჩათლახი: **სიჩათლახე** 288,25 სი-
ცუდე, უხეირობა.
ჩალა-კალად 414,9 ჩალად და კა-
ლად (?). თითქო კალად აქ ქვა-
ბის მოსაკალავი ნივთიერება კი
არ უნდა იგულისხმებოდეს, არა-
მედ რალაც სხვა.
ჩალხია 32,30 კაცის სახელია.
ჩალმა 3,16 მოღების თავ-სახუ-
რავი.
ჩანახი 151,12 საწყაო პურისა
(ქართლში ნახევარი ფუთი).
ჩაქცევა: **ჩაიქვა** 154,21 მეტად
გამდიდრდა.
ჩაჩი 87,30 უხეირო ქუდი ნაბდისა,
ან ტყავისა.

ჩაჩურჩური 201,7 ჩურჩულით თქმა
ვისთვისმე.
ჩემ, გაჩემება: არ **გააჩემო** კრინ-
ტი არ დასძრა, ხმა არ ამო-
ილო; **გააჩემაო** 195,9 გააბეზ-
რაო (?).
ჩერო 222,8; 337,4 ჩრდილი.
ჩირთი 13,8; 29,5 გაზაფხულის
პირზე მცენარის მიერ გამოლე-
ბული მწვანე მასა, ჯერ კიდევ
გაუფითარებელი ფოთოლი.
ჩორკნა უხეირო თლა; **სჩორკნის**
70,14.
ჩოხის ძველა 71,28 ძველი ჩოხა,
დაფლეთილი.
ჩურჩური ნ. ჩაჩურჩური.
ჩქროღვა 91,23 გულის ფანცქალი,
ჩოჩქოლი; **აჩქროღება** 121,27
ატოკება.

ც

ცარცვა ნ. ცრცვა.
 ცა-ხმელნი 52,10; 110,24; 140,13
 ცა და ქვეყანა.
 ცეტი 83,23 მხატვ ქკუისა, უკკო.
 ცვილი 18,13; 123,4 თაფლის სან-
 თელი (მასალა).
 ციალოზდა 141,3 ფრინავდა (რო-
 გორც პეპელა).
 ცინკილი 406,10 ფეხის ოითის წვე-
 რებზე სიარული.

ცრუვი 176,25 ამაო.
 ცრცვა: ძარცვა; სცრცვიდა 4,11
 ძარცვაედა; გაცრცვილი 300,3
 გაძარცული, ფოთლებ-გაყრეინე-
 ბული.
 ცხავი 70,13 მსხვილ-თვალეზიანი
 ცხრილი.
 ცხედარი 300,22 მიცვალებული.

ძ

ძან 163,30 ძალიან.
 ძაგარ-ი: დაძაგ რული 55,2 მაგრად
 მოჭერილი, შეკრული.
 ძახილ-ძუხილი 121,28 ბევრი ძა-
 ხილი.
 ძელა მოჭრილი ხე; 35,22 ხე, შე-
 შად გადებული კერაზე.
 ძველა ნ. ჩოხის ძველა.
 ძლიერ ნ. ძრიან.
 ძლივ სადამ 54,29 ძლივას.
 ძრახ: აძრახდა 189,16; 332,12 ალა-
 პარაკდა, ხმა ამოიღო.

ძრახვა 273,12 ზრახვა.
 ძრიან 263,3 ძლიერ.
 ძროხა. ძველად ეს სიტყვა აღნიშ-
 ნავდა როგორც ხარს, ისე ფურს.
 ასეთი მნიშვნელობა დღესაც შერ-
 ჩენილი აქვს მას ზოგიერთ შემ-
 თხვევაში, მაგალითად, როდეს-
 საც საქონელზე საუბარი და
 ცხვართან არის ხმარებული:
 ცხვარი და ძროხა 269,17;
 335,14.
 ძრწოლა ნ. წრწოლა.

წ

წალ: გამოწლა 242,5 შიგნეულობა
 გამოუღო; ნაწლევები გამოაყრე-
 ვინა.
 წამიერ 180,22 ერთ წამს.
 წანახელი 333,36 წანახდენი, მიყე-
 ნებული ზარალი (მავ. ყანის
 შექმა საქონლის მიერ).

წარაფი 205,13 წაგრძელებული
 კლდე.
 წახდომა, წახდენა ნ. წანახელი.
 წერა 102,3 ბედი. ნ. მწერილი.
 წვარ-დაწამებული 176,8 წვერ-
 დასხმული.
 წვივა 30,19 მსხვილ-ფეხა რქიანი

საქონლის სკორე საწვავ მასა-
ლად გახმობილი.
წიკო 299,31 ცრემლი (?).
წიმარო 206,20.
წიმწამ: დაწინწამებს 295,21 ძალიან
გაავსეს.
წინწელი 186,21 ნაპერწკალი.
წირვა ტოვება; **ნუ მწირავ** 31,29
ნუ მტოვებ.
წიქა 25,4 კაცის სახელია.
წიწკა: საწიწკარად 214,24 ძვალზე
შერჩენილი ხორცის გამოსაცლე-
ლად.
წიწკარი (მრ. წიწკარები) 30,20;
30,27 წვრილი ტოტები.

წკავწკავებს 63,2 შეშინებული
ყეფს.
წლოკი 205,29 მაღალი და წვრი-
ლი (ტანზე).
წონ ნ. შაწონება.
წოპ-წოპა 9,13 კონუსისებრი.
წრწოლა ძრწოლა; **ზედ დახწრწის**
270,29 ზედ დახწრწის, ზედ დაჰ-
ფრენს.
წუნტ ნ. აწუნტება.
წურვილი კარგად ნადული ერბო,
დაწმენდილი; აქედან: **წურვი-**
ლიანი 62,22.
წუხ: **დავწუხდი** 441,1 მომენატრა.
წულული 45,2 ნაქრევი, იარა.

ჭ

ჭაშნიკ: **ეჭაშნიკა** 162,23 ესია-
მოვნა.
ჭაჭანი: არ მინახია **ჭაჭნადა** 14,23
სრულიად არ მინახავს.
ჭერა: **უჭიროს პანჩური** 28,14
ჰკრას პანლური.
ჭერხო 53,3; 121,3 ზემო სართუ-
ლი ხევსურული სახლისა.
ჭიანური სიმებიანი საკრავია, რომ-
ლის სიმებსაც მშვილდით აყლე-
ობენ; აქედან: **მეჭიანურე**
173,12.
ჭივჭავი 136,18 ჩიტია.
ჭინჭველა 3,27 ანუ **ჭინჭველი** 3,17;
160,26 ჯინჭველი, ჭიანჭველა.

ჭიუხი 217,6 წვეტიანი კლდე.
ჭრა: **მოიჭრა** 63,9 დიდი სისწრა-
ფით მოვიდა.
ჭრაქი 107,10 სანათობელი, რომ-
ლის საწვავ მასალადაც გამოყე-
ნებულია რაიმე ჭურჭელში (ვთ-
ქვათ თიხის ჯამში) მოთავსებუ-
ლი ცხიმი (ზეთი, ქონი).
ჭრება: **დაჭრებილი** 198,4 დახუჭუ-
ქებული.
ჭუჭკვა: **სჭუჭკავს** 250,11 ხურავს,
ხვევს; **სჭუჭკავენ** 275,6 ახურა-
ვენ, ახვევენ რაშიმე.

ბ

ხავსი: ხავსიანი 122,17 ქალარა-
შერთული.

ხათა ცოდვა, ბრალი; ხათაბალა
(301,36).

ხალბათი 218,14 ხალვათი, თავი-
სუფალი.

1. **ხამ-ი** 71,31 შინაური ტილო ან
ბამბის ქსოვილი.

2. **ხამი** ახალი, გამოუცდელი; ხა-
მად 275,29 გამოუცდელობით,
უნახავად.

ხანი 298,36 მეფე, მთავარი (თურ-
ქებს შორის).

ხანიერ 180,21 დიდხანს.

ხანუმა 299,14 ქალბატონი.

ხანხალი უშნო ფრენა; დახანხა-
ლებდა 232,21.

ხანჯარი 44,7 ხანჯალი.

ხარი-პარია 146,12 ვარსკვლავია.

ხარ-ლალი 214,9 ირმის ეპითე-
ტია.

ხარო 116,9 თხრილი, ორმო.

ხაჰვა 80,3 ამოღება წყლისა რაიმე
ჭურჭლით.

ხაჯი 43,33; 45,20; 53,8 სამლო-
ცველო ადგილი, ან ვის სახელ-
ზედაც ლოცულობენ (მაგ. კო-
პალა, იახსარი, ლაშარი); ხა-
ტის კარს 284,9; 286,22 სამლო-
ცველო ადგილას; ხატობა 32,12;
43,5 დღეობა, ხატის დღესას-
წაული. შდრ. ჯვარი.

ხანმატი 43,33; 278,16 სოფელია
ხეესურეთში, სადაც სამლოცვე-
ლოა, რომელიც ხანმატის ჯვარის

სახელითაა ცნობილი (46,25).
ნ. ჯვარი.

ხდომა: ასახდომად 81,30 ასავა-
ლად.

ხევი პატარა მდინარე; ასეთი მდი-
ნარის ხეობა (42,1).

ხელი კომპლექტი; ერთი ხელისა
საცმელი 103,6 ერთი ხელი ტა-
ნისამოსი, ერთი კომპლექტი.

ხელთ: დახელთვა გაგიჟება; და-
ვიხეულთ 14,16 „გავგიჟდე“
(ვაჟა).

ხერხი 203,2 მოხერხება. ამ სიტ-
ყვის საწინააღმდეგოდ ვაჟა იქვე
„ფილფო“ს ხმარობს ლონის მნიშ-
ვნელობით.

ხეჩა ხლეჩა, პობა; აეხეჩათ 164,1
აეხლიჩათ, აეპოთ.

ხირ: დამეხირება 202,34 დამეხ-
ჯინება.

ხინჯი 71,6 ნაკლი.

ხირიმი 123,14 ერთგვარი თო-
ფია.

ხმევა: ნახმეური 331,29 მირთმე
ული, დაღეული.

ხმელნი ხმელეთი (ცალკე ეს სიტ-
ყვა არ იხმარება, არამედ ცას-
თან ერთად: ცა-ხმელთა 140,13
ცისა და ქვეყნისა).

ხნეშ: სიხნეშე 95,10 სიბოროტე,
სიცუდე (? შდრ. ძვ. ქართ. ხე-
ნეში).

ხოშ: იხოშებოდენ ცრემლად 4,24
ცრემლად იღვრებოდენ.

ხოშია 61,18 ქალის სახელია.

ხოც: ეხოცებოდა (თვალეები) 114, 21 თვალეებში სიცოცხლის ძალა აკლდებოდა, მისი თვალეები მკვდრისას ემსგავსებოდა.

ხრეშა 199,22 ხეხვა.

ხუტა 16,11 კაცის სახელია.

ჟ

ჯაგი 81,28 ჩირგვი, დაბალი მცენარეები ბუჩქად.

ჯავარიანი. ითქმის ხეზე (მაგ. ცაცხეზე, ნეკერჩხალზე), რომელსაც ლარებივით ჩამოუდის კანზე. აქ ეს სიტყვა ნახმარია ჭივჭავაძე, რომელსაც ქეჩო აქვს ჯავარიანი (ე. ი. აქრელებული?), 136,33.

ჯავრის არ შექმა 64,13 ჯავრის ამოყრა, სამაგიეროს გადახდა.

ჯაზეირი ნ. ჩაზეირი.

ჯამაათი 20,8 შეკრებულება.

ჯანაოზი 182,10; 339,4 ანუ **ჯალინოზი** არაბული ფორმაა **გალენისა**, რომელიც გამოჩენილი მკურნალი იყო მეორე საუკუნეში; საზოგადოდ: განთქმული ექიმი.

ჯან-გულოვანი 281,33 გაბედული.

ჯანღი 123,7 ნისლი, ბურუსი.

ჯარ-ი: დაჯარებული 32,16 ჯარად დამსხდარი; **დაჯარებულან** 157,35 დაგროვილან; **მიაჯარა** 85,13 მიჰყარა, მიიტანა ნაპირამდე; **მივჯარდი** 53,13 მივედი ზედ.

ჯარა 301,19 დასტაქარი, ქირურგი.

ჯეილი 287,9 ახალგაზდა.

ჯეირანი 179,13 ანუ **ჯერანი** 182,18 ერთგვარი გარეული თხაა, ქურციკი.

ჯეკ: გამოჯეკილი 297,20 გამობრძმედილი, გამწაფული, მიჩვეული.

ჯერანი ნ. ჯეირანი.

ჯვარი 44,19 ადგილი, სადაც ლოცულობენ, ან ვის სახელზედაც ლოცულობენ. განთქმულია რამოდენიმე ჯვარი: ხახმატისა, ლაშარისა, გულანისა და სხვა. ეს სიტყვა სინონიმი ხატი ს ა.

ჯინა 62,6 მოწნული საწოლი.

ჯიხვი ჩვეულებრივი გაგების გარდა (205,17) ეს სიტყვა ყანწსაც აღნიშნავს, რომელიც ჯიხვის რქებისაგანაა გაკეთებული: 163,16; 166,35; 188,10; 248,30; 307,8.

ჯიჯია 241,32 ჩიჩია, ხორცი (ბავშვის ენაზე).

ჯიჯლიბო 173,29 მამლის თავის სამკაული.

ჯორ: მიჯორა 315,6 გალანძლა.

ჯოყარი 30,27; 46,11; 222,10; 421,17 „მსხვილ-ლეროიანი ბალახი: ჯოყარი ანწლისა, ბორხვენისა, ლემხურასი, დიყისა და სხვ.“ (ვაჟა); გამხმარი ღერი ბალახისა.

ჯუბა 59,14; 63,25; 287,1 „შინაური შალის კაბა“ (ვაჟა).

სა

ჭაიასტანი 298,34 სომხეთი.

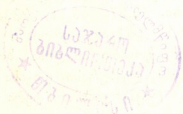
ჭაოხ 292,1 სომხების ეპონიმი
(ქართლის ცხოვრებით). უდრ.
ქართლოს.

ჭბაქავს 255,13 ნ. ბაქვა.

ჭმიეთ-ჭმოეთობ 257,6 ნ. მიეთ-
მოეთი.

ჭკუერობ 48,11 იმეტებ.

ჭყუნტია 162,28 დაყუნტებულია.

ზ ი ნ ა ა რ ს ი

პოეზია

1. ახუნდი	3
2. ნანგრევთა შორის	13
3. ბრძენი ვირი	19
4. გველის-მჭამელი	25
5. მამიდის დანაბარები	61
6. უიღბლო იღბლიანი	67
7. ძალიკა ხიმიკაური	121
8. სული ობლისა	132
9. სიტყვა	148
10. ნახევარ-წიწილა	151
11. ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი	175
12. ღილა და კვირისა	197
13. მთათა ერთობა	203
14. დედა-შვილები	239
15. საშობაო ამბავი	247
16. სვინიდისი	252
17. კაცი მართალი	268
18. მანდილი	275
19. ჰაოს და ქართლოს	292

დამატება

20. ქართული ქორწილი (დაუმთავრებელი პოემა)	307
21. ერთის სიყვარულის ამბავი (დაუმთავრებელი ვარიანტი პოემისა „ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი“)	319
22. უსათაურო (პოემის ნაწყვეტი)	348
23. გული-ბედკრული (დრამის ნაწყვეტი)	352
24. დაჩაგრული მესტვირე (ყრმობის დროინდელი პოემა)	355

წერილები

ვარიანტები. შენიშვნები. ბიბლიოგრაფია (ა. აბაშელის)	377
ვაჟას ლექსიკონი (პროფ. ა. შანიძის)	449

მზადდება დასაბეჭდად
ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა

მეხუთე ტომი

მხატვრული პეტრა

„პარტული სულსური პთეზია“

პროფ. ა. შანიძის რედაქციით

I

ხევისურული

შინაარსი:

წინასიტყვაობა

I. საგმირონი

II. სატრფიალონი

III. სხვადასხვა

ა. სალდათობა და ომი

ბ. სტუმარ-მასპინძლობა

გ. ნადირობა

დ. სიკვდილი

ე. თქმულებანი

ვ. გაღმეხება

ზ. ნარკვი

ჰ. მთიგლეხი

შენიშვნები და ვაკიანტები

დამატებანი

ინდექსები

1. დათქმული ნიშნები

2. ჩამწერ-შემკრები

3. გლამბენი

4. მათქვამები

5. ლექსთა საქმიებალი

წიგნი შეიცავს 708 გვერდს

ფასი 6 მანეთი

ყლით 7 მ. 50 კ.

4/182

